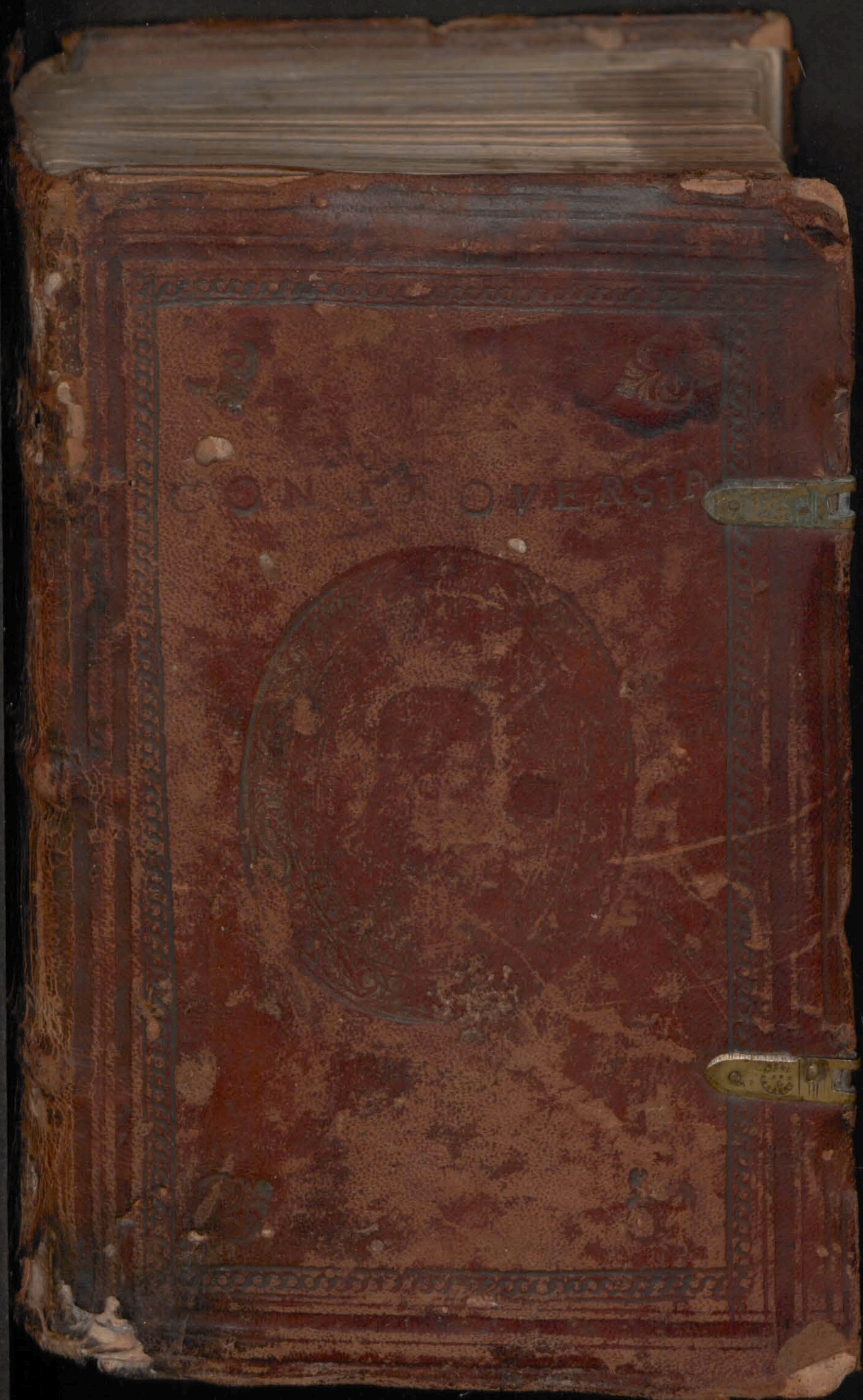

CONTROVERSI

PRIMI TOMI

SEPTIMA CONTROVERSIA GENERALIS,

DE ECCLESIA TRIVMPHANTE,

TRIBVS LIBRIS explicata.

A R.P. ROBERTO BELLARMINO POLITIANO Societatis IESV.

INDEX LIBRORVM ET CAPITVM.

DE ECCLESIA TRIVMPHANTE, siue de gloria & cultu Sanctorum.

PRÆFATIO.

ORDO DISPVTATIONIS.

LIBER PRIMVS,

De beatitudine & canonizatione Sanctorum.

LIBER SECVNDVS,

De reliquiis & imaginibus Sanctorum.

XIV. *Sol-*

LIBER TERTIVS,

De iis rebus, quibus superna Hierusalem ab Ecclesia in terris peregrinante colitur.

PRÆFA-

PRÆFATIO

DE ECCLESIA TRIVMPHANTE, SIVE DE GLORIA ET CVLTV SANCTORVM.

PERVENIMVS TANDEM ad eam Ecclesiæ Catholicæ partem nostris disputationibus illustrādam, atq; ab hæreticorum non tam argumentis, quàm mendaciis, & calumniis vindicandam, quæ in cælo beata cum Rege suo Christo æuo sempiterno fruitur. Quanquam enim beatæ illæ sanctorum Angelorum, atq; hominum mentes humana defensione, præsidioq; pro se non egent, cùm in altißimis, & tutißimis arcibus collocatæ de vniuersis hostibus suis nouos quotidie triumphos agant, ac (vt S. loquitur Cyprianus) prorsus de sua felicitate securæ solùm de nostra sint incolumitate sollicitæ: Nobis tamen perutile est, ac, vt verius dicam, multis nominibus necessarium, vt Sanctorū gloria orbi terrarum nota, atq; perspecta, & omni idololatriæ caligine, quam illi aspergere, atque offundere conantur

tur hæretici, purgata omnino, & libera emineat, atque ſplendeat.

Quia verò non panegyricam orationem de Sanctorum laudibus inſtituimus, ſed ingreſſum duntaxat ad futuram diſputationem noſtra hac præfatiuncula aperimus: dicam ſolùm, et paucis, de mendaciis, & conuiciis hæreticorum in Sanctos, quorum illa ad ipſorum hæreticorũ inſaniam curandam magnum afferunt impedimentum; iſta nõ ſolùm Eccleſiam inſigni patrocinio ſpoliãt, ſed etiam grauiſsimam, iuſtiſsimamq; diuini Numinis iram mortalibus omnibus conciliant.

Etenim multa ſunt, quibus à nobis huius temporis hæretici diſsident, multa illi in noſtra Eccleſia, templis, monaſteriis, gymnaſiis, dogmatibus, ritibus, hominibus denique omnium ordinum reprehendunt, multa deſiderant, multa carpunt, multa emendanda, & corrigenda eſſe clamitant: ſed nihil eſt, quod exhorreãt, & execrentur magis, quàm inuocatio Sanctorum, reliquiarum cultus, imaginũ veneratio. His enim tribus manifeſtam impietatẽ, & idololatriam contineri volunt. Hoc vno veluti pallio diſceſsionem ſuam à nobis, hoc eſt, impiam ab Eccleſia Catholica ſeparationem & defectionem, honeſtiſsimè tegere ſe arbitrantur. hoc ſolo nomine latrocinia ſua, & ſacrilegia in Eccleſias, templorum direptiones, imaginum confractio-

fractiones, sacerdotum cædes, sacrorum omnium profanationes defendunt, quod se bellum gerere contra idola pro pietate dicant. Hac ipsa de caussa censuram æquißimam Ecclesiæ, & pastorales baculos Episcoporum, quibus interdum ipsorum furor reprimitur, vel retardatur, impiam persequutionem, quasi aduersus Deum pro idolis excitatam, nominant: his denique vinculis & compedibus prouincias, & nationes à se deceptas arctißimè irretitas, & constrictas tenent.

Sic enim populis illis persuasum est, nos pro Deo viuente mortuos homines; pro summo & sempiterno spiritu ossa, & cineres, ligna, & lapides colere: & tam altè mentes eorum perniciosa hæc persuasio penetrauit, vt propterea iniusta quidem, sed tamen graui, diuturnaq́; apud eos laboremus infamia. Et licet multa interdum de nostrorum, hoc est, Catholicorum hominum grauitate, sapientia, iustitia, benignitate, de studio precandi, de moderatione in rebus omnibus audiant, non queant tamen non continuò ab eiusmodi sermonibus aures remouere, seq́; totos auertere, cùm ad memoriam reuocant, de quibus tam eximiæ laudes prædicantur, eos nihilominus idololatras esse, defunctorum manes, & cadauera, picturasq́; & statuas adorare.

Atque vt fides mihi faciliùs habeatur, neq;

me quisquam augendi gratia fingere aliquid arbitretur, referam pauca de libris eorum, vt ipsos eosdem suæ impietatis præcones, ac testes habeamus. Primum LVTHERVS *sectariorum omnium antesignanus & princeps, in eo sermone, quem de cruce edidit, tanquam ex tribunali pronuntiat:* Quoniam reliquiæ Sanctorum nihil sunt aliud, quàm fidelium seductiones, ne deinceps populi Deos alienos colant, placere sibi, vt omnes eiusmodi reliquiæ altissimè sub terram abscondantur: *vt ea ratione videlicet omnis Apostolorum & Martyrum, aliorumquè Sanctorum in terris memoria aboleatur: Idem in Postilla ad Euangelium Dominicæ annunciationis*: Papistæ, *inquit*, virginem Mariam Deum constituunt, omnipotentiam ei in cœlo, & in terra attribuunt. *Et rursum:* In Papatu omnes se ad Mariam contulerunt, & plus fauoris, & gratię ab ea exspectarunt, quàm à Christo ipso.

Hinc PHILIPPVS *Melanchthon Lutheri proles, & sectator egregius, cùm in locis communibus primum decalogi præceptum exponeret, & gradus quosdam peccatorum distingueret, nosq́, hoc est, vt ipse loquitur, Papistas, cum infidelibus iungeret, hac vna ratione contentus fuit, quod idem sit fingere multos Deos, & sanctos mortuos*

inuocare; nec differant ab Ethnicis moribus inuocatio Sanctorum, & statuarum cultus.

Iam verò MAGDEBVRGENSES *Centuriatores, posteaquam in posteriore primæ Centuriæ libro inter fundamenta doctrinæ Catholicæ posuerunt, B. Mariæ, aliorumq́; Sanctorum inuocationem, & cultum ab Apostolis non solùm verbo, aut exemplo nunquam approbatum, sed etiam vt manifestam idololatriam paßim reprobatum fuisse, atque interdictum: Inde postea in singulis ferè Centuriis nihil sæpius monent, clamant, repetunt, inculcant, quàm nos Ecclesiam non habere, quod ab vno vero Deo ad falsorum Deorum multitudinem, & simulachra muta defecerimus. In præfatione verò sextæ Centuriæ, vbi grauiter admodum & planè tragicè deplorant statum, siue casum potius, & ruinam Ecclesiæ, quam secundo & tertio seculo vitium facere incipientem, quarto & quinto inclinatam & nutantem, sexto demum penitus corruisse, misereq́; collapsam esse volunt; de caussa tam grauis exterminij ita concionantur.*

Inprimis, *inquiunt*, istæ horribiles & perniciosæ tenebræ in ipso docentium cœtu, quasi nubes quædam atræ, totum cœlum occupantes exortæ sunt, quòd cærimonias cultusque humanos partim ipsimet Docto-

res Ecclesiæ, partim verò alij superstitiosi homines passim in templis auxerunt. Nam ædes sacræ omnibus in locis exstrui cœperunt ingentibus sumptibus, prorsus Gentilium more: non quidem principaliter eo fine, vt ibi verbum Dei traderetur, sed vt reliquiis Sanctorum aliquis honor exhiberetur, vtque ibi defunctos stolidi homines venerarentur. Quàm verò facundus est Gregorius ille, Magnus appellatus, quàm ardens, quando rationem consecrandi ista fana veluti extripode dictat. *Et infrà*: Cœperunt ea occasione etiam defunctæ creaturæ, atque exanguia, & semicorrosa ossa coli, inuocari, honore diuino affici, & alligari ad illa ipsa loca preces. Ad ista omnia non modò conniuebant Ecclesiæ Doctores, sed etiam ea adiuuabant. Eiusmodi igitur calamitas & pestis fundi Christi, in ipsa Ecclesia, & inter eos, qui custodes & vigiles Ecclesiæ præcipuè volebant perhiberi, nascebatur.

Porro Ioannes CALVINVS, *qui post multas, grauissimasq; cum suis disceptationes, maximam partem Lutheranorum in sua retia pertraxit, & tantum non regnum aliquod inter Lutheri posteros obtinuit; in eo libro, quem de refor-*

mandæ Ecclesiæ necessitate ad Imperatorem Carolum inscripsit, primam & maximam dissensionum caussam inter suos & nostros esse dicit, quòd sui, hoc est, omnes huius temporis sectarij vnum Deum colant, nostri, hoc est, Catholici, sic inter Sanctos distribuerint Dei officia, vt summo Deo, tanquam collegas, eos addiderint, in quorum multitudine delitescat; quódque non solùm Sanctos loco Dei adorent, sed etiam ipsorum ossa, vestes, calceos, & simulachra. In libro verò institutionis quarto, capite 21. caussas recensens, cur à nobis discessionem cum suis fecerit, illam inprimis ponit, quod nullum nobiscum conuentum habere possint, in quo aperta idololatria non polluantur. Quam autem apud nos vigere idololatriam dicat, ex cap. 20. lib. 3. potest intelligi, vbi de Sanctorum inuocatione loquens: Singuli, *inquit*, peculiares sibi Diuos asciuerunt, in quorum non secus atque tutelarium Deorum fidem se contulerunt. Neque modò (quod olim Israëli exprobrabat Propheta) secundum numerum vrbium Dij sunt erecti, sed secundum capitum multitudinem.

Incidi aliquando in hominem de schola Caluini, qui mihi alioqui perhumanus & candidus videretur, eoq; vterer familiariter, vt eum, si quo modo possem, ab illa insania reuocarem, cœpi ab eo

quærere,

quærere, quid in nostris dogmatibus Caluinistæ potissimùm reprehenderent, quídue eis maximè displiceret, & quæ tandem præcipuè esset caussa, cur ab Ecclesiæ communione, ab Episcoporum obedientia, à reliquo cœtu fidelium, à maiorum suorum vestigiis, cum tam manifesto salutis æternæ periculo discesserint? Respondebat ille, eam esse caussam præcipuam, quòd nos Sanctos in precibus inuocaremus, quodq́ue eo modo Diuinitatem mortuis affingeremus. At hæ imposturæ, mendaciaq́ue impudentissima sunt. Quis enim Catholicorum vnquam vni vero Deo, vel imagines sacras, vel beata Sanctorum pignora, vel Martyrum, aut Apostolorum, aut etiam Angelorum spiritus, aut ipsam denique cœli Reginam, Deiqúe Parentem MARIAM vllo modo æquauit?

Quis in Catholica Ecclesia sacrificium, quod vni debetur Deo, vel Sanctis, vel reliquiis, vel imaginibus obtulit? nónne hoc vno externo symbolo, quando nulla exstarent alia, satis apertè testamur, nos animo quoque & cogitatione vnum Deum complecti, eiq́ue soli proprio quodam, & peculiari cultu seruire? nónne apertè distinguimus inter eum honorem qui soli Deo debetur, & eum cultum ac venerationem, quæ Dei amicis, aliisq́ue sacris rebus, propter ipsum Deum, piè religioseq́ue tribuitur? Sed licet illa (vt diximus) mendacia,

calumniæque sint, interim tamen ob ea ipsa mendacia innumerabiles populi, regna, nationes, multa millia animarum Christi sanguine redemptarum, à Christi corpore separata, & tanquam rami ab arbore vi tempestatis auulsi & disiecti iacent, & instar ouium, quæ ab ouili suo egressi, sine vllo pastorum, canúmue præsidio in montibus vagantur, infernalium luporum quotidie præda fiunt.

Sed quoniam aliquid diximus de mendaciis & calumniis; de conuiciis & contumeliis aliquid etiam dicendum erit. Sanè tantus est in libris, & moribus hæreticorum, Sanctorum omnium contemptus, támque horribiles in omnes cœlites blasphemiæ, vt ego hinc potissimùm vehementer admirer diuini Numinis patientiam. Nam, vt omittam, quod in imagines sacras tanto furore Caluinistæ debacchantur, vt eas plurimis iam in locis aut penitus confregerint, aut cœno & sordibus fœdauerint, aut oculis effossis, naribusque & auribus truncatis deformauerint: vt nihil etiam dicam, quòd ipsum crucis signum Angelis reuerendum, Dæmonibus formidolosum, humano generi salutare, vbique deiiciunt, conspuunt, proculcant: vt illud quoque prætercam, quod beata corpora Sanctorum, quæ maiorum nostrorum pietas thecis aureis atque argenteis incluserat, quæque domicilia & organa Spiritus sancti fuerant, &
quæ

quæ Deus ſignis & prodigiis ſæpius illuſtrauerat, ipſi vbique altaribus euerſis effodiunt, flammis abſumunt, in profluentem abiiciunt. Vt iſta, inquam, omnia prætermittam, & ſolùm de contumeliis verborum loquar: Quid, quæſo, ERASMVS *Roterodamus? An non Luciani impietatem longo interuallo ſuperauit? Ille enim Deos falſos, vereq́ ridiculos irriſit: At nouus iſte Lucianus veros Angelorum ciues, veriq́ Dei amicos & domeſticos, vt Apoſtolus loquitur, cõtumelioſiſsimè tractauit.*

In colloquio, quòd inſcripſit; Naufragium, quendam introducit alterum interrogantem, an imminente mortis periculo implorauerit alicuius Diui præſidium? Reſpondet ille: Ne id quidem. quamobrem autem? *inquit*, quia ſpacioſum eſt cœlum; ſi cui Diuorum commendauero ſalutem meam, puta Petro, quia fortaſſe prius audiet, quòd adeſt oſtio, priuſquam ille conueniat Deum, priuſquam exponat cauſſam, ego iam periero. *Iſti ſunt lepidi, vel ſacrilegi potius Eraſmi ioci. In eodem etiam libro, more prorſus Lucianeo, beatiſsimam Virginem Mariam in maris præfectura Veneri ſubſtituit; & auſus eſt homo Chriſtianus Virginem illam, quam ſanctus Ioannes Chryſoſtomus Seraphicis ſpiritibus ſanctiorem & puriorem eſſe veriſsimè ſcripſit, cum impuriſsima meretrice conferre?*

Quid,

Quid, quod in Dialogo de peregrinatione religionis ergô, epistolam confictam nomine Virginis Mariæ edere non erubuit, qua ipsa Mater Veritatis falsorum dogmatum Lutheri auctor introducitur? Sic enim ficta illa Maria ad Glaucoplutum scribit: Quòd, *inquit*, Lutherum sequutus, strenuè suades superuacaneum esse inuocare Diuos, à me quidem isto nomine bonam magnamque gratiam te inîsse scito; nam antehac tantùm non enecabar improbis mortalium opplorationibus. Ab vna petebantur omnia, quasi filius meus semper infans esset, quia talis fingitur pingiturque in sinu meo. *Sed piget me certè, pudetque, talia referre, quibus tamen vndique scatent Erasmi lucubrationes.*

Iam verò Martinus Lutherus in sermon. de natali die Virginis Mariæ, tanti fecit patrocinium Matris Dei, vt audacter dicere non dubitauerit, se non pluris æstimare preces beatæ Mariæ, quàm cuiuslibet è populo; propterea quod omnes simus æquè sancti & iusti, atque est ipsa Virgo Maria, ceterique Diui, quantumuis magni.

Desinat ergo Bernardus Mariæ prærogatiuas enumerare: non dicat amplius Chrysostomus, Virginem Deiparam Cherubin esse honoratiorem,

& Seraphin incomparabiliter gloriosiorem: neq; vox illa Anselmi deinceps audiatur, ea puritate Mariam nitere, qua maior sub Deo nequit intelligi; nam omnes sumus æquè iusti & sancti atque ipsa Virgo Maria. Nihil ergo Mariæ profuit, quòd prima trophæum virginitatis erexit, quòd Deum Virgo concepit, peperit, educauit; quòd omnium penè itinerum, laborum, ærumnarum, & molestiarum eius comes, ad crucem vsque, discipulis fugientibus, ipsum sequuta, martyrium deniq; acerbißimum, doloris gladio viscera eius penetrante, suscepit. Nam sine tot laboribus omnes sumus æquè iusti & sancti atq; ipsa Virgo Maria. Sine caussa Petrus & Paulus, ceteriq; Apostoli tanto labore ad Euangelium disseminandum orbem terrarum peragrarunt; frustra Martyres sanguinem suum pro Christo fuderunt; inanes vigiliæ, ieiunia, solitudines, humi cubationes, horridi sacci, aßidua cum Dæmonibus bella sanctorũ Anachoretarum fuerunt; quoniam sine tot laboribus & sudoribus, Lutherani quiescentes domi in vxorculæ sinu & complexu bene pasti, beneq; poti cælum rapiunt, & æquè sancti & iusti sunt atque ipsa Virgo Maria, ceteriq; Diui, quantumuis magni.

Veniamus ad Magdeburgenses; ipsi enim sunt præclari illi, religiosißimiq; historici, qui in priore

libro primæ Centuriæ, dum Christi vitam exponunt, B. Mariam vsque adeò grauiter deliquisse volunt, cùm filium in templo amisit, vt eius peccatũ cum illo primo & grauissimo Euæ peccato non solùm comparare nõ metuant, sed etiam vtrum sit grauius, quærere & dubitare non vereantur. Iidem postea in posteriore eiusdem Centuriæ libro, Petro Apostolorum principi quindecim lapsus & errata tribuunt, quorum aliqua sempiternis cruciatibus dignissima esse docent: nec multò infrà, Apostolum Paulum reprehendunt, quòd in Asia supra modum grauatus, de vita desperauerit; quodque in gratiam Iacobi Iudaicas cærimonias Hierosolymis obseruauerit, & eo facto magis Iudæos in errore confirmauerit, quàm imbecilles fratres adiuuerit. In tertia verò Centuria, & sequentibus omnibus, ad finem capitis quarti, Patres omnes accusant, quòd non opiniones tantùm incommodas, & næuos, sed etiam errores, & stipulas, & fumos in Ecclesiam scriptis suis inuexerint, adeò vt nisi Lutherus facem nobis doctrinæ prætulisset, caliginémque illam tempestiuè dissipasset, iam fumo excæcati, enectique omnes essemus.

Quid de QVINTINO illo impuro & blasphemo Libertinorum in Galliis parente dicemus, qui, vt Caluinus auctor est in institutione contra

Libertinos, cap. 9. adeò petulanter in Sanctos omnes debacchabatur, vt Paulum aliter non appellaret, quàm vas confractum; Ioannem, iuuenem ſtolidulum; Matthæum, fœneratorem; Petrum, Christi abnegatorem?

Porrò Caluinus, qui tam ſeuerè alios arguit impietatis, tam fuit ipſe pius & religioſus, vt non contentus iis conuiciis, quibus Sanctos omnes vexat, qui poſt Christi aduentum floruerunt, etiam ad eos linguæ ſuæ flagellum extenderit, qui multis ſeculis eiuſdem Saluatoris aduentum præceſſerunt. Itaq; in libris Christianæ ſuæ inſtitutionis, lib. 3. cap. 14. §. 11. Abrahamum idolorum cultorem facit; Saram, lib. 3. inſtit. cap. 2. §. 31. multis modis peccaſſe dicit, cùm ancillam viro ſuo ſuppoſuit; Rebeccam verò variis fraudibus & impoſturis Dei veritatem corrupiſſe, dum malo artificio filij benedictionem procurat, maritum decipit, Iacobum mentiri cogit. Iudam Machabæum, lib. 3. cap. 5. §. 8. ſuperſtitionis & præpoſteri zeli reprehendit, quòd pro mortuis ſacrificium offerri imperauerit. Sephoram. lib. 4. cap. 15. §. 20. ſtultam mulierem fuiſſe, grauiterq; peccaſſe docet, quòd filium circumciderit. Moſem ipſum, in caput 32. Exod. quo nihil habuit antiqua ætas mitius, ſapientius, ſanctius, arrogantiæ atq; ſuperbiæ Caluinus inſimulat, quòd nimirum imperio-

sè legem Deo præscripserit, suaq́; eum iustitia exuerit.

Iam verò de sanctis hominibus Testamenti noui, primùm scurriliter nugatur, eos, si preces mortalium exaudire debeant, tam longas aures habere oportere, vt à cœlo vsq; ad terram porrigantur. Deinde eosdem per contemptum, nunc homines mortuos, nunc vmbras, nunc laruas, nunc etiam colluuiem nominat, in institutione lib. 3. cap. 20. §. 27. in libro autem, quem inscripsit, De vera Ecclesiæ reformandæ ratione, etiam monstra, carnifices, & bestias appellauit. Qua contumelia & blasphemia vix vlla maior cogitari potest. Quid enim? si non Caluinum ipsum, sed coniugem eius (nefas enim apud eos est Episcopum creari, nisi vnius saltem vxoris virum) si coniugem, inquã, Caluini, aut liberos, aut amicos, aut etiam seruos vel ancillas aliquis nostrûm laruas, vmbras, colluuiem, bestias, monstra, carnifices appellaret, quo animo id Caluinus acciperet? an sibi iniuriam fieri non arbitraretur? nunquid non molestißimè, grauißimeq́; ferret? & Christus æquo animo accipiet, amicos, domesticos, fratres, filiosq́; suos amantißimos, quos ipse in cœlis tanto honore dignatur, vt in Apocal. dicat: Si quis vicerit, dabo ei sedere in throno meo, sicut ego vici, & sedi in throno Patris mei; hos, inquam, tam sublimes

Principes, consortes regni & solij diuini, vmbras, laruas, colluuiem, ab vno quodam arrogantißimo terræ vermiculo nominari? Non feret certè æquo animo Deus, sed omnes eiusmodi blasphemos atq; sacrilegos æternis suppliciis tandem afficiet.

Sed & nos, si ciues Sanctorum sumus, si vllum habemus fidei zelum, excitemur, atque accendamur oportet, & religiosa, piaq; indignatione vehementer commoti tam nefariis hominibus acerrimè resistamus: imitentur Lutherani maiores suos, Porphyrium, Iulianum, Vigilantium, VVitclefum, & quotquot vnquam cum cœlestibus Diuis impia bella gesserunt, &, vt fabulæ Poëtarum de gigantibus ferunt, de suis sedibus cœlites deturbare ac detrahere voluerunt. Nos verò maiorum nostrorum, Athanasij, Ambrosij, Hieronymi, Paulini, Augustini, Gregorij vestigiis inhæreamus. Qui quidem Apostolorum & Martyrum gloriam religiosè æmulari, & res gestas contra detractores pro viribus disserendo tueri; & memoriam deniq; sermonibus alere, Basilicis honorare, carminibus celebrare, literis propagare, & consecrare æternitati semper studuerunt. Ita enim fiet, vt & illi, quorum imitantur scelera, earundem cum illis pœnarum societate iungantur: & nos, quos in hoc studio ad virtutem habuimus Duces, eosdē ad præmia & coronas socios habeamus. Nunc ad rem ipsam accedamus propiùs. Or-

Ordo Diſputationis.

HAEc Diſputatio duodecim præcipuis quæſtionibus continetur. PRIMA eſt de Sanctorum beatitudine, an Sanctorum animæ Deum videant, & verè beatæ ſint ante diem iudicij. Hæc enim quæſtio fundamentum eſt omnium aliarum; nam idcirco ante Chriſti aduentum non ita colebantur neq; inuocabantur ſpiritus Patriarcharum & Prophetarum, quemadmodum nunc Apoſtolos & Martyres colimus & inuocamus; quòd illi adhuc inferni carceribus clauſi detinerentur.

SECVNDA de canonizatione, quæ ſequitur ordine ſuo primam illam de beatitudine. Poſteaquam enim didicerimus, ſanctos homines vita functos cum Deo beatos regnare, diſcendum erit, qui ſint illi: quod quidem non aliunde certò ſcire poſſumus, quàm ex publico Eccleſiæ teſtimonio, quod canonizationem nunc appellamus.

TERTIA de cultu, vbi enim conſtiterit qui ſint ij, qui inter beatos ſpiritus numerandi ſunt, ſequitur, vt quæratur, an ij ſint adorandi vllo genere adorationis.

QVARTA de inuocatione, quæ eſt eximium adorationis genus.

QVINTA de reliquiis eorum, vtrum videlicet non ſolùm ipſi Sanctorum ſpiritus, ſed etiam cor-

corpora, seu ossa, & cineres, aliæquæ eorum reliquiæ venerandæ sint.

SEXTA *de imaginibus, an colendæ sint, & quo cultus genere.*

SEPTIMA, VIII. IX. X. XI. & XII. *de iis rebus, quibus non modò sanctis hominibus, sed etiam toti cœlesti Hierusalem ab Ecclesia, quæ peregrinatur in terris, cultus debitus exhibetur, id est, de Basilicis, de peregrinationibus, de votis, de vigiliis, de ieiuniis, de festis.*

LIBER

LIBER PRIMVS DE BEATITVDINE, ET CANONIZATIONE SANCTORVM.

CAPVT PRIMVM.

Argumenta hæreticorum, quibus illi probare nituntur, Sanctos nondum esse beatos, &c.

EST IGITVR QVÆSTIO PRIMA; *Sintne piorum hominum spiritus, qui & corpore soluti sunt, & nulla purgatione egent, iam ad fruendam beatitudinem, quæ in clara Dei visione sita est, admissi?* Et quidẽ antiquorum, & recentium hæreticorũ opinio fuit, animas omnes, quantumuis sanctorum hominum, vsq; ad vltimi iudicij diẽ seruari in quibusdam abditis receptaculis, vbi nec Deum videant, nec beatæ dici possint, nisi in spe.

PRIMVS ex hæreticis, qui hoc asseruit, quantum ex auctoribus ego colligere potui, TERTVLLIANVS fuit lib. 4. in Marcionem; sic enim ait: *Eam regionem, sinum dico Abrahæ, & si non cœlestem, sublimiorem tamen inferis, interim refrigerium præbituram animabus iustorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat: tũc apparitura cœlesti promissione, quam Marcion suo vendicat quasi non à creatore promulgatam.* Idem etiam habet lib. de anima duobus postremis capitibus.

Eum sequutus est VIGILANTIVS, de quo sic Hieronymus in lib. contra eundem: *Ais,* inquit, *vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerij, vel subter aram Dei animas Apostolorum & Martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, & vbi voluerint,*

esse præsentes. senatoriæ videlicet dignitatis sunt, vt non inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera, honestaq; custodia, in fortunatorum insulis, & in campis elysiis recludantur.

Eundem errorē tribuit Guido in summa de hæreticis, Armenis. In eodem versabātur Græci, vt patet ex Concilio Florentino, sess. 1. & ex B. Thoma in opusculo 6. cap. 9. Eundem errorem habet Lutherus in prælect. in Genesin, vt Fridericus Staphylus citat in Epitome trimembri Lutheranæ Theologiæ, parte secunda. Eundem habet Cornelius Agrippa in lib. 3. de occulta Philosophia.

Eundem habet etiam Ioannes Caluinus; nam libro 3. institut. cap. 20. §. 20. dicit, solum Christum ingressum esse Sanctuarium cœli, reliquos verò omnes residere in atrio, ibique exspectare vsque ad mundi consummationem. Et §. 24. dicit, animas Sanctorum adhuc eadem fide, & caritate nobiscū esse coniunctas. vbi autem fides est, ibi certè non est visio. Et cap. 25. §. 6. *Stultum,* inquit, *& temerarium est inquirere, quo in loco sint animæ iustorum, & an gloria fruantur, nec ne. Interea cùm Scriptura vbiq; iubeat pendere ab exspectatione aduentus Christi, & gloriam, ac coronam eo vsq; differat: contenti simus his finibus diuinitus præscriptis, animas piorū militiæ labore perfunctas in beatam quietem concedere, vbi cum felici lætitia fruitionem promissæ gloriæ exspectant, &c.* NOTA miram stultitiam hominis, qui dicit, stultum & temerarium esse quærere, vtrum animæ iustorū gloria fruantur, nec ne: & ipse tamen audacter definit eas nondum frui gloria, sed eam exspectare. Argumenta pro hac sententia Caluinus nulla profert, sed multa sunt, & difficilia, quæ partim Græci proferre solent, partim etiam pro illis proferri solent.

PRIMVM argumentum sumitur ex decreto Ioannis XXII. qui fertur hoc declarasse, & mandasse Parisiensibus, vt non aliter docerent vel in scholis, vel in templis, & nullos promouerent ad gradus in Theologia, nisi prius illi iurarent, se hanc sententiam defensuros. Testes sunt huius rei Gulielmus Ockam in opere nonaginta trium dierum; Ioannes Gerson in serm. de Pascha; Marsilius in 4. sent. quæst. 13. art. 3. & Adrianus in 4. vbi disputat de Sacramento Confirmationis.

SECVNDVM argumentum ex Scripturis sumitur; & quidem PRIMVS locus est Matth. cap. 20. vbi ad vesperā paterfamilias omnibus operariis simul reddit mercedem: constat autem

autem per vesperam intelligi resurrectionẽ, & per denarium vitam æternam. SECVNDVS Heb. 11. *Hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissiones, Deo pro nobis aliquid melius prouidente, vt non sine nobis consummarentur.* TERTIVS 1. Ioan. 3. *Scimus quia cùm apparuerit* (Christus in secundo aduentu) *similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* QVARTVS Apocalyp. 6. *Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei.* Quid significat illa absconsio sub altari, nisi reconditum aliquod receptaculum, vbi quietæ quidem, sed in tenebris versentur animæ?

TERTIVM argumentum sumitur ex testimoniis Patrum Gręcorum. IVSTINVS quæst. 60. ex iis, quas Gentes Christianis ponunt, dicit narrationem de diuite, & Lazaro nõ esse veram historiam, & caussam reddens: *Neq; enim*, inquit, *ante resurrectionem vnicuiq; ex iis, quæ in vita gessit, præmium redditur.* Et quæst. 76. *Si ante resurrectionem nulla sunt operum præmia, quis fructus fuit latroni, cùm in paradisum eius animus introductus est? Respondet, id consequutum latronem, vt sit in cœtu iustorum, & videat seipsum, & quæ infra se sunt, & præterea Angelos & Dæmones.*

IRENAEVS lib. 5. extremo: *Cùm enim Dominus*, inquit, *in medio vmbræ mortis abierit, vbi animæ mortuorum erant: pòst deinde corporaliter resurrexerit, & post resurrectionẽ assumptus sit; manifestum est, quia & discipulorũ eius, propter quos & hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in inuisibilem locum definitum eis à Deo, & ibi vsq; ad resurrectionem commorabuntur sustinentes resurrectionem, pòst recipientes corpora, & perfectè resurgentes, hoc est, corporaliter, & sic venient ad conspectum Dei.*

ORIGENES homilia 7. in Leuit. *Nondum*, inquit, *Sancti receperunt lætitiam suam, nec Apostoli quidem; sed & ipsi exspectant, vt egò lætitiæ eorum particeps fiam.* Et lib. 2. periarchon prope finem dicit, Sanctos post mortem deferri in paradisum terrestrem, & inde eos, qui puriores sunt, ad aëris loca conscendere.

CHRYSOSTOMVS homilia 39. in priorem ad Corinth. in illud; Si in hac vita tantùm sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus: *Quid ais Paule? an nõ animus superstes erit? erit, & immortalis quidem: quanquam verò vel sexcenties sit immortalis, tamen sine carne ipsa admirandis*

randis illis bonis non fruetur, quemadmodum neq; pœnis punietur. omnia enim coram tribunali Christi manifestabūtur, inquit Paulus, vt vnusquisq; ferat, quæ per corpus siue bona, siue mala gessit; nam si corpus non resurgat, anima nostra incoronata manebit, & extra cælestem beatitudinem erit. Idem homilia 28. in epist. ad Hebræos: *Ne aliquid præ nobis habere viderentur, si primi ante nos coronarentur, vnum definiuit tēpus omnium coronarum; & qui ante tam multos annos vicit, tecum accipiet coronam.*

THEODORETVS in cap. 11. ad Hebr. *Sanctorum ergo*, inquit, *tot, & tanta fuerunt certamina, sed hi tamen nondum coronas acceperunt, &c.* THEOPHYLACTVS in eundem locum: *Sancti nihil adhuc cælestium promissionum sunt assequuti.* Et in cap. 16. Lucæ docet, narrationem de Lazaro esse parabolam, non historiam, quia nondum sunt distributa bona & mala iustis & iniustis. OECVMENIVS in eundem locū: *Omnes,* inquit, *Sancti testimonium promeriti, quod per fidem placuerunt Deo, nondum consequuti sunt bona iustis promissa.*

ARETHAS Cæsariensis Episcopus in cap. 6. Apocalypsis: *Horum,* inquit, *spe, quæ per intellectum veluti in speculo contemplantur, omni crassitie liberati meritò lætantur quiescentes in sinibus Abrahæ; nam id multis Sanctis dictum est, vnumquemq; virtutis cultorem sortitum esse dignum locum, vnde etiam de futura sua gloria certam quandam assequatur coniecturam.*

EVTHYMIVS in cap. 16. Lucæ dicit, narrationem illam de Lazaro, & diuite esse parabolam, qua designatur quid erit post diem iudicij. & in caput 23. *Et tunc quidem dedit ei conuersationem in paradiso, tanquam arrabonem regni sui, quod est fruitio ineffabilium, ac æternorum bonorum, quæ nec oculus vidit, &c.*

Confirmatur hoc argumentum, quia Græci Patres simpliciter negant Deum videri posse à creatura; ergo multò magis negare debent videri ante diem iudicij. vide Chrysostomum homilia 23. in Genes. vbi dicit, ne Angelis quidem Deum esse visibilem. Item homilia 14. in Ioannem, vbi dicit, Angelos nunquam vidisse Filium Dei, nisi post incarnationem. Similia habent Theodoretus in Dialogo Immutabilis, Theophylactus in illud Ioannis 1. *Deum nemo vidit vnquam.* & Euthymius in eundem locum: quibus accedit ex Latinis Hieronymus,

nymus, teste Augustino, epistola III. ad Fortunatianum.

QVARTVM argumentum est ex testimoniis Patrum Latinorum. LACTANTIVS lib. 7. cap. 21. *Nec quisquam putet, animas post mortem protinus iudicari; nam omnes in vna cõmuniq; custodia detinentur, donec tempus adueniat, quo maximus iudex meritorum faciat examen.*

VICTORINVS Martyr in cap. 6. Apocalypsis: *Animas autem occisorum dicit se vidisse sub ara, id est, sub terra.* Et infrà: *In nouißimo tempore Sanctorũ remuneratio perpetua, & impiorum ventura est damnatio.*

HILARIVS in Psal. 138. in illud; Si descendero in infernũ, ades: *Hæc,* inquit, *humanæ lex necessitatis est, vt sepultis corporibus animæ ad inferos descendant.* Et ne putemus eum loqui de animabus impiorum, subdit: *Quam legem Dominus ad consummationem veri hominis non recusauit, &c.* Vult ergo dicere, adeo esse necessarium, vt animæ sint in inferno, dum caro est in sepulcro, vt etiam Dominus hanc legem subire voluerit.

PRVDENTIVS in Hymno de exequiis defunctorum, docet, animas sanctas discedere ex hac vita in paradisum terrestrem, siue in sinum Abrahæ, quem diues ille ardens longè conspexit.

Quanám regione iubebis
Animam requiescere puram?
Gremio senis abdita sancti
Recubabit, vt est Eleazar,
Quem floribus vndique septum
Diues procul aspicit ardens.
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida iam paradisi,
Licet & nemus illud adire
Homini, quod ademerat anguis.

AMBROSIVS lib. 2. de Cain, cap. 2. *Soluitur à corpore anima, & post finem vitæ huius adhuc futuri iudicij ambiguo suspēditur.* Et libro de bono mortis, cap. 10. *Satis,* inquit, *fuerat illis dixisse animas ᾅδην petere, id est, locum, qui non videtur, quem Latinè infernum dicimus.* Et ibidem: *Scriptura Esdræ habitacula animarum promptuaria nuncupat.* Et occurrens querelæ humanæ, eo quod iusti, qui præcesserunt, videntur

dentur

dentur vsque ad diem iudicij per plurimum scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari; mirabiliter, ait, coronæ esse similem diem iudicij; coronæ enim dies exspectatur ab omnibus, vt intra eum diem & victi erubescant, & victores palmam adipiscantur victoriæ: ergo dum exspectatur plenitudo temporis, exspectant animæ remunerationem debitam: aliàs manet pœna, aliàs gloria.

AVGVSTINVS lib. 1. retract. cap. 14. *De sanctis hominibus,* inquit, *iam defunctis, vtrum ipsi saltem dicendi sint iam in illa possessione consistere, meritò quæritur.* Et epist. 111. ad Fortunatianum, exponens quædam verba D. Hieronymi: *In his verbis,* inquit, *hominis Dei multa consideranda sunt; primum, quia secundum apertissimam Domini sententiam etiam ipse sentit, tunc visuros faciem Dei, cùm in Angelos profecerimus, id est, æquales Angelis facti fuerimus, quod erit vtique in resurrectione mortuorum.* Item in Enchiridio, cap. 108. *Tempus,* inquit, *quod inter hominis mortem, & vltimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet.* Libro 12. de Genes. cap. 35. quærit, quid opus sit animabus resumptione corporis, si possunt sine carne videre Deum? Respondet autem: *Minimè dubitandum est, & raptam hominis carnis sensibus mentem, & post mortem ipsam carne deposita non sic videre posse incommutabilem substantiam, vt sancti Angeli vident.* Et lib. 12. ciuit. Dei, cap. 9. *Pars,* inquit, *ciuitatis Dei, quæ cõiungenda immortalibus Angelis ex mortalibus hominibus congregatur, nunc mortaliter peregrinatur in terris, vel in eis, qui mortem obierunt, secretis animarum receptaculis, sedibusque requiescit.* In Psalm. 36. *Post vitam,* inquit, *istam nondum eris, vbi erunt Sancti, quibus dicetur; Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. nondum ibi eris, quis nescit? sed iam poteris ibi esse, vbi illum quondam vlcerosum pauperem diues ille superbus in mediis tormentis vidit longè requiescentem. in illa requie certè securus exspectabis iudicij diem.*

BERNARDVS serm. 3. de omnibus Sanctis: *Aduertistis,* inquit, *ni fallor, tres esse sanctarum status animarum; primum videlicet in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in beatitudine consummata: primum in tabernaculis, secundum in atriis, tertium in domo Dei.* Et infrà: *In illam beatissimam Dei domum animæ nec sine nobis intrabunt, nec sine*

corporibus suis, id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne. Et serm. 4. exponens illud: *Vidi sub altare animas interfectorum.* intelligit per altare, Christi humanitatem, ac dicit, interim animas Martyrum esse sub altari, quia solùm vident Christi humanitatem, post diem iudicij exaltandas esse super altare ad videndum Dei essentiam. *Interim,* inquit, *sub Christi humanitate feliciter Sancti quiescunt, in quam nimirum desiderant etiam sancti Angeli prospicere, donec veniat tempus, quando iam non sub altare collocentur, sed exaltentur super altare. Sed quid dixi? Nunquid humanitatis Christi gloriam, non dicam hominum, sed vel Angelorum assequi quis poterit, nedum superare? Quonam igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescunt? Visione vtique, & contemplatione, non prælatione. Ostendet enim tunc nobis Filius, vt pollicitus est, semetipsum, non in forma serui, sed in forma Dei: ostendet etiam nobis Patrem, & Spiritum sanctum, sine qua nimirum visione nihil sufficeret nobis.*

QVINTVM argumentum sumitur ex ratione; nam iudicium, & examen bonorum, & malorum, futurum est in nouissimo die, ergo præmia & pœnæ vsque ad eum diem differentur. præterea Christi anima post separationem à corpore non statim ascendit in cœlum, sed prius descendit ad inferos, & post resurrectionem carnis tandem in cœlum ascendit; igitur & Sancti omnes post mortem in inferno erunt vsque ad resurrectionem; nam Christi requies, resurrectio, & ascensio, exemplar fuit nostræ quietis, resurrectionis, & ascensionis; alioqui essent discipuli, & serui supra magistrum, & Dominum. Ad hæc, anima, & caro simul operantur, tam bona, quàm mala, igitur simul & non vna sine alia puniri, aut remunerari debet. Denique Dæmones nondum puniuntur, sed puniendi reseruantur post diem iudicij; nam idcirco dicebant Christo: *Venisti huc ante tempus torquere nos,* Matth. 8. *Et deprecabantur eum, ne imperaret illis, vt in abyssum irent,* Luc. 8. igitur idem de hominibus fiet: si autem impij non puniuntur, certè nec pij remunerantur. Hæc igitur sunt argumenta, quæ aduersus veritatem afferri solent. quæ quidem in sequentibus capitibus per partes diluentur.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

Animas Sanctorum iam nunc frui Dei visione, demonstratur testimonio Ecclesiæ.

SED facile erit totidem argumentorum generibus veritatem propugnare. PRIMVM igitur accedat Ecclesiæ testimoniũ, quæ in oratione de S. Gregorio dicit: *Deus, qui animæ famuli tui Gregorij æternæ beatitudinis præmia contulisti, &c.* Præter quam orationem habemus etiam duo Cõcilia Oecumenica, & duorum summorum Pontificum decreta. siquidem hoc ipsum definitum est in Concilio Florentino, sessione vltima in decreta vnionis Latinorum cum Græcis. & in Concilio Tridentino, sessione 25. Idem quoque disertis verbis docet Innocentius III. cap. Apostolicam, extra de Presbytero non baptizato. Idem denique post longas disputationes Benedictus XII. definiuit in extrauaganti, quæ incipit, Benedictus Deus; quam totam refert Alphonsus à Castro lib. 3. contra hæreses, verbo, Beatitudo.

Atque hinc soluitur primum argumentum aduersariorũ; nã iste Benedictus XII. qui successor fuit immediatus Ioannis XXII. apertè testatur, Ioannem morte præuentum, non definiuisse istam quæstionem. Neque verò solùm eam non definiuit, sed etiam paulò ante mortem partim retractauit sententiam suam, partim etiam declarauit; nam asseruit, PRIMO, se in omnibus suis sermonibus de hac re nunquam intendisse rem definire, sed solùm quærere veritatem. SECVNDO, asseruit sibi displicere priorem sententiam, ac sentire se, animas Sanctorum videre Deum, etiam ante diem iudicij: nisi aliter Ecclesia, & sui successores definirent: quorum definitioni se submittere dicebat omnes suas opiniones. Habetur hæc retractatio ipsis verbis, quibus facta est, apud Ioannem Villanũ li. 11. c. 19. historię, de reb⁹ Florentinorũ, quam ille dicit se habuisse à fratre suo, qui in aula eiusdem Ioannis Papę degebat.

Sed notanda sunt quinque mendacia Caluini, lib. 4. instit. cap. 7. §. 28. PRIMVM est, Gersonem vixisse tempore huius Ioannis; nam Ioannes obiit anno M. CCC. XXXIV. vt testantur omnes historici, & nominatim Onuphrius, & ille Ioãnes Villanus lib. 11. ca. 19. Gerson autẽ natus est anno M. CCC. LXIII. vt ex

vt ex Trithemio patet de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

SECVNDVM eſt, Ioannem Papam negauiſſe animæ immortalitatem. at ſi hoc eſſet verum, multò magis eam negaſſet Caluinus, qui pertinaciter defendit, animas non videre Deum. nec enim Ioannes Papa vllius erroris accuſatur à Gerſone, & aliis, præterquam iſtius de viſione Dei.

TERTIVM eſt, nullum Cardinalium ſe oppoſuiſſe Ioanni Papæ. nam Ioannes Villanus lib. 10. cap. vlt. hiſt. ſcribit, maiorem partem Cardinalium repugnaſſe Ioanni, & idem colligitur ex decretali Benedicti XII.

QVARTVM eſt, Regem Galliæ Philippum interdixiſſe ſuis communionem Ioannis Papæ, niſi reſipiſceret. At Ioannes ille Villanus loco citato ſcribit, Regem ſolùm ſcripſiſſe ad Pontificem amicè, & reuerenter, eumque monuiſſe, vt caueret ab illis opinionibus, quæ viderentur ſuſpicionem erroris ingenerare poſſe.

QVINTVM eſt, Pontificem coactum à Rege ad palinodiam. At Ioannes prædictus ſcribit, Ioannem Pontificem ſolùm retractaſſe opinionē ſuam pridie ante mortem ſuaſu affinium, qui metuebant, ne, ſi Eccleſia poſtea contrarium definiret, vt etiam fecit, memoriæ Ioannis Papæ aliqua nota ſuſpicionis erroris inureretur. Vide quæ ſcripſimus de hac re libro 4. de Pontifice, cap. 14.

CAPVT TERTIVM.

Idem Scripturarum teſtimoniis demonſtratur.

AM ſecundo loco Scripturarum teſtimonia proferemus. Ac PRIMVM ſit id, quod legimus in Eccleſiaſtico, cap. 11. *Facile eſt coram Deo in die obitus retribuere vnicuiq; ſecundum vias ſuas.*

DICES, non ait Scriptura in die obitus reddi vnicuiq; ſecundum opera, ſed poſſe reddi, ſi Deus vellet. AT certè illud, facile eſt, nō ſignificat, poſſet Deus, ſi vellet; ſed reddit Deus, & facilè reddit vnicuiq; ſecundum opera ſua in die obitus. alioqui enim, ſi Deus poſſet reddere ſecundū opera, ſed nō redderet, fruſtra nos hoc argumēto hortaretur Sapiens ad benefaciendum. Præterea cùm dicat ibidē ſpiritus ſanctus: *In fine hominis denudatio operū eius*; indicat etiā in fine homi-

nis,reddi vnicuiq; ſecundum opera.nam ad hoc fit iudicium illud,& denudatio operum,vt ſequatur remuneratio.

DICES rurſum,quando hæc ſcripta ſunt, non dabatur remuneratio eſſentialis in die obitus, ſed tantùm requies in ſinu Abrahæ; igitur per iſta verba, Facile eſt coram Deo in die obitus reddere, &c. ſolùm deducitur, reddi in die obitus iuſtis certam ſpem beatitudinis futuræ, & requiem in ſinu Abrahæ.

RESPONDEO,Eccleſiaſticũ, cùm dicit, in die obitus reddi remunerationem,intellexiſſe,reddi remunerationem,quę pro temporum diuerſitate haberi poterat: & quia tunc nondum cœlum erat reſeratum,nunc autem à Chriſto reſeratum eſt; ex illius ſententia ſequitur,in die obitus, & tunc requiem dari ſolitam iuſtis, & nunc veram felicitatem. hinc nimirum Numeri 35. Dominus iubet, vt poſt mortem Sacerdotis magni omnes exules reuertantur ad patriam: hæc enim eſt figura rerum noſtrarum; nam nos exules ſumus; patria paradiſus; Sacerdos magnus Chriſtus,poſt cuius mortem iam patet aditus Adæ filiis in cœlum.

ALTERVM teſtimonium, & quidem longè clarius, eſt Apoſtoli Pauli 2.Corinth.5. *Scimus quia ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, ædificationem ex Deo habemus,domum non manufactã,æternam in cœlis.nam et in hoc ingemiſcimus,habitationem noſtram,quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes, ſi tamen veſtiti,& non nudi inueniamur; nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati, eo quod nolumus expoliari,ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur quod mortale eſt à vita.*

Nota PRIMO,illud; *Si terreſtris domus noſtra*, intelligi à quibuſdam (vt Chryſoſtomus citat) de mundo hoc ſenſibili, quaſi Apoſtolus dicat,ſi hic mundus peribit,non deerit nobis alius melior poſt reſurrectionem. Sed hoc falſum eſt; nam communis Græcorum & Latinorum opinio pro domo hac terreſtri accipit corpus hoc mortale, ſeu vitã præſentem corporalem:Et ratio eſt,quia in fine capitis ſuperioris dixit Apoſtolus:*Si exterior homo noſter corrumpitur,interior renouatur de die in diem.* Itaque, quod hîc dixit terreſtrem domum,ibi dixit hominem exteriorem.Præterea infrà clarius dicit:*Dum ſumus in hoc corpore,peregrinamur à Domino.* vbi apertè vocat corpus,quod antea vocauerat exteriorem hominem, do-

mum terrestrem, tabernaculum, &c.

Nota SECVNDO, per domum æternam, & cœlestem, quam opponit Apostolus domui terrestri, intelligi à Patribus vel corpus immortale, vt à Chrysostomo, Theophylacto, Theodoreto, Ambrosio; vel vitam æternam, id est, visionem Dei. Et sine dubio verior est posterior expositio, quæ est Photij apud Oecumenium, Anselmi, & D. Thomæ in hunc locum; nam inprimis Apostolus ait de præsenti, si domus hæc terrena dissoluitur, habemus aliam æternam in cœlo; debuisset enim dicere, si de corpore glorioso loqueretur, habebimus, nõ habemus; nam corpus immortale non habemus nunc in cœlo.

PRAETEREA Apostolus, cùm dicit, si hæc domus dissoluitur, habemus aliam, vult dicere, nõ est quod timeamus nobis domum defuturam vnquam; nam si hinc pellimur, habemus aliam: at si per domũ cœlestem intelligit corpus immortale, non est verum nobis nunquam defuturam domum: deerit enim à die mortis vsque ad diem resurrectionis. Præterea id ipsum vocat hanc domum cœlestem, quod paulò antè in fine capitis 4. vocauerat: *Aeternum gloriæ pondus*; nam postquam dixerat: *Id enim, quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternũ gloriæ pondus operatur in nobis*; subiungit explicans: *Si enim terrestris domus, &c.* At per illud: *Aeternæ gloriæ pondus*, omnes intelligunt ipsam essentialem beatitudinem.

DENIQVE, nisi Apostolus hîc per domum cœlestem, intelligeret beatitudinem, non bene concluderet paulò inferiùs: *Audentes igitur, & scientes quia dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino, audemus, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum.* Nec enim sequitur; si hoc mortale corpus corrumpitur, habebimus aliud immortale post resurrectionem, ergo bonum est nunc mori, & peregrinari à corpore; immò contrarium sequitur, nimirum non esse bonum mori vsque ad diem resurrectionis, quia, etsi melius sit corpus immortale, quàm mortale, tamen melius est corpus mortale, quàm nullum. At, si per domum cœlestem, intelligamus beatitudinem, Apostoli argumentatio optima est, nimirum ista; si vita hæc mortalis perit, habemus statim aliam longè meliorem in cœlo, ergo bonum est citò mori in hoc mundo; vt citò viuamus in cœlo.

DICES, non videtur beatitudo poſſe vocari domus, non enim habet ſimilitudinem cum domo, corpus autem habet; corpus enim reuera eſt domus animæ.

RESPONDEO, beatitudinem optimè dici domũ, quia eſt tam magna, vt eam anima non capiat, & potiùs anima in illã intret, quam illa in animam: hinc 1. Ioan. 3. dicitur: *Maior eſt Deus corde noſtro.* Et quod dicitur Ioan. 14. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt;* oẽs intelligunt de variis gradibus beatitudinis. de hac domo dicitur etiam Matth. 25. *Intra in gaudium Domini tui.* Et hanc domum eleganter Apoſtolus opponit vitæ corporali, ſiue ipſi corpori propter tria. PRIMVM enim corpus ipſum vocat domum terreſtrem, quia ex terra cõſtat; vitam beatam vocat domum cœleſtem, quia in cœlo inuenitur. ibi enim eſt ſedes Dei, & ibi ſemper videtur tanquam Rex in decore ſuo. SECVNDO, corpus dicit eſſe domũ, quæ diſſoluitur, quia quotidie deficit magis & magis, illam autem vocat æternam, quia ſemper in eodem ſtatu permanet: denique illam vocat non manufactam, inſinuans, iſtam eſſe manufactam, quia nimirum corpus habemus opera hominum, qui illud generarunt, & cibo, ac potu alunt, & ſuſtentant: at illa domus cœleſtis ab hominum opere non pendet, ſed à ſolo Deo manifeſtante ſeipſum nobis.

TERTIVM teſtimonium eſt paulò infrà: *Qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati eo, quod nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri. audẽtes igitur, & ſcientes, quia dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino, per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem, audemus, & bonam volũtatem habemus magis peregrinari à corpore, et præſentes eſſe ad Dominũ.* NOTA Apoſtolum hîc docere duo deſideria eſſe in nobis, vnum naturæ ad viuendum corporaliter, alterum gratiæ ad videndum Deum; & quidem homines pios velle quidem vtrumque, ſi poſſint, implere ſimul; ſed cùm non poſſint, anteponere deſiderium gratiæ deſiderio naturæ, & proinde appetere mortem corporis, vt poſſint cum Deo viuere: homines impios è contrario omnia referre ad vitam corporis, & deſiderium naturæ.

Ex quibus deducitur euidens argumentum pro ſententia noſtra; nam ſi non poſſemus videre Deum, niſi poſt reſurrectionem, non diceret Paulus, ſe optare peregrinari à corpore, vt non peregrinetur à Domino. his enim verbis oſtendit eſſe

aliquem ſtatum animæ, in qua peregrinetur à corpore, & non à Domino: at talis ſtatus non eſſet vnquam, niſi ante reſurrectionem videretur Deus. nam in hac vita peregrinamur à Domino, ſed non à corpore: in alia vita poſt reſurrectionem non peregrinabimur nec à Domino, nec à corpore; ante reſurrectionem autem oporteret neceſſariò peregrinari à Domino, & à corpore: quare vt detur ſtatus, in quo peregrinemur à corpore, ſed non à Domino, de quo Paulus loquitur, neceſſe eſt vt ante reſurrectionem, ſpiritus iuſtorum corpore ſoluti, Deum videant. NEQVE etiam dici poteſt, Paulum loqui de quadam beatitudine imperfecta, quæ conſiſtit in viſione humanitatis Chriſti, & quòd peregrinari à Domino, ſit peregrinari à præſentia humanitatis Chriſti. Siquidem ſanctus Apoſtolus ait: *Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.* Ex quo ſequitur, vt è contrario non peregrinari à Domino, ſit non ambulare per fidem, ſed facie ad faciem videre ſpeciem diuinæ pulchritudinis. Idem enim Apoſtol⁹ quod hîc dicit: *Ambulamus per fidẽ non per ſpeciem,* dicit 1. ad Corinthios 13. *Videmus nũc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* At qui ſolam videt Chriſti humanitatem, adhuc habet fidem, & eſt peregrinus & viator, vt omnes fatentur.

QVARTVM teſtimonium eſt Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiſo.* Vbi nota, paradiſum dupliciter accipi in Scripturis; vno modo pro horto quodã deliciarum corporalium, in quo primus homo conſtitutus fuit antequam peccaret, de quo loquitur Moyſes Geneſ. 2. & 3. altero modo pro gloria beatorũ, cuius prior paradiſus figura fuit; & de hoc loquitur Paulus 2. Cor. 12. vbi ſe dicit raptum fuiſſe in paradiſum. explicans enim quid paradiſus, dicit ſe raptum ſupra tertium cœlum.

EVTHYMIVS in hunc locum exiſtimat (nimirum vt confirmet errorem ſuum) hîc Dominum loqui de paradiſo terreſtri; & ideò etiam ſcribit, Dominum latroni non reſpondiſſe, hodie mecum eris in regno meo, ſed in paradiſo; vt oſtenderet aliud eſſe regnum, aliud paradiſum. Et quia poterat aliquis obiicere, Chriſtum dixiſſe: *Mecum eris in paradiſo;* & tamen Chriſtus non eſt in paradiſo terreſtri, ſed cœleſti; reſpondet Euthymius, Chriſtum eſſe vbique vt Deus eſt, & proinde eſſe cum latrone, aliiſque Sanctis in paradiſo terreſtri, & ſimul cum Angelis in paradiſo cœleſti.

Hæc expoſitio ſine dubio poteſt, ac debet reiici. PRIMVM, paradiſus terreſtris eſt locus deliciarum corporibus, non animabus; quid enim prodeſt animabus abũdare pomis, herbis, aquis, ceteriſque rebus terreni illius paradiſi? Chriſtus autem promittens latroni paradiſum, promiſit hortum deliciarum ipſi conuenientem, id eſt, ſpiritualem.

SECVNDO, voces Teſtamenti noui cùm ambiguæ ſunt, potius accipi debent, vt ſumuntur in aliis locis Teſtamenti noui, quam vt ſumuntur in Teſtamento veteri, ſed vox iſta *paradiſus* in Teſtamento nouo accipitur pro paradiſo ſpirituali, vt patet 2. Corinth. 12. igitur & Lucæ 23. pro ſpirituali paradiſo accipienda eſt.

TERTIO, Chriſtus promiſit latroni conſortium ſuũ, cùm ait: *Mecum eris in paradiſo.* Chriſtus autẽ non terreſtrem, ſed cœleſtem paradiſum introiuit. nec valet reſponſio Euthymij; nam eo modo, quo Chriſtus eſt vbique, erat cum latrone etiam in hoc mundo, cùm adhuc latrocinia exerceret, & nihil ei Chriſtus noui promiſiſſet.

Adde QVARTO, non videri improbabile quibuſdam paradiſum terreſtrem periiſſe aquis diluuij, neque obſtat, quod Eccleſiaſt. 44. dicatur Henoch tranſlatus in paradiſum; nam Henoch tranſlatus fuit ante diluuium, ac proinde transferri potuit in paradiſum, quo poſtea deſtructo, aliò à Deo tranſlatus fuit.

Iam verò THEOPHYLACTVS nomine aliorum refert, & refellit duas alias expoſitiones ad hunc locum. PRIMA eſt quorundam, qui dicebant, latroni promiſſum fuiſſe paradiſum cœleſtem, ſed dandum poſt reſurrectionem: dixiſſe autem Chriſtum, *hodie eris*, propter certitudinem rei futuræ, quomodo Prophetæ ſæpe exprimunt res futuras per tempus præſens, aut præteritum: vt, cùm Dominus dicit: *Qui non credit, iam iudicatus eſt.* SECVNDA eſt, illud, *hodie*, coniungendum cum, *dico*, non cum, *eris*, hoc modo: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.*

Sed neutra eſt ſolida; non PRIMA, tum quia non oportet recurrere ad figuras, & relinquere propriam verborum ſignificationem, niſi quãdo alioqui abſurditas aliqua ſequeretur; tum etiam, quia iſta non ſunt verba Prophetica, vt oportuerit ea velari obſcuritate, ſed continent ſimplicem promiſſionem, & proinde ſimpliciter intelligenda ſunt. neq; eo loco,

qui

qui non credit iam iudicatus est, accipitur præteritum pro futuro: non enim vult Dominus dicere, certò iudicabitur, sed veré iam iudicatus est, & cōdemnatus à seipso, cùm nolit eam fidem amplecti, per quam saluus esse posset.

SECVNDA expositio est planè ridicula. Quorsum enim Dominus diceret; Amen dico tibi, hodie? nónne videbat latro, Dominum loqui illa die? Præterea, quis non videt per illud aduerbium, HODIE, respondere ad illud aduerbium QVANDO, quod latro posuerat? latro dixerat: *Memento mei, quando veneris in regnum tuum.* Dominus respondet, hodie erit illud quando, proinde, hodie mecum eris in regno, & paradiso meo. Vera ergo expositio est Theophylacti, Ambrosij, Bedæ, & aliorum, qui per paradisum intelligunt regnum cœlorum. ne fortè enim latro per regnum intelligeret aliquid humanum, Christus declarauit, regnū suum esse paradisum, id est, summam & sempiternam felicitatem.

QVINTVM testimonium Ephes. 4. *Christus ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem.* Quo in loco per vocem, *altum*, non potest intelligi nisi summū cœlum. etsi enim quidam intelligūnt crucem, tamē Paulus se exponit paulò infrà, cùm ait: *Qui descendit, ipse est, qui ascendit super omnes cœlos.* Porrò nomine captiuitatis, quam secū duxit in cœlum, quid potest intelligi, nisi multitudo sanctarum animarum, quas ex limbo ad cœlum euexit, vt Ambrosius exponit?

DICES, non sequitur, Sancti sunt in cœlo, ergo vident Deum. RESPONDEO, rectè sequi; nam per cœlum intelligimus sedem, & quasi aulam regiam Dei, vbi Deus semper videtur; nam Isa. 66. dicitur: *Cœlum mihi sedes est.* Et Matth. 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei est.* Et Matth. 18. *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei.* Et in orat. Domin. dicimus: *Pater noster, qui es in cœlis.* Tametsi enī Deus vbiq; sit, tamen propriè in cœlo esse dicitur, quia per sui manifestationē illic se pręsentē ostendit, & cernitur ab iis, qui digni sunt cœlesti illa sede. Vnde eleganter Cyrillus catech. 9. dicit, cœlū esse velū Deitatis, quo nobis videlicet, qui sumus extra velum, absconditur Deus. Immò B. Paulus Hebr. 9. comparat ingressum Christi in sanctuarium cœleste, cum ingressu Sacerdotis intra velū in sancta Sanctorum, indicās idem esse cœlum respectu diuinę essentię, quod erat velum respectu arcæ Testamenti. & certè animabus Sanctorum; si non videant

Deum, parum videtur referre vtrum in cœlo iſto materiali, an in terra, vel in alio loco ſint.

SEXTVM teſtimonium Philip. 1. *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* At ſi animæ ſeruantur in aliquo loco extra cœlum, fruſtrà hoc deſiderabat Paulus, Chriſtus enim in cœlis eſt.

SEPTIMVM teſtimonium Hebr. 9. *Hoc ſignificante Spiritu ſancto nondum propalatã eſſe Sanctorum viam adhuc priore tabernaculo habente ſtatum.* Quod exponunt Primaſius, Anſelmus, Theophylactus, Oecumenius in hũc modũ, quod in ſancta Sanctorum non poſſent ingredi Sacerdotes, nec populus: ſignificabat toto tempore Teſtamenti veteris non fuiſſe apertam viam ad cœlum, & ideò etiã iuſtiſſimos quoſque ad inferos deſcendiſſe: quia non poterant ſimul vigere figura & figuratum. At poſteaquam Chriſtus perrupit velum tabernaculi, & figuræ ceſſauerunt, iam propalata eſt via Sanctorum ad ſanctuarium cœleſte.

OCTAVVM teſtimonium Hebr. 12. *Non acceſſiſtis ad mõtem Syon, &c. ſed ad Syon montem & Hieruſalem cœleſtem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cœlis, & ſpiritus iuſtorum perfectorum, &c.* Hîc (vt rectè Anſelmus exponit) deſcribitur Eccleſia triumphans, & in ea dicuntur eſſe tãquam ciues, primùm Angeli, deinde animæ primitiuorum, id eſt, eorum, qui primi crediderant, & iam mortui fuerant, vt Iacobi Apoſtoli, Stephani, & aliorũ: qui dicuntur conſcripti in cœlis, quia ſunt adſcripti & cooptati cum Angelis in ordinẽ ciuium cœleſtiũ. quomodo dicebantur Romæ ſenatores Patres cõſcripti. Niſi fortè magis placeat per Eccleſiam primitiuorum in cœlis cõſcriptorum, intelligi animas Patriarcharũ, & Prophetarum cum Chriſto regnantium: per ſpiritus autem perfectorũ, animas Apoſtolorum & Martyrum. Semper tamẽ eadem eſt ſententia, iam nunc ſpiritus ſanctorum hominum beatos eſſe, ea beatitudine, qua ſancti Angeli ſoli antea fruebantur.

NONVM teſtimonium eſt in lib. Act. cap. 7. vbi Stephanus moriturus vidit cœlos apertos, & gloriam Dei, Chriſtumque ſtantem à dextris Patris. Cur autem hoc vidit, niſi vt intelligeret, ſibi cœlum patere, & ſe ſtatim à Domino recipiendum in illam gloriam? Id enim ille intelligens exclamauit: *Domine Ieſu, ſuſcipe ſpiritum meum.*

DECIMVM teſtimonium eſt capite 6. Apocalypſis, vbi dantur Martyribus ſingulæ ſtolæ albæ, quæ gloriam animæ ſignificant; nam alteram ſtolam, id eſt, gloriam corporis poſt reſurrectionem habebunt; vt exponunt Gregorius in 4. Pſal. pœnitentialem, & Beda, Haymo, & Anſelmus in hunc locũ: nec non B. Auguſtinus ſerm. 4. de feſto innocentium.

VNDECIMVM eſt cap. 7. vbi de iſtis dicitur: *Hi, qui amicti ſunt ſtolis albis, ſunt ante thronum Dei, & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius.* Ex quo habemus illos verè eſſe in cœlo, & videre Deum. Quid enim ſignificat eſſe ante thronum Dei, niſi habere Deum in conſpectu, eumque cernere?

Atque hinc benè ſolui poteſt argumentum SECVNDVM; nam ad primum locum contra adductum reſpondeo dupliciter; ac PRIMVM, vt Chryſoſt. in cap. 20. Matth. monet, parabolas non oportere ex omni parte quadrare, ſed ſolùm cõſiderandum eſſe ſcopum; multa enim dicuntur non ad ſignificandum aliquid, ſed ſolùm, vt narratio integra videatur. quemadmodum & culter ad ſcindendũ factus eſt, nec tamen ex omni parte ſcindit. alioqui, quomodo operarij accipientes denarium murmurabant? nunquid erit murmur in cœlo? Et cur Dominus dixit? *An oculus tuus nequam eſt, quia ego bonus ſum?* Num erit in cœlo oculus nequam? quomodo etiam fieri poteſt, vt merces prius ſit reddita vltimis, quàm primis, cùm conſtet omnes ſimul electos eadem ſententia donandos regno cœlorum? Solùm ergo ex parabola illa de operariis habemus, minori tempore Patres noui Teſtamenti laborare, quàm fecerint Patres Teſtamenti veteris, & tamen ad eandem beatitudinem peruenire: vel certè eos, qui conuertuntur in ſenectute breuiorẽ laborem habere, quàm eos, qui in adoleſcentia, & tamen poſſe non minus præmium adipiſci.

Poſſumus etiam SECVNDO reſpondere, ſi velimus illam partem eſſe ſignificatiuam, qua dicitur, ad veſperam vocatos eſſe omnes operarios, & ſimul omnibus redditam eſſe mercedem; dicemus enim per veſperam ſignificari futurum generale iudicium, quo publicè reddatur omnibus perfecta merces: quod tamen iudicium non excludit particularia Dei iudicia, quibus in obitu vniuſcuiusq; redditur ſingulis priuatim pars mercedis.

Ad SECVNDVM locum ex Paulo, qui ait, Patres non acce-

pisse repromissiones, sed suo tempore accepturos, dico tria. PRIMO, per repromissionem posse intelligi Christi incarnationem, vt exponit Primasius, id enim Deus promiserat sæpissimè Patribus Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauidi; vnde Dominus ait: *Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt.*

SECVNDO dico, per repromissiones posse intelligi beatitudinem animæ; & tunc conferri homines Testamenti veteris, cum hominibus Testamenti noui, vt sensus sit; illi antiqui Sancti mortui sunt, non accepta repromissione vitæ æternæ, vt non præuenirent nos, sed exspectauerunt vsque ad Christi aduentum, vt eam repromissionem nobiscum, id est, cum Sanctis Testamenti noui acciperent. Et fauet huic expositioni textus Græcus: οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν non acceperant repromissionem, id est, nunc quidem acceperunt, sed ante hac nondum acceperant.

TERTIO dico, per repromissionē intelligi perfectam beatitudinem corporis & animæ, quam illi adhuc non habuerunt, ne sine nobis habeant. quæ quidem est communis Patrum expositio in eum locum, & Augustini tract. 49. in Ioannem. Notanda sunt autem illa verba: *Ne sine nobis consummarentur.* Non enim ait, ne sine nobis remunerarentur, sed ne sine nobis consummatam mercedem non modò animæ, sed etiam corporis acciperent.

Ad TERTIVM locum ex epist. Ioannis respondeo illud, *cùm apparuerit*, non significat, cùm apparuerit Christus, sed cùm apparuerit, quid erimus, vt patet ex superioribus. Dixerat enim, *nondum apparuit, quid erimus,* ac deinde subiecit, *scimus enim, quia cùm apparuerit,* nimirum, quid erimus, *similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Itaque illud, *similes ei erimus,* significat, similes Christo erimus coram oculis totius mundi. videbunt enim nos in nubibus Christo assidentes, ac similes illi quoad externam gloriam corporis. quæ gloria ex eo nascetur, quod videbimus eum sicuti est; nam videre Deum, est beatitudo animæ, ex qua nascitur gloria corporis. Est autem similis hic locus, vt Beda etiam monet, illi loco Pauli: *Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; cùm autem apparuerit Christus vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria,* Coloss. 3. Quare non colligitur ex verbis Ioannis, sanctos

ctos homines non viſuros Deum ante diem iudicij, ſed ſolùm ante eum diem non eſſe eorum gloriam toti mundo manifeſtandam.

Ad QVARTVM ex Apocalypſi, dico, per altare, ſub quo ſunt animæ, non poſſe intelligi aliquem locum extra cœlū; nam in capite ſeptimo habemus, iſtas animas amictas ſtolis albis eſſe ante thronum Dei, Deoque in templo eius, id eſt, in cœlo ſeruire, die ac nocte.

Tres ergo ſunt Catholicæ expoſitiones. PRIMA Bedæ, illud, *Sub altari*, coniungi cum *interfectorum*, hoc modo: *Vidi animas interfectorum ſub altari*: per altare autem intelligi Chriſtum, vt ſenſus ſit; Vidi animas interfectorū ſub altari, id eſt, ſub teſtificatione nominis Chriſtiani: quomodo 2. Machab. 7. dicuntur Machabæi occiſi ſub Teſtamento Dei, id eſt, pro Teſtamento Dei.

SECVNDA, eiuſdem Bedæ, Primaſij, & Haymonis, illud, *ſub altari*, coniungi cum *Vidi*, ſed per altare intelligi ſecretum intellectuale, vnde procedit thimiama laudis diuinæ. Sicut enim in tabernaculo erat arca, & ante arcam altare aureum thimiamatis, ita in cœlo, tabernaculo non manu facto, eſt arca humanitatis Chriſti, in qua reſidet diuinitas: & ante eam eſt altare aureum, vnde procedit perpetuum thimiama laudis diuinæ, & precum. Et notat HAYMO, quod ſicut in tabernaculo materiali, inter altare aureum, & arcam, erat velum, quod fractum eſt in morte Chriſti: ita quoq; durante Teſtamento veteri, animæ Sanctorum erant ſub altari, ſacrificantes Deo hoſtias laudis, ſed velum erat inter eas, & Deum; at fracto velo per Chriſtum, iam altare eſt coniunctum arcæ, & nihil eſt in medio. Dicuntur autem animæ eſſe ſub altari iſto, non autem ad altare, ad ſignificandū ſecretum illud cœleſte, quò non ſolùm oculi, ſed nec mentes noſtræ penetrare poſſunt. quis enim capiat, quomodo animæ ſint ante Deum, eique miniſtrent in cœlo?

TERTIA, eſt Anſelmi, qui docet, per altare intelligi Chriſtum. Sacrificia enim Sanctorum, ſiue laudis, ſiue orationum, non placent Deo, niſi ſuper hoc altari ponantur, id eſt, per Chriſtum offerantur. Dicuntur autem animæ ſub Chriſto eſſe, non quia Chriſtus ſit illis quaſi paries adumbrans, & impediens, quò minus Deum videant, vt beatus Bernardus videtur expoſuiſſe, ſed ſub Chriſto eſſe dicuntur,

tur, quia illo inferiores ſunt loco, & dignitate; & quia ſub Chriſti patrocinio, & protectione vicerunt, & illi referunt accepta ſua præmia.

CAPVT QVARTVM.

Eadem veritas ex Græcis Patribus confirmatur.

EQVITVR nūc, vt poſt Scripturas ſacras, proferamus etiam teſtimonia Patrum, ac primùm Græcorum, ne recentiores Græci exiſtiment, veterum teſtimonio errorem ſuum ſe poſſe defendere.

PRIMVS, IGNATIVS in epiſtola ad Romanos dicit, ſe per martyrium proficiſci de mundo ad Deum. Et rurſum ait: *Aqua viua manens in me, intrinſecus mihi dicit, veni ad patrem.* At ſecundum errorem Græcorum & Caluiniſtarū, non ad Deum ibat, ſed ad inferos, aut ad alium locum extra cœlum, vbi non magis Deus eſt, quàm hîc nobiſcum. Præterea ibidem ait: *Sinite me puram lucem aſpicere, illuc perueniens, homo Dei ero.* Et rurſum: *Miſerabilis ſum nunc, donec Deum merear adipiſci.* An non clariſſimè indicat, ſe ſtatim à morte futurum cum Deo, & viſurum puram lucem diuinitatis? Denique ſæpius repetit, ſe per martyrium adepturum Chriſtum. at quomodo adipiſcetur, ſi Chriſtus eſt in cœlo, & ipſe erit apud inferos, in abditis receptaculis, neſcio quibus?

SECVNDVS ſit DIONYSIVS Areopagita, qui libro de Eccleſiaſtica hierarchia, cap. 7. parte 1. loquēs de Sanctis in morte conſtitutis: *Norunt,* inquit, *profectò ſe totos percepturos exactiſsimam ad Chriſti ſpeciem, requiem, cùm ad præſentis vitæ finem peruenerint, viamq́; ad immortalitatem ſuam è vicino iam clarius intuentes, diuinitatis laudant munera, diuinaq́; lætitia geſtiunt. non iam ad deteriora conuerſionem metuentes, ſed parata bona ſe firmiter perpetuoq́; habituros probè noſcentes, &c.* Nota, dicere Dionyſium, animas Sanctorum ſtatim à morte hominis conſequi immortalitatem: cumq́ue hoc non poſſit intelligi de immortalitate naturali, nec de immortalitate carnis, neceſſariò

esse intelligendum de beatitudine, quæ est vita æterna animæ. Eodem libro, & capite, parte 3. dicit, animas Sanctorum statui in regione viuorum, in sinu Abrahæ, Isaac, & Iacob: & subdit: *Ista, vt reor, sunt perspicuè beatißima Sanctorum præmia. quid enim immortalitati perfectæ omniq; tristitia vacuæ, ac plenæ perpetui luminis conferri poßit? licet multum sanæ promißiones illæ sublimiores nostra mente sint, quæ vocabulis nobis congruis designantur, longè tamen inferiores earum re & veritate appellationes habent. verum enim profectò illud existimandum eloquium est, quod oculus non vidit, auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se, &c.* At certè ista non conueniunt, nisi essentiali beatitudini, quæ sola superat nostra desideria.

TERTIVS sit IVSTINVS, qui quæstione 75. à Gentibus posita (quanquam istæ quæstiones non videntur Iustini, sed alicuius recentioris) *At,* inquit, *post animi à corpore excessum, statim fit bonorum, malorumq; distinctio. ducuntur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis, bonorum quidem animi in paradisum, vbi consuetudo est, & aspectus Angelorum, & Archangelorum; visio verò etiam conseruatoris Christi ex verbis his, peregrinari à corpore, & præsentes esse ad Dominum, improborum autem ad inferorum loca, &c.* Vbi nota probari sententiam nostram tum ex eo, quod dicit, bonorum animos duci ad paradisum, vbi sunt Angeli, & Christus; tum ex loco Pauli, quem Iustinus allegat; nam (vt suprà diximus) præsentem esse ad Dominum, significat videre Deum, cùm opponatur peregrinationi à Domino, & ambulationi per fidem.

Atque ex his ad loca ex Iustino adducta in contrarium, facile est respondere; nam quæstione 60. vbi dicit, narrationẽ de Lazaro non esse historiam, quia nondum facta est retributio; loquitur de retributione perfecta, quando totus homo animo & corpore gaudebit, vel cruciabitur. Et quia in illa narratione fit mentio corporalis supplicij, cùm dicitur: *Et refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma:* Ideò Iustinus dicit, illam narrationem non esse historiam, quia nondum habent damnati corporalia membra, &c. In quæstione 76. Gentiles quidem quærebant, si ante resurrectionem nulla sunt operum præmia, quorsum latro in paradisum

radiſum introductus fuit? Sed Iuſtinus non admittit antecedens, immò oſtendit magnam remunerationis partem eſſe, quod animus latronis ſit in cœtu beatorum, & videat inferiora, & Angelos, ac Dæmones. non meminit autem Dei viſionis, quia Græci non ſolent vocare viſionem, niſi eius rei, quæ plenè comprehenditur, & ideò paſſim negant, Deum poſſe videri à creatura: ſed quod aliquo modo latro Deum videat, indicat Iuſtinus, cùm dicit eum eſſe in cœtu beatorū.

QVARTVS, IRENAEVS libro 1. cap. 2. *Iuſtis,* inquit, *& æquis, & præcepta eius ſeruantibus, & in dilectione eius perſeuerantibus, quibuſdam quidem ab initio, quibuſdam autem ex pœnitentia vitam donans, incorruptelam loco muneris confert, & claritatem æternam circumdat.* Nota, *quibuſdam,* id eſt, iis, qui mox à Baptiſmo moriuntur, vel qui pro Chriſto vitam ponunt, vel denique perfectis ſtatim donari vitam, & claritatem æternam; aliis non, niſi poſt pœnitentiam, id eſt, ſatisfactionem in futuro ſeculo actam. Eſt enim hæc ſententia Irenæi ſimillima illi CYPRIANI lib. 4. epiſt. 2. ad Antonianum: *Aliud eſt,* inquit, *ad veniam ſtare, aliud ad gloriam peruenire; aliud miſſum in carcerem, non exire inde, donec ſoluat nouiſſimum quadrantem; aliud ſtatim fidei & virtutis mercedem accipere; aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, & purgari diu igne; aliud peccata omnia paßione purgaſſe.*

Quod ergo idem Irenæus lib. 5. extremo dicit, animas Sanctorum deduci in inuiſibilem locum, & poſt reſurrectionem cum corporibus ituras ad Dominū, non ſignificat eas interim non eſſe in cœlo, vel non videre Deum, ſed ſolùm ſignificat eas non eſſe nunc in illa perfecta beatitudine, in qua eſt Chriſtus, qui animo & corpore eſt beatus.

Et confirmatur hoc ex multis coniecturis. PRIMO, quia hoc ipſo loco dicit, Chriſtum deſcendiſſe ad inferorum loca, vt Sanctorum animas inde extraheret, & ſaluaret. Si eas ergo extraxit, non ſunt amplius ibi: & ſi ſaluauit, certè vident Deum, nam hæc eſt ſalus animarum.

SECVNDO, cùm dixiſſet, Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, antequam reſurgeret, & ſubiungeret, debere diſcipulos imitari magiſtrum ſuum, non tamen auſus eſt dicere, diſcipulorum animas deſcendere ad inferos, ſed ait, eas duci ad inuiſibilem locum, vt ibi exſpectarent reſurrectionem. per

inuiſi-

inuiſibilem locum quid prohibet intelligere cœlum, vbi eſt lux inacceſſibilis?

TERTIO, quia Irenæus contendit, diſcipulos debere in morte, & requie, & reſurrectione Chriſtū imitari: At Chriſtus ſtatim à morte, non fuit quidem beatus corpore, ſed quieuit triduo in ſepulcro, interim tamen animo erat beatus, & in paradiſo. ipſe enim dixit: *Hodie mecum eris in paradiſo*; ergo etiam Sancti, dum quieſcunt in ſepulcris, quantum ad corpora, animo ſunt in paradiſo beati.

QVINTVS, ORIGENES, qui in illis ipſis locis, qui contra nos afferuntur, pro nobis eſt; nam homil. 7. in Leuiticū dicit, Sanctos habere nunc lætitiam, ſed non perfectam, quia adhuc corpus eorum, id eſt, ciuitas illa beata non eſt plena, ſed quando erimus nos etiam vbi ipſi ſunt, tunc habebunt perfectam lætitiam. & addit, Chriſtum etiam non habere perfectam lætitiam, quia nondum habet omnia ſua membra. Itaque apertè loquitur de lætitia accidentali. Libro autem 2. periarchon, cap. vltimo dicit, pleroſque Sanctorum primùm duci ad locum aliquem terreſtrem, vt ibi expolientur, & doceantur multa, quæ neſciebant; deinde duci ad loca aërea, & ibi diſcere quædam ſublimiora; tandem duci ſupra cœlos ad Chriſtum, & ibi iam videre perfectè cauſſas omnium rerum. ibidem aſſerit Paulum, & ſimiles perfectos iam ibi eſſe, & videre in Deo omnia. Itaq; errat quidem in eo, quod vult, Sanctos paulatim proficere in alia vita: ſed apertè fatetur nunc multos eorum eſſe in cœlo, & videre Deum.

SEXTVS, ATHANASIVS in vita Antonij dicit, animā Ammonis Angelis ſtipatam viſam ab Antonio deferri in cœlum.

SEPTIMVS, BASILIVS homilia in quadraginta Martyres: *Vos*, inquit, *non terra occuluit, ſed cœlum ſuſcepit, apertæ ſunt vobis paradiſi portæ.* Et oratione in Gordium Martyrem: *Erit enim affectus, non vt qui in lictoris manus deuenturus eſſet, ſed velut Angelorum manibus ſeipſum commiſſurus, qui ſtatim ipſum recens mactatum, aſſumptum ad beatam vitam translaturi eſſent.*

OCTAVVS, GREGORIVS Nazianzenus oratione in Baſilium: *Tu*, inquit, *obiter è cœlo nos reſpice, & datam mihi renum debilitatem, & articulorum dolorem, vel iube diſcedere,*

ſcedere, vel adiuua, & hortare, ita me æquo animo ferre, vt hinc demum diſcedentem me in æterna tabernacula recipias, & beatam Trinitatem eo, quo eſt modo, tecum pariter contemplari valeam. Et oratione in Gorgoniam, dicit eam frui cum Angelis puriſſima illuſtratione Trinitatis, quæ toti mẽti totam ſe contemplandam præbeat.

NONVS, Gregorius NYSSENVS oratione in S. Ephrẽ: *In cœleſtibus tabernaculis,* inquit, *animus illius conſedit, vbi ſunt ordines Angelorum, vbi Patriarcharum populi, vbi chori Prophetarum, vbi ſedes Apoſtolorum, vbi gaudium Martyrum, vbi piorum lætitia, vbi Doctorum ſplendor, vbi celebres primogenitorum cœtus, vbi puræ lætantium voces.* Et infrà: *Tu verò diuino aſsiſtens altari, vitæq; principi, & ſacroſanctæ vnà cum Angelis ſacrificans Trinitati, omnium noſtrûm recordare, nobiſq; peccatorum veniam impetra.*

DECIMVS, Ioannes CHRYSOSTOMVS homilia 10. in poſteriori ad Corinthios, loquens de beatitudine: *Si cogitatio,* inquit, *illorum, quamuis obſcura ſit, tantam ſuppeditat voluptatem, cogita quantã lætitiam nobis allatura ſit manifeſta ipſa comprehenſio, beati & ter beati, qui illis bonis fruuntur, ſicut & miſerabiles, & miſerrimi, qui hiſce contraria ſuſtinent.* Hom. 3. in epiſtolam ad Philippenſes: *Peccatores,* inquit, *vbiubi fuerint, procul à Rege ſunt, atq; ideò digni qui fleantur: Iuſti verò, ſiue hîc, ſiue in futuro ſeculo fuerint, cum Rege ſunt, illic tamen magis, & propius non per ingreſſum ac fidem, ſed facie ad faciem, &c.* Nec in textu Græco hic inſignis locus aliter ſe habet: οἱ δὲ δίκαιοι ἄντε ἐνταῦθα, ἄντε ἐκεῖ, μετὰ τοῦ βασιλέως εἰσί, κἀκεῖ μᾶλλον, καὶ ἐγγύτερον, οὐ διὰ εἰσόδου, οὐ διὰ πίστεως, ἀλλὰ πρόσωπον, πρὸς πρόσωπον. Eadem verba repetit hom. 69. ad pop. & hom. in illud Sap. 5. *Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt.*

Rurſum idem Chryſoſtomus homil. 4. in epiſtolam ad Philippenſes, exponens illud; Vtrum eligam ignoro, &c. *Quid,* inquit, *dices Paule, cùm hinc abiens in ipſum cœlum migraturus ſis, atq; cum Chriſto futurus, ignoras quid eligere debeas?* Et infrà: *Quis athleta cupiet amplius certare, cùm iam liceat coronari? &c.* Idem homil. 32. in epiſt. ad Romanos dicit, nunc Pauli animum verſari in ſummo cœlo prope

pe ipsum Regis solium, vbi Cherubin & Seraphin volitant. Libro 6. de sacerdotio, dicit eos, qui purè communicant corpori Dominico, in extrema hora ab Angelis stipatos recta in cœlum abduci. Ex his patet Chrysostomi sententia.

Quare ad id, quod obiicebatur ex hom. 39. in priorem ad Corinthios, dico, Chrysostomum non velle dicere, animam non frui bonis æternis ante resurrectionem, sed simpliciter non fruituram vllis bonis cœlestibus, si caro non resurgat, quia nimirum, cùm tam animus, quàm caro laborauerint, par est, vt vtraque pars suam mercedem habeat. Quod si vna non habebit, inde colligitur, nec alteram habituram. Et è contrario, si caro suo tempore resurget, & coronabitur, colligitur nunc animam coram Deo viuere & coronari. Vide Theophylactum, qui in eundem locum Pauli scribens, Chrysostomi sensum clariùs proponit.

Ad alterum Chrysostomi locum dico, eum loqui de corona, seu gloria corporis, de qua etiam Paulus loquitur. Et idem respondemus ad loca obiecta in contrarium Theodoreti, Theophylacti, Oecumenij in hunc locum; nam illi, vt Chrysostomi discipuli, ipsius commentarium imitati sunt.

VNDECIMVS, CYRILLVS Hierosolymæ Episcopus, catech. 13. de latrone loquens: *Tu* inquit, *de ligno introduceris in paradisum.* Et ne putemus eum loqui de loco refrigerij in sinu Abrahæ: *Nondum* inquit. *Abraham fidelis ingressus est, & latro ingreditur, &c.* Et ne putemus eum loqui de paradiso terrestri: *Ne timeas,* inquit, *serpentem, cecidit enim de cœlo, non te eiiciet.* Itaque clarissimè Cyrillus asseruit, latronem primum omnium in paradisum ingressum.

DVODECIMVS, Cyrillus ALEXANDRINVS lib. 11. in Ioannem, cap. 36. dicit, animas Sanctorum non versari in terris post mortem corporis, nec deduci ad pœnas Gehennæ, sed euolare in manus Dei Patris; & ne putemus hoc intelligi de sinu Abrahæ, vel loco aliquo extra cœlum, dicit, hoc iter à Christo primum apertum, & paratum: non ergo descendunt animæ Sanctorum ad locum, quò ibant ante Christi mortem: & addit, animas Sanctorum vitam perpetuam cum Christo habere.

DECIMVS TERTIVS, EPIPHANIVS hæresi 78. in fine:

Sancti, inquit, *sunt in honore, quies ipsorum in gloria, profectio hinc in perfectione, sors ipsorum in beatitudine, in mansionibus sanctis, tripudium cum Angelis, diæta in cælo, gloria in honore incomparabili, & perpetuo, brauia in Christo Iesu Domino nostro.*

DECIMVS QVARTVS, THEODORETVS li. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus: *Si cælum*, inquit, *sedes illorum est, qui piè vixerunt: hunc profectò finem sui cursus & Martyres iam consequuti sunt, his enim magis pium esse nihil potest.* Et infrà: *Ideoque*, inquit, *maiori sorte meritò perfruuntur Martyres, qui nunc & à cunctis latè mortalibus honores amplissimos ferunt, & æternis sunt insigniti coronis.* Si ergo iam sunt in cœlo, & æternis coronis insigniti sunt, quomodo non sunt assequuti repromissionem (vt idem Theodoretus, nobis obiectus ab aduersariis, dicit) nisi de repromissione resurrectionis, & gloriæ corporalis sermo sit?

DECIMVS QVINTVS, EVSEBIVS lib. 4. hist. cap. 15. Polycarpum dicit, per mortem immortalitatis præmia iam adeptum. at quæ est ista immortalitas, quæ præmij loco datur animæ natura sua immortali, nisi beatitudo? Item lib. 6. cap. 5. de Potamiena: *Hoc modo*, inquit, *beata Virgo emigrauit è terris ad cælum.* Similia passim leges.

DECIMVS SEXTVS, DAMASCENVS in historia de Barlaam & Iosaphat in fine: *Vultui Domini*, inquit, *nitidè & nudè præsentatur, illiusque gloriæ iam ante promissa sibi corona exornatur.*

DECIMVS SEPTIMVS, THEOPHYLACTVS in cap. 23. Lucæ: *Dicendum est*, inquit, *idem esse paradisum, & regnum cælorum; nam latro est in paradiso ac regno, alioqui non frueretur perfecta bonorum participatione, &c.* vbi prolixè confutat eorum sententiam, qui volunt latronem fuisse ductum ad paradisum, non autem ad regnum cœlorum. Quando ergo Theophyl. dicit in ca. 16. Lucæ, narrationem de diuite & Lazaro esse parabolam, quia nondũ facta est diuisio premiorũ, & pœnarum; loquitur de præmiis & pœnis quæ ad corpus pertinent; & ideò rectè vocat parabolicum sermonem de oculis, & lingua diuitis in inferno. Quando etiã dicit in c. 11. ad Hebræos, Sanctos nihil cœlestiũ ꝓmissionũ accepisse, vult dicere, nihil illius gloriæ, & earum dotium, quæ corpori affert resurrectio

DECI-

DECIMVS OCTAVVS, OECVMENIVS in cap. 9. ad Hebræos dicit, Chriſtum non ſolùm in cœlũ ingreſſum eſſe, ſed etiam ſecum duxiſſe genus humanum, id eſt, multos ſanctos Patres, qui ſine dubio ſi in cœlo cum Chriſto ſunt, ibi quoq; cum ipſo beati ſunt, alioqui (vt ſuprà diximus) parum prodeſſet ſpiritibus cœlorum corporalium habitatio.

Habemus ergò, omnes Doctores Græcos pro nobis eſſe; ſoli enim remanent Arethas, & Euthymius ex iis, qui nobis obiecti ſunt. ex quib. Arethas, cùm dicit Sanctos ſperare futuram gloriam, poteſt commodè intelligi de gloria corporis. Euthymius autẽ non poteſt exponi, ſed non eſt hac in re vſq; adeò magnifaciendus; nam eſt omnium recentiſſimus. Scripſit enim circa annum M. C. LXXX. quo tempore Græci Schiſmatici, & hæretici manifeſtè eſſe cœperant.

Ad illam confirmationem, quam afferabamus ex Græcis, qui Deum videri poſſe negant à creatura, B. Aug. reſpondet, auctores illos, cùm dicũt Deum non poſſe videri, loqui de viſione corporali. Sic n. ipſe exponit verba B. Hieron. in epiſt. III. dicit enim, Hieronymum voluiſſe dicere, Angelos non videre Deum oculis corporeis, ſed tamen mente videre.

At hæc ſolutio non ſatisfacit propter tres cauſſas. PRIMO, quia Hieronymus, & cum eo Chryſoſtomus, Theodoretus & alij citati diſertè aſſerunt Angelos eſſe ſpiritus, & non habere corpora aërea, vel ignea naturaliter vnita, vt beatus Auguſtinus opinatus eſt, & tamen negant ab Angelis Deum videri.

SECVNDO, quia Hieronymus reddens cauſſam, cur Angeli non poſſint videre Deum, aït, non enim poteſt creatura aſpicere creatorem ſuum, & eandem cauſſam reddere ſolet Chryſoſtomus. At hæc ratio tam valet in oculis corporis, quàm in oculis mentis, vtrique enim ſunt oculi creati.

TERTIO, quia iſti Patres dicunt, nec Angelis, nec hominibus Deum eſſe viſibilem, ſed ſoli ipſi Deo. At Deus non videt ſe corporeis oculis, ſed mentè. De mente igitur, non de corporeis oculis Patres loquuntur.

Vera ergo ſolutio eſt beati Thomæ, 1. p. quæſt. 12. art. 1. hos Patres nomine viſionis intelligere comprehenſionem perfectam; quia enim quod oculis corporis videmus, perfectiſſimè comprehendimus, quod autem in hoc mundo intelligimus, non ita perfectè intelligimus, non enim habemus ſpecies proprias ſubſtantiarum, & maximè ſeparatarum; Ideò

vocabulum videndi non solent vsurpare pro qualibet cognitione, sed solùm pro perfectissima illa, qua res comprehenditur, quo genere visionis non potest Deum videre, nisi Deus. Præterea etiam error Anomeorum dicentium Deum posse comprehendi à creatura, illo tempore vigebat, & ideò Patres abhorrebant à vocabulo videndi, cùm de Dei contemplatione loquebantur, ne viderentur admittere comprehensionem.

DICES, at Chrysostomus ait, Angelis Deum fuisse inuisibilem vsque ad incarnationem Christi tantùm, non igitur loquitur de comprehensione, alioqui sequeretur post incarnationem Deum posse comprehendi.

RESPONDEO, Deum ante incarnationem nihil fuisse, nisi Deum, & ideò simpliciter incomprehensibilem: at post incarnationem factus est homo, & in quantum homo comprehensibilis est; & hoc vult Chrysostomus.

Dices SECVNDO, Theodoretus loco citato ait, Angelos non aliter videre Deum, quàm viderint olim Abrahã, Moyses, & Isaias, & ceteri: at isti non solùm non comprehenderunt, sed nec verè viderunt Deum in se, sed solùm in corpore assumpto ab Angelis, qui Deum referebant, vel in imaginaria reuelatione.

RESPONDEO, Theodoretum non dicere, non aliter, sed tantùm statuere similitudinem inter visionem Angelorum, & Patriarcharum; quæ in hoc consistit, quòd sicut vna est imperfecta, & non comprehensiua, ita & altera, quamuis cum magno discrimine.

CAPVT QVINTVM.

Idem probatur testimoniis Latinorum.

ADIVNGAMVS nunc Latinorum Patrum cõsensum, vt hæc fides, totius Ecclesiæ fides fuisse intelligatur. PRIMVS, CYPRIANVS libro de exhortatione martyrij capite vltimo: *Quis*, inquit, *non omnibus viribus elaboret, vt cum Christo statim gaudeat? vt post tormenta & supplicia terrena ad præmia diuina perueniat?* Et infrà: *Clauduntur oculi in persequutionibus terræ, sed patet cælũ; minatur Antichristus, sed Dominus Christus tuetur; mors infertur,*

tur, sed immortalitas sequitur; occiso mundus eripitur, sed restituto paradisus exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed æterna reparatur. Quanta est dignitas, & quanta securitas, exire hinc lætum, exire inter pressuras & angustias gloriosum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur, & mundus: & aperire eosdem statim, vt Deus videatur, & Christus; tam velociter migrandi quanta felicitas, vt terris repentè subtraharis, vt in regnis cœlestib. reponaris? Similia habet sermone de mortalitate, epistola 2. lib. 4. & alibi sæpius.

SECVNDVS, HILARIVS in Psalmum 64. *Beati quidem,* inquit, *sunt, qui iam à Deo ad habitandum in tabernaculis eius electi sunt: sed festinare nos in consortium huius beatitudinis congruum est operationibus id atque orationibus expetentes, &c.* Et paulò antè dixerat illa tabernacula esse cœlestes mansiones, quas in domo Patris sui esse Christus dixit. Item in Psalm. 60. dicit, sanctos esse Reges, & perpetuò cum Deo habitare. Et in Psalmum 124. loquens de Apostolis aliisque Sanctis: *Quomodo possumus,* inquit, *montes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriosi iam in Dei rebus exultant?* Quando ergo idem Hilarius in Psalmum 138. dicit legem esse humanæ necessitatis, vt animæ ad inferos descendant, intelligitur pro eo tempore, quo cœlum erat clausum; nam posteaquam Christus in cœlum ascendens, aditum ad cœlum reserauit, non est amplius necessarium ad inferos descendere.

TERTIVS, AMBROSIVS libro 7. epist. 59. ad Thessalonicenses: *Acolius,* inquit, *superiorum incola, possessor ciuitatis æternæ, illius Hierusalem, quæ in cœlo est, vidit illic vrbis eius mensuram immensam, purum aurum, lapidem preciosum, lumen sine sole perpetuum, & hæc omnia iam dudum sibi comperta, sed nunc facie ad faciem.* Vide etiam lib. 10. epist. vlt. & in caput. 1. epist. ad Philippenses. Quod ergo Ambrosius ait lib. 2. de Cain, cap. 2. animas adhuc ambiguo iudicij suspendi, ad cognitionem temporis referendum est. vult enim dicere, animas etiam beatas non scire, quando iudicium sit futurum. In libro autem de bono mortis, cap. 10. loquitur de retributione mercedis, quæ tam animo, quàm corpori publicè coram toto mũdo danda est. Illa enim ꝓpriè dicitur corona, quæ datur victoribus publicè, & cum celebritate: sed hinc non sequitur, partem eius præmij non esse datam antea

per iudicium particulare. neq; obstat, quod videatur Ambrosius dicere, omnes animas descendere ad inferos; non enim ipse hoc dicit, sed tantùm approbat, quòd Philosophi veteres hoc dixerint, quia illo tempore verum erat.

QVARTVS est, PRVDENTIVS, qui in carmine de B. Agnete sic cecinit:

O Virgo felix, ô noua gloria,
Cælestis arcis nobilis incola.

Atq; alia eiusmodi passim Prudentius repetit. Quare cùm dicit alibi, animas beatas deduci ad sinum Abrahæ, vel ad paradisum, vnde Adam eiectus fuit, loquitur figuratè, quia tam sinus Abrahæ, quàm paradisus terrestris, typi sunt regni cœlorum, & patet ex ipso loco Prudentij; nam animas dicit esse in sinu Abrahæ, & simul in paradiso, cùm tamen constet loca ista fuisse diuersa secundum proprietatem: sed diuersa non sunt secundum significationem.

QVINTVS est, beatus PAVLINVS, qui natali 3. de S. Felice sic ait: *Corpore terris*
Occidit, & Christo superis est natus in astris,
Cælestem nactus sine sanguine Martyr honorem.
Item: *Ast illum superi sacra gloria luminis ambit,*
Florentem gemina belli pacisq; corona.

SEXTVS, beatus HIERONIMVS in epist. ad Marcellam de obitu Leæ: *Nunc* inquit, *pro breui labore æterna beatitudine fruitur; excipitur Angelorum choris, Christum sequitur, & dicit, quæcunq; audiuimus, vidimus in ciuitate Domini virtutum.* Similia habet in epitaphio Nepotiani, Paulæ, Blesillæ, & aliorum.

SEPTIMVS, AVGVSTINVS li. 12. Genesis, cap. 34. primũ dicit animas Sanctorum esse in paradiso, siue in tertio cœlo, quo raptus fuit Paulus: *Siue,* inquit, *in tertio cælo, siue vbicunq; alibi, quò post tertium cælum est raptus Apostolus: si tamen nõ aliquid vnum est diuersis nominibus appellatum, vbi sunt animæ beatorum.* Deinde explicans quid sit hoc tertium cœlum, sic ait: *Tertium est cælum quod mente conspicitur ita secreta, & remota, & omnino abrepta à sensibus carnis, atque mundata, vt ea quæ in illo cælo sunt, & ipsam Dei substantiam, verbumq; Deum, per quod facta sunt omnia, in caritate Spiritus sancti, ineffabiliter valeat videre, & audire.* Idem Au-

Auguſt. lib. 20. de ciuit. Dei, cap. 13. *Animæ victrices*, inquit, *glorioſorum Martyrum, omnibus doloribus ac laboribus ſuperatis, atque finitis, poſteaquam mortalia membra poſuerunt, cum Chriſto vtiq; regnauerunt, & regnant, donec finiantur mille anni, vt poſtea receptis etiam corporibus iam immortalibus regnent.* Idem in Pſalmum 116. in illud; Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt, &c. *Ibi*, inquit, *omnes iuſti, & ſancti, qui fruuntur verbo Dei ſine lectione, ſine literis; quod enim nobis per paginam ſcriptum eſt, per faciem Dei illi cernunt?* Idem libro meditationum, cap. 22. *Felix anima*, inquit, *quæ terreno reſoluta corpore libera cœlum petit, ſecura eſt & tranquilla, non timet hoſtem, neq; mortē; habet enim præſentem, cernitq; indeſinenter pulcherrimum Dominum, cui ſeruiuit, quem dilexit, & ad quem tandē læta & glorioſa peruenit.* Et cap. 24. *Per ipſum vos rogo, qui vos elegit, qui vos tales fecit, de cuius pulchritudine iam ſatiamini, de cuius immortalitate iam immortales facti eſtis, de cuius beatiſſima viſione ſemper gaudetis.* Denique D. Auguſtinus epiſt. 111. exiſtimat, Paulum in illo ſuo raptu vidiſſe Dei eſſentiam; quantò ergo magis credendum, eum hoc ſentire de animabus beatorum?

Iam pro explicatione locorum contrariorum duo notanda ſunt. PRIMVM eſt, Auguſtinum aliquando dubitaſſe, non quidem de ipſa viſione Dei, & beatitudine, ſed de loco, vbi ſint animæ beatorum, & tamen poſtea re diligenter conſiderata, id aſſeruiſſe, quod nos aſſerimus; nam in Pſalmum triceſimum ſextum ait, animas ante diem iudicij non eſſe in regno cœlorum, ſed in ſinu Abrahæ, quaſi hæc loca diſtincta ſint. In lib. 9. Confeſsionum, ca. 3. indicat ſe dubitare, cùm ait: *Nunc*, inquit, *viuit Nebridius in ſinu Abrahæ; quidquid illud eſt, quod illo ſignificatur ſinu; ibi Nebridius meus viuit, dulcis amicus meus, tuus autem, Domine, adoptiuus ex liberto filius, ibi viuit; nam quis alius tali animæ locus? ibi viuit, vnde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. iam non ponit aurem ad os meū, ſed ſpiritale os ad fontem tuū, & bibit quantum poteſt ſapientiā pro auiditate ſua, ſine fine felix, &c.* Ecce hîc aſſerit viſionem, & fruitionem, & tamen ambigit de loco.

AT lib. 2. quæſt. Euangelicarum, cap. 38. (quos libros poſterius ſcripſit, vt ex Retractationum lib. 2. colligitur) ſic ait:

Sinus Abrahæ requies est beatorum pauperum, quorum est regnum cœlorum, in quo post hanc vitam recipiuntur. Et infrà: *Sinus Abrahæ intelligitur secretum Patris, quo post paßionē resurgens assumptus est: quò eum portatum ab Angelis ideò dictum puto, quia ipsam receptionem, qua in secretum Patris abscesßit, Angeli annunciauerunt discipulis intuentibus. Dicentes enim; Quid statis intuentes in cœlum? quid aliud dixerunt, nisi nullo modo posse oculos hominum vsq; in illud penetrare secretum, quò ibat Dominus, cùm in conspectu discipulorum ferretur in cœlum. iam certa secundum superiorem expositionem accipi possunt, quia secretum Patris bene intelligitur, vbi etiam ante resurrectionem iustorum animæ viuūt cum Deo. Quid clarius?*

Rursum lib. 20. de ciuit. Dei. cap. 15. clarissimè dicit, Beatos nō esse apud inferos, vbi prius erat Lazarus; proinde correxit, quod dixerat in Psal. 36. sic autem ait: *Si enim non absurdè credi videtur, antiquos etiā Sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem à tormentis impiorum remotißimis, sed apud inferos fuisse, donec eos inde sanguis Christi, & ad ea loca descensus erueret: profectò deinceps boni fideles effuso illo precio iam redempti prorsus inferos nesciūt.* Ex his etiam deducitur apud Augustinum abdita vel secreta receptacula non esse limbum Patrum in inferno, sed secretū Patris in cœlo, & sic explicata remanent tria loca, libro Enchirid. cap. 108. & lib. 12. ciuit. Dei, cap. 9. & in Psalmum 36.

Nota Secundo, Augustinum existimasse Sanctorum animas videre quidem Deum, sed non ita perfectè, vt videbunt post resurrectionem; propterea quod naturale desideriū recipiendi corpus non sinat animas toto conatu ferri in Deū: & hoc esse discrimē inter Angelos & homines, quòd Angeli, cùm nihil amplius exspectent, toti ferantur in Deum; animę Sanctorum partim ad Deum, partim ad corpus respiciant. id patet ex li. 12. de Gen. ca. 35. vbi posita quæstione; Quid opus sit animæ ad beatitudinem resumptione carnis? Respondet, quia non potest anima sine carne sic videre Deum, vt vident Angeli. & rationem reddens, ait, quia inest ei naturalis quidam appetitus corpus administrandi: quo appetitu retardatur quodam modo, ne tota intentione pergat in illud summum cœlum, quàm diu non subest corpus, cui⁹ administratione appetitus ille conquiescat. Itaq; non dicit Augustinus,

animarū

animam à corpore ſeparatam, non poſſe videre incommutabilem ſubſtantiam, ſed non poſſe videre eo modo, id eſt, tam perfectè, vt Angeli vident, propter cauſſam iam dictam. Pari ratione, lib.1.retract.cap.14. vbi meritò quæri dicit, num Sanctorum animæ ſint adhuc in illa poſſeſſione beatitudinis, in qua ſunt Angeli, explicat ſeipſum paulò infrà, cùm ait: *Sed vtrum ad contemplandam cordis oculis veritatem, ſicut dictum eſt, facie ad faciem, nihil ex hoc minus habeant (quia videlicet carent corpore ſuo, quod naturaliter appetunt) non hic locus eſt diſputando inquirere, &c.* Non ergo dubitat, an animæ iuſtorum ſint in illa poſſeſſione, ſed an ſint ita, vt nihil eis deſit.

Eodem modo reſpondendum eſt ad locum illum ex epiſtola III. ad Fortunatianum: loquitur enim de perfectiſſima viſione, quam non habebimus, niſi cùm ęquales Angelis fuerimus, quod erit vtique in reſurrectione mortuorum: nunc enim Sancti non ſunt Angelis æquales, cùm Angeli toti ſint viui & immortales, Sancti autem partim viui, partim mortui ſint.

Eſt autem hìc notandum, propter hæc loca beati Auguſtini Scholaſticos quærere, an gloria animę maior erit poſt reſurrectionem, quàm antea. & quidem conueniunt omnes in duobus. PRIMO, gaudium animæ accidentale futurum maius tam extenſiuè, quia erit in anima, & in corpore; quàm intenſiuè, quia ipſa anima magis gaudebit, quādo videbit ſuum corpus glorioſum, quàm nunc, cùm illud videt mortuum iacere.

SECVNDO, gaudium eſſentiale fore maius extenſiuè, quia nunc eſt in ſola anima, poſtea autem redundabit in corpus, & efficiet ipſum corpus ſuo modo glorioſum. Non autem conueniunt de incremento eſſentialis gloriæ intenſiuè; nam Magiſter in 4.ſentent.diſt.49. & B.Thomas ibidem, quęſt.1.art.4. D.Bonauentura ibidem, art.1.quæſt.1. Richardus ibidem, art. 2.quæſt.7. & Marſilius ibidem quæſt.13. art.3. dicunt gloriam eſſentialem fore tunc maiorem etiam intenſiuè, & de hoc augmento intelligunt Auguſtinum.

Rationes præcipuę ſunt duæ. PRIMA, quia anima perfectius eſſe habet in corpore, quàm extra corpus, ergo & perfectiꝰ operabitur. SECVNDA, quia anima ſeparata propter inclinationem ad corpus diſtrahitur, & impeditur, ne tota in-

tentione feratur in Deum, ergo remoto hoc impedimento, intenſius operabitur. At in contrarium D. Thomas pri. 2. q. 4. art. 5. & Caietanus ibid. & Durandus in 4. d. 49. q. 7. dicũt, gloriam eſſentialem non fore maiorem intenſiuè, ſed extenſiuè ſolùm; & de iſto augmento extenſiuo exponunt Auguſtinum; & ratio eorum eſt, quia ſi gloria creſceret intenſiuè, vel id accideret ratione obiecti, vel luminis, ſiue habitus gloriæ, vel potentiæ: non ratione obiecti, vel habitus, quia iſta non creſcunt, niſi creſcat gratia; gratia autem non creſcet in die iudicij, quia non eſt locus nouis meritis poſt hanc vitam: non etiam ex parte potentiæ, quia cùm anima in videndo Deum, nõ pendeat à phantaſmate, non pendet vllo modo à corpore, & proinde tam perfecta eſſe poteſt operatio iſta videndi Deum, in anima ſeparata, quàm in anima corpori adiuncta.

Ego dico duo; PRIMO, opinionem priorem eſſe magis ad mentem Auguſtini, necnon Haymonis in caput 6. Apocalypſis, & Bernardi, de quo infrà; nam Auguſtinus clarè dicit, animæ ſeparatæ deeſſe aliquid ad vidẽdum Deum perfectè, dum caret corpore. Dico SECVNDO, opinionem ſecundam eſſe ſimpliciter veriorem, & propterea B. Thomam rectè mutaſſe opinionẽ. Vnde ad PRIMVM pro prima opinione dico, animam non habere melius eſſe in corpore, quàm extra corpus, niſi extenſiuè, quia ſuum eſſe communicat corpori; nam alioqui in ſe, eſſe animæ ſemper eſt idem, nec ſuſcipit magis & minus.

Ad SECVNDVM dico, inclinationem ad corpus, non impedire viſionem, vel amorem Dei vllo modo, quia ordinatur ad amorem Dei, tanquam ad finem: ſicut amor medicinæ nõ impedit amorem ſanitatis; alioqui Angeli quando mittuntur ad exteriora, & de illis cogitare coguntur, diſtraherentur à viſione Dei. & ipſa anima quando debebit occupari in adminiſtrando corpore, diſtraheretur etiam magis, quàm nunc in appetendo corpus. ADDE, quod videtur hoc definitum à Benedicto XII. nam in extrauaganti, Benedictus Deus, dicit cõtinuari viſionem Dei, quam habent animæ à morte corporis vſque ad reſurrectionem, & inde vſq; in æternum. vbi videtur dicere eam nõ creſcere, neq; minui. & Ioannes Villanus lib. 11. hiſt. cap. 19. dicit, Benedictum definiuiſſe animarum gloriam non augendam poſt reſurrectionem, niſi extenſiuè. ita enim teſtatur ſe audiuiſſe à Theologis, qui interfuerunt, cùm illud à Pon-

à Pontifice definiretur. Hæc de sancto Augustino.

OCTAVVS Pater Latinus, sit PROSPER, qui lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 1. *Quia secundum Scripturæ*, inquit, *sacræ sermonem, tota humana vita tentatio est super terram, tunc est tentatio finienda, quando finitur & pugna: & tunc est finienda pugna, quando post hanc vitam pugnæ succedet secura victoria, vt oẽs milites Christi, qui vsq; in finem vitæ præsentis diuinitus adiuti suis hostibus infatigabiliter restiterunt, laboriosa iam peregrinatione transacta regnent felices in patria; cuius hoc erit totũ præmium, vt vitæ cõtemplatiuæ semel compos effecta inexplebiliter auctorem beatitudinis suæ conspiciat, de illo gaudeat, de illo quod sperauit, obtineat, & in eo, ad quod sanctè viuendo peruenerit, sine fine permaneat.*

NONVS, MAXIMVS Taurinensis, homilia in S. Eusebiũ Vercellensem: *Dignè*, inquit, *in memoria vertitur hominum, qui ad gaudium transiit Angelorum.* Et homilia de S. Agnete: *Ille nobis*, inquit, *tribuat indulgentiam peccatorum, qui tibi tuorum omnium laborum tradidit palmam.*

DECIMVS, LEO primus in sermone de sancto Laurentio: *Nihil*, inquit, *obtines, nihil proficis sæua crudelitas, subtrahitur tormentis tuis materia mortalis, & Laurentio in cœlos abeunte, tu deficis flammis tuis.*

VNDECIMVS, FVLGENTIVS serm. de S. Stephano: *Hodie*, inquit, *miles de tabernaculo corporis exiens, triumphator migrauit ad cœlum. idem ad cœli palatium perenniter regnaturus ascendit.* Item: *Hodie Stephanus stola est immortalitatis indutus.*

DVODECIMVS, PRIMASIVS in caput 9. Hebr. *Cœleste regnum inaccessibile erat mortalibus, quoad vsque veniret Christus, qui expleta passione aperiret nobis ianuã patriæ cœlestis, reserato velo, id est, cœlo.*

DECIMVS TERTIVS, GREGORIVS Papa in Psalmum 4. pœnitentialem: *Beatitudo & animabus Sanctorum ante resurrectionem tribuitur, & corporibus nihilominus post iudicium conferetur.* Et lib. 4. Dialog. cap. 25. ex professo id probat.

DECIMVS QVARTVS, BEDA in caput 6. Apocalypsis: *Singulas*, inquit, *modò stolas habent animæ de sua beata immortalitate gaudentes, resurgentibus autem corporibus, iuxta Isaiam, in terra sua duplicia possidebunt.*

DECI-

DECIMVS QVINTVS, HAYMO in eundem locum: *Prima*, inquit, *stola est merces Baptismi, præmium martyrij, merces æternorum, gaudium cœlestis beatitudinis, &c.*

DECIMVS SEXTVS, ANSELMVS in 2. Corinth. 5. *Prædicatores*, inquit, *Ecclesiæ, postquam de corporibus exeunt, nequaquam per morarum spacia, sicut antiqui Patres, cœlestis patriæ perceptione differũtur, sed mox vt à carnis colligatione exeunt, in cœlesti sede requiescunt.*

DECIMVS SEPTIMVS, SVLPITIVS in epist. ad Aureliũ Diaconum, de obitu D. Martini: *Quãquam sciam*, inquit, *virum illum non esse lugendũ, cui post deuictum, triumphatumq; seculum nunc demum reddita est corona iustitiæ.*

DECIMVS OCTAVVS, BERNARDVS in epistola ad fratres de Hibernia, quæ habetur post sermones de festo omniũ Sanctorum, & sermonem de sancto Malachia: *Absit*, inquit, *vt tua nunc ô anima sancta* (Malachiam defunctum alloquitur) *minus efficax æstimetur oratio, quando præsenti viuidius supplicare est maiestati, nec iam in fide ambulas, sed in specie regnas. absit vt imminuta, nedum exinanita tua illa tam operosa caritas reputetur, cùm ad fontem ipsum caritatis æternæ procumbis pleno hauriens ore, cuius & ipsa prius stillicidia sitiebas.* Quid clarius? dicit Malachiam non ambulare in fide, at fides non euacuatur, nisi per visionem Trinitatis. dicit eum sic frui fonte caritatis, id est, Deo, quomodo fruitur aquis, qui procumbit ad fontem, & pleno haurit ore. Idem in sermone de S. Malachia, qui habetur ad finem vitę eiusdem Malachię: *Pari*, inquit, *cum Angelis gloria, & felicitate lætatur. At qui Angeli semper vident faciem Patris, qui in cœlis est*, Matth. 18.

Idem in epistola 266. ad Sugerium Abbatem, qui agebat animam: *Quid tibi*, inquit, *& terrenis exuuiis, qui ad cœlum iturus stola gloriæ mox indui habes?* Et infrà: *Te exspectat pax illa, quæ exuperat omnem sensum, te exspectant iusti, donec retribuatur tibi, te exspectat gaudium Domini tui.* Ipse verò idẽ sermone 4. de festo omnium Sanctorum dicit, pacem, quæ exuperat omnem sensum, consistere in visione Dei, vt est in seipso.

Præterea in sermone de obitu Vmberti: *Ecce*, inquit, *coram te est, pater dulcissime* (Humberte) *fons ille puritatis, quem tanto ardore animi sitiebas: ecce immersus es in illum diuinæ pietatis abyssum, cuius memoriam abundantiæ suauitatis tam*

deuotè

deuotè eructare ſolebas. Item ſerm. 5. de feſto omnium Sanctorum, tractans illud: *Conuertimini ad me in ieiunio, fletu, & planctu;* Quærit, cur Deus in ieiunio & fletu inueniatur potius, quàm in gaudio & exultatione; & reſpondet interrogando: *An verò iuſtus eum in lætitia & exultatione: qui verò nondum iuſtus eſt, non niſi in ieiunio & fletu reperiet? Ita planè, ſed iuſtus, qui iam conſpectum meruerit, non qui adhuc viuat ex fide, &c.* Vbi admittit, aliquos iam Sanctos non viuere ex fide, ſed conſpectu Dei frui. Vide etiam quæ ſcribit ſecũdo ſermone de ſancto Victore.

Ad loca igitur in contrarium dico, Bernardum Auguſtini eſſe diſcipulum, & cùm dicit, Sanctos poſt reſurrectionem viſuros Deum, & non antea, non loqui de ſimplici viſione, ſed de illa perfecta, quam habebit anima, quando toto impetu feretur in Deum. Et hoc patet ex ſermone tertio de feſto omnium Sanctorum. Nam poſteaquam dixerat, animas ſanctas in hac vita eſſe in tabernaculis, poſt hanc vitam vſque ad reſurrectionem futuras in atriis, poſt reſurrectionem futuras in domo Dei, id eſt, in beatitudine. pergit explicans, & dicit: *Acceperunt iam ſingulas ſtolas, ſed non veſtientur duplicibus, donec veſtiamur & nos. Stola enim prima ipſa eſt felicitas, & requies animarum; ſecunda verò immortalitas, & gloria corporum, &c.*

Vides hîc in reſurrectione nihil addi animabus per ſe, niſi gloriam corporis, & proinde gloriam animæ, quæ eſt viſio Dei, datam eſſe ante reſurrectionem. Dixi autem per ſe, quia ſecundum Bernardum addetur etiam gloria animæ, ſed non per ſe. Conſequetur enim perfectior viſio ex eo, quòd anima nihil amplius deſiderans tota feretur in Deum. id quod explicat Bernardus in ſequentibus verbis: *Animæ ſanctæ,* inquit, *quas propria Deus inſigniuit imagine, te* (caro) *deſiderant: ipſarum ſine te compleri lætitia, perfici gloria, cõſummari beatitudo non poteſt. Adeò, ſiquidem viget in eis deſiderium hoc naturale, vt necdum tota earũ affectio liberè pergat in Deum, ſed contrahatur quodammodo, & rugam faciat, dum inclinantur deſiderio tui.* His adde diuum Thomam opuſculo contra Græcos & Scholaſticos, ad finem 4. ſent. diſt. 49.

Habemus igitur ſententiam Eccleſiæ, fuiſſe ſententiam omnium Patrum Latinorum, excepto Tertulliano, Lactantio, & Victorino, ex quibus Tertullianus hæreſiarcha fuit,

Lactantius in plurimos errores lapsus est, præsertim circa futurum seculum, cùm esset magis librorum Ciceronis, quàm Scripturarum sanctarum peritus: Victorinus Martyr quidem fuit, sed B. Hieronymo teste in epistola ad Magnum, ei eruditio defuit, licet eruditionis voluntas non defuerit.

CAPVT SEXTVM.

Idem confirmatur rationibus, quæ tamen in Scripturis fundamentum habeant.

ADDAMVS postremò argumenta ex ipsa ratione petita. PRIMA ratio sumi potest ex suppliciis damnatorum. Siquidē Deus non est pronior ad puniendum, quàm ad remunerandum: Quare cùm impij iam nunc in tormentis sint, æquum certè videtur, vt etiam iusti præmia sua percipiant. Esse autem nunc impios in tormentis, Euangelium testatur; nam Lucæ 16. legimus: *Diues autem cùm in tormentis esset, &c.* Respondent Græci, illam esse parabolam, & continere futurorum narrationem; sed ad maiorē efficaciam narrari futura tanquam præsentia.

Contrà; PRIMO, non videtur esse parabola, sed historia, tum quia in ea ponuntur nomina propria Lazari & Abrahæ, tum etiam, quia Ecclesia colit Lazarum illum, vt verè sanctum hominem: tum denique, quia historiam esse dicūt Ambrosius in caput 16. Lucæ, Hieronymus lib. 2. in Iouinianum, Augustinus de cura pro mortuis, cap. 14. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 29.

SECVNDO, etiamsi parabola esset, non potest significare res futuras post diem iudicij, sed rem præteritam, vel præsentem; nam diues ait: *Rogo te pater Abraham, vt mittas Lazarum ad fratres meos, &c.* Et Abraham respōdet: *Habent Moysem, & Prophetas, audiant illos.* At post diem iudicij non erunt homines in hoc mundo, nec poterunt Moysem & Prophetas audire. igitur si narratio illa parabolica sit, ostendit tamen iam nunc animas esse in pœnis; alioqui nec vera, nec verisimilis esset.

SECVNDA ratio, tota Ecclesia inuocat Sanctos post Christi aduentum, & omnes Patres Græci & Latini docēt, Sanctos

eſſe inuocandos: cùm tamen ante Chriſti aduentum non legatur id fieri ſolitum eſſe. At ſi Sancti eſſent etiam nunc ſub terra in ſinu Abrahæ, non differentem ſtatum à ſtatu Sanctorum Teſtamenti veteris haberent.

TERTIA ratio, vt Baſilius notat initio orationis in ſanctum Barlaam, ante Chriſti aduentum Sanctorum mors deflebatur; at poſt Chriſti aduentũ ſumma cum lætitia celebramus dies mortis Sanctorum. Quare hoc? niſi quia tunc mori miſeria erat, nunc eſt felicitatis initium. & confirmatur; nam diem mortis nũc vocamus diem natalem, quia videlicet Sancti morientes in terris, naſcuntur in cœlo.

QVARTA ratio, ex viſionibus eorum, qui viderũt animas aliquas in tormentis Gehennæ, alias in Purgatorio, alias in Paradiſo. Vide Gregorium lib. 4. Dialog. cap. 37. & Bedam lib. 5. hiſt. cap. 13.

QVINTA ratio, Sancti habent nunc meritum vitæ æternæ, vel ſi non habent, nunquam habebunt, quia poſt finem vitæ non eſt locus nouis meritis; & nullũ eſt impedimentum, quò minus vitam æternam nunc habere poſſint, cùm cœlum antea clauſum nunc pateat; igitur fatendum eſt, eos iam nũc præmium ſuum accepiſſe.

SEXTA ratio, Deus Leuitici 19. ſcribi iuſſit: *Non morabitur apud te opus mercenarij tui vſq; mane*; ergo ne Deus contrarius ſibiipſe videatur, non retinebit mercedem Sanctorum vſque ad mundi conſummationem.

SEPTIMA, Prouerb. 3. *Spes quæ differtur, affligit animam*; at non conuenit, vt ij affligantur, qui nullum habent peccatum.

Ex his ſoluuntur argumenta oppoſita. Ad PRIMVM dico, diem iudicij generalis futurum, & tunc reddendum vnicuique ſecundum opera ſua: ſed tamen ante illud iudicium præceſſiſſe aliud particulare, in quo etiam redditum eſt vnicuique ſecundum opera eius. Neq; iſta inter ſe pugnant; nam in priore iudicio redduntur præmia priuatim, in poſteriore publicè, & manifeſtè. quemadmodum dies iudicij generalis dicitur dies Domini, non quòd alij dies non ſint Domini, ſed quia ille erit manifeſtè dies Domini, atque adeò manifeſtè, vt nemo Epicuræus, vel Atheus ſit, qui tunc non ſit confeſſurus, eum eſſe diem Domini. Et quomodo apud mercatores certus quidam dies vocatur dies ſolutionis, non

quod aliis diebus non ſoluantur debita, ſed quia ille dies ad hoc tantùm conſtitutus eſt, vt fiant ſolutiones: ſic etiam quædam dies dicitur dies iudicij & retributionis, non quod aliis diebus Deus non iudicet, & retribuat, ſed quia illa dies ad hoc tantùm conſtituta eſt, vt fiat iudicium & retributio.

DICES; At videtur fruſtrà futurum iudicium, ſi iam ſunt reddita præmia. quid enim refert, ſiue palam, ſiue clam reddita ſint?

RESPONDEO, non erit fruſtrà. ſunt enim quinque cauſſæ, ob quas fiet iudicium generale, etiamſi præceſſerit iudicium particulare. PRIMA eſt, vt oſtendatur Dei iuſtitia, & miſericordia. omnia enim Deus fecit propter gloriam ſuam demonſtrandam; ſed tamen nunc non ita apertè oſtendit, quin inueniantur, qui Deum iniuſtitiæ accuſent, vel nullam habere eum prouidentiam credant, cùm videant bonos affligi, malos gaudere; ideò Deus elegit ſibi vnum diem, in quo coram toto mundo oſtendat ſummam ſuam iuſtitiam in impios, & ſummam miſericordiam in pios, & ſimul oſtendat ſe cum ſumma miſericordia erga iuſtos, nulla vti crudelitate, vel iniuſtitia in impios: & cum ſumma ſeueritate erga impios, nulla vti acceptione perſonarum, vel iniqua liberalitate erga pios.

SECVNDA cauſſa eſt, vt clarificetur Filius hominis. pertinet enim ad gloriam Chriſti, vt qui in primo aduentu, tanquã reus iniuſtè iudicatus eſt, iterum appareat glorioſus, & iudex, & impleatur illud Iſaiæ 45. *Viuo ego, quia mihi curuabitur omne genu.* quod Paulus Roman. 4. de Chriſto iudicaturo exponit.

TERTIA eſt, ad laudem bonorum, ignominiam verò malorum. vult enim Deus, vt Sancti, qui in certaminibus ſuis ſpectaculum facti ſunt mundo, Angelis, & hominibus: ſic etiam coram toto mundo, omnibus Angelis, & hominibus victores pronuncientur. Ideò Paulus, vbicunque de iudicio loquitur, iſtam cauſſam afferre ſolet, vt Rom. 2. 1. Corinth. 4. & alibi.

QVARTA eſt, vt totus homo iudicetur, & præmium ſuum recipiat. nunc enim ſolùm animæ iudicantur, & partem præmij accipiunt.

QVINTA, quia nondum ſunt finita opera bona & mala defunctorum: adhuc enim Lutherus malè agit corrumpendo libris

libris ſuis mentes hominum: & beatus Paulus adhuc benè operatur exemplo & ſcriptis, id quod eleganter deducit Baſilius in libro de virginitate, ante medium, ex illis verbis 1. Timoth. 5. *Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt, præcedentia ad iudicium: quoſdam verò ſubſequuntur.* Quia igitur tunc finientur opera mala & bona, quando finietur mundus, ideò tunc vltima feretur ſententia.

Ad SECVNDVM dico, nullam eſſe iniuſtitiam, quod animus ſine corpore beatificetur; nam animus & corpus nō ſunt duo ſuppoſita, quales ſunt duo ſodales, ita vt vni fiat iniuria, ſi prius altero remuneretur; ſed ſunt vnum ſuppoſitum tantùm ex duabus partibus compoſitum: hoc autem vnum ſuppoſitum mauult ſecundum alteram partem interim beari, quàm ſecundum neutram, & proinde nulla ei fit iniuria; volenti enim non fit iniuria, ſed inuito. Dico SECVNDO, etiamſi animus & corpus duo ſuppoſita eſſent, tamē adhuc nulla fieret iniuria corpori, dum ſolus animus beatur; nam ad opera bona & mala, anima concurrit principaliter, corpus ſolùm inſtrumentaliter, immò ad ipſam eſſentiam meriti & demeriti, non concurrit niſi ſola anima. conſiſtit enim meritum & demeritum in electione voluntatis, quę electio à ſola anima procedit, & in ſola anima ſedem habet. Dico TERTIO, etiamſi animus & corpus æquè principaliter concurrerent ad opera bona & mala; tamen adhuc non eſſet iniuſtum coronari animam ante diem iudicij. & non corpus, quia anima ſeparata capax eſt gloriæ, & coronæ, corpus autem ſeparatum non eſt capax.

Ad TERTIVM dico duo. PRIMO, Chriſti animam ante reſurrectionem corporis ſui non aſcendiſſe quidem ad cœlum corporeum, tamen fuiſſe in paradiſo cœleſti formaliter, id eſt, fuiſſe beatam & glorioſam. quod ſi hoc tribuere vellent aduerſarij animabus Sanctorum, nō eſſemus multum ſoliciti de cœlo iſto corporeo. Dico SECVNDO, Chriſtum moriēdo, quieſcendo, reſurgendo, & aſcendēdo in cœlum, fuiſſe exemplar noſtrum quantum ad corpus; nos enim primò morimur, ſecundò quieſcimus in ſepulcro, tertiò reſurgemus, vltimò aſcēdemus in cœlum corporaliter, ſicut Chriſtus fecit. Quod autem Chriſti anima deſcenderit ad inferos, priuſquam aſcēderet in cœlum, non pertinet ad exemplar; non enim Chriſtus ad inferos deſcendit, vt nobis viam ad inferos demonſtraret,

ſtraret, vel vt ibi pararet nobis locum, ſed vt animas, quæ ibi erant, educeret, ac infernum deſtrueret, ne animæ Sanctorũ deinceps eò deducerentur.

Ad QVARTAM rationem, quæ ſumebatur ex pœna dæmonum, reſpondeo, dæmones multos nōdum eſſe demerſos in abyſſum, ſed in aëre hoc noſtro caliginoſo verſari ad exercitationem hominum: vnde Apoſtolus ad Epheſ.2. eos vocat principes aëris huius: nihilominus tamen omnes dæmones iam nunc puniri, tam pœna damni, quàm pœna ſenſus; non enim ſunt hominibus meliores, & tamen hominum impiorũ ſpiritus iam demonſtrauimus luere pœnas Gehennæ. ac propterea, cùm ſanctos Angelos, qui in veritate ſteterunt, ex Euãgelio conſtet ſemper videre faciem Dei, cur non etiam conſequens ſit, vt Angeli rebelles iudicium Dei ſuſtineant? Quare rectè BEDA in cōmentario, cap.3. epiſt. S. Iacobi ſcribit, quocunque dæmones volitent, eos vbique ſuam Gehennam circumferre. Et ſanctus Auguſtinus lib. de corrept. & gratia, cap. 10. ac ſanctus Proſper lib. 1. de vita contemplatiua, dæmones iam iudicatos ac miſeros effectos docent.

Sunt tamen plura Sanctorum teſtimonia quæ videntur aſſerere, dæmones non eſſe torquendos pœna Gehennæ ante diem iudicij. IVSTINVS in Apolog.1. & 2. ſæpius repetit, dæmones igni ſempiterno tradendos, nondum tamen traditos. IRENAEVS lib. 5. vltra medium, dicit Diabolum ante Chriſti aduentum nunquam blaſphemaſſe Deum, quòd ignoraret adhuc ſuam damnationem, ſed à Chriſto & Apoſtolis tandem didiciſſe, ignem æternum ſibi eſſe paratum: quam ſententiam idem Irenæus à Iuſtino ſe accepiſſe ſignificat. Eandem tanquam Iuſtini ſequitur Oecumenius in cap. vltimũ primæ Petri. Epiphanius in hæreſi Sethianorum affirmat, dæmones nō modò damnationem ſuam ignoraſſe, ſed etiam ſalutem per Chriſti aduentum ſperaſſe; ſed cùm viderent, nihil à Chriſto pro dæmonibus fieri, tum demum de ſalute deſperaſſe, & per hæreticos Deum blaſphemare cœpiſſe.

Sanctus Antonius apud Athanaſium in vita eiuſdem Antonij: *Non ignorat*, inquit, *dæmon futura tormenta, & æſtuantis Gehennæ nouit incendia.* Similem ſententiam de futuris tormentis dæmonum habent etiam infra ſcripti Patres; Ambroſius in comment. cap. 8. Lucæ; Hieronymus, & Chryſoſtomus in caput 8. Matthæi; Auguſtinus libro 8. ciuit. Dei, cap. 23. & lib.

& lib. 1. de nup. & concup. cap. 23. Gregorius lib. 4. moralium, cap. 10. & lib. 4. Dialog. cap. 29. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum, cap. de dæmonibus, & Bernardus in sermone de sancto Malachia. Sed Iustini, Irenæi, Epiphanij, atque Oecumenij sententiam non video, quo pacto ab errore possimus defendere. Ceteri autem Patres duo quædam affirmant, quæ verissima sunt, dæmones in die iudicij ex hoc aëre in abyssum præcipitandos, & eos adhuc exspectare futura tormenta.

Ceterùm non oportet inde colligere, eos hoc tempore nõ torqueri; nam etsi verè torqueantur, & secum Gehennã portant, vt ait Beda, tamen pœnarum suarum plenitudinem in die iudicij habebunt, quando inferorum carceribus concludentur; quod pœnarum complementum adeò timent, vt in exorcismis nulla re magis torqueri videantur, quàm comminatione futuri iudicij. quę etiam caussa est, cur exorcismi ferè concludi soleant: *Per eum qui venturus est iudicare viuos et mortuos, & seculum per ignem.*

Cur autem adeò trepident illam detrusionem in abyssum, hæ caussæ esse videntur. PRIMA, quia non poterunt amplius hominibus nocere. SECVNDA, quia non amplius extorquebunt ab vllo, cultum Deo debitum, vt modò faciũt, dum ab Ethnicis, & Necromanticis adorantur. TERTIA, quia tunc patebunt eorum fraudes, & debilitas, cùm omnes intelligent, eos à viris, fœminis, pueris, superatos. QVARTA, quia non solùm à Deo, sed etiam ab hominibus iudicabũtur; nam etiam Angelos iudicabimus, teste Paulo, 1. Corinth. 6.

CAPVT SEPTIMVM.

Sanctos rectè ab Ecclesia canonizari.

SEQVITVR nunc altera quæstio, quæ est de Canonizatione, quæ quatuor capitibus continetur. Primùm enim explicandum est, an sint Sancti canonizandi. Deinde, cuius sit officium eos canonizare. Tum, sitné infallibile iudicium eius qui Sanctos canonizat. Postremò, an liceat Sanctos nondum canonizatos colere.

Sed antequam ad ista capita veniamus, explicandum est breuiter, quid sit canonizatio. Igitur canonizatio nihil est aliud, quam publicum Ecclesiæ testimonium de vera sanctitate, & gloria alicuius hominis iam defuncti: & simul est iudicium ac sententia, qua decernuntur ei honores illi, qui debentur iis, qui cum Deo feliciter regnant. qui quidē honores (vt in sequentibus disputationibus demonstratur) septem esse solent.

PRIMVM enim qui canonizantur, inscribuntur in Catalogo Sanctorum, id est, statuitur, ac iubetur, vt ab omnibus publicè habeantur & dicantur Sancti. SECVNDO, inuocantur in publicis Ecclesiæ precibus. TERTIO, templa, & aræ in eorum memoriam dicantur Deo. QVARTO, sacrificia tam Eucharistiæ, quàm laudum, & precum, quod vulgo officium, siue horæ canonicæ nuncupatur, in honorem eorum Deo publicè offeruntur. QVINTO, dies festi in eorum memoriam celebrantur. SEXTO, pingūtur eorum imagines, addito certo quodam lumine in signum gloriæ, quam habent in cœlis. SEPTIMO, eorum reliquiæ preciosis thecis includuntur, & publicè honorantur.

His ergo præmissis, vtile esse Sanctos canonizari, his argumentis demonstrari potest. PRIMO, quia Deus ipse voluit à Sanctis scriptoribus annotari in particulari gloriosam vitam, & mortem eorum, qui tempore ipsorum floruerunt, vt patet de Ecclesiastico, qui cap. 44. & sequentibus canonizauit plurimos Sanctos; vt Henoch, Noë, Abraham, Isaac, Iacob, Moysēm, Aaronem, Phinees, Iosue, Caleb, Samuelem, Dauidem, Heliam, Heliseum, &c. Item in Testamento nouo S. Lucas in Actis canonizauit sanctum Stephanum, & Iacobum maiorem, necnon Petrum, Paulum, Barnabam, Silam, & alios: igitur credibile est, eodem modo Deum velle, vt deinceps fiat.

SECVNDO, tenemur Sanctos honorare, & laudare, tum quia Scriptura hoc iubet, Ecclesiastici 44. *Sapientiam ipsorū, inquit, narrent populi, & laudem eorum nuncient Ecclesiæ:* tum quia virtus ipsorum hoc meretur. Est enim quasi naturale præmium virtutis honor: tum denique quia id nobis vtile est ad plurima beneficia eorum intercessione promerenda: At nisi sciamus, qui sint verè Sancti, & qui non, non possumus eos colere, vt oportet.

Tertio, probatur ex ratione imitationis. Sancti enim sunt exempla quædam virtutum, & norma rectæ vitæ, & quasi lucernæ quædam à Deo accensæ, vt omnibus aliis præluceant. vnde Paulus ad Hebræos 13. *Mementote,* inquit, *præpositorum vestrorum, qui loquuti sunt vobis verbum, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem.* At non possumus accendi ad imitationem, nisi in particulari sciamus, qui sint imitandi, & quid illi egerint, aut passi sint. Et lucerna in candelabro poni debet, id quod fit per canonizationem.

Qvarto, ex coniunctione, quam cum illis habemus. siquidem sumus membra vnius corporis, & membra inuicem compatiuntur, & congaudent: oportet ergo eos nobis compati, & pro nobis sollicitos esse, quod sine dubio faciunt, etiam in particulari, vt infra docebimus, & è contrario nos illis congaudere, & pro illorum gloria Deo gratias agere, quę sine particulari notitia fieri non possunt.

Qvinto, ex incommodis; nam nisi iudicio Ecclesiæ certi Sancti proponerentur colendi, facilè fieri posset, vt populus sæpe erraret, & damnatos pro beatis coleret: vt accidit tempore sancti Martini. Scribit enim Sulpitius, quòd cùm populus quidam coleret nescio quem hominem mortuum, pro Martyre, & beato Martino suspecta esset illa religio, quòd nihil certi à maioribus de Sancto illo accepisset, tandem oranti Martino apparuit anima eius, qui ibi colebatur, & confessa est, se animam damnatam esse latronis cuiusdam, qui pro suis sceleribus extremi supplicij pœnas luerat. Idem accidit tempore Alexandri III. vt patet ex cap. Audiuimus, extra de reliquiis, & Sanctorum veneratione, vbi reprehendit quosdam, qui hominẽ in ebrietate occisum pro Martyre venerabantur.

CAPVT OCTAVVM.

Cuius sit Sanctos canonizare.

E Secvndo, ad quem videlicet pertineat auctoritas Sanctos canonizandi, notandum est, duobus modis posse aliquem canonizari. Vno modo particulariter, ita vt solùm

in vna prouincia, aut diœcesi habeatur Sanctus, & colatur pro Sancto. ALIO modo generaliter, ita vt in tota Ecclesia habeatur pro Sancto, nec vlli liceat de eius sanctitate dubitare.

PRIMO modo canonizare poterat quilibet Episcopus, vt docet Thomas VValdensis libro de Sacramentalibus, tit. 14. cap. 122. & patet tum ex Cypriano lib. 3. epist. 6. vbi iubet ad se scribi, cùm aliquis Martyr de hac vita exit, vt statim possit eius memoriam sacrificiis celebrare, & singulis annis postea diem eius natalem colere; tum etiam ex multis Sanctis, quos ita colunt quædam prouinciæ, vt tamen ignoti sint penitus aliis prouinciis. vnde in Concilio Florentino, sess. 7. dicunt Latini, Simeonem Metaphrastem in Ecclesiis Græcorum pro Sancto coli, cuius apud Latinos nulla vnquam memoria exstitit. tamen hoc, quod olim licuit, modò non licet. siquidem Alexander III. & postea Innocentius III. videntes abusus, qui oriebantur circa Sanctorum cultum, prohibuerunt, ne deinceps aliquis pro Sancto coli inciperet, sine Romani Pontificis approbatione, vt patet cap. 1. & 2. de reliquiis, & Sanctorum veneratione.

SECVNDO modo canonizare, id est, ita vt in tota Ecclesia Sancti habeantur, communis sententia est, pertinere ad summum Pontificem: nam id habetur, cap. Audiuimus, & cap. Cùm ex eo, de reliquiis, & veneratione Sanctorum, & cap. Venerabili, de testibus & attestationibus. & patet etiam ratione; nam ad eum spectat proponere toti Ecclesiæ quid sit credendum, & quid agendum in iis, quæ sunt religionis, qui toti Ecclesiæ præest. Item ex contrario, declarare, qui sint hæretici, ita vt à tota Ecclesia pro talibus habeantur, est summi Pontificis, vt antè ostendimus, ergo declarare qui sint Sancti, & colendi, eiusdem erit summi Pontificis.

DICES, plurimi Sancti sunt, qui in tota Ecclesia coluntur, quos non canonizauit summus Pontifex. Primus enim Pontifex (ni fortè fallor) qui Sanctos legatur canonizasse, videtur fuisse Leo Papa III. de quo sic scribit sanctus Ludgerus in epistola de miraculis sancti Suiberti, cap. 9. in 2. tomo Surij: *Tandem deuota instantia Caroli (*Magni*) & Hildebaldi Archipræsulis Coloniensis, venit à Colonia idem Papa VVerdam, & ibi post alias solennitates sanctum Suibertum solenniter Catalogo sanctorum Confessorum adscripsit pridie Nonas Septembris.*

ptembris. Hanc primùm legi solennem canonizationem. antequam fortassè fuerunt etiam aliæ, sed non mihi constat. Postea autem Innocentius II. canonizauit sanctum Hugonem Episcopum Gratianopolis, vt patet ex epistola eiusdem Pontificis ad Priorem Carthusiæ datam, apud Surium tom. 2. Inde verò Alexander III. beatum Bernardum in Sanctos retulit, vt habetur ad finem librorum de vita eiusdem Bernardi. à quo tempore omnes alij, qui Sancti sunt habiti, vt Thomas Cantuariensis, Dominicus, Franciscus, & alij, à Pontificibus in numerum Sanctorum relati sunt. Quid ergo dicemus de tot Sanctis, qui ante ea tempora colebantur in Ecclesia?

Respondeo, Sanctos veteres cœpisse coli in Ecclesia vniuersali, non tam lege aliqua, quàm consuetudine. Sed sicut consuetudines aliæ vim habent legis ex tacito consensu Principis, & sine eo nullam vim habent, vt patet ex beato Thoma, 1. 2. quæst. 79. artic. 3. ita Sancti alicuius cultus, ex consuetudine Ecclesiarum generaliter introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa summi Pontificis.

CAPVT NONVM.

Credendum esse, Pontificem non errare in Sanctorum canonizatione.

De Tertio duæ sunt sententiæ. Prior est hæreticorum, posse Pontificem errare in Sanctorum canonizatione. ita Ioãnes VVIclef, vt refert Thomas VValdensis tomo 3. de Sacramentalibus, cap. 122. vbi dicit, non minus in hac re posse Papam errare, quam Presbyterum Ioannem Regem Æthiopiæ, vel Turcam, aut Sultanum. Idem sentire Lutheranos, & Caluinistas certum est, cùm in aliis similibus rebus nullam ferè Pontifici tribuant auctoritatem.

Altera est Catholicorum, asserentium, certum esse Ecclesiam nõ errare in Sanctorum canonizatione, ita vt sine vlla dubitatione Sancti ab Ecclesia canonizati venerandi sint.

Probatur hæc. PRIMO, quia si liceret dubitare, an Sanctus canonizatus sit sanctus, liceret etiam dubitare, an sit colendus: at hoc est falsum. siquidem D. Augustinus in epist. 118. dicit, insolentissimæ insaniæ esse disputare, an sit faciendum, quod tota Ecclesia facit. item ex Bernardo in epist. 174. ad canonicos Lugdunenses, vbi loquens de colendis festis in honorem Sanctorum, dicit: *Ego quæ accepi ab Ecclesia, securus teneo, & trado.* Præterea omnes veteres sine vlla dubitatione Sanctos coluerunt, & colendos asseruerunt. Denique tenemur obedire Pontifici indicenti diem festum alicuius Sancti; nec tamen possumus contra conscientiam aliquid agere: ergo non possumus dubitare, an sit colendus ille, qui ab Ecclesia est canonizatus.

SECVNDO, ex incommodis duobus; nam inprimis fraudarentur non Sancti suffragiis viuorum; nam pro canonizatis non licet orare. Vt enim Augustinus dicit serm. 17. de verbis Apostoli: *Iniuriam facit Martyri qui orat pro Martyre.* & idem intelligendum de omnibus Sanctis canonizatis, docet Innocentius, cap. Cùm Marthæ, de celebrat. Missarum: at si in hoc Ecclesia erraret, defraudaret eum, qui habetur Sanctus, & non est, quicunque non oraret pro eo. deinde fraudarentur etiam viuentes intercessionibus Sanctorum, inuocarent enim sæpe damnatos pro beatis, si Ecclesia in hoc erraret. præterea Ecclesia peteret sibi maledictioné pro benedictione, cùm in orationibus Sanctorum petit, vt sicut illos Deus glorificauit in cœlis, sic nobis gratiam largiatur in terris. & quamuis eam maledictionem non peteret, nisi materialiter; tamen hoc ipsum absurdum videtur.

TERTIO, miracula magna, & diligenter examinata, faciunt rem euidenter credibilem, vt alibi ostendimus: at Sancti à Pontifice non canonizantur ordinariè, nisi claruerint magnis & certis miraculis. & confirmatur; nam si credimus sine vlla hæsitatione Cæsarem, & Pompeium fuisse, quia id testantur communi consensu historici, qui tamen homines fuerunt, & mentiri potuerunt; cur non credemus sine hæsitatione, quod testatur Deus ipse per miracula, quando nulla est ratio suspicandi contrarium.

QVARTO, probatur ex præparatione; nam antequã Sancti canonizentur, indicuntur ieiunia, & preces publicæ, & tota res diu, & diligentissimè examinatur: non est auté credibile,

bile, Deum non adeſſe Eccleſiæ ſuæ ſic diſpoſitæ, & ſupplicanti.

VLTIMO, probatur à poſteriori, quia in aliis rebus, in quibus Pontifices errare poſſunt, aliquando reipſa deprehenduntur errores: at in hoc nullus vſquam error deprehenſus eſt.

SED obiiciunt quidam locum Auguſtini: *Multorum corpora honorantur in terris, quorũ animæ torquentur in Gehenna.* RESPONDEO, locum hunc fortaſſe non eſſe Auguſtini; nuſquam enim in eius operibus eum reperire potui: præterea intelligi poſſe de impiis, qui honorantur ſuperbiſſimis ſepulcris, cùm tamen animæ torqueantur in Gehenna; vel de corporib. Sanctorum non canonizatorũ; vel de corporibus fraude aliqua ſuppoſitis pro corporibus Sanctorum; vel denique de Martyribus Donatiſtarum, qui honorabantur ab hæreticis vt Martyres, cùm eorum animæ reuera torquerentur in inferno. De huius capitis argumento vide quæ habet B. Thom. quodlib. 9. quæſt. vlt. art. vlt. Auguſtinus de Ancona in ſumma de poteſtate Eccleſiæ quæſt. 14. art. 4. Ioannes Driedo lib. 4. cap. 1. de Eccleſ. dogmatibus. B. Antoninus 3. parte, tit. 12. cap. 8. ſummæ Theolog. Caiet. tractat. de indulgent. ad Iulium, cap. 8. Sylueſter verbo, Canonizatio. Canus lib. 5. de locis, cap. penult.

CAPVT DECIMVM.

Sanctos non canonizatos priuatim poſſe coli, non publicè.

DE QVARTO, an liceat colere non canonizatum, reſpondeo, licere priuato cultu, non publico, vt Doctores communiter affirmãt in capit. 1. & 2. de reliquiis, & veneratione Sanctorum. ſiquidem ſummus Pontifex eo loco prohibet publicum cultum, ergo à contrario priuatum cenſetur permittere. Vocamus autem publicum cultum, nõ eum, qui coram aliis exhibetur, ſed qui nomine totius Eccleſiæ, & tanquam ab Eccleſia inſtitutus exhibetur.

Ex quo intelligimus, quid ſit dicendum de illis ſeptem honorum generibus antea enumeratis. Nam quantum ad PRI-

MVM, licet non canonizatum credere & vocare sanctum, nō tamen prædicare eum tanquam ab Ecclesia inscriptum Sanctorum Catalogo.

Quantum ad SECVNDVM, licet inuocare non canonizatum, etiam aliis audientibus, vt patet ex Hieronymo in vita Paulæ, & Gregorio Nazianzeno in vita Athanasij, & Basilij, vterque enim inuocat quos laudat ante canonizationem. præterea oramus viuentes, etiamsi nesciamus esse sanctos, cur non defunctos, quando maiori ratione confidimus esse sanctos? At non liceret in publicis litaniis, & sacro officio id facere.

Quantum ad TERTIVM, & IV. non videtur licere vllo modo, eos honores sanctis non canonizatis deferre; nam templa, & altaria, & sacrificia sunt ex natura sua publici cultus. nullum est enim sacrificium in Ecclesia nisi commune, & à Deo ipso institutum: templa autem, & altaria ad sacrificium referuntur.

Quantum ad QVINTVM, non licet publicum festum celebrare, liceret tamen in die natali sancti non canonizati peculiariter lætari, & Deo vacare in memoriam eius. quod fecisse etiam veteres cognosci potest ex Ioanne Cassiano, collat. 19. cap. 1.

Quantum ad SEXTVM, licet imaginem pingere, & venerari, non tamen in templo constituere eo modo, quo aliorum Sanctorum.

Quoad SEPTIMVM, non licet reliquias non canonizati hominis in templo constituere publicè honorandas; licet tamen eas habere, & venerari, etiam aliis videntibus, modò scandalum absit; id enim habet praxis Ecclesiæ. mox enim ac Martyres defuncti erant, currebant fideles ad reliquias rapiendas. & similiter quando moriuntur homines clari sanctitate, multi deuotè osculantur manus, & pedes, & de vestibus eorum pro reliquiis seruant; nec id vnquam prohibitum fuit. Præterea si licet honorare viuentes, quos credimus sanctos, cur non mortuos?

Atque hæc pauca de canonizatione sufficiant: si quis plura videre desiderat, legat Augustinum Triumphum in summa de potestate Ecclesiæ, & Troilum Maluetium in libro de canonizatione.

CAPVT VNDECIMVM.

Proponitur quæstio de cultu Sanctorum, cum aduersariorum argumentis.

EXPEDITIS quæstionib. de gloria, & canonizatione; sequitur recto ordine controuersia de cultu. Fuit antiqua hæresis Eustachij apud Socratem li. 2. hist. c. 33. Eunomij, & Vigilantij apud Hieronymum, Claudij Taurinensis apud Ionam Aurelianensem, & VViclefi apud Thomam VValdensem, tomo 3. de Sacramentalibus, tit. 13. Sanctos non esse colendos: quæ rursum per Caluinistas, & Lutheranos renouata est. nam Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 340. dicunt omnem Sanctorum adorationem esse idololatriam. pari ratione Caluinus lib. 1. instit. cap. 11. §. 11. & cap. 12. §. 1. & 2. non patitur vllum cultum exhiberi sanctis Angelis, vel hominibus defunctis, neq; paruum, neque magnum. Argumenta verò eius hæc sunt:

PRIMVM, duplex est honor: vnus ciuilis, quo honoramus potentes, & sapientes homines: alter religionis, qui Deo soli conuenit: sed Angelis, & sanctis hominibus non conuenit honor ille ciuilis, vt notum est, cùm non versentur nobiscum ciuiliter: honor autem religionis non potest eis tribui, quia religio est cultus Dei. atque hâc sua distinctione eludit Caluinus argumenta Catholicorum, cùm probant posse creaturas adorari exemplo Abrahæ, qui adorauit filios Heth; & Iacobi, qui adorauit fratrem suum Esau; & filiorum Isräel, qui adorauerunt Ioseph. vult enim istos omnes fuisse ciuiles cultus.

SECVNDVM argumentum: Si Sanctis deberetur cultus aliquis religionis; certè duliæ, non latriæ, vt Catholici docēt: at ineptum est dicere, Sanctos coli, & non latria; nam cùm latria significet cultū, colere sine latria, est colere sinu cultu. deinde plus est δουλεύειν quàm λατρεύειν; nā δουλεύειν est seruire, λατρεύειν est colere, minus autem est colere aliquem, quàm ei seruire; colimus enim pares, vt amicos, & collegas, non autem seruimus, nisi dominis.

Confirmari potest hoc argumentum ex Laurentio Valla, & Theodoro Beza, qui in annotationibus ad capit. 4. Matthæi, docent, latriam, & duliam idem significare, & confundi tam in Scripturis, quàm apud prophanos auctores.

nam Leuitici 23. *Opus seruile non facietis*, semp est in Græco ἔργον λατρευτὸν οὐ ποιήσετε. & contra Rom. 7. *Vt seruiam⁹ in nouitate spiritus*, est in Græco ὥστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος. Itaq; dicitur latria de opere etiam in vsum hominis, & dulia de cultu Dei. Item apud Xenophontem lib. 3. Cyropediæ ponitur λατρεύειν, pro obsequio ancillæ erga Dominum, & paulò pòst id ipsum dicitur δουλεύειν: quare Augustinus quæst. 94. in Exodum dicit, tam latriam, quàm duliam Deo tribui, latriam vt Deo, duliam vt domino.

Tertium argumentum Caluini ex Scripturis, Deuter. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies.* Cui simile est illud Pauli 1. Tim. 1. *Soli Deo honor & gloria.* Item Matth. 4. cùm Diabolus non meminisset latriæ, sed solùm postulasset προσκύνησιν, id est, inclinationem aliquam, Dominus eum repulit, dicens: *Scriptum est, Dominum Deũ tuum adorabis, & illi soli seruies.* vbi ostendit, non posse creaturæ inclinationem vllam religionis caussa deferri, quin illa ad idololatriam pertineat. Item. Gal. 4. *Iis qui natura non sunt Dij, seruiebatis*, in Græco est, ἐδουλεύσατε τοῖς μὴ φύσει οὖσι θεοῖς. ergo dulia non potest tribui, nisi illi qui natura Deus est.

Qvartvm argumentum ab exemplis Scripturarum; nã Hester 13. Mardocheus noluit se inclinare coram Aman. & rationem reddens, ait: *Timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo.* Item Actor. 10. cùm Cornelius adoraret Petrum, prohibuit Petrus, dicens: *Surge, & ego ipse homo sum.* nec tamẽ credibile est, aut Aman voluisse adorari vt Deum, aut Cornelium voluisse Petrum adorare vt Deum. Item Actor. 14. Paulus, & Barnabas prohibuerunt Licaonibus, ne se adorarent. Denique Angelus Apocal. 19. Ioanni adoranti se ait: *Vide ne feceris, conseruus tuus sum, Deum adora.* Et tamen non ignorabat Angelus sibi à Ioanne non latriam, sed duliam exhiberi.

Qvintvm ex Patribus, Athanasius serm. 3. contra Arianos ante medium, docet, neque Angelos, neque homines sanctos adoratione colendos esse. Epiphanius in hæresi Collyridianorum sæpius repetit, Mariam non esse adorandam, sed

ſed ſolùm Deum. Ambroſius in cap. 1. ad Rom. reprehendit eos, qui adorant conſeruos. AVGVSTINVS lib. de vera religione, cap. 55. *Non ſit nobis religio cultus hominum mortuorum: quia ſi piè vixerunt, non ſic habentur, vt tales quærãt honores, ſed illum à nobis coli volunt, quo illuminante lætantur meriti ſui nos eſſe conſortes.* Et infrà idem dicit de cultu Angelorum. Hæc illi.

CAPVT DVODECIMVM.

Explicatur ſententia Catholica.

NVNC explicanda eſt ſententia Catholicorũ; de qua re Theologi tractãt in 3. ſent. diſtinct. 9. Eſt autem PRIMO loco obſeruandũ, adorationem tres actus complecti. PRIMO, actũ intellectus, quo apprehendimus excellentiam alicuius. SECVNDO, actum voluntatis, quo nos illi interius inclinamur, & aliquid volumus facere actu interiore, vel exteriore, quo proteſtemur eius excellentiam, & noſtram ſubiectionem. TERTIO, actum exteriorẽ, quo caput inclinamus, vel genu flectimus, vel aliquid aliud ſignum ſubiectionis oſtendimus. Ex quibus actibus ſecundus eſt maximè proprius, & eſſentialis; nam primus actus poteſt eſſe ſine adoratione; tertius etiam cum irriſione.

SECVNDO obſeruandum eſt, tot eſſe ſpecies adorationis, ſiue cultus, ꝙ ſunt ſpecies excellentiæ, vt beatus Thomas docet 2. 2. quæſt. 103. art. 3. honor enim, ſiue cultꝰ debetur pſonę propter excellentiam eius. Sed, quod ad præſens inſtitutum pertinet, tres ſunt ſpecies excellentiæ. PRIMA eſt excellentia diuina, & infinita, cui reſpondet prima ſpecies cultus, qui à Theologis dicitur latria.

SECVNDA eſt excellentia humana, ſeu naturalis, quæ poſita eſt in humanis virtutibus, dignitatibus, gradibus, &c. Cui reſpondet ſecunda ſpecies cultus, quæ dici poteſt cultus ciuilis, & obſeruantia quædã humana, quamq̃ hæc in alias multas ſpecies diuidi poteſt, vt Ariſt. docet lib. 9. Ethic. ca. 2. nam alius honor debetur patri, alius principi, alius præceptori, alius ſapienti, vel erudito, &c.

TERTIA eſt excellentia quædam media inter diuinam, & humanam, qualis eſt gratia & gloria Sanctorum; iſta enim ſunt dona ſupernaturalia, & excellentiſſima, & huic excel-

lentiæ

lentiæ reſpondet tertia ſpecies cultus, quã Theologi vocant duliam; & quia inter ſanctas creaturas humanitas Chriſti, ſi ſeorſim conſideretur, ſingulariter excellit propter vnionem ad verbum; & ſimiliter B. Virgo, vt mater filij Dei, ita præſtat aliis Sanctis, vt dici poſſit Domina & Regina noſtra, quod aliis Sanctis non conuenit, niſi admodum imperfectè; ideò Theologi hanc tertiam ſpeciem, quam vocant duliam, diuidunt in duliam propriè dictam, & hyperduliam, tribuentes illam ſanctis ceteris, iſtam ſoli humanitati Chriſti, & matri eius.

TERTIO obſeruandum eſt, has tres adorationis ſpecies non eſſe vniuocas, ſed analogas; vt enim excellentia non dicitur vniuocè de excellentia Dei, & creaturarum, ita cultus debitus ob excellentiam, non poteſt dici vniuocè de cultu Dei, & creaturarum.

Notandum quoq; eſt QVARTO, has ipſas ſpecies adorationis, quantum ad actus interiores, optimè diſtingui. nam PRIMA ſpecies, id eſt, latria, eſt quædam ſumma voluntatis proſtratio, & inclinatio cum apprehenſione Dei, vt primi principij, & vltimi finis, atque adeò ſummi boni, qualis adoratio ſoli Deo conuenit.

SECVNDA ſpecies, id eſt, cultus ciuilis, eſt longè minor inclinatio voluntatis, cũ apphenſione certa humanę excellentiæ.

TERTIA ſpecies, eſt media quædam inclinatio volũtatis cum apprehenſione excellentiæ plus, quàm humanæ, & minus, quàm diuinæ. At quantũ ad actus exteriores non eſt facilè ſpecies adorationum diſtinguere; nam omnes ferè actus exteriores communes ſunt omni adorationi, excepto ſacrificio, & quæ ad illud referuntur, templis, altaribus, & ſacerdotibus. voluit n. Deus hunc cultum ſacrificij ſibi ſoli exhiberi, vt Auguſt. docet lib. 10. ciuit. Dei, cap. 4. & Theodoretus lib. 8. ad Græcos, qui eſt de Martyrib. & patet ex illo, Exo. 22. *Qui ſacrificat Diis, eradicabitur, præterquam Domino ſoli.* Ex aliis actibus exterioribus, qui ſunt communes cultui Dei & cultui creaturæ, non poteſt euidenter colligi, an aliquis cultũ Deo debitum tribuat creaturis, nec'ne; nam Abraham eodem actu incuruationis vſq; ad terram adorauit Deum Gen. 17. & Angelos Geneſ. 18. & homines Gen. 23.

QVINTO obſeruandum, latriam interdum ſumi pro ipſo actu, quo colitur Deus; interdum pro habitu, quo homo redditur promptus ad colendum Deum. Hunc autem habitum

esse virtutem quandam specialem & moralem, beatus Thomas docet in lib. 3. sent. dist. 9. quæst. 1. neq; obstat quod B. August. in Enchirid. 3. c. & 12. Trinit. c. 4. dicat, Dei cultum consistere in fide, spe, & caritate; vbi videtur velle, latriam esse generalem virtutem conflatam ex tribus Theologicis. Nã sicut caritas, & prudentia sunt virtutes speciales, quia habent speciale obiectum, & tamen simul sunt aliquo modo generales, quia dirigunt, aut ordinant actus omnium virtutum: ita latria virtus est specialis propter speciale obiectũ suum, id est, honorem diuinum; & tamen simul est generalis, quia vtitur ad honorandum Deum actib. omniũ virtutũ, & pcipuè fidei, spei, & caritatis; nam summus honor Deo defertur, cùm per fidem ꝓtestamur eum esse primam veritatem; per spem esse potentissimũ; per caritatem esse optimũ. Itaq; ipsius actus fidei obiectum, est Deus: actus autẽ ipse fidei est obiectum religionis: & ideò fides est virtus Theologica, quia circa Deum versatur. Religio nõ est virtus Theologica, quia versatur circa creaturam; actus n. fidei non est Deus, sed quid creatum. idẽ dici de spe, & caritate potest; obiectum enim earum est Deus, actus verò ipsarũ ad obiectum religionis pertinere possunt.

Sexto obseruandum, quantum ad nomina; in lingua Hebræa nullum esse nomen quo propriè designetur cultus soli⁹ Dei, sed omnia esse communia, & idem nomen nunc tribui cultui creaturæ, nunc negari, ꝓut nimirum aliter atq; aliter accipitur; nam ꝙ Gręci verterunt, Deut. 6. αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, *illi soli seruies*, in Hebræo est אוֹתוֹ תַעֲבוֹד verbum autem עָבַר tam est commune Hebræis, quàm Latinis, seruire. Similiter Exod. 20. *Non adorabis ea*, quod Græci vertunt οὐ προσκυνήσεις, in Hebræo est תִשְׁתַּחֲוֶה & ponitur in omnib. locis suprà citatis Gen. 17. 18. & 23. & alibi vbicunq; dicuntur vel homines, vel Angeli, vel Deus adorari. In lingua Latina similiter non habemus vllum vocabulũ quod solùm dicatur de cultu Dei, vt August. notauit lib. 10. ciuit. Dei, ca. 1. & hinc est ꝙ Patres vocabula adorationis, & religionis nunc concedunt creaturis, nunc negant, prout variè accipiuntur.

B. Hieronymus in epist. ad Riparium contra Vigilantium dicit, nec Martyrum reliquias, nec Angelos, nec aliquid creatum coli posse, vel adorari; Et tamen ipse in Epitaphio Paulæ in fine dicit: *Vale ô Paula, & culturẽ tuum orationibus*

inua-

iuua. Et lib. 2. Apologiæ contra Ruffinum dicit: *Veni Bethlehem, præsepe Domini, & incunabula adoraui.* Sic etiam AVGVSTINVS lib. de vera religione, cap. 55. dicit, religionis cultum nec Angelis, nec sanctis hominibus iam defunctis deberi, sed soli Deo; & tamen lib. 20. contra Faustum, cap. 21. dicit: *Memorias Martyrum populus Christianus religiosa solennitate concelebrat.*

Itaque aliquando accipiebant nomen religionis & adorationis vt conuenit principali analogato, id est, virtuti illi speciali, quæ habet pro obiecto cultum Dei, & quæ distinguitur specie ab ea virtute, qua colimus Sanctos: aliquando verò accipiebant largiùs pro omni illa virtute qua colimus vel Deum, vel Dei amicos, aliasq; res sacras, & distinguitur à cultu politico, & merè humano. In lingua Græca vna vox est propria cultui Dei, nempe θεοσέβεια, quæ non multùm est in vsu. Præter istam vocem sunt alia quatuor εὐσέβεια pietas, θρησκεία religio, & λατρεία, & δουλεία seruitus; sed nullum horum est, quod non interdum attribuatur etiam creaturis.

Sed quamuis ista vocabula non sint propria diuino cultui, secundum primam ipsorum vocabulorum institutionem, tamen Schola Theologorum non sine caussa excogitauit illã distinctionem de latria & dulia. Nam cùm in re inueniatur manifesta distinctio inter cultum Dei & Sanctorum; oportebat etiam ad vitandam æquiuocationem inuenire distincta vocabula: optima autem erant ista duo. PRIMO, quia scriptores sacri vocem λατρεία nunquam vsurpant, nisi pro cultu solius Dei, vt patet ex toto nouo Testamento: vocem autem δουλεία vsurpant pro omni seruitute, tam Dei, quàm hominum. Neq; obstat, quod in versione Græca Leuitici habetur semel nomen latriæ, pro seruitio humano: nam textus Hebræus & Latinus vulgatę editionis habent vocem cõmunissimam, quæ ad omne seruitium accõmodatur. DEINDE, antiqui Patres nunquam nomen latriæ tribuunt, nisi Deo, cùm tamen etiã Sanctos coli dicant, vt patet ex Aug. lib. 10. ciuit. Dei, cap. 1. & lib. 20. contra Faustum, cap. 21. & ex omnibus Patrib. Nicæni Concilij II. vt videre est act. 3. 4. 6. & 7. necnõ ex Damasc. orat. 1. & 3. de imaginibus. & Iona Aurel. lib. 1. de cultu imag. & Beda. in c. 4. Luc. imò oẽs veteres cultũ falsorũ

Deorum

Deorum ideò vocauerunt idololatriam, non idoloduliam, quia videbant cultum Deo proprium, ſecundum Eccleſiaſticum loquendi modum, vocari latriam, non duliam, vt Aug. notauit quæſt. 61. in Geneſ.

Neque obſtat, quòd iſti Patres raro meminerint nominatim duliæ; nam cùm dicunt, Sanctos & imagines coli debere, & non latria; ſatis indicant, debere coli alia ſpecie cultus; eam nos vocamus duliam, vt eam vocat Beda in cap. 4. Luc. & Magiſter cum omni Schola lib. 3. ſent. diſt. 9. Et idem inſinuat Auguſtinus lib. 10. ciuit. Dei, cap. 1. vbi dicit, cultum debitum creaturæ non vocari Epheſ. 6. ab Apoſtolo latriam, ſed alio nomine. Apoſtolus autem ibi vocat duliam. Itaque non erat opus, vt Martinus Pereſius in ſuo opere de traditionibus, parte 3. conſideratione 7. diceret, non ſibi multùm probari nomen duliæ ſumptum pro cultu Sanctorum, cùm dulia propriè ſignificet ſeruitutem, & nos non ſimus ſerui Sanctorũ, ſed conſerui. nam in Scripturis dulia nõ ſolùm accipitur pro ſeruitute mancipiorũ, ſed etiã pro honoraria ſubiectione, vt Gal. 5. διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις; *Per caritatem ſeruite inuicem.* Hoc ergo modo potuerunt Theologi cultum Sanctorum vocare duliam.

CAPVT XIII.

Aſſeritur argumentis ſententia Catholica.

SVPEREST iam, vt probemus cultum aliquem minorem diuino, & maiorem ciuili & merè humano, ſacris rebus, ſanctis Angelis, & hominibus deberi.

PRIMVM argumentum ſumitur ex illo Pſal. 98. *Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt*; vbi ad literam per ſcabellum pedum Domini, intelligitur arca Teſtamenti. Nam 1. Paralip. 28. dicit Salomon: *Paraui domum, vbi requieſceret arca Domini, & ſcabellum pedum Dei noſtri.* Nec ſine cauſſa dicebatur arca ſcabellum pedum Domini; nam ſupra arcam erat propitiatorium quaſi ſedes Dei, quæ tenebatur manibus duorum Cherubin, de qua dicitur in principio huius Pſal. *Qui ſedes ſuper Cherubin, moueatur terra, &c.* Idem habetur Pſal. 131. in illis verbis: *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius*; nam in He-

bræo est: *Adorabimus scabellum pedum eius.* Et quòd loquatur de arca, patet, quia præcedit: *Introibimus in tabernaculum eius.* Et statim etiam sequitur: *Surge, Domine, in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.* Et hoc idem clariùs colligitur ex lib. 2. Regum, cap. 6. *Arcam,* inquit, *super quam inuocatum est nomen Domini, sedentis in Cherubin super eam.*

Iam verò quòd in his locis præcipiatur aliquis cultus, patet ex verbo, *adorate,* quod etiam Hebraicè est proprium verbum adorationis הִשְׁתַּחֲווּ. quòd autem arca sit creatura, nulli dubium esse potest: quod denique iste cultus non sit ciuilis, sed religionis, patet ex ratione Dauidis: *Quoniam,* inquit, *sanctum est,* hoc videlicet scabellum. Cultus enim ciuilis debetur rebus propter ciuilem & humanam excellentiam; at arca dicitur adoranda, non propter ciuilem excellentiam, sed quia sacra & sancta est, cùm sit scabellum pedum Dei.

Bucerus & Caluinus in hunc locum Psalmi, respondent, hîc nomine scabelli intelligi templum, & præcipi, non vt adoretur templum, sed vt adoretur Deus in templo, & probant dupliciter. PRIMO ex verbo Hebræo לַהֲדֹם ad scabellum. SECVNDO ex illo, quoniam sanctus est, nam Hebræum קָדוֹשׁ est ambiguum, sed Græcus exposuit vertens ἅγιος non ἅγιον.

RESPONDEO, nomine scabelli necessariò intelligi arcam, vt suprà ostendimus; & proinde ruit expositio hæreticorum; non enim arca est locus, in quem possent Iudæi intrare ad adorandum Deum. Deinde etiamsi scabellum esset templum, adhuc argumentum nostrum vigeret, quia non ait Dauid, adorate in scabello, sed adorate scabellum; & probatur. PRIMO, quia vertit Chald. *Incuruate vos templo.* Item LXX. & Hieronymus: *Adorate scabellum,* verterunt.

SECVNDO, quia in Scriptura ferè vbicunque habemus, adorari aliquem, constructio fit cum ל, vt Genes. 23. *Adorauit Abraham populũ terræ.* id est, filios Cheth, אֶרֶץ לִבְנֵי חֵת וַיִּשְׁתַּחוּ לְעַם.

TERTIO, quia etiamsi verteretur ad templum, adhuc idem significaretur; nam verbum Hebræum significat: *Incuruate vos ad illam rem.*

QVARTO,

QVARTO, quia Hieronymus in epistola ad Marcellam, vt migret in Bethlehem, testatur, ipsam arcam coli solitam: *Venerabantur*, inquit, *quondam Iudæi sancta Sanctorum, quia ibi erant Cherubin & propitiatorium, & arca Testamenti, &c.* & hoc idem ex aliis Scripturis patet, Iosue 3. 1. Reg. 6. 2. Reg. 6. Heb. 9. nam Iosue 3. iubentur in itinere nunquam accedere prope arcam ad spacium duorum millium cubitorum. 1. Regum 6. Bethsamitæ quia arcam viderunt sine debita reuerentia, occisi sunt à Deo ad 50000. hominum. 2. Reg. 6. Oza similiter interfectus à Domino est, cùm arcam tetigisset, quod ei non licebat, sed solis Sacerdotibus. Denique propter honorem arcæ nemo poterat ingredi sancta Sanctorum, vbi illa erat, nisi summus Pontifex semel in anno, vt Paulus docet Hebr. 9. At certè arca creatura erat, & iste honor illi exhibitus non ex vrbanitate, sed ex religione aliqua procedebat.

Ad illud; *Quoniam sanctus est*, fateor non malè verti, *Quoniam sanctus est*; vt LXX. & Hieronymus verterunt. Sed hoc nihil ad rem. nam siue dicatur scabellum adorandum, quia sanctum est, siue quia est Dei sancti, semper affertur caussa religiosæ adorationis.

SECVNDO, probatur ex adoratione exhibita Angelis ab hominibus piis & prudentibus. nam Gen. 18. Abraham pronus in terram adorauit Angelum. Et similiter fecit Loth, Gen. 19. Sed quia posset responderi, tam Abrahamum quàm Loth non cognouisse Angelos, sed homines putasse initiò, cùm eos adorauerunt, & ciuiliter tantùm adorasse: proferamus loca clariora. Numer. 22. *Aperuit Dominus oculos Balaam, & vidit Angelum stantem in via euaginato gladio, adorauitque eum pronus in terram.* Hìc certè non priùs adorauit, quam Angelum agnouit: Angelis autem ridiculũ est dicere, deberi ciuilem honorem. ITEM Iosue 5. cùm vidisset Iosue virum stantem euaginato gladio, dixit: *Noster es, an aduersariorum?* Ille: *Nequaquam*, inquit, *sed Princeps sum exercitus Domini. Continuò cecidit Iosue pronus in terram, & adorauit.* Hinc apertè videmus adorationem illam mediam, quam quærimus; nam quòd Iosue non putauerit illum, quem adorabat, esse Deum, patet, quia Angelus dixerat, se esse Dei ministrum. Quòd etiam non adorauerit ciuiliter, sed religiosè, patet, quia non prius adorauit, quàm intellexit esse Ange-

lum Dei legatum: quòd denique non malè fecerit adorando, patet, quia Angelus non solùm non prohibuit eum ab adoratione, sed etiam iussit adhuc maiorem honorem sibi exhiberi, dicens: *Solue calceamenta pedum tuorum; locus enim, in quo stas, sanctus est.* Non erat autem sanctus locus ille, nisi ob Angeli præsentiam; non enim erat tunc Iosue in loco sacro, sed in campestribus Hiericho.

Tertio, probatur ex adoratione Sanctorum in Scripturis, 1. Reg. 28. Saul adorat animā Samuelis sibi apparentem. Certum autem est, non conuenire ciuilem honorem animabus defunctorum: neque dici potest, in hoc errasse Saulem, quandoquidem nec ipse Samuel, nec Scriptura Saulem reprehendit. Item 3. Reg. 18. Abdias vir sanctus adorat Heliam pronus in terram: neque possumus dicere hunc ciuilem cultum fuisse; nam quantum ad humanam excellentiam, maior erat Abdias quàm Helias; iste enim priuatus homo erat, ille autem vnus ex Principibus regni. Adorauit ergo eum vt Prophetam, ac Dei hominem singulari sanctitate excellentem. Item 4. Reg. 2. Filij Prophetarū cùm audissent spiritum Heliæ requieuisse super Helisæum, accedentes adorauerunt eum proni in terram.

Denique Danielis 2. Nabuchodonosor adorat Danielem: quis autem diceret, aut crederet à Rege summo adoratum ciuiliter vnum ex captiuis, qualis erat Daniel? Adorauit ergo eum religiosè, vt hominem Deo plenum, neque per errorem adorauit, Deum illum existimans; nam adorans ait: *Verè Deus vester Deus Deorum est, & Dominus Regum, & reuelans mysteria, quoniam tu potuisti aperire hoc Sacramentum.* Quod etiam fecisse Alexandrum Regem Pontifici Iaddo, scribit Iosephus lib. 11. cap. 8. antiquitatum.

Neque obstat, quòd Nabuchodonosor Danieli iussit offerri sacrificium; nam non loquitur Scriptura de sacrificio, quod soli debetur Deo. Sacrificium enim Deo proprium est immolatio animalium, quod vocat Hebraicè זֶבַח de quo dicitur Exod. 22. *Immolans Diis eradicabitur, præterquam Domino soli.* Ibi enim est Hebraicè זֹבֵחַ. Nabuchodonosor autem obtulit Danieli non זֶבַח, sed מִנְחָה & נִיחֹחִין, hoc est, munera, & odores. quorum vtrumque tam Deo, quàm homini offerri solet. Nam 1. Reg. 10. vbi legimus, quosdam ex Israëlitis

Israëlitis non voluisse agnoscere Saulem Regem, nec ei munera attulisse, pro munere est מִנְחָה. Porrò suaues odores nos etiam in ipsa Ecclesia offerimus imaginibus & reliquiis, cùm tamen asseramus, sacrificium non deberi nisi soli Deo. Immò Dionysius, cap. 3. part. 2. Eccles. hierarch. dicit, Pontificem in sacris mysteriis, vbi adoleri cœpit incensum, primùm suffire aram, deinde totius Ecclesiæ ambitum, quod etiam nunc fieri videmus. Si hoc non placet, dicamus cum Hieronymo & Theodoreto, Nabuchodonosor sacrificium obtulisse Danieli, id est, Deo Danielis.

Argumentum QVARTVM sumitur ex confessione Patrum, qui à temporibus Apostolorum, vsq; ad nostra tempora floruerunt. IVSTINVS in 2. Apologia pag. 2. loquens nomine omnium Christianorum, & fidem totius Ecclesiæ explicans: *Sed*, inquit, *& illum* (Deum Patrem) *& eius Filium qui venit, nosq; hæc docuit, & aliorum sequentium, similiumq; bonorum angelorũ exercitum, & spiritum propheticum colimus atq; adoramus, verboq; & re seu veritate veneramur, idq; omnib. qui discere volunt, vt docti instituti q; sumus, copiosè tradimus.*

ORIGENES hom. 3. in diuersos: *Horum*, inquit, *memoria semper, vt dignum est, in Ecclesia celebratur.*

EVSEBIVS lib. 13. præpar. Euang. cap. 7. *Nos*, inquit, *quotidie id factitamus; nam veræ pietatis milites, vt Dei amicissimos honoramus.* Idem Eusebius lib. 4. historiæ, cap. 15. refert ex epistola Ecclesię Smyrnensium de martyrio S. Polycarpi, quòd cùm Gentiles metuerent, ne Christiani, relicto Christo, Polycarpum adorarent, veteres illi Christiani dicebant, se non posse vllo modo Martyres pro Christo colere, sed tamen eos diligere & venerari, quòd fidem integrè Magistro & Domino seruauerint.

ATHANASIVS in lib. de virginitate, circa finem: *Si homo iustus ædes tuas*, inquit, *intrauerit, cum timore & tremore occurrens illi, adorabis humi ad pedes illius.* At vt ostendat se loqui de religiosa adoratione: *Non enim*, inquit, *eum sed Deum adorabis, qui illum mittit; Dominus enim ait, qui recipit iustum, me recipit.* vbi nota, adorari Deum in iustis, non quòd adoratio non terminetur ad hominem iustum, sed quia ratio, cur iustus adoretur, est Deus. Quemadmodũ qui recipit iustum hospitio, eique eleemosynam facit, Christum recipere, &

Christo eleemosynam facere dicitur, quia fit propter Christum, & Christus ita accipit, ac si fieret sibi.

BASILIVS oratione in S. Mamantem: *Ecclesia*, inquit, *per hoc, quòd eos honorat, qui præcesserunt, præsentes impellit.* Et orat. in quadraginta Martyres: *Honor*, inquit, *quem bonis conseruis exhibemus beneuolentiæ, erga communem dominum significationem de se præbet.*

Gregorius NAZIANZENVS orat. in Machabæos, initiò conqueritur, quòd sanctos Machabæos non omnes vbique colant, sicut martyrium ipsorum meretur. Et orat. 1. in Iulianum, non procul ab initio, loquens de quodam honore impenso à Iuliano Apostata cuidam Martyri, quem Martyr ille mirabili signo recusauit: *O insignem*, inquit, *Martyrum inter se caritatem, honorem illius, qui multos Martyres contemptui habiturus erat, recusarunt.* Et paulò antè dixerat, honorem Martyrum esse perspicuam notam amoris in Christum.

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum Martyrem, vbi multa dixit de cultu, qui sanctis Martyribus ab Ecclesia exhibetur, ait: *Cui Regum talis honor habetur? Quis ex iis, qui supra modum inter homines excellere visi sunt, tali memoria celebratur? Quis Imperatorũ adeò decantatus, & fama celebratus est, vt hic miles pauper, modò conscriptus Tyro, quem Paulus armauit, quem Angeli vnxerunt, quem Christus coronauit?*

EPIPHANIVS hæres. 79. vbi refellit eorum errorem, qui Mariæ tanquam Deæ sacrificium offerebant, metuens, ne ista occasione nullus honor B. Mariæ deferretur, vt nunc hæretici faciunt, sæpissimè repetit illa verba: *Sit in honore Maria, Dominus adoretur.*

Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. de Sanctis Iuuentino & Maximo: *Non aliter priscos*, inquit, *aliter recentiores colitis Sanctos, sed eadem alacritate omnes.* Et infrà: *Et Martyres*, inquit, *quos hodie colimus, aderant.* Et infrà: *Idcirco sæpe eos inuisamus, tumulos adoremus, &c.*

CYRILLVS Alexandrinus lib. 6. in Iulianum, vltra medium: *Nos*, inquit, *non Deos factos esse diximus sanctos Martyres, sed omni honore dignari consueuimus.*

THEODORETVS lib. 8. ad Græcos: *Suos*, inquit, *mortuos Dominus Deus noster in templa pro Diis vestris induxit, ac illos quidem cassos gloria, vanosq; reddidit, suis autem Martyribus honorem illorum dedit, &c.* vbi notandum est, honorem Deorum tradi-

traditum Martyribus, quia vbi colebantur Dij, nunc coluntur Martyres, non autem quòd eodem modo colantur. Subdit enim Theodoretus: *Atqui nos ô Græci homines, nec hostias Martyribus, nec libamina vlla deferimus, sed vt sanctos homines, Deiq; amicissimos honoramus.*

Deniq; Ioannes DAMASCENVS de fide Otthodoxa, lib. 4. cap. 16. *Honorare,* inquit, *decet Sanctos, vt amicos Christi, vt filios & hæredes Dei, &c.*

Ex Latinis. TERTVLLIANVS de corona militis, meminit celebrationis festorum in natalitiis Martyrum.

CYPRIANVS lib. 4. epist. 5. *Martyrum,* inquit, *passiones, & dies anniuersaria commemoratione celebramus.*

AMBROSIVS serm. 6. in fine: *Quisquis honorat Martyres, honorat & Christum, & qui spernit Sanctos, spernit & Dominum.*

MAXIMVS serm. de natali sanctorum Octauij, Aduentoris & Solutoris Martyrum: *Cuncti,* inquit, *Martyres deuotissimè percolendi sunt, sed specialiter ij venerandi, quorum reliquias possidemus.*

PRVDENTIVS de S. Hyppolito:

Hic corruptelis, animiq; & corporis æger
Oraui quoties stratus, opem merui.

Nota illud; *Oraui stratus.*

PAVLINVS natali primo S. Felicis:

Roma Petro Pauloq; potens rarescere gaudet
Huius honore Dei, &c.

Et natali octaua:

Cuius honore Deus gaudet, quia Martyr honorem
Contempsit proprium.

HIERONYMVS in epistola ad Riparium: *Honoramus,* inquit, *seruos, vt honor seruorum redundet ad Dominum.* Et in vita Paulæ: *Vale, ô Paula, & cultorem tuum orationibus iuua.* Et ibidem dicit, Paulam cùm inuiseret sanctos Eremitas, singulis ad pedes prouolutam, ita eos venerari solitam, ac si in singulis Christum adoraret. Vbi certè non agitur de cultu ciuili; non enim fœmina nobilissima rusticanos homines ciuiliter honorasset tanta subiectionis significatione.

AVGVSTINVS ser. 1. de sanctis Petro & Paulo: *Beatissimum Petrum piscatorem modò gentibus prouolutis adorat Gentium multitudo.* Et epist. 44. *Ostendatur mihi Romæ in tanto honore*

templum Romuli, in quanto ibi ostendo memoriam Petri. In Petro quis honoratur, nisi ille defunctus pro nobis? Idem li. 20. contra Faustum, cap. 21. obiicienti Fausto, quòd Christiani idola vertissent in Martyres, respondit, à Christianis coli Martyres, sed non latria. Et in Psal. 96. obiicientibus Ethnicis, quòd Christiani colerent Angelos, respondit similiter, & addit: *Vtinam & vos illos colere velletis; facilè enim ab ipsis disceretis, non illos colere, id est, non colere vt Deos, sed vt Sanctos.*

GREGORIVS lib. 3. Dialog. cap. 24. dicit, B. Petrum apparuisse cuidam Theodoro lampades instruenti in Ecclesia ipsi B. Petro dicata, vt ostenderet probare venerationem, quam seruientes sibi exhibent.

BERNARDVS serm. in illud; Signum magnum, &c. *Amplectamur Mariæ vestigia, & deuotissima supplicatione beatis illius pedibus prouoluamur.* Et serm. sequenti, qui est de aquæductu: *Totis,* inquit, *medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam.*

Argumentum QVINTVM sumi potest ex inuocatione, templis, festis, votis, peregrinationibus, imaginibus, & aliis, de quibus postea: cùm hæc omnia ad cultum Sanctorum non dubium est pertinere.

Argumentum SEXTVM ex eo, quòd semper Ethnici, Iudæi, hæretici accusauerunt Christianos idololatriæ, propter cultum Sanctorum; quod certè non fecissent, nisi vidissent à Christianis Sanctos passim religiosè coli. De Ethnicis testatur Euseb. lib. 8. cap. 6. hist. de Iudæis idem Euseb. lib. 4. ca. 15. De Iuliano apostata Cyrill. li. 6. & 10. in Iulian. De Manichæis August. li. 20. cap. 21. contra Faustum; de Porphyrio, Vigilantio, & Eunomio Hieronymus lib. contra Vigilantium.

Argumentum SEPTIMVM ex ratione; nam si honor ciuilis debetur ciuili virtuti, sapientiæ, potentiæ, & nobilitati: Ergo honor plusquam ciuilis debetur supernaturali virtuti, sapientiæ, potestati, nobilitati: sed Sancti quoad virtutes supernaturales, excellunt omnino, cùm ferueant diuina caritate, & peccare non possint: nihil enim inquinatum intrare potest in regnum cœlorum, Apoc. 21. quoad sapientiam, vident ipsam sapientiam increatam, & in ea cognoscunt rerũ omnium caussas, iuxta illud Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* quoad potestatem, sunt Reges cœlo-

cœlorum, & participes ipsius throni diuini, vt dicitur in Apocal.3. *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.* Et Luc.22. *Ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus regnum.* quoad nobilitatem, sunt filij Dei, re ipsa iam adoptione confirmata per gloriam. Igitur meritò, iureq; optimo religioso cultu prosequendi sunt.

Denique, Deus Sanctis honorem & gloriam promisit, 1.Reg.2. *Qui honorificauerit me, glorificabo eum.* Ioan.12. *Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus.* Et Rom.2. *Gloria & honor omni operanti bonum:* ergo debetur eis honor; & certè non ab aliis, quàm à nobis, qui illis inferiores sumus. Non conuenit autem mortuis honor ciuilis, ergo religiosus illis debetur.

CAPVT XIV.

Soluuntur argumenta initio proposita.

NVNC aduersariorum argumenta breuiter dissoluamus. Ad PRIMVM. Si Caluinus per cultum religionis intelligit cultum latriæ, fatemur Sanctos non debere coli cultu religionis: sed negamus, prȩter cultum latriæ nullum esse alium cultum, nisi ciuilem. Iam enim ostendimus quendam tertium cultum, qui etiam dicitur religionis, licet secundariò.

Ad SECVNDVM, admitto duliȩ cultum deberi Sanctis, & nego id esse absurdum. Ad PRIMAM probationem respondeo, colere sine latria non esse colere sine cultu, sed colere sine tali cultu. nam etiam B. Augustinus, qui tamen non erat ineptus, lib.20. contra Faustum, c.21. dicit, Sanctos coli, & non latria.

Ad SECVNDAM probationem dico, duliam non esse plus quàm latriam. nam secundum profanos auctores idem significant: secũdum autem Scripturæ & Ecclesiȩ vsum longè maior est latria, quàm dulia: latria enim non est quilibet cultus, sed cultus summæ seruitutis: dulia est cultus cuiuslibet seruitutis.

DICES; At non sumus serui Sanctorum, sed conserui, ergo dulia Sanctis non conuenit. Aliqui respondent, cultum Sanctorum non vocari duliam, id est, seruitutem, quia exhibetur eis à seruis; sed quia exhibetur ipsis, qui serui Dei sunt. sed isti timuerunt, vbi non erat timor.

Dicendum igitur, duliam significare quamlibet seruitutem, tam perfectam, quàm imperfectam: est autem perfecta seruitus eorum, qui id, quod sunt, alterius sunt; & operantur moti ab alio, tam efficienter, quàm finaliter, id est, operantur propter Dominum, & ab ipso Domino moti tanquam instrumenta ad operandum. vt Aristot. docet lib. 1. Polit. cap. 3. Imperfecta seruitus est eorum, qui aliquid horum habent, non tamen omnia, id est, qui mouentur ab alio aliquo modo. vnde infans dicitur nihil differre à seruo, licet sit dominus, Galat. 4. quia mouetur ab alio effectiuè: & contrà, is qui regit, dicitur seruus eorum quos regit. 2. Cor. 4. *Nos autem seruos vestros per* IESVM; quia mouetur ab alio finaliter. nos ergo etiamsi non sumus serui Sanctorum perfectè, sumus tamen imperfectè, quatenus illi nos mouent & iuuant ad bene operandum exemplo suo, & intercessione apud Deum. Hinc B. Paulinus natal. 1. 2. & 3. S. Felicis, passim vocat se famulum & seruum S. Felicis. & B. Gregorius lib. 3. Dialogor. cap. 24. non timuit dicere B. Petro, grata esse seruientium sibi obsequia.

Ad confirmationem ex Valla & Beza, fateor secundum vsum profanorum scriptorum idem esse duliam & latriam, tamen secundum vsum Scripturę, latria ferè nunquam accipitur pro cultu, qui exhibetur creaturæ: secundum vsum autem Ecclesiæ, nunquam omnino. Et sicut licuit antiquæ Ecclesiæ contra veteres hæreticos noua vocabula inuenire, vt ὁμοούσιον, &c. cur non licuit etiam Ecclesię posteriori contra hęreticos posteriores noua aliqua vocabula inuenire, aut certè iisdem in alia significatione vti?

Ad illud Augustini de dulia & latria respectu Dei, respondeo, eum locum esse pro nobis; nam ex eo, quod Augustinus ait, latriam dari Deo, vt Deus est, duliam eidem, vt Dominus est: colligitur latriam non posse communicari creaturę, quia vnus tantùm est Deus: at duliam posse communicari, quia multi sunt verè & propriè domini. quanquam interim fatemur, duliam, qua colitur Deus, esse duliam per excellētiam, & specie distingui ab ea, qua coluntur Sancti.

Ad TERTIVM argumentum; ad PRIMVM locum Deut. 6. dico, eum locum debere sic intelligi: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*, ea seruitute, quæ Deo soli conue-

nit.

nit. nam in Græco est λατρεύσεις. vnde Augustinus quæst. 61. in Genes. annotauit, ideò non esse dictum, solum Deum adorabis, & illi soli seruies: sed, *Deum adorabis, & illi soli seruies*; quia adoratio conuenit etiam creaturis, non autem seruitus latriæ, quę hîc nominatur. Sed præterea quamuis esset scriptum, illi soli δουλεύσεις, eodem modo exponi deberet; nimirum, illi soli seruies certo quodam genere seruitutis, nõ autem absolutè, illi soli seruies. Siquidem in textu Hebraico est תַּעֲבֹד. & tamen inuenimus, non obstante hoc præcepto, dictum Iacobo ab Isaac Genes. 27. *Seruiant tibi populi, & adorent te filij matris tuæ.* vbi sunt illa verba, עָבַד & הִשְׁתַּחֲוָה. Præterea sicut hîc legimus: *Illi soli seruies*, ita legimus 1. Tim. 6. *Qui solus habet immortalitatem*; & tamen scimus, Angelos & animas esse etiam immortales suo quodam modo.

Ad illud 1. Tim. 1. *Soli Deo honor & gloria*; respondeo, similiter intelligendum de certo honore & gloria. nam Rom. 2. lego: *Gloria & honor omni operanti bonum.* Deniq; arctius dictum est Isa. 44. *Ego primus, & ego nouissimus, & absq; me non est Deus*; & tamen legimus in Psal. 81. *Ego dixi, Dij estis.* nec tamen illud primum est falsum, sed sano modo intelligendum est.

Ad illud Matthæi 4. dico, Diabolum postulasse à Christo προσκύνωσιν, in signum latriæ, & proinde postulasse latriam; ac propterea à Domino illi fuisse responsum: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.*

Ad illud Gal. 4. *Iis qui natura non sunt Dij*, ἐδουλεύσατε, respondeo, verbum δουλεύειν, esse commune seruituti Dei & creaturarum, & proinde exponi debere pro loci exigentia. hîc autem sumitur pro cultu solius Dei. id enim circumstantiæ loci necessariò postulant.

Ad QVARTVM argumentum; ad PRIMVM exemplum dico, Aman voluisse adorari vt Deum; id enim ex verbis Mardochæi colligitur.

Ad SECVNDVM de Cornelio dico cum S. Hieronymo libro contra Vigilantium, Cornelium aliquid diuinum in Petro inesse putauisse, & ideò iure correctum. vel cum Chrysostomo in hunc locum Actorum, Cornelium piè Petrum veneratum, sed Petrum ex modestia eum honorem, qui alioqui sibi debebatur, recusasse.

Ad

Ad Tertivm, quid mirum, si Paulus noluit sibi sacrificari? id enim suprà diximus, esse actum externum, soli Deo debitum.

Ad Qvartvm dico, esse pro nobis; nam vel Ioannes putauit eum, qui sibi apparuerat, esse Deum, aut Angelum: si Deum, meritò reprehensus est: si Angelum, & tamen adorauit, cur nos reprehendimur, qui facimus quod Ioannes fecit? num meliùs Ioanne norunt Caluinistæ, sintné Angeli adorandi?

At cur, inquiunt, reprehensus est? Primo, quia fortè Angelus sic apparuit, vt potuerit existimari Christus. dixerat enim cap. 1. *Ego sum primus & nouissimus, & fui mortuus, & ecce sum viuens, etc.* Itaque poterat existimari Christus, cuius personam gerebat, nisi ipse explicuisset, se non esse Christum, & ideò corrigendus fuit adorator non propter errorem adorationis, sed propter errorem personæ. ita respondet Augustinus quæst. 61. in Genes.

Secvndo dico, Ioannem rectè voluisse Angelo cultum debitum exhibere; sicut meminerat fecisse Abraham, & Loth, atque alios maiores suos: tamen Angelum prohibuisse ob reuerentiam humanitatis Christi. nam ante Christi aduentum Angeli se ab hominibus adorari patiebantur: at postea quam Deus homo factus est, & omnes Angeli hominem in Christo adorare cœperũt, noluerunt ipsi ab hominibus adorari, & præcipuè ab Apostolis, aliisq; summis viris. ita Beda, Anselmus, Richardus & Rupertus in cap. 19. Apocal. & scholia Græca in cap. 22. & ante hos auctores S. Gregorius lib. 27. moral. cap. 11. & hom. 8. in Euangel. nec tamen sequitur, nos malè facere, si Angelos adoremus. nam & nos rectè illos adoramus, & ipsi rectè adorari recusant. Itaq; Ioannes ipse cùm cap. 19. semel audiuisset: *Vide ne feceris, &c.* tamen cap. 22. iterum voluit eundem Angelum adorare; intelligebat enim, & se rectè facere adorando, & Angelum rectè facere recusando; nec enim suspicari licet Ioannem aut obliuiosum, aut indocilem fuisse.

Ad Vltimvm ex Patribus, dico eos loqui contra errores Gentiliũ, qui ex hominibus sceleratis veros Deos faciebant, eisq; sacrificia offerebant. nam quòd alioqui S. Angeli & homines debito cultu prosequendi sint, sexcentis in locis iidem Patres affirmant, quorum locorum iam aliqua suprà retulimus.

CAPVT

CAPVT XV.

Proponitur controuersia de inuocatione Sanctorum.

DEMONSTRAVIMVS Sanctos esse colendos: sed quia peculiaris difficultas est de cultu inuocationis, idcirco nunc recto ordine sequitur, vt tractemus de inuocatione Sanctorum.

Duo sunt de hac quæstione errores extremi, veritas est in medio, vt ferè semper esse solet. PRIMVS error est, posse ac debere S. Mariam, quæ præcipua Sanctorum est, inuocari, non secus ac Deus inuocatur. ita olim quidam, quos Epiphanius refert & refellit hæresi 78. in fine, & hæresi 79. per totum. ALTER est error, nullum Sanctorum post mortem debere inuocari vllo modo, quia vel non possunt orare mortui pro viuentibus; vel si possunt, non nisi in genere orant, quia non possunt cognoscere nostras preces, quas ad illos fundimus. hic error multorum est.

PRIMVS omnium videtur fuisse Vigilantius, qui in hunc lapidem offendit. nam quod Alphonsus de Castro in libro de hæresibus, verbo, Sancti, tribuit hunc errorem Eustathio, qui ante Vigilantium vixit, non facilè probari potest. Siquidem Eustathius Basilicas Martyrum contemnebat, & fortè reliquias etiam: at de inuocatione nihil docuit. vide Socratem lib. 2. cap. 33. & Concilium Gangrense. Igitur Vigilantius, vt est in libro S. Hieronymi contra Vigilantium, docebat, post mortem nullius pro altero exaudiri orationem, & ideò sanctos mortuos non orare pro viuentibus; ex quo sequitur, frustrà eos inuocari.

DEINDE inuocationem Sanctorum apertiùs & fortiùs oppugnarunt tempore B. Bernardi Henriciani, seu Petrobrusiani, & Apostolici, vt refert ipse S. Bernardus serm. 66. in Cantica; & auctor vitæ S. Bernardi lib. 3. cap. 5. Idem paulò pòst docuerunt VValdenses, vt auctor est B. Antoninus 4. parte, tit. 11. cap. 7. §. 2. Idem postea quidam nomine Cathari, vt auctor est Turrecremata lib. 4. part. 2. cap. 35. summæ de Ecclesia. Idem postea Ioannes VViclef, vt scribit Thomas VValdensis tom. 3. tit. 12. cap. 108. & sequent. Necnon Taboritæ, qui de familia sunt Ioannis Huss, vt scribit Æneas Syluius

de

de origen.Boëmor.cap.35. Quanquam VVicleſus non illicitum eſſe dicebat orare Sanctos, ſed ſolùm inutile & ſuperfluum; dicebat enim videri ſtultitiam recurrere ad ſcurras alicuius Principis, quando ipſe Princeps eſt paratiſſimus per ſe audire: vel ſectari turbidos riuos, quando fons ipſe patet: quibus verbis obiter Sanctos ſcutris, & riuis turbidis conferebat, quod eſt hæreticorum proprium.

DENIQVE, hęretici noſtri temporis, vt Lutherus in libris ad VValdenſes; Melanchthon in Apologia, art.21. Confeſs. Auguſtanæ; Brentius cap.24. Confeſs. VVirtemb. & Caluinus lib.1.cap.14.§.12. & lib.3.Inſtit.cap.20.§.20. & ſequentib. tria docent de orationibus Sanctorum. PRIMO, ex diuinis literis non haberi, quòd ſancti mortui orent pro viuis, ac proinde hoc non eſſe certum. SECVNDO, ſi Sancti orant, eos non orare niſi in genere pro tota Eccleſia electorum, non autem pro iſto, aut illo in ſpeciali. TERTIO, inutile & illicitum eſſe inuocare Sanctos, ſiue Angelos, ſiue homines, ac petere, vt pro nobis orent: inutile quidem, quia non habent tam longas aures (ita enim Caluinus loquitur) vt preces noſtras audire poſſint: illicitum autem, quia hinc obſcuratur gloria Chriſti, qui eſt vnicus mediator & interceſſor noſter.

CAPVT XVI.

Deteguntur aliquot fraudes & mendacia hæreticorum.

HABEMVS igitur quę ſit ſententia aduerſariorum; ſed antequam eam refellamus, vtile erit cognoſcere breuiter, quibus calumniis & mendaciis Melanchthon & Caluinus eam ſimplicibus perſuadeant.

Philippus loco notato tria mendacia dicit. PRIMO, nos tribuere Sanctis diuinitatem, id eſt, vim cognoſcendi mentium cogitationes. Mendacium eſt apertum. nec enim vllus Catholicorum hoc dicit, vel dixit vnquam; aſſerimus enim eos cognoſcere noſtras preces, non vt ſunt in mentibus noſtris, ſed vt ſunt in Deo, quem vident, & qui eas ipſis oſtendit.

SECVNDO, ante tempora S.Gregorij non exſtare mentionem inuocationis Sanctorum. Paulò liberalior fuit Martinus

tinus

tinus Kemnitius, qui in examine seß.22.Concil.Tridentini dicit, inuocationem Sanctorum cœpisse post tempora Augustini; & in examine sess. 25. dicit, auctorem inuocationis B. Mariæ fuisse Petrum Gnapheum, qui vixit circa annum Domini CD. LXXX. quæ imperitia vel malitia est intolerabilis in tantis Magistris in Israël, cùm sint loca innumerabilia in Ambrosio, Augustino, Hieronymo, Basilio, Athanasio, Irenæo, & aliis, quos postea citabimus, & quæ etiam citantur à Centuriatoribus Cent.4.cap.4. & Cent.5.cap.4.

TERTIO, Papistas esse asinos, qui docent ex libro S.Hieronymi contra Vigilantium, Vigilantium negasse inuocationem Sanctorum, cùm in toto illo libro Hieronymi non sit vna syllaba de inuocatione Sanctorum, sed solùm de honore reliquiarum. At hoc ipsum ostēdit Philippum non quidem asinum, sed certè valde stupidum fuisse; nam etsi Vigilantius non dixit, Sanctos non esse inuocandos, tamen dixit, eos non posse orare pro nobis: hinc autem si non colligeremus, eum negasse inuocationem Sanctorum, tunc verè tardiores asinis essemus. Quis enim inuocaret eum, qui non potest vllum auxilium præbere? Sapientius igitur fecerunt Magdeburgenses Cent.4. cap.8. qui videntes non posse negari, quin Vigilantius idem senserit quod ipsi, dicunt eum non fuisse hęreticum, sed sanctum Presbyterum, & cum Hieronymo contendisse, ac vicisse.

Porrò CALVINVS multa etiam dicit mirabilia. PRIMVM affirmat lib.3.Instit.cap.20.§.21. in omnibus hymnis, & litaniis Papistarum nullam vnquam fieri Christi mentionem: & cùm semper oremus Sanctos mortuos, nunquam nobis in precibus Christum occurrere. quod certè tale mendacium est, vt periculum sit, ne Diabolus cognomē mendaciis amittat. quid enim? nónne in litaniis dicimus: *Kyrie eleison, Christe eleison, Pater de cœlis Deus, &c?* Nónne ferè omnes hymni, quos in Breuiario legimus, sunt vel Ambrosij, vel Gregorij, vel Prudentij, vel Sedulij antiquissimorum auctorum? Et nónne omnes diriguntur ad Deum, & terminantur per *Gloria tibi Domine*, vel quid simile? Nónne omnes orationes Ecclesiæ, quæ leguntur in Missa, diriguntur etiam ad Deum, & terminantur *Per Christum Dominum nostrum?*

SECVNDO, Sanctos cum Christo regnantes passim in illo cap.20.lib.3. vocat mortuos, laruas, vmbras, colluuiem; quæ incredibilis blasphemia est.

TER-

TERTIO dicit, lib.3.cap.20.§.20. ſolum Chriſtum introiſſe in ſanctuarium cœli, & ſolum ipſum deferre ad Deum vota populi eminus in atrio exiſtentis. Quibus verbis ſignificat, non ſolùm ſanctos homines, ſed etiam ſanctos Angelos non poſſe Deo noſtras preces offerre, ſed ſolum Chriſtum: quod eſt contra apertiſſimam Scripturam Tob.12. *Ego*, inquit Raphaël, *obtuli orationem tuam Domino*. Et Apocal.8. *Aſcendit fumus incenſorum de orationibus Sanctorum, de manu Angeli coram Deo.* Et contra ipſum Caluinum, qui infrà ſui oblitus admittit Angelos offerre Deo noſtras preces.

QVARTO dicit, lib.3.cap.20.§.22. nos inuocare Sanctos planè vt Deos, & habere nos Deos plurimos non pro numero vrbium, vt dicitur Hierem.2. de Iudæis, ſed pro numero capitum multitudinis, quæ eſt calumnia manifeſta, vt ex litaniis apparet. Quis enim Deo dicere auderet, S. Deus, ora pro nobis? Nec noua eſt calumnia; nam etiam antiqui hoſtes Eccleſiæ mentiebantur, homines mortuos pro Diis Catholicos habere, vt patet ex Cyrillo lib.6.in Iulianum, vltra medium, & lib.10.ante medium. & ex Euſebio lib.4. hiſt. cap.15. & lib.8.cap.6. & ex Auguſtino lib.20.contra Fauſtum, cap.4. & ex Hieronymo contra Vigilantium.

QVINTO ibidem dicit, nos rogare virginem, vt filium iubeat facere quod petimus. At quis noſtrûm hoc dicit? cur non probat vllo exemplo? Præterea ſi Ioſue 10. dicitur: *Obediente Deo voci hominis*, cur, &c.

SEXTO ibidem dicit, nos ante ſtatuas Barbaræ, vel Catharinæ demurmurare Pater noſter, & Paſtores hunc vſum ſuo plauſu approbare. At fideles etiam ſimpliciſſimi ſi interrogentur, reſpondere ſolent, ſe orationem Dominicam dirigere ad Deum, id autem ſe facere coram imaginibus Sanctorum, ſperantes per auxilium Sanctorum ſuam orationem ad Deum melius & felicius peruenturam, ſed etiamſi aliqui tam ſtupidi eſſent, vt S. Barbaræ dicerent, Pater noſter, num imperitia aliquorum traduci debet, quaſi eſſet dogma Eccleſiaſticum? & qui ſunt Paſtores, qui hunc abuſum probant?

SEPTIMO dicit, in Concilio III. Carthaginenſi vetitum fuiſſe, ne in publicis precibus diceretur: *S. Petre, ora pro nobis*, ſed iſtud decretum, niſi in ſuo codice Caluinus addiderit, nuſquam reperitur. Concilium enim ſolum definit, vt oratio ſacri-

sacrificantis dirigatur ad Patrem, non ad Filium, vel Spiritum sanctũ; de Sanctis nulla mentio. Sed Caluinus per suam Dialecticam, ex eo, quod oratio debet dirigi ad Patrem, deducit non posse inuocari Sanctos, & inde vlterius deducit, Concilium statuisse, vt non dicatur, *S. Petre, ora pro nobis.*

OCTAVO dicit, horrendum esse sacrilegium, Sanctos vocare præsules salutis, & nullo colore defendi, quod quidam Sanctis dicunt, è cœlo nos respice, & adiuua. At priora sunt verba Ambrosij libro de viduis: posteriora Gregorij Nazianzeni oratione in Cyprianũ, in Athanasium, in Basilium: istis autem duobus viris nihil habuit antiquitas sapientius.

CAPVT XVII.

Quomodo Sancti inuocandi non sint.

NVNC vt rei veritas manifesta fiat, ponemus & probabimus aliquot propositiones.

PRIMA propositio. *Non licet à Sanctis petere, vt nobis tanquam auctores diuinorum beneficiorum gloriam, vel gratiam, aliaq; ad beatitudinem media concedant.* Hæc est contra primum errorem, & contra calumniam Caluinistarũ. Probatur PRIMO Scriptura, Psal. 83. *Gratiam, & gloriam dabit Dominus.* Et Psal. 120. *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi, auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram.* Montes sunt homines sancti, vt exponit Augustinus in hunc Psalmum, & fusiùs tract. 1. in Ioannem, & libro de Pastoribus, cap. 8. iubemur ergo leuare oculos ad montes, id est, ad Sanctos, & ab eis auxilium exspectare, sed vt intelligamus ab eis auxilium exspectandum esse, non vt ab auctoribus, sed vt ab impetratoribus, ideò statim subditur: *Auxilium meum à Domino, qui fecit cœlum & terram.* Item Iacobi 1. *Omne datum optimum, & omne donum perfectũ desursum est descendens à Patre luminũ.*

SECVNDO probatur ex vsu Ecclesię; nam in orationibus, quæ leguntur in Missa, vel in officio in celebritatibus Sanctorum, nihil vnquam aliud petimus, quàm vt eorum precibus à Deo nobis beneficia concedantur.

TERTIO ratione; nam ea quibus indigemus, superant vires creaturæ, ac proinde etiam Sanctorum: Ergo nihil de-

bemus à Sanctis petere, nisi vt à Deo impetrent, quæ nobis vtilia sunt.

QVARTO ex Augustino lib.8. de ciuitate Dei, cap.vlt. & lib.22. cap.10. & ex Theodoreto lib.8. ad Græcos, qui disertè docent, Sanctos non esse inuocandos vt Deos, sed vt qui à Deo impetrare possunt, quod volunt.

Est tamen notandum, cùm dicimus, non debere peti à Sanctis, nisi vt orent pro nobis, nos non agere de verbis, sed de sensu verborum; nam quantum ad verba, licet dicere; S. Petre miserere mei, salua me, aperi mihi aditum cœli: item, da mihi sanitatem corporis, da patientiam, da mihi fortitudinem, &c. dummodo intelligamus, salua me, & miserere mei orando pro me, da mihi hoc, & illud tuis precibus, & meritis. sic enim loquitur Gregorius Nazianzenus oratione in Cyprianum & in Basilium, & alij multi veterum: necnon Ecclesia vniuersa, cùm in hymno ad Virginem dicit:

MARIA mater gratiæ,
Mater misericordiæ,
Tu nos ab hoste protege,
Et hora mortis suscipe.

Et in hymno Apostolorum:

Quorum præcepto subditur
Salus, & languor omnium,
Sanate ægros moribus,
Nos reddentes virtutibus.

Et sicut Apostolus de se dicit Roman.11. *Vt saluos facerem aliquos ex illis.* Et 1.Cor.9. *Vt omnes facerem saluos,* non vt Deus, sed iuuando concionibus, precibus, &c.

SECVNDA propositio. *Sancti non sunt immediati intercessores nostri apud Deum, sed quidquid à Deo nobis impetrant, per Christum impetrant.* Nota tres personas posse considerari, quando nos Deum oramus; vnam ipsius Dei, à quo petimus beneficia; alteram Christi, per cuius meritum ea cupimus nobis dari; tertiam eius, qui petit beneficia per Christum. ex his tribus personis nō potest prima Sanctis tribui, vt iam probauimus; nec secunda, vt nunc ostendemus; sed solùm tertia.

Itaque Sanctos inuocamus ad hoc solum, vt faciant id, quod nos facimus, quia melius & efficacius ipsi facere possunt

sunt quàm nos, & melius illi & nos simul, quàm nos soli. Probatur iam conclusio; Solus Christus est, qui mundum reconciliauit Deo, & qui meruit nobis gloriam & gratiam, & omnia necessaria ad salutem; vt patet Col. 1. *Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare, & per eum reconciliare omnia, pacificans per sanguinem crucis eius, quæ in terris, & quæ in cælis sunt.* Et 1. Ioan. 2. *Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.*

Atq; hinc Christus dicitur *ostium* Ioan. 10. & *via* Ioan. 14. quia, vt ipse ait, *nemo venit ad Patrem*, nisi per ipsum. Hinc etiam dicit Ioan. 16. Petite in nomine meo. Hinc dicitur mediator Dei & hominum, 1. Tim. 2. & 1. Ioan. 2. dicitur aduocatus apud Patrem: ergo nihil à Sanctis petere possumus, nisi vt intercedant apud Deum, quo nobis Christi meritum applicetur, & per Christum gratiam & gloriam consequamur.

SECVNDO probatur ex verbis Sanctorum. AMBROSIVS libro de Isaac, capite 8. *Ipse Christus*, inquit, *est os nostrum, per quod Patri loquimur; oculus noster, per quem Patrem videmus; dextera nostra, per quam nos Patri offerimus.* AVGVSTINVS Psal. 108. exponens illud, oratio eius fiat in peccatum: *Oratio*, inquit, *quæ non fit per Christum, non solùm non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit peccatum.* BERNARDVS sermone de B. Virgine, qui incipit, Signum magnũ: *Opus est*, inquit, *mediatore ad mediatorem istum, nec alter nobis vtilior, quàm Maria.* Quibus verbis docet Christum esse intercessorem immediatum, qui per se impetrat, Sanctos esse mediatos, qui non nisi per mediatorem, Christum impetrant.

TERTIO probatur ex orationibus Ecclesiæ. Omnes enim, quæ de Sanctis sunt, illam formam habent: *Concede nobis Deus intercessione huius Sancti tale beneficium, per Christum Dominum nostrum.*

CAPVT XVIII.

Sanctos pro nobis orare.

HABEMVS igitur, quomodo Sancti inuocandi non sint. nunc, vt intelligamus quomodo inuocandi sint, accedat TERTIA ꝓpositio. *Sancti orant pro nobis saltem in genere, secundum Scripturas.* Probatur ex iis Scripturis, q̃ agunt solùm de sanctis hominib.

Primus est Hierem.15. *Dixit Dominus ad me, si steterint Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Ergo Moses, & Samuel iam mortui poterant & solebant orare pro populo Iudęorum; ergo falsum est, in Scripturis non haberi quòd Sancti mortui orent pro viuis.

Respondet Caluinus duobus modis. Primo, ex hoc loco colligi potius contrarium; cùm enim dicitur, *si steterint*, nimirum ad orandum, significatur eos nec stetisse, nec orasse. & si isti præcipui Prophetæ non orabant, quantò minus alij?

At contrà, quia etsi fortè significetur, eos tunc non orasse, quia intelligebant rem esse iam desperatam, tamen significatur eos aliàs orare consueuisse, quando se impetrare posse putabant, alioqui inepta esset hæc Dei loquutio; nam si quis diceret, si iumentum meum orauerit pro te, nihil impetrabit: ineptè loqueretur. Quare? Quia iumenta non possunt orare. & similiter si quis diceret, si venerit huc Cicero, vel Demosthenes, non persuadebunt mihi, ineptè loqueretur, quia mortui huc venire non solent. Ita ergo & Deus (quod absit) ineptè loqueretur, cùm dicit: *Si steterint coram me Moses, & Samuel.* Si illi non possent, vel non solerent Deum interpellare. Aliud esset, si Scriptura diceret, si starent, id est, si per impossibile nunc viuerent, & orarent. at nunc ait: *Si steterint*, & Græcè ἐὰν στῇ non ἐὰν ἵστᾳ. & Hebraicè יַעֲמוֹד si stabit Moses.

Secundo respondet, sensum huius loci hunc esse, si nunc steterint coram me duo aliqui insignes viri, quales olim erãt Moses, & Samuel, tamen nihil obtinebunt. At contrà opponimus grauissimos auctores, Chrysostomum hom.1. in epist. 1. ad Thessal. & Hieronymum in hunc locum, & Gregorium lib.9. moral. cap.12. qui docent Deum loqui de ipso vero Mose, & Samuele.

Secundus locus est 2. Machab. vlt. vbi Iudas in visione quadam vidit Oniam Pontificem, & Hieremiam Prophetam, qui iam obierant, orantes pro populo Iudæorum. ad quem locum nihil habet, quod respondeat Caluinus, nisi hunc librum non esse Canonicum. at nos probamus esse Canonicum argumento quod Caluinus non potest reiicere, si vult sibi constare; ipse enim contra inuocationem Sanctorum affert tanquam argumentum potissimum testimonium

Concilij III. Carthaginensis, vt videbimus in solutione argumentorum: in illo autem eodem Concilio, cap. 47. sic dicitur: *Item placuit, vt præter Scripturas canonicas nihil legatur in Ecclesia sub nomine diuinarum Scripturarum. sunt autem canonicæ Scripturæ, Genesis, Exodus, &c.* Et infrà: *Esdræ libri duo, Machabæorum libri duo, &c.* Vel igitur Caluinus recipiat libros Machabæorum, vt canonicos, & diuinos, vel non deterreat nos huius Concilij auctoritate à Sanctorum inuocatione. nec enim dicendum est, eos Patres in vno sapere, & in altero delirare.

Tertivs locus est Apocal. 5. vbi describuntur XXIV. seniores in cœlo procidisse coram throno Dei, habentes phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum. quem locum exponentes Primasius, Richardus, scholia Græca apud Oecumenium, & Gagneus, dicunt orationes illas esse intercessiones pro infirmorum stabilitate.

Qvartvs locus est 2. Petri 1. *Dabo autem operam & frequenter habere vos*, nimirum commendatos, siue in animo, *post obitum meum, vt horum memoriam faciatis.* Vt enim exponunt scholia Græca apud Oecumenium, aliqui veteres non ineptè hinc colligebant, Sanctos post obitum gerere curam viuentium. Et quamuis hoc nō sit euidens argumentum, tamen est probabile.

Qvintvs locus est Luc. 16. vbi diues Epulo orat pro fratribus suis, ergo multò magis orant iusti pro tota Ecclesia.

Sextvs est Apocal. 6. animæ sanctorum Martyrum magno clamore petunt vindictam de interfectoribus suis, ergo multò magis misericordiam petunt fratribus suis. Respondet Brentius istas orationes intelligi figuratè; dicuntur enim Sancti mortui clamare ad Dominum, quia preces, quas viuentes effuderunt, adhuc resonant in auribus Dei. At contra; nam diues Epulo dum viueret, non orauit pro fratribus suis. Sancti etiam Martyres dum hîc viuerent, non petebant à Deo vindictam de persequutoribus, sed potius vt eis ignosceretur; ergo oratio, qua petunt vindictam, noua est; nam dum viuerent, quia peccare poterant, & periculum erat ne si vltionem peterent, id facerent ex cupiditate, non petebant: nunc autem eam petunt intuitu, & amore iustitiæ, vt rectè exponit Beda.

Accedat VLTIMO, quòd Scripturę apertè docent communionem Ecclesiæ triumphantis cum militante; nam Hebr. 12. Apostolus dicit, nos accessisse ad Ecclesiam primitiuorum, qui sunt in cœlis, id est, ciues illorum esse, Ephes. 2. & Galat. 4. dicit, matrem nostram esse Hierusalem, quæ est in cœlis. & Colos. 1. & Ephes. 4. dicit, Christum esse caput super omnem Ecclesiam, & certè non excluditur Ecclesia cœlestis: at communio ista exigit necessariò, vt membra pro inuicem solicita sint, & inuicem se iuuent. hæc enim est natura membrorum sub vno capite viuentium, vt Apostolus docet Rom. 12. & 1. Cor. 12. hinc apparet quàm falsum sit, quod Caluinus dicit lib. 3. Instit. cap. 20. §. 24. Deum voluisse, vt nullum nobis esset commercium cum Sanctis mortuis, sed nec illis nobiscum. At quomodo hæc vera esse possunt, si sumus vna Respublica, vnus populus, vnum corpus? Vide Augustinum, lib. 20. de ciuitate Dei, cap. 9. vbi hoc ipsum probat.

QVARTA propositio. *Sancti, qui regnant cum Christo, pro nobis orant, nō solùm in genere, sed etiam in particulari.* Probatur PRIMO, Angeli orant pro nobis, & curam nostri gerunt, etiam in speciali, vt patet Tob. 12. Zachar. 1. Apocal. 8. Daniel. 10. Psal. 90. & Matth. 18. ergo multò magis id spiritus hominum beatorum faciunt; nam inprimis nihil eis deest eorum, quæ Angeli habent, quantum ad hoc munus pertinet, cùm sint præditi intelligentia & voluntate, & adsint semper Deo, & nos vehementer diligant, ac demum sint æquales Angelis, vt dicitur Lucæ 20. deinde aliquid habent præ Angelis, quod sunt membra corporis Ecclesiæ nobis magis coniuncta, quàm sint Angeli, & experti sunt miserias, & pericula nostra, quæ Angeli non sunt experti.

RESPONDET Caluinus, hoc argumentum concludere, si possimus ostendere, sicut Angeli pręsunt hominibus, eosq; custodiunt, atque eorum rebus intersunt, ita etiam sanctos hominum spiritus facere. Existimat enim ipse (vt olim Vigilantius) Sanctos omnes in atrio quodam quasi in libera custodia inclusos esse, nec inde vnquam egredi, aut vllam de nobis solicitudinem gerere.

Nos autem facilè ostendemus non solùm ab Angelis, sed etiam à spiritibus beatorum hominum regi, & gubernari fideles viuentes: Et sit hoc argumentum SECVNDVM, id enim

promisit Christus Apocal.2. *Qui vicerit*, inquit, *& custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringentur, sicut & ego accepi à Patre meo.* Et cap.3. *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei.* Et infra: *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno eius.* Hîc loquitur Ioannes de spiritibus mortuorum, vt patet ex illis verbis, (*& custodierit usque in finem opera mea*) & loquitur de tempore ante resurrectionem, vt patet ex eo, quod dicit: *Reget eas in virga ferrea.* nam regere in virga ferrea, non significat, punire, quod etiam post resurrectionem fiet, sed significat regere virga pastorali, quod solùm fit ante resurrectionem; dicitur autem virga ferrea, quia inflexibilis est ad iniustitiam, vt Psalm.44. *Virga directionis*, id est, virga rectissima, *virga regni tui*, & etiam sempiterna; nam regni eius non erit finis. quod autem sequitur: *Et tanquam vas figuli confringet eos*, non significat homines perdendos, sed peccatores, Christo peccata conterente, & delente: vt exponit Augustinus in Psalmum 2. iuxta illud Actorum 10. *Occide & manduca.* Vel reguntur, siue pascuntur electi in virga ferrea, reprobi autem tanquam vas figuli confringuntur.

Quòd verò hoc significet, regere in virga ferrea, patet PRIMO ex verbo Hebræo, quo vtitur Dauid Psal.2. תְּרֹעֵם. Et ex Græco Ioannis Apocal.2.12. & 19. quod est ποιμανεῖς, id est, pasces, siue pastoraliter reges.

SECVNDO ex eo, quod dicitur Apocal.12. *Peperit filium, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea:* Christus autem non punit omnes gentes, sed regit pastoraliter.

TERTIO, quia Psal.2. vnde Ioannes verba sua desumpsit, dicitur Christus totam suam hæreditatem regere in virga ferrea. *Postula à me, &c.* nec tamen suspicari possumus totam Ecclesiam à Christo esse destruendam.

QVARTO, quia sic exponunt, regere in virga ferrea, Hilarius, Augustinus, & Theodoretus in Psalmum 2. & Primasius, ac Beda, & Rupertus in caput 2. Apocalypsis. Habemus igitur, spiritus hominum beatorum post mortem ante diem resurrectionis accipere potestatem in gentes, & regere, & pascere eas; necnon esse columnas in templo Dei, id

id est, sustentare Ecclesiam, quod propriè sanctis Martyribus conuenire docet Chrysostomus in fine sermonis de Iuuentio, & Maximo, ac demum sedere in throno Christi, id est, cùm illo præsidere toti mundo, & Ecclesiam regere, & gubernare.

Idem colligitur ex illo Matth. 24. *Beatus ille seruus, quem cùm venerit Dominus, inuenerit sic facientem; amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum.* Bona enim Domini Ecclesia est, vt Hilarius docet, quod etiam apertè legimus in præfatione de Apostolis, quam vnam esse ex nouem antiquissimis testatur Pelagius Papa II. qui S. Gregorium præcessit, in epist. 4. decretali. In ea præfatione dicitur: *Gregem tuum pastor æterne non deseras, sed per beatos Apostolos tuos continua protectione custodias, vt iisdem rectoribus gubernetur, quos operis tui vicarios eidem contulisti præesse pastores.* Id quod & Patres disertè docent.

BASILIVS oratione in quadraginta Martyres, dicit: *O cuneum inexpugnabilem: ô communes generis humani custodes, optimi curarum socij, &c.* Et GREGORIVS Nazianzenus oratione in Cyprianum: *Tu,* inquit, *ab alto nos respice, nostrumque sermonem, ac vitam dirige, & sanctum ouile hoc pasce, aut simul vnà rege, etc.*

HILARIVS in serm. 124. *Neque desunt stare volentibus Sanctorum custodiæ, neque Angelorum munitiones.*

AMBROSIVS li. 8. in Lucam, in fine: *Sicut Angeli præsunt,* inquit, *ita & hi, qui vitam meruerint Angelorum.*

Item LEO serm. 2. de anniuersario suæ assumptionis: *Petrus,* inquit, *nunc plenius, & potentius ea, quæ sibi commissa sunt, peragit, & omnes partes officiorum, atque curarum, in ipso, per quem est glorificatus, exequitur.* Et similia habet serm. 1. & 3. eiusdem argumenti. Item MAXIMVS in sermone de Martyribus Tauricis: *Cùm his,* inquit, *nobis familiaritas est, semper enim nobiscum sunt, nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viuentes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt.*

Deniq; THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, circa finem: *Qui peregrè,* inquit, *aliquò proficiscuntur, petunt Martyres sibi comites esse in via, aut potius itineris duces; qui verò iam sospites redierunt, gratias agunt, acceptum beneficium confitentes.* Habemus igitur ex Scripturis secundum Patrum explicationem, Sanctos orare pro nobis.

Idem

Idem probatur SECVNDO testimoniis Patrum. CYPRIANVS lib. 1. epist. 1. *Si quis hinc nostrûm*, inquit, *prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perseueret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus, & sororibus nostris, apud misericordiam patris non cesset oratio.*

GREGORIVS Nazianzenus oratione 14. quæ est de obitu Gregorij patris sui: *Nunc magis*, inquit, *proficit nobis precibus, quàm antea doctrina, quantò etiam Deo propinquior est, postquam vincula deposuit corporalia.*

IOANNES Chrysostomus in sermone de S. Iuuentio, & Maximo, tomo 3. *Etenim sicut milites*, inquit, *vulnera in prælijs sibi inflicta regi monstrantes fidenter loquuntur, ita & illi abscissa capita gestantes, & in medium afferentes, quæcunque voluerint apud Regem cælorum impetrare possunt.*

HIERONYMVS hanc ipsam conclusionē ex instituto probat libro contra Vigilantium, & in epist. ad Paulam de obitu Blesillæ: *Pro te*, inquit, *Dominum rogat, mihiq; veniam impetrat peccatorum.*

AVGVSTINVS li. 7. de Baptismo contra Donatistas, cap. 1. *Adiuuet*, inquit, *nos Cyprianus orationibus suis, in istius carnis mortalitate tanquam in caliginosa nube laborantes, vt donante Domino, quantum possumus, bona eius imitemur.*

LEO serm. 3. de anniuersario suæ assumptionis: *Nunc*, inquit, *mandatum Domini pius pastor* (Petrus) *exsequitur, confirmans nos cohortationibus suis, & pro nobis orare non cessans, vt nulla tentatione superemur.* Et in ser. 1. de SS. Petro & Paulo: *Sicut*, inquit, *nos experti sumus, & nostri probauêre maiores, credimus, atq; confidimus inter omnes labores istius vitæ ad obtinendam misericordiam Dei semper nos specialium patronorum orationibus adiuuandos.* His accedant omnia testimonia, quę afferemus pro sequenti cōclusione; nam qui dicunt Sanctos inuocandos, sine dubio fatentur eos orare pro nobis.

Probatur VLTIMO ex apparitionibus Sanctorum, qui apertè testati sunt, se orare pro nobis etiā in particulari. Scribit EVSEBIVS lib. 6. hist. cap. 5. S. Patamienam carnifici promisisse, se cùm ad Dominum peruenisset, aliquid ei boni impetraturam: deinde post tres dies à consummato martyrio carnifici per quietem apparuisse, atq; eius capiti coronam imposuisse, pauloq; pòst iuxta Martyris prædictionem, & ipsum ex impio carnifice pium Christi Martyrem effectum.

AVGVSTINVS libro de cura pro mortuis, cap. 16. *Non solùm, inquit, beneficiorum effectibus, verùm etiam ipsis hominum aspectibus Confessorem apparuisse Felicem, cùm à barbaris Nola oppugnaretur, audiuimus non incertis rumoribus, sed testibus certis.* Alia id genus plurima vide apud Basilium in oratione de S. Mamante; Gregorium Nazianzenum oratione prima in Iulianum, & oratione de S. Cæsario; Gregorium Nyssenum in vita Gregorij Neocæsariensis; Theodoretum libro 5. historiæ, capit. 24. Euodium, & Lucianum de inuentione, & miraculis S. Stephani; Ambrosium in sermone de SS. Geruasio, & Protasio, & serm. 90. de S. Agnete; Prudentium hymno de S. Fructuoso; Paulinum natali octauo S. Felicis; Sulpitium in vita S. Martini; qui omnes auctores ante mille annos floruerunt.

CAPVT XIX.

Sanctos esse inuocandos.

SEQVITVR QVINTA, ac postrema propositio. *Sancti, siue Angeli, siue homines piè, atque vtiliter à viuentibus inuocantur.* Probatur PRIMO Scriptura, Gen. 48. Iacob sic ait benedicens filiis Ioseph: *Angelus,* inquit, *qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* Hic apertè S. Iacob Angelum inuocauit. Item Iob. 5. *Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquẽ Sanctorum conuertere.* Vbi nomine Sanctorum intelligit Angelos, vt D. Augustinus exponit in annotationibus in Iob. qui etiam illud, cap. 19. *Miseremini mei amici mei,* ad Angelos dici existimat, iuxta quod dicitur, cap. 33. *Si fuerit Angelus loquens pro eo vnus de millibus, miserebitur eius, & dicet, libera eum.* Sicut etiam cap. 15. cùm dicit: *Ecce inter Sanctos eius nemo immutabilis.* Nomine Sanctorum intelliguntur Angeli; nam idem habetur, cap. 4. his verbis: *Ecce, qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem.* Quamuis autem hæc verba non videantur conuincere, quia non sunt ipsius scriptoris libri, sed Eliphaz amici Iob, tamen ideò cõuincunt, quia indicant tunc fuisse consuetudinem inuocandi patrocinium sanctorum Angelorum.

Item Exod. 32. Moses ita orat: *Recordare, Domine, Abra-*

ham,

ham, Isaac, & Israël seruorum tuorum. In quem locum scribẽs Theodoretus quæst. 67. in Exod. dicit sanctum Mosem, cùm se non existimaret sufficientem ad placandum Deum, adhibuisse etiam patrocinium Patriarcharum. Vbi notandum est, quia ante Christi aduentum Sancti, qui moriebantur, non intrabant in cœlum, nec Deum videbant, nec cognoscere poterant ordinariè preces supplicantium, ideò non fuisse consuetum in Testamento veteri, vt diceretur; Sancte Abraham ora pro me, &c. sed solùm orabant homines eius temporis Deum, & allegabant merita Sanctorum, qui iam obierant, vt illis ipsorum orationes iuuarentur.

Respondet Caluinus, non peti eiusmodi verbis auxilium à meritis Sanctorum, sed solùm cõmemorari pactum, quod Deus cum Patriarchis fecerat de protegendis, & adiuuandis eorum posteris.

AT solutio non satisfacit; nam & pactum Dei, & iustitia Sanctorum simul commemorabantur, vt patet ex Psal. 131. *Memento, Domine, Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Et infrà: *Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui.* Quæ verba Salomonis sunt orantis Deum per merita patris sui Dauidis iam defuncti, vt constat ex lib. 2. Paralipom. cap. 6. Vnde etiam lib. 3. Reg. cap. 15. dicitur: *Propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus lucernam in Hierusalem, vt suscitaret filium eius post eum, eo quod fecisset Dauid rectum in oculis Domini.* Et Daniel 3. *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israël sanctum tuum.* Et Moses Exod. 34. Hieremias cap. 32. & alij, cùm orabant Deum, initio dicere solebant: *Deus, qui facis misericordiam in millibus his, qui diligunt te,* id est, qui propter iustitiam Patrum misereris sæpe filiorum. quod erat implorare merita veterum iustorum. vnde etiam B. AVGVSTINVS q. 149. in Exodum, sic ait: *Admonemur,* inquit, *cùm merita nostra nos grauant, ne diligamur à Deo, releuari nos apud eum illorum meritis posse, quos Deus diligit.* Idẽ docet Chrysostomus hom. 42. in Genes. & 27. in Matth.

Præterea in vtroque Testamento sæpe legimus viuentes à viuentibus inuocatos; nam lib. 1. Reg. caput 7. dicunt filij Israël ad Samuelem: *Ne cesses pro nobis clamare ad Dominũ Deum nostrum, vt saluet nos de manu Philistinorum.* Item Iob vltimo: *Ite ad seruum meum Iob, ille orabit pro vobis.* Rom. 15.

Paulus

Paulus ait: *Obſecro vos, fratres, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum.* Idem repetit Epheſ. 6. 1. Theſſ. 5. 2. Theſſ. 3. Col. 4. & Hebr. 13. ergo licebit etiam nunc inuocare eoſdem Sanctos cum Chriſto regnantes. Nam ſi nunc non licet, vel quia nolunt; & hoc nō, cùm ſint maiori caritate pditi, quàm antea, & (vt loquitur Cyprianus ſermone de mortalitate) de ſua immortalitate ſecuri, & de noſtra incolumitate ſolliciti: vel quia non poſſunt; & hoc nō, quia ſi poterant cùm hîc eſſent peregrini, quantò magis nunc poterunt in patria? vel quòd non ſciant quòd oremus; & hoc non, quia vnde ſciunt Angeli conuerſionem peccatorum, pro qua tantopere gaudent in cœlis, vt dicitur Lucæ 15. inde ſciunt Sancti noſtras preces: vel demum quia fit iniuria Deo, aut Chriſto, ſi alius, quàm ipſe, inuocetur; & hoc non, quia tunc non liceret viuentes inuocare.

Atque hoc argumentum aduerſarij nunquam ſoluere potuerunt. Caluinus enim ſolùm reſpondet, aliam eſſe rationem inuocationis viuorum & mortuorum, quia viui omnes ſubnixi vna Chriſti interceſſione tam pro ſe, quàm pro aliis Deum rogant, quia ſunt inuicem membra; & quia Scriptura hortatur, vt oremus pro inuicē, Iacobi 5. at hoc idem de mortuis dici poteſt; nam & illi ſunt membra eiuſdem Eccleſiæ, & vna Chriſti interceſſione nituntur; quidquid enim nobis petunt, à Deo per Chriſtum petunt.

Probatur TERTIO ex Conciliis, ac primùm in epiſt. Epiſcoporum Europæ ſcripta ad Leonem Imperatorem, quę habetur poſt Concilium Chalcedonenſe, ſic dicitur: *Sanctiſſimum verò Proterium in choro, & ordine ſanctorum Martyrum ponimus, & eius interceſſione miſericordem, ac propitium Deum habere poſtulamus.* Et actione 11. Concilij Chalcedonenſis, dicunt Patres: *Flauianus poſt mortem viuit, Martyr pro nobis oret.* Deinde in VI. Synodo generali, cap. 7. ex canonibus recens editis, ſic dicitur: *Solo Deo creatore adorato inuocet Chriſtianus Sanctos, vt pro ſe intercedere apud maieſtatem diuinam dignentur.* Item VII. Synodus generalis actio. 6. in fine: *Cum timore,* inquit Synodus, *omnia agamus poſtulantes interceſſiones incontaminatæ Deiparæ, item ſanctorum Angelorum, omniumq́; Sanctorum.* Item in Concilio Gerundenſi, cap. 3. Aurelianenſi I. can. 29. Moguntino ſub Carolo Magno, cap. 33. Toletano V. cap. 1. & Toletano VI. cap. 2. & Bracarenſi II.

cap.

cap.9.indicuntur litaniæ recitandæ vel triduo ante ascensionem, vel aliis temporibus. sunt autem ista Concilia ferè omnia celebrata ante annos ferè mille. His accedat factum Gregorij, qui litanias indixit tempore pestis. lib.1. vitæ eius, cap.42. & VValfridus Strabo, cap.28. testes sunt.

SED fortè obiicient, litanias hîc vocari solùm Kyrie eleyson, Christe eleyson; id enim vocant litaniam Græci, vt patet ex Basilio epist. 63. & ex liturgia ipsius Basilij, & Chrysostomi.

RESPONDEO, in Conciliis prædictis litanias vocari illas ipsas inuocationes Dei, & Sanctorum, quas nos modò vocamus litanias; nam inprimis VValfridus Strabo libro de rebus Ecclesiasticis, cap. 28. declarans, quid sit litania, de qua agitur in his Conciliis, & nominatim in Concilio I. Aurelianensi, dicit esse Sanctorũ inuocationem. Deinde tunc dicebantur litaniæ triduo ante ascensionem, & dicebantur non stando, sed ambulando, & circumeundo aliqua loca: at nunc videmus seruari idem tempus, & eundem ritum; ergo eædem sunt litaniæ omnino.

Probatur QVARTO testimoniis Græcorum & Latinorum Patrum. Ex Græcis primus prodeat S. DIONYSIVS Areopagita, qui cap.7. Eccles. hierarch. *Nam profectò*, inquit, *idem fit, ac si quis sole suos radios sanis largiente oculis, sibi oculos eruens, solaris luminis particeps fieri postulet. sic impossibilium superflua spe ille suspensus est, qui Sanctorũ flagitat preces, & natura ipsorum consentaneas sacras operationes abigit, &c.*

S. IRENAEVS lib.5. contra hæreses vltra medium: *Et sicut illa* (Eua) *seducta est, vt effugeret Deum, sic hæc* (Maria) *suasa est obedire Deo, vt virginis Euæ, virgo Maria fieret aduocata.* Quid clarius?

EVSEBIVS lib.13. præparationis Euangelicæ, cap.7. *Hæc nos*, inquit, *quotidie factitamus, qui veræ pietatis milites, vt Dei amicos honorantes, ad monumenta quoque illorum accedimus, vota que ipsis facimus, tanquam viris sanctis, quorum intercessione ad Deum non parum iuuari profitemur.*

ATHANASIVS sermone in Euangelium de sanctissima Deipara, id est, de annunciatione, circa finem: *Inclina*, inquit, *aurem tuam* (Maria) *in preces nostras, & ne obliuiscaris populi tui.* Et infrà: *Ad te clamamus, recordare nostri sanctissima Virgo.* Et infrà: *Intercede hera, & domina, & regina, & mater Dei pro nobis.*

BASI-

BASILIVS oratione in 40. Martyres: *Qui aliqua*, inquit, *premitur angustia, ad hos confugiat; qui rursum lætatur, hos oret, ille vt a malis liberetur, hic vt duret in rebus lætis.* Idem oratione in Psal. 33. in illud; Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: *Sanctæ*, inquit, *spirituales virtutes* (Angeli) *aliquæ, oculi dicuntur, quod curam susceperint nos intermittendi: nonnullæ aures, vt quæ nostras excipiunt preces.*

GREGORIVS Nazianzenus oratione in Cyprianum, in ipso medio, loquens de quadam sancta Virgine, quam Cyprianus tunc Ethnicus, & magus per dæmonem ad stuprum sollicitabat: *Virginem Mariam*, inquit, *rogauit, vt periclitanti Virgini opem ferret.* Et infrà: *Vicit Virgo, vincitur dæmon, &c.* Idem in fine Cyprianum inuocat; sicut etiam fecit in fine orationis in Basilium, & in fine orationis in Athanasium, vbi sic ait: *Tu autem è supernis propitius nos respice, & populũ hunc sanctum dirige, & nos in pace quidem foue & compasce, in certamine autem dirige, & suscipe, & cum teipso statue, & iis qui tales sunt vt tu, etiamsi magna sit petitio.*

CHRYSOSTOMVS hom. 66. ad populũ, circa finem: *Nam*, inquit, *& ipse qui purpuram indutus est, accedit illa complexurus sepulcra, & fastu deposito stat Sanctis supplicaturus, vt pro se apud Deum intercedant, & scenarum fabrum, & piscatorem vt protectores orat qui diademate redimitus incedit.* Idem hortatur ad supplicandum Sanctis hom. 5. & 8. in Matth. hom. 43. in Gen. hom. 1. in priorem Thes. serm. in Iuuentium, & Maximum, & alibi.

GREGORIVS Nyssenus oratione in S. Theodorum, circa finem: *Intercede*, inquit, *ac deprecare pro patria apud communem Regem & Dominum. Timemus afflictiones, exspectamus pericula. non longè absunt scelesti Scythæ bellum aduersum nos parturientes. vt miles propugna pro nobis, vt Martyr pro conseruis vtere libertate loquendi.* Et infrà: *Quòd si maiori etiam opus fuerit deprecatione & aduocatione, fratrum tuorum Martyrum coge chorum, & cum omnibus vna deprecare. admone Petrum, excita Paulum, Ioannem item Theologum, ac discipulum dilectum, &c.*

S. EPHRAEM in sermonibus de laudibus sanctorum Martyrum: *Precamur*, inquit, *beatissimi Martyres, qui pro Domino saluatore, proq; illius caritate sponte & impigre tormenta sensistis, atque ideo familiarius Domino coniuncti estis, vt pro nobis*

miseris

miseris & peccatoribus, & de negligentiæ squalore sordentibus, Dominum interpellare dignemini, ut superueniat in nos gratia Christi, &c.

CYRILLVS catechesi 5. mystagogica: *Cùm hoc sacrificium offerimus, facimus mentionem etiam eorum, qui ante nos obdormierunt, primum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, ut Deus orationibus illorum, suscipiat preces nostras, &c.*

THEODORETVS in historia sanctorum Patrum, singulas vitas ita concludit: *Ego autem huic narrationi finem imponens rogo & quæso, ut per horum intercessionem diuinum consequar auxilium.* Multa item habet de inuocatione Sanctorum lib. 8. ad Græcos, qui est de Martyribus.

DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 16. *Per eos* (Sanctos iam defunctos) *dæmones abiguntur, infirmi curantur, cæci vident, leprosi mundantur, tentationes & tristitiæ soluuntur. omne donum bonum à patre luminum per eos, iis qui inhæsitabili fide petunt, descendit.*

THEOPHYLACTVS in cap. 11. ad Hebræos: *Iam nunc,* inquit, *arrabonem, & pignus honoris habent* (Sancti in cœlo) *Vnde aliàs eis potestas esset, ut succurrere queant inuocantibus se? Vnde ipsis, quod fiduciam habent intercedendi.*

Iam ex Latinis. S. CORNELIVS Papa in epist. 1. quæ est de translatione corporum Apostolorum: *Orantes,* inquit, *Deum & Dominum nostrum* IESVM CHRISTVM, *ut intercedentibus sanctis suis Apostolis maculas vestrorum purget peccatorum, &c.*

S. HILARIVS in Psal. 129. *Intercessione,* inquit, *Angelorum non natura Dei indiget, sed infirmitas nostra. missi enim sunt propter eos, qui hæreditabunt salutem, Deo nihil ex his quæ agimus ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum, spiritualis intercessionis ministerio indigente.* Similia etiam dicit de intercessione sanctorum Apostolorum, & Prophetarum in Psal. 124.

S. AMBROSIVS libro de viduis, vltra medium: *Obsecrandi sunt Angeli, qui nobis ad præsidium dati sunt, Martyres obsecrãdi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vendicare. possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine etiã si qua habuerunt peccata lauerunt. Isti enim sunt Dei Martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumq; nostrorum.*

rum. non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis, etiam cùm vinceret, cognouerunt. Item lib. 10. in Lucam exponens, cap. 21. *Mortuis Regibus,* inquit, *in perpetuum Martyres regnum cælestis gratiæ honore succedunt, & illi fiunt supplices, hi patroni.*

S. HIERONYMVS in epitaphio Paulæ circa finem: *Vale,* inquit, *ô Paula, & cultoris tui vltimam senectutem orationibus iuua. fides, & opera tua Christo te sociant, præsens faciliùs, quod postulas, impetrabis.*

S. MAXIMVS in serm. de S. Agnete: *Itaque,* inquit, *ô splendida Christo, pulchra Dei filio, & omnibus Angelis, & Archangelis grata, vt nostri meminisse digneris, quibus possumus precibus exoramus.*

RVFFINVS lib. 2. hist. cap. 33. *Circuibat* (Theodosius) *cum sacerdotibus & populo omnium orationum loca, ante Martyrum, & Apostolorum thecas iacebat cilicio prostratus, & auxilia sibi fida Sanctorum intercessione poscebat.*

S. PAVLINVS in fine carminis Panegyrici de S. Celso:

Celse iuua fratrem socia pietate laborans,
Vt vestra nobis sit locus in requie.

Et in epistola 12. ad Seuerum inserens quædam carmina de S. Claro, sic ait:

Qualibet in regione poli situs aut paradisi,
Clare sub æterna pace beatus agis.
Hæc peccatorum bonus accipe vota rogantum,
Vt sis Paulini, Therasiæq; memor.

PRVDENTIVS eodem tempore plurima scripsit carmina de Sanctis, in quibus eos inuocari à viuentibus docet. Proferamus loco exempli pauca. In carmine de S. Laurentio, sic ait:

Quod quisq; supplex postulat,
Fert impetratum prosperè.
Et tristis haud vllus redit.
Ceu præsto semper adsies,
Tuosq; alumnos vrbicos
Lactante complexus sinu
Paterno amore nutrias.

Item in Hymno de S. Cassiano:

Audit, crede, preces Martyr prosperrimus omnes,
Ratasq; reddit quas videt probabiles.

Item de S. Hippolyto:

Hippolyto scio me debere, Deus cui Christus
Posse dedit, quod quis postulet, annuere.

S. AVGVSTINVS tract. 84. in Ioan. *Ideò quippe ad ipsam mensam*, inquit, *non sic eos* (Martyres) *commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, vt etiam pro eis oremus, sed magis, vt ipsi pro nobis orent.* Item serm. 17. de verbis Apostoli: *Habet*, inquit, *Ecclesiastica disciplina, quod fideles nouerunt, cùm Martyres eo loco recitant ad altare Dei, vbi non pro ipsis oretur, pro ceteris autem defunctis oretur. Iniuria est enim pro Martyre orare, cuius nos debemus orationibus commendari.* Item libro de cura pro mortuis, cap. 4. *Non video*, inquit, *quod sit adiumentum mortuorum prouisus sepeliendis corporibus apud memoriam Sanctorum locus, nisi ad hoc, vt dum recolunt vbi sint reposita eorum, quos diligũt corpora, eisdem Sanctis illos tanquam patronis susceptos apud Dominum adiuuandos orando cõmendent.*

S. VICTOR Vticensis lib. 3. de perseq. VVandalica, circa finem: *Adestote*, inquit, *Angeli Dei, deprecamini Patriarchæ, orate S. Prophetæ, estote Apostoli suffragatores, præcipuè tu Petre beate, quare siles pro ouibus, & agnis à communi Domino magna tibi cautela, & solicitudine commendatis? Tu S. Paule Gentium magister cognosce quid VVandali faciunt Ariani, & filij tui gemunt lugendo captiui, vniuersiq́ue ingemiscite simul pro nobis Apostoli.*

S. FVLGENTIVS in sermone de laudibus B. Mariæ: *Ideò*, inquit, *omnes cursus naturæ Virgo Maria in Domino nostro Iesu Christo suscepit, vt omnibus ad se confugientibus fœminis subueniret.*

S. LEO serm. 5. de Epiphania: *Confirmate*, inquit, *amicitias cum S. Angelis, & Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusq́ue sociamini. horum diuitias concupiscite, & per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia.* Vide eundem in sermonibus de anniuersario suæ assumptionis, & de sanctis Petro & Paulo, & Laurentio.

S. GREGORIVS lib. 2. Dialogorum, cap. vlt. in fine: *Vbi*, inquit, *in suis corporibus SS. Martyres iacent, dubium Petre non est, quod multa valeant signa demonstrare, sicut & faciunt, & pura mente quærentibus innumera miracula ostendunt. sed quia ab infirmis potest mentibus dubitari, vtrùmne ad exaudiendum*

ibi præsentes sint, vbi constat, quia in suis corporibus non sint, ibi necesse est eos maiora signa ostendere, vbi de eorum præsentia potest mens infirma dubitare. quorum verò mens in Deo fixa est, tantò maius habet fidei meritum, quantò illic eos nouit, & non iacere corpore, & tamen non deesse ab exauditione.

S. GREGORIVS Turonensis lib. 1. de gloria Martyrum, cap. 94. *Cyprianus*, inquit, *beatissimus Carthaginensis & antistes, & Martyr, salutem sæpius infirmis supplicantibus præstat.*

S. BEDA lib. 4. in Cantica, circa finem: *Sed & cauernam maceriæ*, inquit, *cito volatu petamus, id est, Sanctorum vel Angelorum, vel hominum crebras pro nobis intercessiones apud misericordiam pij conditoris quæramus. hæc sunt etenim firmissima ac tutissima S. Ecclesiæ præsidia.* Idem habet lib. 3. in Matth. in illud cap. 15. Qui non respondit ei verbum: *Sanctorum*, inquit, *sunt petenda suffragia, vt ipsi supplicent pro Ecclesia.*

S. ANSELMVS in lib. de excellentia B. Virginis Mariæ, cap. vlt. *Rogamus*, inquit, *te domina per ipsam gratiam, qua te pius, & omnipotens Deus sic exaltauit, & omnia tibi secum possibilia esse donauit, quatenus id apud ipsum nobis impetres, & obtineas, vt plenitudo gratiæ, quam meruisti, in nobis sic operetur, quo participium beati præmij nobis misericorditer quandoq; donetur.*

B. BERNARDVS serm. 2. super Euangelium, Missus est: *In periculis*, inquit, *in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam inuoca. non recedat ab ore, non recedat à corde, & vt impetres eius orationis suffragium, non deseras conuersationis exemplum. ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras. ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris, ipsa propitia peruenis, & sic in temetipso experiris, quàm meritò dictum sit, & nomen Virginis Maria.*

Ex his 30. antiquis, & doctissimis Patribus, soli sunt quinque Gregorio posteriores; ex quo apparet, quàm illustre fuerit mendacium Philippi, qui ante Gregorium ignotam fuisse scripsit Sanctorum inuocationem.

Probatur QVINTO ex miraculis B. Bernardi factis contra hanc hæresim. scribitur enim lib. 3. vitæ eius, cap. 5. quòd cùm D. Bernardus âpud Tholosam contra hanc ipsam hæresim prædicaret, populorum turbis offerentibus panes, vt eis vir sanctus benediceret, benedicebat ille signo crucis edito his verbis: *In hoc scietis vera esse quæ à nobis, falsa quæ ab hære-*

ticis

ticus suadentur, si infirmi vestri gustatis panibus istis, adepti fuerint sospitatem. Et cùm Episcopus Carnotensis, qui aderat, diceret: *Si bona fide sumpserint, sanabuntur.* B. Bernardus addidit: *Non hoc ego dixi, sed verè quicunque gustauerint, sanabuntur, vt veros nos & veraces Dei nuncios esse sciatis.* Et subiungit auctor: *Tam ingens multitudo languentium gustato illo pane conualuit, vt per totam prouinciam verbum hoc diuulgaretur.*

NOTA, miracula ista non esse facta propriè ad probanda merita B. Bernardi; nam ipse disertè dixit, vt sanarentur ægroti, si vera erant, quæ prædicauerat: & ne fortè tribuerentur fidei, & deuotioni populorum, addidit, omnes sanandos qui inde gustassent, siue cum fide, siue sine fide, vt nimirum totum miraculum referretur tanquam ad finem, ad confirmationem veritatis: Ergo cùm sint facta innumerabilia miracula ad hanc nostram sententiam confirmandam, aut ipsa vera est, aut Deus testis fuit falsitatis.

Accedant POSTREMO infinita miracula, quibus Sancti sæpissimè demonstrarunt, se audire preces viuentium, & posse ac velle eos iuuare, à quibus inuocantur. Vide de his miraculis epistolam Nili recitatam in VII. Synodo, actio. 4. Theodoretum in historia lib. 5. cap. 24. & lib. 8. ad Græcos. Ambrosium serm. 90. qui est de S. Agnete. Augustinum lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. Gregorium Turonicum in libris de gloria Martyrum, & Confessorum. Gregorium Romanum lib. 3. Dialogorum, cap. 22. 24. 25. & 37. Bonauenturam in vita S. Francisci.

Ex his colligi potest, quàm sint leues hæreticorum responsiones, quas adhibent ad loca Patrum à nobis citata; nam Magdeburgenses Centuria 4. ca. 4. inconstantissimè loquuntur; nunc enim agnoscunt esse Patrum testimonia, sed dicunt eos errasse, nunc verò dicunt à maligno spiritu esse inserta in operibus tantorum virorum, quod tamen non aliter probant, quàm quia Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. & Epiphanius in hæresi Colliridianorum, dicunt solum Deum esse adorandum. Nec aduertere volunt eos Patres loqui de adoratione, quæ soli debetur Deo, in quo sensu etiam nos fatemur, solum Deum adorandum, cum quo tamen bene cohæret, quod dicimus, Sanctos non vt Deos, sed vt amicos Dei inuocandos.

Porrò Brentius, cap. 24. Confessionis VVirtembergensis, omnia conatur eludere per figuram prosopopeiæ. dicit enim Patres in concionibus inuocare solitos esse nomina mortuorum, ac si viuerent, sicut interdum inter declamandum alloquimur cœlum, vel terram, vel mortuos homines, quos tamen certè scimus non audire. AT hoc figmentum inprimis, si vllum haberet locum, solùm haberet in testimoniis Basilij, Nazianzeni, & quorundam aliorum, qui inter concionandum Sanctos inuocauerunt. nullum autem haberet in testimoniis Dionysij, Irenæi, Hilarij, Ambrosij, Chrysostomi, Augustini, & aliorum, qui vel docent Sanctos inuocandos, vel narrant, à quibus sint inuocati. Sed quod nec in testimoniis Basilij, & Gregorij locum habeat, inde patet, quòd isti Patres ibidem pollicentur sibi, & aliis auxilium ex illa inuocatione, & miracula quæ facta sunt, satis ostendunt, nō inanem prosopopeiam, sed petitionem efficacem esse inuocationem Sanctorum.

Iam Caluinus lib. 3. cap. 20. Institut. respondet, Patres voluisse quidem prohibere hanc superstitionem, sed non potuisse frangere impetum vulgi, id quod ostendit ex Concilio Carthaginensi III. cap. 23. vbi prohibetur, ne in precibus, quæ ad altare funduntur, oratio dirigatur ad alium, quàm ad Patrem. Ex quo vult Caluinus colligi, voluisse Patres eius Concilij saltem impedire, ne mysterium cœnæ profanaretur inuocatione mortuorum. Quod etiam confirmatur ex S. Augustino lib. 22. ciuit. Dei, cap. 10. vbi dicit, Sanctos non inuocari à sacerdote sacrificante.

Sed nimis infirmum est Caluini refugium; nam, quòd Patres non cupiuerint prohibere inuocationem Sanctorum, patet ex verbis ipsorum iam citatis, vbi ipsi suadent, hortantur, docent, Sanctos inuocandos, & ipsi eos passim inuocauerunt, & in Conciliis à se celebratis eos inuocari præceperunt. Neque in Concilio Carthaginensi habetur vnum verbum de inuocatione Sanctorum, sed solùm præcipitur, vt oratio sacerdotis sacrificiū offerentis dirigatur ad personam Patris, non Filij aut Spiritus sancti, quod etiam modò seruamus, quamuis toti sacrificemus Trinitati.

Beatus etiam AVGVSTINVS solùm docet, ipsa prece, qua sacrificium offertur, non inuocari Sanctos, sed Deum, cui soli sacrificatur; nam quod in ipso sacrificio memoria fiat

Mar-

Martyrum, & inuocentur, vt pro nobis orent; idem Augustinus disertè docet tract. 84. in Ioan. & serm. 17. de verbis Apostoli, & Cyrillus catechesi 5. mystagogica, vt suprà citauimus, & idem patet ex liturgia Chrysostomi, & aliorum veterum; nam in omnibus Sancti inuocantur.

CAPVT XX.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SVPEREST nunc argumenta aduersariorum proponere, & soluere.

Argumentum PRIMVM. Inuocatio Sanctorum in iniuriam Dei cedit; nam Roman. 10. dicitur: *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Ergo ille solus inuocatur, in quem credimus, non autem credimus nisi in Deum, ergo vel solum Deum inuocabimus, vel Sanctos faciemus Deos.

His accedant duo loca Patrum. AMBROSIVS in primum caput ad Romanos: *Solent,* inquit, *pudore pasi neglecti Dei, misera vti excusatione dicentes: Per istos posse ire ad Deum, sicut per comites peruenitur ad Regem. Age, nunquid ita demens est aliquis, aut salutis suæ immemor, vt honorificentiam Regis vendicet comiti, cùm de hac re si qui etiam tractare fuerint inuenti, iure vt rei damnentur maiestatis? & isti se non putant reos, qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto Domino conseruos adorãt. quasi sit aliquid plus, quod seruetur Deo; nam ideò ad Regem per tribunos aut comites itur, quia homo vtiq; est Rex, & nescit, quibus debeat Rempub. credere. ad Deum autem (quẽ vtiq; nihil latet, omnia enim merita nouit) promerendum, suffragatore non opus est, sed mente deuota.*

Item THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, in fine: *Suos,* inquit, *mortuos Dominus Deus noster in templa pro Diis vestris induxit; ac illos quidem cassos gloria, vanosq; reddidit, suis autem Martyribus honorem illorum dedit. Pro Pandiis enim Diasiisq; ac Dionysiis, hoc est, Iouis, Liberiq; patris solennitatibus, Petro, Paulo, Thomæ, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauritio, aliisq; SS. Martyribus solennitates populari epulo peraguntur.* His verbis fatetur Theodoretus nos habere Sanctos pro Diis.

RESPONDEO, quemadmodum non fit iniuria, sed honor Regibus, quando eorum amici honorantur, & ad eos le-

gati mittuntur, ita Deo non iniuriam, ſed honorem deferri, quando Sancti non vt Dij, ſed vt amici Dei honorantur, & tanquam patroni apud Deum accipiuntur. Alioqui etiam faceret Deo iniuriam, qui à viuentibus orationes poſtularet, vt fecit Apoſtolus Rom. 15. & alibi. & Centurio iniuriã Chriſto feciſſet, qui (vt dicitur Luc. 7.) non per ſe, ſed per ſeniores Iudæorum à Chriſto auxilium petiit.

Ad PRIMVM autem locum dico, ibi agi de inuocatione, qua aliquis inuocatur vt Deus, & primus auctor bonorum; præcedit enim: *Omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* Dico præterea, reuera ſicut Deum non poteſt inuocare vt Deum, qui in eum non credit, id eſt, qui non credit eum eſſe Deum, & qui ei non credendo in eo non ſperat, nec eum diligit: ita etiam non poſſe eum Sanctos inuocare, vt Sanctos, & amicos Dei, qui ſuo modo in eos non credit, id eſt, non credit eſſe Sanctos, nec in eis ſperat, vt in patronis, nec eos vt tales diligit, nec nomen inuocationis, vel fidei in Scripturis ſoli Deo tribuitur. Dicit enim Iacob Gen. 48. *Inuocetur nomen meum ſuper pueros hos, & nomina Patrum meorum.* Ex quo loco docet B. Auguſtinus libro loquutionum de Geneſi, num. 200. inuocationem non ſolùm Dei, ſed etiam hominum eſſe. Et in epiſtola ad Philemonem dicit Apoſtolus: *Gratias ago Deo meo, audiens caritatem tuam & fidem, quam habes in Domino* IESV, *& in omnes Sanctos.* In quem locum B. Hieronymus prolixè oſtendit, etiam in Sanctos haberi debere fidem.

Ad locum Ambroſij dico, eum agere contra Ethnicos, qui aſtrorum curſus colebant, contra quos ibidem Apoſtolus agit. Vnde etiam dicit, eos colere conſeruos, id eſt, creaturas, non ſecus ac Deum; quomodo faceret, qui comiti honores regios deferret. Quod autem in fine addit: *Ad Deum promerendum non eſſe opus ſuffragatore*; intelligitur, ex parte Dei, quaſi dicat, Deus non eget interpretibus, cùm ipſe per ſe omnia videat, & intelligat: tamẽ ex parte noſtri opus eſſe ſuffragatoribus, vel ſaltem id eſſe vtiliſſimum, idem Ambroſius clariſſimè docet in lib. de viduis, vt ſuprà oſtendimus.

DICES, hoc idem poterant reſpondere Gentiles. RESPONDEO, negatur; nam illi putabant, ſummum Deum non eſſe immediatè acceſſibilem, nec aliter ad eum veniri, niſi per

cultum

cultum inferiorum virtutum, vt clariùs docet Theodoretus in cap. 1. ad Coloss.

Ad locum Theodoreti dico, cum significare voluisse, gloriam Deorum translatam in Martyres, quia templa & festa Deorum conuersa sunt in templa & festa Martyrum, sed tamen eorum, quos religio vera permittit, vt Martyres non pro Diis habeamus, sicut illi habebant Iouem & Liberum, & alios, sed pro viris sanctis & amicis Dei, qui nos exemplis, precibus, & meritis suis plurimùm iuuant. de qua re supra diximus.

Argumentum SECVNDVM. Inuocatio Sanctorum iniuriam facit Christo; nam 1. Timoth. 2. dicitur: *Vnus est mediator Dei, & hominum, homo* CHRISTVS IESVS. Si ergo solus ipse est mediator, iniuriam ei facit quicunq; per aliũ ad Deum accedit. Quare Augustinus lib. 2. contra Parmenianum, cap. 8. *Si Ioannes*, inquit, *ita diceret, hæc scripsi vobis, vt non peccetis, & si quis peccauerit, mediatorem me habetis apud Patrem, ego exoro pro peccatis vestris: sicut Parmenianus quodã loco mediatorem posuit Episcopum inter populum, & Deum; quis eum ferret bonorum atq; fidelium Christianorum? quis sicut Apostolum Christi, & non sicut Antichristum intueretur?* Et infrà: *Si esset mediator Paulus, essent vtiq; & ceteri coapostoli eius, ac sic multi mediatores essent, nec ipsius Pauli constaret ratio, qua dixerat, Vnus Deus, vnus mediator Dei & hominum.*

Præterea Colos. 2. dicitur: *Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit ambulans, &c.* In quæ verba sic scribit Theodoretus: *Qui legem*, inquit, *defendebant, eos etiam ad Angelos colendos inducebant, dicentes legem per eos datam. mansit autem diu hoc vitium in Phrygia, & Pisidia. Quocirca Synodus quoq; quæ conuenit Laodicææ, quæ est Phrygiæ metropolis, lege prohibuit, ne precarentur Angelos, & in hodiernum vsq; diem videre licet apud istos, & eorum finitimos oratoria S. Michaëlis: illi ergo hoc consulebant vtiq; humilitate vtentes, dicentes vniuersorum Deum nec cerni, nec comprehendi, nec ad eum posse perueniri: & oportere per Angelos diuinã sibi beneuolentiam conciliare.*

RESPONDEO, nullam iniuriam Christo fieri per inuocationẽ Sanctorum. neq; enim inuocamus Sanctos, vt fungantur vice Christi, vel Christum adiuuent, sed vt adiuuent nos, quo faciliùs à Deo per Christum impetremus, quę poscimus.

& si argumentum aliquid valeret, etiam concluderet, nō esse petendas viuorum orationes, quod tamen esse contrarium Scripturis etiam hæretici concedunt.

Ad PRIMVM ergo locum respondeo, tribus de caussis dici Christum vnum, & solum mediatorem Dei, & hominum. PRIMO, quia solus ipse fuit mediator per modum redemptionis. notandum enim est posse tribus modis vnum mediatorem reconciliare duos dissidentes; vno modo declarando, vter iustum petat; altero modo soluendo creditori pro debitore; tertio modo orando creditorem, vt debitum remittat.

PRIMVS modus, qui est declarādo, vter iustum petat, inter Deum, & hominem, locum non habet, quia constat Deum ab homine esse offensum.

SECVNDO modo solus Christus est mediator Dei, & hominum, & hoc modo loquitur Apostolus, vt patet tum ex eo, quod subdit: *Qui dedit semetipsum redemptionem pro nobis*; tum etiam, quia scribit ad Timotheum Episcopum Ephesi in Asia, vbi tunc vigebat hæresis Simonis, quæ Angelos loco Christi introducebat. vnde etiam in epistola ad Ephesios, & ad Colossenses, qui sunt populi Asiæ, passim inculcat Christum esse caput totius Ecclesię, & per eum solum reconciliatum esse mundum Deo.

POSTREMO modo etiam Sancti dici possunt mediatores inter Deum, & eos pro quibus orant. neque est, cur timeamus, nomen mediatoris transferre ad Sanctos, sicut ad eos transferimus nomen aduocati, & intercessoris, quæ Christo tribuuntur Rom. 8. & 1. Ioan. 2. nam S. Gregorius Nazianzenus in oratione ad Gregorium Nyssenum, Martyres mediatores inter nos, & Deum appellat, & S. Cyrillus lib. 12. thesauri, cap. 10. dicit Prophetas & Apostolos omnes fuisse mediatores. & Moses ipse Deut. 5. dicit de se: *Ego sequester & medius fui, inter Dominum & vos, in tempore illo*. Quibus verbis alludens Apostolus Gal. 3. dicit, legem veterem ordinatam fuisse per Angelos, *in manu mediatoris*, id est, Mosis. & Hebr. 9. & 12. vocat Christum mediatorem noui Testamenti, ad distinctionem Mosis qui fuit mediator Testamenti veteris.

Hinc soluitur argumentum ex testimonio Augustini; nam quia Donatistæ putabant à sacerdote pendere gratiam Sacra-

Sacramenti, ita vt sacerdos bonus baptizans sanctificaret, sacerdos malus baptizans pollueret, & proinde faciebant sacerdotem mediatorem quodammodo redemptionis. ideò Augustinus docet, plebē esse securam siue à bono, siue à malo baptizetur, quia vnus est mediator Dei, & hominum Christus. Quòd autem non neget Augustinus sacerdotem posse dici mediatorem orando, patet, quia ibidem dicit, Christianos rectè facere, cùm se inuicem orationibus commendant.

ALTERA caussa, cur Christus dicatur vnus mediator, est, quia Christus non solùm est mediator ratione officij, quia conciliat Deum homini, sed etiam ratione naturæ, quia est medius inter Deum, & hominem, cùm ipse & Deus, & homo sit: id quod erat necessarium ad reconciliandum hominem Deo. Hanc rationem reddunt ferè omnes Patres, vt Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Oecumenius, & alij in hunc locum Pauli, necnon Epiphanius in Ancorato ante medium; S. Cyrillus lib. 12. thesauri, cap. 10. & lib. 1. de Trinitate, ante medium; Hilarius lib. 9. de Trinitate, non procul ab initio; Augustinus lib. 9. de ciuitate Dei, cap. 17. & Fulgentius libro de fide ad Petrum, cap. 2.

TERTIA caussa est, quia solus Christus ita est mediator omnium hominum, vt ipse nullo mediatore indigeat. nam Sancti ceteri etsi mediatores sunt inter Deum, & nos, quia Deum suis precibus nobis propitium reddunt: tamen & ipsi indiguerunt reconciliari Deo per mediatorem Christum, & nunc etiam quidquid nobis impetrant, à Deo per Christum impetrant: Christus autem nec pro se, nec pro nobis vllo mediatore indiguit, vel indiget, sed vt dicitur Heb. 7. *Accedit per semetipsum ad Deum semper viuens ad interpellandū pro nobis.*

Hanc rationem sequutus est B. AVGVSTINVS lib. 2. contra Parmenianum, cap. 8. *Homines,* inquit, *omnes Christiani inuicem se commendant orationibus suis. pro quo autem nullus interpellat, sed ipse pro omnibus, hic vnus, verusq; mediator est.* Et hinc patet alia solutio ad argumentum ex verbis B. Augustini; non enim negat, quin sacerdos possit esse mediator orando pro populo, nisi in eo sensu, quo mediator Dei & hominum dicitur, qui pro omnibus interpellat, & ipse nullo eget, qui pro se interpellet, aut per quem interpellet.

VRGET Caluinus hunc locum Augustini, qui ait: *Pro quo nullus interpellat, & ipse pro omnibus, hic vnus, verusq; media-*

tor eſt. Sed Sancti, per nos, orant pro nobis, & nemo pro illis. RESPONDEO, B. Auguſtinum, cùm ait, Chriſtum pro nobis interpellare, velle dicere, Chriſtum eſſe per quem omnes interpellant, vt omnium mediatorem, ſiue illi pro ſe, ſiue pro aliis orent. hoc modo Chriſtus interpellat nunc pro B. Petro, non quòd oret pro eius ſalute, ſed quia interpellat pro ſalute mea, quam etiam B. Petrus poſtulat. Alioqui etiam Angeli eſſent mediatores eo modo, quo Chriſtus; nam Angeli orant pro omnibus, & nemo pro illis. Sed ideò non ſunt mediatores eo modo, quo Chriſtus, quia ipſi egent Chriſto, per quem impetrent nobis à Deo beneficia.

Ad TERTIVM locum, qui eſt ex epiſtola Coloſ. dico, ibi Apoſtolum damnare hæreſim Simonis Magi, qui Platonicos ſequutus docuit quoſdam Angelos adorandos quaſi minores Deos, qui & mundum fabricarunt, & per Prophetas loquuti ſunt, nec poſſe vllum placare ſummum Deum qui inuiſibilis eſt, niſi per hos Angelos. Vide de hac hęreſi Ireneum lib.1.cap.20. Tertullianum in libro de præſcriptione, & Epiphanium in hæreſi Simonis. De hac idololatria, ſiue magia, qua adorantur Angeli loco Dei, vel Chriſti, exponunt hunc locum omnes interpretes. IOANNES Chryſoſtomus homil.7. in epiſt. ad Col. *Sunt nonnulli,* inquit, *qui dicunt, non oportere per Chriſtum reconciliari, & ad Patrẽ accedere, ſed per Angelos. Propterea* (Paulus) *ſurſum ac deorſum, quæ de Chriſto ſunt, verſat.* Ita etiam exponit Oecumenius & Theophylactus; Ambroſius in hunc locum putat eos notari, qui adorant ſtellas.

Hieronymus q.10. ad Algaſiam, & Haymo in hunc locum docent reprehendi eos, qui ſacrificabant Angelis; nec ab his diſſentit Theodoretus, immò ipſe clariſſimè omnium docet notari hîc Simonianos, qui dicebant, Deum apprehendi non poſſe, ſed per Angelos eſſe placandum: & ex illo ipſo Concilio, quod ipſe citat, apparet, idololatriam eſſe, quam Paulus reprehendit. Sic enim ait Concilium Laodicenum, cap.35. *Non oportet Chriſtianos, derelicta Eccleſia, abire, & ad Angelos idololatriæ abominandæ congregationes facere, quæ omnia interdicta ſunt. Quicunque autem inuentus fuerit occultè huic idololatriæ vacans, anathema ſit, quoniam derelinquens Dominum noſtrum* IESVM *Chriſtum acceſſit ad idola.* Vbi, vt vides, Concilium non damnat quamlibet venerationem Angelorum, ſed eam, quæ Deo propria eſt.

Quod

Quod verò Theodoretus dicit de oratoriis S. Michaëlis, duobus modis poteſt intelligi. VNO modo, quòd velit dicere, hæreticos ædificaſſe oratoria S. Michaëli, vt eum ibi colerent ſecundum hæreſim Simonis, ei ſacrificando, &c. ALTERO modo, quòd ſignificare voluerit, templa ab hæreticis extructa ad ſacrificandum malis Angelis, eſſe conuerſa à Catholicis in oratoria S. Michaëlis, & ex multitudine talium locorum colligi, quàm multum hæreſis Simonis ibi olim graſſata fuerit.

Quòd enim templa idolorum olim conuerſa ſint in baſilicas Martyrum, & aliorum Sanctorum, certum eſt ex ipſo Theodoreto libro 8. de Martyribus, & adhuc Romæ videtur templum omnium Deorum conuerſum in templum omniũ Sanctorum, & templum Caſtoris & Pollucis in templum Sanctorum Coſmę & Damiani. & Gregorius lib. 2. Dialogorum, capite 8. ſcribit à S. Benedicto conuerſum fuiſſe fanum Apollinis in oratorium S. Martini, & ipſe B. Gregorius lib. 19. epiſt. 71. ad Mellitum, præcipit Auguſtino Epiſcopo Anglorum, vt fana idolorũ non deſtruat, ſed aqua benedicta aſpergat, & reliquiis Sanctorum ornet, ac demum in templa Dei veri conuertat.

Argumentum TERTIVM. Sancti iam defuncti non cognoſcunt viuentium preces, igitur fruſtrà inuocantur. Quòd autem Sancti non cognoſcant preces viuentium, his argumentis probatur. PRIMO, Scriptura ſoli Deo tribuit ſcrutari renes, & corda, & ſcire cogitationes hominum. 3. Reg. 8. *Tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominum.* SECVNDO, Iob. 14. dicitur: *Siue nobiles fuerint filij eius, ſiue ignobiles, non intelliget.* TERTIO, Eccleſ. 9. dicitur: *Viuentes ſciunt ſe morituros, mortui verò nihil nouerunt amplius.* QVARTO, Iſai. 63. dicitur: *Tu es enim pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſraël ignorauit nos.* QVINTO, 4. Reg. 22. dicitur Ioſiæ Regi à Deo: *Colligam te ad patres tuos, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ introducturus ſum in locum iſtum.* SEXTO, B. AVGVSTINVS libro de cura pro mortuis, cap. 13. *Si parentes,* inquit, *non interſunt, qui ſunt alij mortuorum, qui nouerunt quid agamus, quidue patiamur? Iſaias Propheta dicit; Abraham nos neſciuit, & Iſraël non cognouit nos.* Si tanti Patriarchæ quid erga populum ex ipſis procreatum ageretur, ignorauerunt, quomodo mortui viuorum rebus, atq; actibus cognoſcendis, adiuuandiſque miſcentur?

Item GREGORIVS Nazianzenus in fine orationis in Gorgoniam sororem suam: *Si tibi*, inquit, *aliqua nostri sermonis est ratio, & hoc sanctis animis à Deo munus, vt talia rescifcant, suscipe nostrum sermonem multorũ epitaphiorum loco.* Vides certè Gregorium dubitasse, an Sancti cognoscant nostras preces. Qualem etiam dubitationem legimus in Augustino libro de vera religione, cap. 55. *Quisquis*, inquit, *Angelorum vel hominum diligit hunc Deum, certus sum quòd etiam me diligit: quisquis in illo manet, & potest humanas preces sentire, in illo me exaudit.* Vbi videtur dubitare, vtrum omnes Sancti possint humanas preces sentire.

Similem etiam dubitationem legimus in ORIGENE lib. 2. in epistola ad Romanos, non procul à principio: *Si extra corpus*, inquit, *positi, vel sancti qui cum Christo sunt, agunt aliquid & laborant pro nobis ad similitudinem Angelorum, qui salutis nostræ ministeria procurant, vel rursum peccatores etiam ipsi extra corpus positi, agunt aliquid secundum propositum mentis suæ, Angelorum nihilominus ad similitudinem sinistrorum; habeatur hoc quoque inter occulta Dei, neque chartulæ committenda mysteria.*

RESPONDEO, huius argumenti nec bonam esse consequutionem, nec verum id, quod assumitur. Itaque primùm consequutio negari potest; nam cùm certum sit ex tot Patrum testimoniis, & tot miraculis à Deo ostensis, eos qui inuocant Sanctos, exaudiri & impetrare quod petunt. Certè non frustrà inuocantur Sancti, etiamsi demus eos non audire, neq; cognoscere nostras preces, nam aliquis alius eorum vice fungitur; sicut non frustrà supplicat Regi, qui certè scit Regem non lecturum supplicationem, sed aliquem alium ex aula eius, & nihilominus ita se impetraturum quod petit, ac si Rex legisset supplicationem.

DEINDE, non est verum quod assumitur, Sanctos ignorare quid ab illis petamus. nam etsi dubitatio esse possit, quemadmodum cognoscant absentia, & quæ solo cordis affectu interdum proferuntur; tamen certum est, eos cognoscere, cùm, vt ostendimus, præsint nobis, & rerum nostrarum curam gerant. Et certè melior est hæc consequentia, Sancti rectè inuocantur, ergo sciunt quid petamus; quàm illa, non sciunt quid petamus, ergo non rectè inuocantur. nam antecedens primi argumenti habetur ex consensu totius Ecclesiæ:

ſiæ: antecedens ſecundi, non probatur vllo ſolido fundamento.

De modo autem, quo cognoſcunt, quatuor ſunt Doctorum ſententiæ; quidam dicunt, eos cognoſcere ex relatione Angelorum, qui nunc ad cœlos aſcendunt, nunc inde ad nos deſcendunt. Quam rationem innuit B. Auguſtinus libro de cura pro mortuis, cap. 15.

ALII dicunt, Sanctorum animas, ſicut etiam Angelos, mira quadam celeritate naturæ quodammodo eſſe vbique, & per ſe audire preces ſupplicantium, quam rationem videtur habere B. Hieronymus in libro contra Vigilantium. Sed neutra eſt ſufficiens; nam neq; Angeli, neque animæ beatæ, etiamſi præſentes ſint, poſſunt cognoſcere naturaliter preces noſtras, quando ſola cogitatione oramus. Et præterea, ad cognoſcendas preces quæ eodem tempore fiunt in diuerſiſſimis locis, non ſufficit celeritas, ſed requiritur vera vbiquitas, quam nec Angelorum, nec hominum ſpiritibus conuenire credimus.

ALII dicunt, Sanctos videre in Deo omnia à principio ſuę beatitudinis, quæ ad ipſos aliquo modo pertinent, & proinde etiam orationes noſtras ad ſe directas. Ita docent B. Gregorius lib. 12. moral. cap. 13. & B. Thomas 3. par. quæſt. 10. art. 2. & 2. 2. quæſt. 83. art. 4. & Caietanus ibidem. eſtq; probabilis hæc ſententia.

ALII poſtremò dicunt, Sanctos non videre in verbo orationes noſtras à principio ſuæ beatitudinis, ſed ſolùm tunc reuelari eis à Deo orationes noſtras, quando eas fundimus. Sic enim Prophetæ, Deo reuelante, cognouerunt futura, & multi Sanctorum hîc in terris donum à Deo habuerunt, quo cognoſcerent cogitationes hominum, & facta etiam occultiſſima, vt de Samuele 1. Reg. 9. Item de Eliſæo narratur lib. 4. Reg. cap. 5. & de Petro Actor. 5. & idem de S. Benedicto ſcribit B. Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 20. Et idem legimus de S. Bernardo, Franciſco, aliiſq; permultis: Quantò magis credendum eſt, Sanctos in cœlo hoc dono pollere? hæc eſt aperta ſententia B. Auguſtini libro de cura pro mortuis, cap. 15.

Atq; ex his duabus prior videtur ſimpliciter probabilior, quia ſi indigerent Sancti noua reuelatione, Eccleſia non diceret ita audacter omnibus Sanctis: *Orate pro nobis*; ſed peteret aliquando à Deo, vt eis reuelaret preces noſtras. Deinde

non

non posset reddi ratio tam facilè, cur Sancti nunc inuocentur, & ante aduentum Christi non inuocarentur: tamen posterior sententia est magis idonea ad conuincendos hæreticos; rationem enim superiorem Caluinistæ non recipiunt, quippe qui putant Sanctos non videre Deum ante diem iudicij, hanc autem reiicere non possunt; nam etiamsi Sancti non viderent Deum, adhuc possent eis reuelari preces nostræ, sicut hîc in terris reuelabantur.

SED DICES; Quid respondebimus hæreticis secundum hanc vltimam sententiam, si petant, cur Patribus in limbo non reuelarentur preces viuentium, si nunc reuelantur in cœlo? RESPONDEO, Patribus in limbo non fuisse ordinariè reuelatum quid hîc agebatur, quia non erant beati; nam ad perfectam beatitudinē pertinet scire ea, quæ ad se pertinent, & præcipuè quæ faciunt ad honorem & gloriam. Præterea, quia Sancti in limbo non ita gerebant curam rerum nostrarum, nec erant præpositi Ecclesiæ, vt Sancti in cœlo sunt, vt suprà ostendimus, & ex diuinis literis manifestè deduximus.

Ex his ad PRIMVM dico, solum Deum cognoscere cogitationes omnes omnium cordium, idque naturaliter & propria virtute: Sanctos autem solùm cognoscere eas, quę à Deo ipsis manifestantur, siue beatifica visione, siue etiam noua reuelatione.

Ad SECVNDVM respondet Gregorius lib.12. moralium, cap.13. eum locum exponens, S. Iob voluisse dicere, naturaliter non cognoscere defunctos, quid agant viui, sicut nec viui cognoscunt, quid agant mortui; tamen Sanctos, qui Dei claritate fruuntur, omnia in Deo videre; quæ nimirum ad eos pertinent.

Ad TERTIVM, eadem solutio est.

Ad QVARTVM, Hieronymus in eum locum exponit de cognitione approbationis, vt sit sensus; Abraham nesciuit nos, id est, non habet nos pro filiis, non diligit nos, contemnit nos, quia intelligit nos à te recessisse. & hæc videtur literalis expositio. Quia tamen B. Augustinus libro de cura pro mortuis, cap.13. exponit de cognitione propriè dicta, ideò responderi etiam potest, Abrahamum & Israëlem, & alios Patres veteris Testamenti non cognouisse posteros suos viuentes, quia nondum beati erant, & naturaliter mortui non sciunt quid viuentes agant.

Ad QVINTVM, eadem solutio est.

Ad

Ad Sextum dico, Augustinum loqui in eo capite de cognitione & conuersatione naturali. Id enim solum contendit, mortuos non versari nobiscum, nec esse solicitos de rebus nostris, nec eas cognoscere, sicut faciebant, cùm hic viuerent. nam quod supernaturaliter diuina reuelatione sciant, quę hîc aguntur, docet apertè ibidem cap.15. Et quod diuina virtute possint huc venire, & nobis opē ferre, docet ibidem cap.16. vbi sic ait: *Non igitur*, inquit, *ideò putādum est, viuorum rebus quoslibet interesse posse defunctos, quoniam quibusdam sanandis vel adiuuandis Martyres adsunt, sed ideò potius intelligendum est, quòd per diuinam potentiam Martyres viuorum rebus intersint, quoniam defuncti per naturam propriam viuorum rebus interesse non possunt.*

Dices; Augustinus putabat, matrem suam beatam esse, vt ipse dicit de cura pro mortuis, cap.13. & tamē ibidem probat, mortuos non scire quid agamus, quia mater sua nunquam ad eum consolandum veniebat. Respondeo, Sanctos cognoscere preces nostras, & posse ad nos venire quando volunt; tamen non propterea scire omnia nostra, nec interesse assiduè rebus nostris, more humano, vt Augustinus eo loco probat exemplo matris suæ.

Ad locum Nazianzeni dico, illud *(Si)* non esse dubitantis, sed affirmantis, vt cùm dicit Apostolus ad Philemonem: *Si habes me socium, suscipe illum.* Nam Gregorius Nazianzenus passim asserit, Sanctos videre quid hîc agatur; vt oratione in Athanasium: *Ab alto*, inquit, *rectè noui, res inspicit nostras, manumque porrigit iis, qui laborant pro bono, & tantò amplius, quantò magis à vinculis est liberatus.*

Ad alterum locum B. Augustini dico, eum rectissimè dicere: *Quisquis in illo manet, & potest humanas preces audire*, quia multi manent in Deo, qui non possunt humanas preces audire, videlicet illi omnes, qui sunt in caritate, & tamen nondum sunt beati; nam omnis qui manet in caritate, in Deo manet, 1. Ioan. 4. & tamen non omnis, qui manet in caritate, iam est in cœlo beatus.

Ad locum Origenis dico, eum ibi agere de naturali conuersatione & notitia; non enim ambigit, an Sancti videant quid agamus, & nos iuuent orationibus suis, quod disertis verbis docet lib. 8. contra Celsum, circa finem. & homil. 26. in libro Numeri. & homil. 16. in Iosue, & alibi, sed solùm, vtrum

sancti

sancti hominum spiritus, sicut Angeli & Dæmones, qui verè semper nobis adsunt, illi vt ad bonum, isti vt ad malum pertrahant, nobiscum assiduè versentur.

Argumentum QVARTVM. Deus paratissimus est nos audire, & magis nos diligit, quàm vllos Sanctorum, ergo frustrà inuocantur Sancti; immò signum diffidentiæ est, Sanctos inuocare. ait enim Dominus Lucæ 11. *Petite, & accipietis.* Et Ioan. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Et Paulus ad Hebr. 4. *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius.* PRAETEREA Ioannes Chrysostomus in homil. de profectu Euangelij, tomo 3. sic ait: *Ceterùm,* inquit, *non opus tibi patronis apud Deum, neque multo discursu, vt blandiare aliis, sed licet solus sis, patronoque careas, & per temetipsum Deum preceris, omnino tamen voti compos eris. neque enim tam facile Deus annuit, cùm alij pro nobis orant, vt cùm ipsimet oramus, etiamsi plurimis plenissimi malis.* Idem habet præfatione in Psal. 4.

RESPONDEO, nihil ex hoc argumento colligi, alioqui enim etiam frustrà & ex diffidentia peteremus preces viuentium; & præterea licet Deus sit paratus audire, & magis nos diligat, quàm vllus Sanctorum, tamen magis paratus est audire Sanctos, quàm nos, & magis diligit Sanctos, quàm nos; quia oratio, vt impetret, requirit dispositionem in orante, quam non habemus semper; ideò vtilius est, vt ad Deum cum Sanctis eamus, quàm soli. Vnde Iob vltimo dicit Deus: *Ite ad seruum meum Iob, vt oret pro vobis.* Et Genes. 20. Abimelech non nisi per Abrahæ preces à Deo sanari potuit. Et Ezech. 20. Deus ipse quærebat virum, qui opponeret se iræ ipsius; volebat enim ignoscere populo, sed per Sancti alicuius preces. Denique, quis nescit prædestinationem ipsam iuuari precibus Sanctorum, quòd statuerit Deus vti Sanctorum precibus ad salutem alicuius exequendam?

Ad loca Scripturæ dico, esse impertinentia; nec enim cùm oramus Sanctos, tunc nihil à Deo petimus, vel non petimus cum fiducia; immò contrà; ideò Sanctorum preces imploramus, vt maiori cum fiducia ad Deum accedere possimus, & faciliùs impetremus, quod petimus.

Ad locum Chrysostomi dico, inprimis eum loqui de iis, qui preces mortalium implorant, nō de iis, qui Sanctos cum Christo regnantes inuocant; vt patet ex illis verbis (*Non est opus multo discursu, vt blandiare aliis, etc.*) Dico præterea, eum

repre-

reprehendere illos, qui pro se non orant, sed tantùm aliorum orationes petunt, vt faciunt multi diuites, qui nolunt laborare in oratione, & idcirco solùm largiuntur eleemosynas pauperibus, vt orent pro se: quibus meritò anteponit eos qui pro se orant, etiamsi aliorum orationes habere fortè non possint. Quibus tamen vtrisq; anteponendi illi, qui & pro se orant, & simul aliorum preces implorant, vt ipse idem Chrysostomus passim docet, vt hom. 5. in Matth. *Non igitur*, inquit, *quasi oscitantes & desides ex aliorum meritis pendeamus; habent enim vim pro nobis, & quidem maximam, orationes, supplicationesq; Sanctorum, sed tunc profectò, cùm nos quoq; idipsum per pœnitentiam postulamus.* Et hom. 1. in 1. epistol. ad Thessal. *Quid mihi opus est*, inquit, *aliorum precibus, quando ipse sedulus fuero? nunquam hoc dixeris homo; necesse est, & multa prece necesse est.* Et infra: *His itaq; cognitis, nec Sanctorum preces contemnamus, neq; totum in illas proiciamus, &c.* vide etiam homil. 8. in Matth. & homil. 43. in Genes.

Argumentum QVINTVM. Quis sit inuocandus, Christus verbo & exemplo nos docuit. nam Matth. 6. & Lucæ 11. *Orantes*, inquit, *dicite, Pater noster qui es in cœlis.* ipse etiam Christus aliquoties Patrem compellat, Ioan. 12. *Pater clarifica me.* Ioan. 17. *Pater, venit hora, &c.* Non igitur Angeli, vel homines mortui inuocandi sunt. ita colligunt Magdeburgenses Cent. 1. lib. 1. cap. 4. col. 139.

RESPONDEO, orationem Dominicam ad solum Patrem referri volunt iidem Magdeburgenses ibidem. sic enim habent: *Non Angelum, vel Patriarcham, aut Prophetam mortuum, sed Patrem tantùm iubet inuocari.* Quæro igitur, liceátne Filium & Spiritum sanctum inuocare, an non? Respondebunt, licere: sic enim infrà docent: *Quòd etiam Filius possit ac debeat inuocari, exempla docent.* Et infra: *Spiritum sanctum quoque posse ac debere inuocari vel ex Baptismi verbis colligi potest.* Hęc illi. Non igitur concludit illud argumentum; Christus verbo & exemplo solum Patrem inuocari docuit, ergo sancti homines, aut Angeli inuocandi non sunt. Nam si hoc concluderet, concluderet etiam illud; Christus verbo & exemplo solum Patrem inuocari docuit, ergo Filius Dei & Spiritus sanctus inuocandi non sunt. ADDO præterea, Christum cùm Apostolos docuit orare, non de eo, qui orandus est, sed de iis rebus, quę petendę sunt, admonere voluisse discipulos. Satis

enim constabat, Deum esse orandum, & solum etiam Deum, cùm auctor donorum quæritur, sed de modo orandi, siue de petendis rebus Apostoli ambigebant, cùm dicerent Luc.11. *Doce nos orare.*

Argumentum SEXTVM. Nullum exstat Scripturæ mandatum, vel exemplum, vel promissio de inuocatione Sanctorum: non igitur Sancti inuocandi sunt. Ita colligit Confessio Augustana, art.21. & omnes alij hoc argumento vti solent.

RESPONDEO, si hoc argumentum concluderet, efficeret etiam, Sanctos non orare pro Ecclesia, nec in genere, nec in particulari, quod tamen Apologia Confessionis Augustanæ apertè concedit. Sic enim loquitur: *De Sanctis, etsi concedimus, quòd sicut viui orant pro Ecclesia vniuersa in genere, ita in cœlis orent pro Ecclesia in genere, tametsi testimonium nullum de mortuis orantibus exstat in Scriptura, præter illud somnium sumptum ex libro Machabæorum posteriore.* Hæc Apologia. DEINDE, quod ad mandatum attinet, nullum certè mandatum requiritur, quando ipsa necessitas nos impellit. Exempla plurima sunt in vtroq; Testamento, vt suprà demonstrauimus. Promissio denique minimè desideratur, cùm innumerabilia signa & prodigia ad inuocationem Sanctorum facta satis testentur, Deum audire eos, qui Sanctorum patrocinia ad impetrandum aliquid à Deo adhibent, quanquam in libro Iob, cap. vlt. particulare mandatum, exemplum, & promissionem habeamus, ex quibus de toto genere inuocationis iudicari potest. *Ite ad seruum meum Iob*; en mandatum: *& ipse orabit pro vobis*, en exemplum: *& ego suscipiam faciem eius, vt non vobis imputetur stultitia*; en promissio.

AT, inquiunt, Iob erat viuus & præsens, Sancti verò mortui sunt & absentes. SED non ita est; Sancti enim nunc maximè viuunt ea parte sui, qua preces audire, & pro supplicibus interpellare Deum possunt. Nec sunt absentes, quoad exauditionem, licet loco absentes videantur, vt suprà satis probatum est. Et patet de Angelis ex illo Psal.137. *In conspectu Angelorum psallam tibi.* Et 1. Cor.4. *Spectaculum facti sumus mundo, Angelis, & hominibus.* DE sanctis item hominibus patet ex Apocal. cap.11. & 19. vbi describuntur Sancti in cœlo videntes ea, quæ fiunt in terra. Vnde BASILIVS in libro de virginitate ante medium: *Reuereatur*, inquit, *ipsum sponsum vbiq; præsentem, & huius Patrem ac sanctum Spiritum, & quid singula*

dico? Angelorum innumerabilem multitudinem, & cum his Patrum sanctos spiritus; nullus enim horum est, qui non vbiq; omnia videat. Et GREGORIVS lib. 12. moral. cap. 13. *Quæ animæ intus claritatem omnipotentis Dei cernunt, nullo modo credendum est, quia foris sit aliquid quod ignorent.*

Argumentum SEPTIMVM. Nemo audet causidici partibus apud terrenum Principem fungi, nisi à Principe ipso admissus: *Vnde ergo vermibus,* inquit Caluinus lib. 3. Instit. cap. 20. §. 23. *tanta licentia, vt Deo patronos obtrudant, quibus munus iniunctum non legitur?* 10

RESPONDEO, non facimus Sanctos causidicos, siue patronos eius generis, cuius illi sunt hîc in terris qui iure agunt, caussasque defendunt, quique non misericordiam, sed iustitiam petunt; hos enim à magistratu admitti necesse est. Tribuimus autem Sanctis illud solum munus, quod hîc in terris tribuere solemus amicis & familiaribus Principum, qui sæpe pro miseris intercedunt, nec vlla noua facultate ad id faciendum egent.

Argumentum OCTAVVM. Multi inuocantur, qui non modò sancti, sed nec homines fuerunt, vt Christophorus, Georgius, Catharina; superstitiosa igitur inuocatio est. Ita ratiocinatur Philippus in Apolog. art. 21. Confess. Augustanæ, & Caluinus in libro de ratione veræ reformationis Ecclesiæ, vbi etiam pro solita sua modestia S. Dominicum, carnificem; S. Medardum & quosdam alios, bestias; Sanctos verò generatim, monstra appellat.

RESPONDEO, Sanctorum quorundam historias apocryphas quidem, & incertas esse: non tamen propterea Sanctos ipsos nunquam fuisse. Nam si ita argumentari liceat, plerique Apostoli inter Sanctos numerari non poterunt. nam historiæ, quæ feruntur vel ex Abdia, vel ex aliis, vt plurimùm non sunt prorsus indubitatæ. Habemus quidem in Euangelio vocationem Apostolorum, & pauca quædam ex vita ipsorum, necnon felicem dormitionem S. Iacobi maioris, Act. 12. & S. Petri prędictam mortem gloriosam à Domino, Ioan. 21. At aliorum Apostolorum finem ex diuinis literis non habemus. Quocirca Gelasius Papa Canon. Sancta Romana, distinct. 15. historiam S. Georgij inter apocryphas numerat, & tamen S. ipsum Georgium colendum esse affirmat, quia etsi

apocrypha erat hiſtoria, quæ tunc exſtabat, non tamen apocrypha eſt conſuetudo vniuerſalis Eccleſię, quia ſemꝑ Georgij, Chriſtophori, & Catharinæ memoria celeberrima fuit.

ADDE præterea, quòd ſi apocryphæ ſunt hiſtoriæ trium vel quatuor Sanctorum, innumerabilium aliorum certiſſimæ atq; indubitatæ ſunt; quorundam etiam ſanctitas & gloria in ipſis diuinis literis prædicatur; vt Mariæ, Ioannis Baptiſtæ, Petri, Stephani, & aliorum. Quocirca ſi ideò nolunt aduerſarij Georgium, Chriſtophorum, aut Catharinam colere, quòd eorum hiſtoriæ incertæ ſint, cur Mariam, Ioannem, Stephanum, Petrum, Iacobum, non colunt, quorum hiſtorias negare non poſſunt? cur etiam in ſuis ipſi Calendariis eos ponunt, quos perditiſſimos homines fuiſſe, interdum etiam diuerſæ religionis à ſua, fateri cogerentur, ſi ad rem attendere paulò diligentiùs vellent. de qua re vide Dialogum ſextum Alani Copi Angli.

Argumentum NONVM. Si Sanctorum inuocatio ſuperſtitione, & ethnica imitatione careret; certè non peteretur ab vno Sancto vnum, ab alio aliud, cùm Deus vnus ſit auctor omnium donorum, & iis æquè poſſit per interceſſionem vnius, ac per interceſſionem alterius quidlibet concedere: at Catholici vnum inuocant contra peſtem, alium contra oculorum dolorem, alium contra dolorem dentium.

RESPONDEO, hoc argumentum paſſim inculcant Magdeburgenſes, Caluinus, & alij. ſed antiquam renouant querimoniam Iuliani Apoſtatæ apud Cyrillum libro 6. in Iulianum; Manichæorum, apud Auguſtinum lib. 2. contra Fauſtum, cap. 4. & Vigilantij apud Hieronymum libro in Vigilant. Omnes enim iſti queruntur quòd verterimus idola in Martyres, & eos ſimilibus votis colamus, quod argumentum eſt, maiores noſtros eſſe Cyrillum, Auguſtinum, Hieronymum, & reliquam Eccleſiam, quæ cum illis communicabat: maiores autem Caluini & Magdeburgenſium eſſe Iulianum Apoſtatam, Fauſtum Manichæum, Vigilantium, ac ceteros apoſtatas, vel hæreticos, qui cum eis cõmunicabant.

Sed vt ad rem propiùs accedam, dico, Deum poſſe, ſi voluerit, per quemlibet Sanctorum omnia concedere, & ſine Sanctis etiam multa, vel omnia dare: interdum tamen velle vnius interceſſione, miraculum aliquod operari; aliud verò interceſſione alterius operari. Quis autem nouit conſilium Dei?

Dei? aut quis ei dicere potest, cur ita facis? sicut etiam per vnum operatur Deus miracula, & per alterum fortasse maiorem nulla. cuius rei caussam solus ipse nouit; vt B. AVGVSTINVS docet in epist. 137. ad Clerum & populum Hipponens. *Vbique quidem,* inquit, *Deus est, & nullo continetur vel inclusitus loco, qui condidit omnia. Veruntamen quis potest eius consilium perscrutari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non fiant? multis enim notissima est sanctitas loci, vbi B. Felicis Nolensis corpus conditum est, quò volui vt pergerent (duo Clerici) quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quidquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatum. Nunquid non & Africa sanctorum Martyrum corporibus plena est? & tamen nusquam hîc scimus talia fieri. Sicut enim dicit Apostolus* (1. Cor. 12.) *non omnes Sancti habent dona curationum: ita nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit ille, qui diuidit propria vnicuique sicut vult.* His accedat, quòd etsi quidam Sancti aliquo genere miraculi interdum magis clarent, quàm alij, tamen ab omnibus omnia petimus, nec putamus ita ab vno vnum esse petendum, vt non etiam existimemus alterius intercessione obtineri posse.

Argumentum DECIMVM. Sancti in cœlo nihil sibi mereri, vel impetrare possunt, ergo multò minus aliis. RESPONDEO, Sanctos non posse mereri, nec sibi, nec aliis; tamen ex meritis præcedentibus posse impetrare & sibi & aliis, id quod orando petunt; petunt enim sibi gloriam corporis, nobis autem omnia, quibus indigemus.

SED obiicies, iam præmium acceperunt meritorum suorum, ergo nihil amplius eis debetur. RESPONDEO, eos quidem accepisse præmium, sed ad præmium eorum hoc etiam pertinere, vt semper sint amici Dei, & vt amici impetrent à Deo quidquid ab illo petunt. Sicut etiam hîc in terris, si aliquis, qui diu militauit Regi, omnia stipendia sua acceperit, poterit tamen pro aliis supplicare, & iure amicitiæ obtinebit multò faciliùs, quàm alius, qui nunquam Regi seruiuit.

LIBER SECVNDVS DE RELIQVIIS ET IMAGINIBVS Sanctorum.

CAPVT PRIMVM.

Proponuntur argumenta contra cultum reliquiarum.

ISSERVIMVS LIBRO SVPERIORE DE gloria & cultu Sanctorum: nunc de veneratione earum rerum, quæ ad illos pertinent, id est, reliquiarum & imaginum disputandum erit.

Ac, vt à reliquiis ordiamur, reliquiarum sanctarum cultum primus reprehendere cœpit Eunomius, & post eum Vigilantius, si B. Hieronymo libro contra Vigilantium credimus. Neq; his repugnat quod ibidem paulò infrà idem Hieronymus dicit, hāc hæresim olim erupisse contra Ecclesiam, & aduersus eam scriptum esse librum Tertulliani, qui dicitur Scorpiacus: nec etiam quod in epistola ad Riparium originem huius hęresis reuocet ad Iudęos & Samaritanos; nam verè primus auctor, qui expressè hoc asseruit, Eunomius fuit. Gnostici enim, contra quos scribit Tertullianus suum Scorpiacum, solùm negabant martyria perpetranda. Ex quo tamen deduci poterat, Martyrum corpora nō colenda, quamuis ipsi hoc expressè non dicerent. Porrò Iudæi & Samaritæ omnia corpora immunda esse credunt: nihil tamen in particulari de Sanctorum corporibus disputant.

Post Vigilantium Constantinus Copronymus Imperator, vt Suidas in eius vita scribit, omnes reliquias vbiq; deleri iussit.

iussit. Eadem hæresi laborasse Claudium Taurinensem, scribit Ionas lib. 1. de cultu imaginum. Eandem etiam VVicleffistis placuisse, auctor est Thomas VValdensis tom. 3. tit. 14.

Denique, eandem hoc tempore Lutherani & Caluinistæ excitarunt. Nam Lutherus in serm. de cruce, reliquias vt fidelium seductiones altissimè sub terram abscondendas iudicat. Eum sequuti Magdeburgenses passim reprehendunt cultum reliquiarum, sed præcipuè Centur. 4. cap. 6. col. 456. Idem facit Caluinus libro de reformandæ Ecclesiæ necessitate, & in admonitione de reliquiis.

Argumenta VVicleffistarum duo erant. PRIMVM, quia Matth. 23. arguuntur à Domino Iudæi, quòd ornarent sepulchra Prophetarum. SECVNDVM, quia in tumulis, quæ dicuntur Sanctorum, nec animæ, nec corpora Sanctorum sint, sed soli cineres.

His addit Caluinus in admonitione de reliquiis alia quinque. PRIMVM, quia Deus abscondit Mosi corpus, vt habetur Deuter. vlt. Caussa autem redditur ab omnibus, ne Iudæi illud adorarent. Vnde etiam in epistola Iudæ legimus, Diabolum contendisse cum Michaële Archangelo de Mosi corpore. quia videlicet Diabolus illud manifestare volebat, vt occasionem præberet Iudæis illud adorandi.

SECVNDVM, quia Paulus 2. Cor. 5. dicit, post resurrectionem Christi se non nosse Christum secundum carnem; quibus verbis monet, quidquid in Christo carnale fuit, obliuioni tradendum, & missum faciendum, vt in eo secundum spiritum quærendo & possidendo, omne studium ponamus.

TERTIVM, quia idem Paulus ad Col. 2. damnat omnem cultum arbitrarium, id est, à Deo non institutum, quem ipse Græcè vocat ἐθελοθρησκείαν, tanquam stultitiam, etiamsi speciem sapientiæ habere videatur. At certè cultus reliquiarum non habetur à Domino institutus, sed est voluntarius, & ab hominibus excogitatus.

QVARTVM, quia desiderium reliquiarum nunquam superstitione caret, immò mater est idololatriæ. nam non possunt haberi vel attrectari, quin statim sequatur veneratio; venerationi autem nullus adhibetur modus, quin statim honor Christo debitus ipsis tribuatur. id quod experientia testatur; nam in signum solennis adorationis, cerei nunc passim accendũtur coram Martyrum sepulcris. Et confirmatur;

nam Hieronymus obiicienti Vigilantio esse idololatriam accendere cereos coram reliquiis, nihil aliud respondere potuit, quàm id facere solùm mulierculas, quæ zelum habent, sed non secundum scientiam. Addere possumus Concilium Elibertinum can. 34. vbi dicitur, eiusmodi cereis Sanctorum spiritus inquietari; & Augustinum, qui libro de moribus Ecclesiæ, cap. 34. reprehendit sepulcrorum adoratores.

QVINTVM, quia maxima pars reliquiarum supposititia est, & sępe accidit, vt pro reliquiis Sanctorum ossa latronum, vel etiam canum, aut asinorum veneremur. Id quod probat PRIMVM, quia Augustinus in libro de opere Monachorum, capite 28. cùm dixisset, quosdam Monachos circumferre, & venditare membra Martyrum, addidit: *Si tamen Martyrum*. Si enim iam tunc cœperunt imposturæ, quid modò fieri credendum est? DEINDE, quia tam multæ reliquiæ eiusdem generis inueniuntur, vt oporteat vel eundem Sanctum multa corpora habuisse, vel multas esse falsas reliquias. Hæc ille. quæ omnia argumenta cap. 4. refellentur.

Porrò Caluinistæ vbicunq; possunt reliquias Sanctorum exurunt, & cineres in flumen abiiciunt: & notandum sanè anno M. D. LXII. à Caluinistis corpora Sanctorum Irenæi, Hilarij, & Martini effossa, & cremata, & in profluentem proiecta fuisse, vt refert Surius: quod idem eodem in loco corporibus aliorum Sanctorum fecerant Ethnici ante annos M. CCCC. nam vt scribit Eusebius lib. 5. hist. cap. 3. Ethnici Martyrum reliquias igni absumptas, in Rhodanum abiecerunt. Vt hinc nimirum intelligamus, quanta sit Caluinistarum cum Ethnicis cognatio sacrilegiorum atque perfidiæ. Quòd autem Caluinistæ ferro & flammis agunt, id agunt imposturis, mendaciis & fraudibus Magdeburgenses, quorum aliquas hîc breuiter duximus adnotandas.

CAPVT SECVNDVM.

Deteguntur mendacia Centuriatorum.

NITIO igitur de origine venerationis & cultus reliquiarũ mirabiliter disputant Magdeburgenses; nam Cent. 6. in ipsa prefatione dicunt, eo seculo, nimirum post annum Domini CCCCC. cœpisse cultum reliquiarum occasione templorum, quę tunc ingentibus

tibus ſumptibus exſtruebantur. Iidem tamen Cent. 5. cap. 7. col. 744. dicunt, cultum reliquiarũ ipſo quinto ſeculo, id eſt, ante annum CCCCC. cœpiſſe. Non ergo verum eſt, quod dicunt in præfatione Cent. 6. PORRO iidem auctores Cent. 4. cap. 6. colum. 456. & cap. 13. col. 1446. dicunt, ſuperioribus ſeculis, id eſt, vſque ad annum CCC. nihil haberi in probatis auctoribus de veneratione & tranſlatione reliquiarum, ſed cœpiſſe iſtam ſuperſtitionem ſeculo quarto, quando iuſſu Iuliani Apoſtatæ reliquiæ ſancti Babilæ tranſlatæ fuerunt. Quæ tranſlatio cum ſumma celebritate facta eſt circa annum Domini CCC. LXV. Eo enim tempore Iulianus imperauit, vt S. Hieronymus teſtatur in Chronico: non ergo verum eſt, quod ſcripſerunt Magdeburgenſes Cent. 5. & 6.

Sed neque eſt verum, quod in iſta Centuria 4. dicunt; nam in additione ad primam Centuriam, in vita S. Lucæ, fatentur iidem Centuriatores, ante tempora Iuliani fuiſſe tranſlatas ſummo cum honore reliquias S. Andreæ & S. Lucæ Cõſtantinopolim à Conſtantino Imperatore, vt B. Hieronymus teſtatur libro contra Vigilantium.

Præterea Cent. 2. cap. 3. col. 31. & ſequentibus referunt ad verbum ex hiſtoria Euſebij lib. 4. cap. 15. epiſtolam Eccleſiæ Smyrnenſis de martyrio Polycarpi; in qua epiſtola narratur, Chriſtianis cupientibus reliquias Martyris, & Iudæis pertinaciſſimè reſiſtentibus, iudicem Ethnicũ voluiſſe corpus in medio poſitum cremari vſque ad cineres: & tamen Chriſtianos collegiſſe incredibili auiditate reliquias illas: *Ac ſi eſſent* (inquit epiſtola) *lapidibus precioſiſſimis precioſiores, & auro probatiſſimo probatiores.* Eas autem reliquias à Chriſtianis collectas ad cultum, patet tum ex verbis citatis, tum ex contentione aduerſariorum. Iudæi enim atque Ethnici reſiſtebant, ne reliquiæ raperentur prætextu pietatis. Exiſtimabant enim corpora à Chriſtianis adorari, vt in eodem loco Euſebius teſtatur: non ergo verum eſt, quod dixerunt, Centuria 4.

Sed neque tunc cœpit honor reliquiarum; nam beatus Gregorius libro 3. epiſt. 30. ſcribit, ipſo tempore, quo Petrus & Paulus paſſi ſunt, veniſſe fideles ab Oriente, qui eorum reliquias tanquam ſuorum ciuium peterent; ſed cùm eas detuliſſent vſque ad ſecundum lapidem ab vrbe, diuino miraculo impeditos, non potuiſſe vlterius eas deferre; tum verò à

Romanis fidelibus apud Catacumbas reconditas fuisse. Vnde postea Cornelius Papa (vt in Pontificali Damasus refert) transtulit ad ea loca, vbi nunc iacent. Itaque de origine cultus reliquiarum quatuor mendacia inter se pugnantia Magdeburgenses protulerunt.

SECVNDVM mendacium est Cent. 4. cap. 8. col. 602. vbi postquam dixerunt, rectè & piè Vigilantium contra reliquias scripsisse, Hieronymum autem solis conuiciis & importunitate pro reliquiis pugnasse, addunt Gregorij testimonium: *Id quod* (inquiunt) *etiam Gregorio visum est, qui de scripto Hieronymi contra Vigilantium ita censuit; in Vigilantium ita conuiciis debacchatur Hieronymus, vt plusculum in eo modestiæ cogar desiderare.* At ista verba nullius Gregorij sunt, sed Erasmi in argumento ad librum B. Hieronymi contra Vigilantium.

TERTIVM est Cent. 5. cap. 6. col. 699. vbi sic habent: *Augustinus* (inquiunt) *de reliquiis Stephani scribit, superstitiosum, & magnum concursum multitudinis ad eas in Africam vsque factum, dementatis populis quibusdam illusionibus, quæ pro miraculis habitæ sunt, libro de ciuitate Dei 22. capite 8.* At si legamus totum istud caput, quod ipsi citant, non inueniemus vsquam nomen superstitionis, vel illusionis, sed tantam pietatem erga sacras reliquias, vt hic locus Augustini satis esse videatur ad omnes hæreticorum nebulas dissipandas. Inter alia multa sic ait de quodam miraculo: *Clarissima fœmina est, nobiliter nata, nobiliter nupta, Carthagine habitat, ampla ciuitas, ampla persona, rem quærentes latere non sinunt, &c.* Et infrà: *Vnum est apud nos factum, non maius quàm illa, quæ dixi, sed tam clarum atque illustre miraculum, vt nullum arbitrer esse Hipponensium, qui hoc non vel viderit, vel didicerit, nullum qui obliuisci vlla ratione potuerit.*

Neque est hoc Magdeburgensium solùm mendacium impudens, sed etiam peccatum in Spiritum sanctum, quod Dei miracula testatissima illusiones vocent: & præterea est insania manifesta, cùm beatum Augustinum, virum sapientissimum, quasi pueriliter ludentem faciant. Nam cùm beatus Augustinus toto illo capite probare contendat fidem Catholicam, non carere veris miraculis: nónne prorsus insaniret, secumque ipse, & cum fide pugnaret, si miracula, quibus fidem probari dicit, illusiones ipsemet appellaret, &

popu-

populum, qui illis credit, superstitiosum, & dementatum diceret?

QVARTVM mendacium est omnino simile superiori; nam eadem Cent. 5. cap. 15. col. 1506. dicunt, reliquias Martyrum ab Ethnicis contemptas fuisse, & in eo melius sensisse, quàm superstitiosi Christiani sentiant, Theodoreto auctore lib. 8. de Martyribus. Atqui Theodoretus eo libro nusquam habet, melius sensisse Gentiles de reliquiis, quàm Christianos, sed omnino contrariũ asserit, & defendit. Vide (Lector) locum, & iudex esto.

QVINTVM est Cent. 4. cap. 13. col. 1446. vbi referunt historiam de translatione sancti Babylæ, ex Ruffino lib. 1. cap. 36. quia enim oraculum Apollinis obmutuerat ob viciniam sepulcri sancti Babylæ, & ideò Iulianus Apostata iusserat inde amoueri arcam Martyris: dicunt Centuriatores Diabolum de industria simulasse se impediri à Martyre, vt ea ratiõe occasionem daret celeberrimæ illi translationi, & sic introduceret vsum translationis, & venerationis reliquiarum.

AT istud mendacium est impudentissimum; nam inprimis repugnat omnibus auctoribus, qui de hoc miraculo scribunt, nimirum Chrysostomo libro contra Gentiles, Ruffino lib. 1. cap. 36. Socrati lib. 3. cap. 18. Sozomeno lib. 5. cap. 19. & Theodoreto lib. 3. cap. 10. Deinde miraculum sequens clarè ostendit, Diabolum seriò timuisse; nam vix arca Martyris inde abducta fuerat, cùm descendit ignis de cœlo, & idolum, vnde Diabolus fundebat oracula, totum consumpsit.

Præterea non fuit ista prima translatio reliquiarum; nam, vt iam ostendimus, multæ antea præcesserunt, & idem corpus sancti Babylæ antea fuerat translatum ex Antiochia ad suburbium istud Daphnes, vt Chrysostomus docet; vnde postea Iulianus iterum Antiochiam transferri iussit. non ergo potuit Diabolus illa simulatione velle introducere vsum translationum. Preterea si Diabolus ita cupit istam idololatriam erga reliquias, cur semper instigauit Iudæos, Ethnicos, & Hæreticos, vt abolerent omnes reliquias?

SEXTVM mendacium est in eadem Cent. 4. cap. 13. col. 1447. vbi referunt ex Gregorio Nazianzeno oratione prima in Iulianũ, duos adolescentes nepotes Constantij Imperatoris

ratoris Gallum & Iulianum, volentes exstruere insignem Ecclesiam supra tumulum Mamantis Martyris, inter se diuisisse opus; sed partem illam, quæ exstruebatur à Gallo verè pio, & fideli felicissimè processisse: partem autem, quæ exstruebatur à Iuliano, qui apostata futurus iam mente corruptus erat, non potuisse vnquam coalescere, quod terra in solito more contremiscens, continuò quasi euomeret, quidquid Iuliani sumptibus in fundamentis proiiceretur. Caussam huius miraculi Nazianzenus dicit fuisse, quod sancti Martyres inter se mirificè diligant. ideò enim Martyrem, cui templum exstruebatur, honorem illum recusasse, quòd nollet ab eo honorari, à quo collegas suos contumelia afficiendos præuidebat: & ipsum etiam Deum, qui corda intuetur, opus Galli, tanquam Abelis sacrificium admisisse, opus Iuliani, tanquam sacrificium Cain abiecisse. Sic igitur Gregorius.

At nostri Centuriatores de hoc miraculo duplicem sententiam proferunt. Aiunt PRIMO, temeritatem esse credere, illud portentũ opera Martyris accidisse, propterea quod Martyres non sunt καρδιογνῶσαι, & dormire dicuntur. ita illi loco citato, columna 1445. At licet non sint Martyres ex natura sua καρδιογνῶσαι, id est, cordium scrutatores; quis tamen impedit, quò minus cordium cogitationes illis reuelentur à Deo? & licet dormire dicantur, quia requiescunt à laboribus suis, tamen non sic dormiunt, quasi non videant, nec intelligant; nam si ita esset, tum etiam nec viuerent.

Addunt SECVNDO, columna 1447. Deum impediuisse fabricam Iuliani, vt indicaret, sibi displicere cultum illum superstitiosum Martyrum. At si ita est, cur non impediuit fabricam Galli, qui eidem Martyri operam dabat? An etiam Deum dormiuisse dicent, ac fortasse Galli fabricam non vidisse.

Mendacium SEPTIMVM est in præfatione sextæ Centuriæ, vbi dicunt, à nobis diuinis honoribus coli reliquias, atque easdem etiam, ac si viuerent & sentirent, suppliciter inuocari: *Cœperunt*, inquiunt, *exanguia, & semicorrosa ossa coli, inuocari, diuino honore affici.* Eadem ferè habet Caluinus in libro de necessitate reformandæ Ecclesiæ: *Nec solùm*, inquit,

Sanctos

Sanctos Christi loco adorant, sed etiam eorum ossa, vestes, calceos, & simulacra.

At quis vnquam Catholicorũ reliquias inuocauit? Quis vnquam auditus est in precibus, aut litaniis dixisse: *Sanctæ reliquiæ, orate pro me?* Et quis easdem vnquam diuino honore affecit, vel Christi loco adorauit? Nos enim reliquias quidem honoramus & osculamur vt sacra pignora patronorum nostrorum: sed nec adoramus vt Deum, nec inuocamus vt Sanctos, sed minore cultu veneramur, quàm Sanctorum spiritus, nedum quàm Deum ipsum. Ita respondit etiam olim Hieronymus Vigilantio idem obiicienti: & multò etiam antè idem responderunt discipuli S. Polycarpi apud Eusebium, loco antea citato, lib. 4. hist. cap. 15.

CAPVT TERTIVM.

Asseritur veritas, & probatur.

NVNC ad argumenta pro veritate accedamus. PRIMVM sumi potest ab exemplis Scripturarum Exodi 13. Moses discessurus cum populo ex Ægypto in Palæstinam, noluit ibi relinquere ossa sancti Iosephi, iam dudum mortui, sed ea honorificè secum asportauit, & transtulit in terram promissionis: Non ergo superstitiosum neq; nouum est, transferre ossa Sanctorum, vt Magdeburgenses in singulis Centuriis clamant. ITEM Deuter. vltimo, Deus ipse (vt Hieronymus contra Vigilantium argumentatur) corpus Moysi honorauit, dum illud propriis manibus sepeliuit. ITEM 4. Reg. 13. ossa Helisæi cùm tetigissent mortuum quendam hominem, continuò illum ad vitam reuocarunt: Non ergo Deus contemnit ossa Sanctorum, sed ea honorat, & honorari cupit, dum per illa miraculum tam insigne patrauit. ITEM 4. Reg. 23. cùm Iosias delubra idolorum euerteret, & omnem idololatriam delere vellet, tantùm abest, vt reliquias Sanctorum delendas esse existimaret, vt cùm aliorum mortuorum ossa effodisset, & in cineres redegisset, ossa tamen sancti Prophetæ ibidem reperta asseruari iusserit.

ADHAEC de sepulcro Domini legimus Isa. 11. *In eum* (Messiam videlicet) *Gentes sperabunt, & erit sepulcrum eius gloriosum.* Hunc locum de sepulcro Christi intelligi certum est,

tum ex ipsis verbis, tum ex Apostolo Rom. 15. quod autem non intelligatur solùm de sepulcro pro eo tempore, quo ibi Christus iacebat, sed etiam pro tempore futuro, ac proinde reliquias honorandas: docet Hieronymus in ep. ad Marcellam, vt migret Bethlehem, vbi docet, Isaiam prædixisse id, quod modò fit, vt sepulcrum Domini ab omnibus honoraretur. Ex quo refellitur Lutheri blasphemia, qui in libro de abolenda Missa dicit, Deo non maiorem curam esse de sepulcro Domini, quàm de bobus.

DENIQVE, si Christus hìc adesset, & nos vestem eius deuotè oscularemur, continuò nos idololatras esse Lutherus & Caluinus dicerent; at mulier Emorrhoissa solam fimbriam Christi fideliter tetigit, & sanata est, Matth. 9. Neque Actorum 5. sunt reprehensi populi, qui certatim ad vmbram Petri eo modo, quo poterant, attingendam occurrebant, sed potius fidei suæ præmium retulisse dicuntur, & tamen quæ reliquiæ viliores ipsa vmbra cogitari possunt? Neque habiti sunt Act. 19. superstitiosi, qui Pauli sudaria, & semicinctia deferebant ad ægrotos, vt etiam nos modò facimus, sed potius religionem illorum miraculis confirmabat Deus.

Argumentum SECVNDVM ex Conciliis diuersarum partium orbis terræ. Ex Oriente habemus Concilium NICAENVM II. act. 3. quod vocat reliquias fontes salutares, quibus Deus multa beneficia hominibus præstat; & act. 7. in vltima definitione iubet deponi Clericum, & Laicũ excommunicari, qui reliquias Martyrum contemnit, & non, vt rem sacram, cum honore tractat.

Item ex Oriente habemus GANGRENSE Concilium ante annos M.CC. canone vltimo, vbi anathema dicit iis, qui memorias Martyrum, id est, loca, vbi sunt Martyrum reliquiæ, execrantur. Eustathiani enim, contra quos coactum fuit Concilium, nolebant ingredi Martyrum basilicas, ne corpora Martyrum, quæ ipsi immunda putabant, venerari viderentur.

Ex Africa Concilium CARTHAGINENSE V. can. 14. iubet, vt nulla altaria, vel memoriæ Martyrum dedicentur, nisi ibi sint aliquæ Martyrum reliquiæ: & aliter dedicata euertantur: vel populus admoneatur, ne ea loca frequentet, ne superstitione aliqua teneatur, si colat videlicet quasi Martyris sepulcrum, vbi reuera non est corpus Martyris. At si est

super-

superstitio colere pro Martyris corpore, id quod non est reuera tale; Religio igitur erit corpus veri Martyris colere; religioni enim opponitur superstitio.

Ex Hispania habemus Concilium BRACCARENSE III. can. 5. vbi statuitur, in supplicationibus thecam reliquiarum gestari debere manibus Episcoporum, aut aliorum Sacerdotum, populo præcedente & sequente.

Concilium EPANNENSE, in Gallia celebratum, canone 25. iubet, reliquias Sanctorum non poni in Ecclesiis, vbi non sunt Clerici, qui sacris cineribus psallendi frequentia famulentur.

Ex Germania habemus Concilium MOGVNTINVM, tempore Caroli Magni celebratum, in cuius canone 51. statuitur, ne corpora Sanctorum transferantur de loco ad locum, sine consilio Episcopi, & licentia sanctæ Synodi. quod certè ad honorem nō exiguum sanctarum reliquiarum pertinet.

Habemus denique ex Italia Concilium LATERANENSE, sub Innocentio III. cap. 62. vbi cauetur propter periculum fraudum, ne nouas reliquias vllus publicè venerari incipiat, sine auctoritate summi Pontificis. Vnde est lex canonica, cap. Cùm ex eo, de reliquiis, & Sanctorum veneratione; cui similis est lex etiam ciuilis, C. de Episcopis & Clericis, L. Decernimus.

TERTIO, probatur ex Patribus. EVSEBIVS lib. 7. hist. ca. 15. de sede lignea sancti Iacobi Apostoli: *Seruatur*, inquit, *cum ingenti studio, velut à maioribus tradita memoria sanctitatis, & cum magna veneratione habetur.* Hæc ille. Non ergo rideant Lutherani, si quando audiunt, Romæ cathedram S. Petri ligneam honorari.

Sanctus ATHANASIVS in vita B. Antonij, scribit sibi ab Antonio relictum pallium tritum, & addit: *Legatarius Antonij benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio eius meruerat accipere, Antonium in Antonij muneribus amplectitur, & tanquam magna hæreditate ditatus, lætanter per vestimentum recordatur imaginem sanctitatis.* De eodem Magno Antonio Hieronymus refert in vita Pauli primi Eremitæ, cùm Pauli tunicam ex foliis palmarum contextam Antonius adeptus esset, ob ipsius Pauli reuerentiam, illam induere

solı-

solitum; in diebus tantùm solennibus Paschæ & Pentecostes.

Sanctus BASILIVS in Psalmum 115. in illud; Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius: *Quando,* inquit, *Iudaicè quis moriebatur, abominabilia erant morticinia: cum pro Christo mors contingit, preciosæ sunt reliquiæ Sanctorum eius. Antea dicebatur Sacerdotibus & Deo dicatis; Non contaminabitur ex aliquo mortuo: nunc autem qui contingit ossa Martyris, quandam sanctificationis societatem assumit, ex gratia corpori insidente.* Et oratione in quadraginta Martyres, loquens de reliquiis ipsorũ per totam illam regionem dispersis: *Hi sunt,* inquit, *qui nostram regionem administrãt, & veluti turres quædam cohærentes securitatem ab hostium incursu exhibent, non vno loco seipsos includentes, sed multis iam locis hospites facti, & multas patrias exornantes.*

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum Martyrem, initio orationis: *Anima quidem,* inquit, *ex quo sublimis abiit, in suo loco requiescit, & corpore soluta cum sui similibus vnà viuit. Corpus verò venerandum & immaculatum, ipsius instrumentum, cum multo honore, & cultu compositum atque ornatum, in augusto, sacroque loco situm est.* Deinde narrat multis verbis eos, qui templa Martyrum ingrediuntur, primò mirari molem ædificij, deinde parietes & pauimentum pulchrè ornata, tum statuas & picturas varias; & subiungit tandem: *Vbi his,* inquit, *oculos oblectauit, cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem, contrectationem eius esse credens: quòd si quis etiam puluerem, quo conditorium, vbi Martyris corpus quiescit, obsitum est, auferre permittat, pro munere puluis accipitur, ac tanquam res magni precij condenda terra colligitur; nam ipsas attingere reliquias, si quando aliqua eiusmodi prospera fortuna contingat, vt id facere liceat, quàm id sit multum desiderandum, & optandum, ac summarum precum donum, sciunt experti, & eius desiderij compotes facti.*

Gregorius NAZIANZENVS oratione prima in Iulianum paulò ante medium, reprehendens Iulianum, quòd cùm Deorum falsorum monimenta veneraretur, veri Dei amicorum, & Martyrum corpora despiceret: *Non victimas,* inquit, *pro Christo cæsas reueritus es?* (& aliquot interpositis) *quorum vel sola corpora idem possunt, quod animæ sanctæ;*

sanctæ, siue manibus contrectentur, siue honorentur, quorum vel solæ sanguinis guttæ, atq; exigua passionis signa idem possunt, quod corpora. Hæc non colis, sed contemnis & aspernaris, qui Herculis rogum, ex calamitate iniuriisq; mulieribus illatis excitatum, admiraris.

Eusebius EMISSENVS homilia de sancta Blandina: *Vbi sunt,* inquit, *qui venerationem sacris Martyrum dicunt deferendam non esse corporibus? &c.*

Sanctus CYRILLVS, Episcopus Hierosolymitanus, catechesi 18. *Vt autem,* inquit, *non solùm anima Sanctorum honoretur credaturq;, quod etiam in corporibus mortuorum inest virtus, seu potentia; iacens in sepulcro Helisæi mortuus, mortuumq; Prophetæ corpus attingens, viuificatus est.*

Sanctus Ioannes CHRYSOSTOMVS sermone de sanctis Iuuentio & Maximo, primùm laudat eos, qui corpora illa inhumata relicta piè rapuerunt, etiamsi cum periculo vitæ suæ. Deinde subiungit: *Idcirco sæpius eos inuisamus, tumulos adoremus, magnaq; fide reliquias eorum contingamus, vt inde benedictionem aliquam assequamur.* Vide eundem homilia vltima in epistolam ad Romanos, vbi dicit Romam excellere omnibus vrbibus, propter corpora Petri & Pauli. Item homilia 61. ad populum, vbi comparat sepulcra & reliquias Sanctorum cum sepulcris & cadaueribus Imperatorum, & Regum, & ostendit illa summo honore coli, ista deserta & abiecta esse: & pulchrè dicit, summum honorem Cõstantino Imperatori fuisse, quod potuerit fieri ianitor B. Petri, quia nimirum sepultus erat ad fores eius basilicæ, vbi conditæ erant aliquæ particulæ B. Petri reliquiarum.

THEODORETVS libro 8. ad Græcos de Martyribus: *Ac animæ quidem,* inquit, *triumphatorum Martyrum in cælesti nunc patria vitam agunt Angelorum choris intersitæ: Eorum verò corpora, nõ singula quidem singulis monumentis conduntur, sed ciuitates, oppida, paganiq; conuentus hæc inter se sortitò partiti sunt, laborantibusq; animis, ac ægrotis corporibus salutaria ea confiteri non cessant.*

Denique Ioannes DAMASCENVS libro 4. cap. 16. de fide Orthodoxa, copiosè disputat de Martyrum reliquiis venerandis.

Iam ex Latinis: Sanctus AMBROSIVS sermone 93. de sanctis Nazario & Celso in fine: *Quod si dicas mihi,* inquit, *quid*

honoras in carne iam resoluta, atq; consumpta? honoro in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices: honoro viuentis memoriam perennitate virtutis: honoro per confeßionem Domini sacratos cineres: honoro in cineribus semina æternitatis: honoro corpus, quod mihi Dominum ostendit diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere. Cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reuerentur et dæmones? quod & afflixerunt in supplicio, sed glorificant in sepulcro? honoro itaq; corpus, quod Christum honorauit in gladio, quod cũ Christo regnabit in cœlo.

MAXIMVS in sermone de sanctis Octauio, Aduentore, & Solutore: *Cuncti*, inquit, *Martyres deuotißime percolendi sunt, sed ij præcipuè venerandi sunt à nobis, quorum reliquias poßidemus.*

GAVDENTIVS Episcopus Brixiæ, tractatu de dedicatione Basilicæ: *Vt venerandas Sanctorũ reliquias haberemus, Deus noster tribuit. deinde vt hanc honori eorum basilicam fundare valeremus, ipse largitus est, &c.* Vide totum tractatum, vbi multa de cultu reliquiarum loquitur.

Sanctus PAVLINVS natali tertio sancti Felicis, de vrbe Roma loquens, ob reliquias Apostolorum, sic ait:

Nam prius imperio tantùm, & victricibus armis,
Nunc & Apostolicis terrarum es prima sepulcris.

Ibidem:

Martyris ad tumulum debes & terra coronas.

PRVDENTIVS in hymno de sancto Laurentio:

O ter, quaterque, ô septies
Beatus vrbis incola,
Qui te, ac tuorum cominus
Sedem celebrat oßium.
Cui propter aduolui licet,
Qui fletibus spargit locum,
Qui pectus in terram premit,
Qui vota fundit murmure.
Vix fama nota est abditis,
Quàm plena Sanctis Roma sit,
Quàm diues Vrbanum solum
Sacris sepulcris floreat.

Sanctus HIERONYMVS in libro aduersus Vigilantium: *Dolet,*

Dolet, inquit, *Martyrum reliquias precioſo operiri velamine, & non vel pannis, vel cilicio colligari, vel proiici in ſterquilinium: vt ſolus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur.* Idem in epiſtola ad Marcellam quam ſcripſit nomine Paulæ & Euſtochij, inter alia bona quæ ſunt in Palæſtina, numerat, poſſe adorare ſacros cineres Ioannis Baptiſtæ, Heliſæi, & Abdiæ, qui ibi ſeruantur.

RVFFINVS lib. II. hiſt. cap. 28. cùm Gentiles tempore Iuliani oſſa B. Ioannis Baptiſtæ apud Sebaſtem Palæſtinæ igni cremarent: *Quidam*, inquit, *cùm tantùm nefas humanis quidem manibus, ſed mente ferina fieri viderēt, mori gratius habentes, quàm huiuſcemodi piaculo funeſtari, inter eos, qui oſſa ad exurendum legebant mixti, diligentius ac religioſius congregantes, furtim ſe vel ſtupentibus, vel inſanientibus ſubtraxère, & ad religioſum patrem Philippum venerādas reliquias pertulère, &c.* Vide eundem, lib. eodem, cap. 33.

Sanctus AVGVSTINVS epiſt. 103. ad Quintianum: *Portāt ſanè* (latores epiſtolæ) *reliquias beatiſsimi & glorioſiſsimi Martyris Stephani, quas non ignorat ſanctitas veſtra, ſicut & nos fecimus, quàm conuenienter honorare debeatis.*

Auctor libri de Eccleſiaſticis dogmatibus, cap. 73. *Sanctorū corpora, & præcipuè beatorū Martyrum reliquias, ac ſi Chriſti membra, ſynceriſsimè honoranda credimus.*

Sanctus LEO in ſermone de ſancto Laurentio, de craticula eius loquens: *Nam, quid*, inquit, *non ad victoris gloriam ingenium tuum reperit, quando in honorem tranſierunt triumphi etiam inſtrumenta ſupplicij?*

Sanctus GREGORIVS lib. 5. epiſt. 50. ad Palladium: *Quia reliquias*, inquit, *ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, necnon Laurētij, atq; Pancratij Martyrum cum veneratione præbuimus, hortamur, vt eas cum reuerētia ſuſcipere, & collocare, auxiliante Domino, debeatis.* Idem repetit epiſtola ſequenti. Idem lib. 3. epiſt. 30. Conſtantiæ Imperatrici petēti caput ſancti Pauli reſpondet, ſacrilegum eſſe corpora tantorum Sanctorum tangere, vel inſpicere. Et ibidem narrat, multos repētina morte obiiſſe, quòd præſumpſiſſent ad corpora Sanctorū tangenda, vel aſpicienda propiùs accedere; & tandem pollicetur ſe miſſurum aliquid de raſura catenarum ſancti Pauli, ſi tamen limādo aliquid detrahere poterit; eam enim eſſe catenarum illarum cōditionem, vt pro dignitate, vel indignitate

petentium, aut sine mora vlla ramenta de catenis lima excutiantur, aut nihil omnino excuti possit, etiamsi totis viribus quis limando laboret.

Sanctus Gregorius TVRONICVS libro de gloria Martyrum & Confessorum, nihil ferè aliud tractat, vt superuacaneum sit aliquid inde velle decerpere. Omitto Bedam, Bernardum, ac posteriores, quod de fide ipsorum ne aduersarij quidem dubitent.

QVARTO, probatur ex miraculis factis ad reliquias, quæ certè non fierent, si Deo cultus reliquiarum nõ placeret. Sanctus EPIPHANIVS in vita Isaię, Ezechielis, & Hieremię scribit, à plurimis coli solita sepulcra eorum ob multa beneficia, quæ in iis locis propter merita eorundem Prophetarum Deus conferebat.

Sanctus BASILIVS oratione in Mamantem dicit, omnibus nota esse miracula, quibus Martyr aliis sanitatem, aliis vitã reddiderit. Et oratione in Iulittam scribit, cùm reliquiæ sanctæ Iulittę ad quendam locum adductæ fuissent, vbi laborabatur penuria aquæ, mox è terra erupisse fontem aquę dulcissimæ, vt videretur sancta illa, quasi mater vel nutrix communis, totam illam regionem lacte suo alere.

Sanctus Gregorius NAZIANZENVS oratione in Cyprianum: *Omnia potest*, inquit, *puluis Cypriani, cum fide, vt sciunt hi, qui ipsi experti sunt, & miraculum ad nos vsque transmiserunt.*

Sanctus CHRYSOSTOMVS in lib. contra Gentiles, de reliquiis sanctæ Babylæ Martyris: *Sententiæ*, inquit, *nostræ abundè fidem faciunt, quæ quotidiana à Martyribus eduntur miracula.*

PALLADIVS in historia Lausiaca, capite 26. ad reliquias Philemonis, multa miracula facta narrat. Sanctus AMBROSIVS sermone de sanctis Geruasio & Protasio, & epistola ad sororem de eisdem, inter multa miracula facta refert etiam cæcum nomine Seuerum, arte lanionem, omnibus notissimum, fuisse curatum ad contactum feretri, quo reliquię portabantur. vbi etiam non tacet idem B. Ambrosius, Arianos impudentissimè negare ausos illa miracula, quæ totus populus videbat.

Sanctus HIERONYMVS libro contra Vigilantium: *Tu*, inquit, *sæpius hoc vilissimo tortus es puluere*; vbi dęmonem alloquitur,

loquitur, qui per os Vigilantij reliquias Sanctorum, viliſſimũ puluerẽ appellauerat. & in epiſt. ad Euſtochium de vita Paulę, narrat ad ſepulcra Eliſæi & Ioannis Baptiſtæ, atq; Abdiæ, rugire dæmones conſueuiſſe: In vita Hilarionis dicit, magna quotidie ſigna fieri ad ſepulcrum eius.

Sanctus AVGVSTINVS lib. 22. ciuitat. Dei, cap. 8. tot miracula dicit facta ad reliquias S. Stephani breuiſſimo tempore, vt multi libri ſcribendi ſint ſi omnia referri debeant. SVLPITIVS in vita Martini dicit, ſolo contactu veſtis eius curatam mulierem à fluxu ſanguinis. Alia id genus ſine numero referri poſſent.

QVINTO, probatur ex miraculis, quæ ſæpe in ipſis Sãctorum mortuis corporibus cernuntur, per quæ Deus apertiſſimè nos ad eorum venerationem quaſi inuitare videtur. S. Ioannes CHRYSOSTOMVS ſcribit in ſermone de ſanctis Iuuentio & Maximo, vultus eorum corporum ita ſplendere cœpiſſe poſt mortem, vt non poſſet in eos intendi ſine honore quodam, & planè tales fuiſſe, qualem deſcribit vultum Stephani S. Lucas Act. 6. cùm ait: *Intuebantur vultum eius tanquam vultum Angeli.*

Sanctus HIERONYMVS in vita Hilarionis ſcribit, corpus eius poſt decem menſes adhuc omnino integrum repertum, & tantis fragrans odoribus, vt delibutum vnguentis videretur.

Sanctus AVGVSTINVS ſerm. 2. de ſancto Vincentio, dicit, corpus eius expoſitum feris, à coruo mirabiliter defenſum: & proiectum in aquas mergi non potuiſſe. Et libro 9. Confeſſ. capite 7. dicit corpora ſanctorum Geruaſij & Protaſij incorrupta per plurimos annos à Deo conſeruata, vt ſuo tempore propalarentur.

SVLPITIVS in epiſtola ad Baſſulam Socrum, de obitu ſancti Martini dicit, poſt mortem eius in ipſius corpore glorificati hominis apparuiſſe figuram; fuiſſe enim carnem eius vitro puriorem, lacte candidiorem, vt ſeptennis pueri decorem oſtenderet. Quod idem de corpore diui Franciſci refert ſanctus Bonauentura. De ſancto Eduardo Rege Anglorum, qui ante annos CCCC. floruit, ſcribit auctor eius vitæ apud Surium menſe Ianuario, anno XXXVI. ab eius obitu, inuentum eſſe corpus ipſius integrum, plenum ſucco, flexibile, ac ſi etiam tunc viueret, & non ſolùm oſſa & carnes in nullo

læſas, ſed nec pilos capitis aut barbæ, nec ipſas veſtes aut calceos. Quid de corpore ſancti Andreæ dicemus, ex quo liquor mirificus perpetuò funditur.

SEXTO, probatur ex inuentione & reuelatione diuinitus facta Sanctorum corporum. Si enim Deo cultus reliquiarum non placeret, cur ipſe ſeruis ſuis corpora Sanctorum, quæ latebant, oſtenderet? Sancto Ambroſio reuelata diuinitus corpora ſanctorum Geruaſij & Protaſij, ſcribit ipſe in epiſtola de hac re, quæ fertur in Tomis Surij. ſcribit hoc idem ſanct⁹ Auguſtinus lib. 9. Confeſſ. cap. 7. EXSTAT etiã epiſtola Luciani, in qua ſignificat ſibi diuinitus oſtenſa corpora ſanctorũ, Stephani, Nicodemi, & aliorum. fuiſſe autẽ verum illud Stephani corpus, innumerabilia miracula oſtenderunt, de quibus Euodius libros duos conſcripſit. Et B. Auguſtinus ſermone 91. ex nouis: *Latuit*, inquit, *tanto tempore corpus eius* (Stephani) *proceſſit quando Deus voluit, illuminauit terras, tanta miracula fecit, mortuus viuos facit mortuos, quia nec mortuus.*

Ad hæc refert SOZOMENVS libro 5. capite 8. oſſa ſanctorum Martyrum Neſtabi & Euſebij fratrum, quæ Gazenſes miſcuerant cum oſſibus camelorum & aſinorum, ne à Chriſtianis internoſci poſſent, ſanctæ cuidam fœminæ diuina reuelatione oſtenſa, & ab eadem collecta fuiſſe. Idem Sozomenus lib. 7. cap. vltimo, refert oſſa Abacuch, & Micheæ Epiſcopo cuidam diuinitus reuelata fuiſſe. Idem Sozomenus lib. 9. cap. 2. refert quadraginta Martyrum reliquias diuina reuelatione inuentas.

BEDA de ſex ætatibus in Martiano, refert caput Ioannis Baptiſtæ ab ipſo Ioanne reuelatũ duobus Monachis. & in Zenone ſcribit, corpus ſancti Barnabæ cum Euangelio Matthæi ſuper eius pectore inuentum, ipſo Barnaba reuelante.

SEPTIMO, probatur ex tranſlatione reliquiarum, de vno loco ad alium, honoris gratia, ab antiquis celebrari ſolita. Nec enim negari poteſt, quin ad honorem pertineant ſacrorum oſſium tranſlationes. Prima quidem & antiquiſſima tranſlatio fuit oſſium Ioſeph ex Ægypto in Palæſtinã, à Moyſe facta Exod. 13. Deinde tranſlatio reliquiarum Petri & Pauli, quæ facta eſt ipſo tempore, quo paſſi ſunt, ad Catacumbas: GREGORIVS lib. 3. epiſt. 30. Tum eorundẽ corporum tranſlatio è Catacumbis, partim ad Vaticanum, partim ad prædiũ Lucinę in via Hoſtienſi. Cornelius Papa epiſt. 1. Ruffinus lib. 2.

cap.

cap. 28. deſcribit tranſlationem reliquiarum Ioannis Baptiſtæ ex Palæſtina Alexandriam.

Sanctus HIERONYMVS libro contra Vigilantium ſcribit, tempore Conſtantini Imperatoris tranſlatas Conſtantinopolim, Andreæ, Lucæ, & Timothei reliquias, & tempore Archadij trãſlatas ex Iudæa in Thraciam reliquias Samuelis Prophetæ, tanto honore, vt in vaſe aureo ab Epiſcopis reliquiæ portarentur, comitante tanta populorum frequentia, vt à Palæſtina vſque ad Chalcedonem iungerentur populorum examina.

Sanctus AMBROSIVS initio exhortationis ad virgines: *Ego*, inquit, *ad Bononienſe inuitatus conuiuiũ, vbi ſancti Martyris celebrata tranſlatio eſt, apophoreta vobis plena ſanctitatis & gratiæ reſeruaui.* AVGVSTINVS lib. 9. Confeſſ. cap. 7. *Cùm*, inquit, *corpora ſanctorum Geruaſij & Protaſij propalata & effoſſa digno cum honore transferrentur, &c.* Chryſoſtomus libro de S. Babyla deſcribit, quanto honore reliquiæ Martyris trãſlatæ ſint. Sozomenus lib. 7. ca. 10. deſcribit tranſlationem reliquiarum S. Meletij Antiocheni. Theodoretus lib. 5. cap. 36. deſcribit tranſlationem reliquiarum Chryſoſtomi. Euagrius lib. 1. cap. 16. deſcribit honorificam tranſlationẽ ſancti Ignatij ſub Theodoſio iuniore Antiochiam.

OCTAVO, probatur ex eo, quod reliquiæ ſub altaribus recõduntur, cuius rei meminit S. Ambroſius in exhortatione ad virgines, de reliquiis Vitalis & Agricolæ, & in epiſtola ad ſororem, de inuentione corporum Geruaſij & Protaſij. Sanctus Hieronymus libro contra Vigilantium. Sanctus Auguſtinus ſerm. 11. de Sanctis. Sozomenus lib. 5. cap. 8. & Concilium Carthaginenſe V. can. 14. Videtur autem iſta conſuetudo Apoſtolorum tempore cœpiſſe; nam ideò Ioanni Apocalyp. 6. oſtẽſæ ſunt in cœlo animæ Martyrum ſub altari, quia corpora eorũ in terris ſub altaribus requieſcũt, vt Auguſtinus inſinuat loco notato. PORRO ad magnum honorẽ pertinere hunc locum reliquiis aſſignatum, docent Hieronymus & Auguſtinus locis notatis, & res ipſa hoc docet. Semper enim altaria in magno honore fuerunt, ita vt etiã ſuo modo adorarentur; nam Tertullianus libro de Pœnitentia, inter ritus Chriſtianorum ponit, aris Dei adgeniculari.

NONO, probatur ex vſu cereorum & lampadum, quibus honorantur ſacræ reliquiæ; nam quòd lumen ſit honoris ſi-

gnum, nec sit superstitiosum, lumen accendere ante rem inanimam, etiam sole lucente, patet ex candelabro, quod semper lucebat ante arcam testimonij, Exod. 25. Fuisse autẽ vsum accendendi cereos coram reliquiis, patet ex obiectione Vigilantij apud Hieronymum: *Videmus*, inquit, *moles cereorum sole fulgente accendi, &c.* Et ex ipso Hieronymo epistola ad Riparium: *Ergo accensi ante tumulos eorum cerei idololatriæ insignia sunt?*

Item ex Constantino, qui, vt habetur primo Tomo Conciliorum in vita Syluestri, inter alia dona, quæ obtulit sacris reliquiis Petri, Pauli, Laurentij, sanctæ Crucis, multa numerantur candelabra, multæ lucernæ, quæ perpetuò ardere deberent: nec est credibile, Constantinum aliquid obtulisse, quod non esset in vsu antea in Ecclesia. Præterea Theodoretus in histor. lib. 5. cap. 36. testatur in translatione reliquiarum S. Chrysostomi, plurima accensa lumina prælata fuisse.

PAVLINVS natali 3. Felicis, describens cultum, qui sancto Felici habebatur:

Aurea, inquit, *nunc niueis ornantur limina velis,*
Clara coronantur densis altaria lychnis,
Limina ceratis adolentur odora papyris.
Nocte, dieque micant, sic nox, splendorq́; diei
Fulget, & ipsa dies cœlesti illustris honore,
Plus micat innumeris lucem geminata lucernis.

GREGORIVS lib. 3. Dialog. cap. 24. meminit lampadis, quæ ardebat etiam noctu, dormientibus omnibus, in templo S. Petri.

DECIMO, probatur ratione ducta ab vtili, & ab honesto. Ratio ducta ab vtili, est apud Chrysostomum in libro de sancto Babyla Martyre. Deus enim, vt Chrysostomus ait, nihil ferè vtilius nobis reliquit ad salutem, Sanctorum reliquiis. nihil enim efficacius repræsentat, & infigit in animo memoriam Sanctorum, quàm sepulcrum ipsorum. statim enim atque videmus sepulcrum Sancti alicuius, recordamur illius, & virtutum eius, patientiæ, caritatis, castitatis, pietatis; & simul cogitamus quãta gloria fruatur in cœlis pro labore breuissimo huius vitæ, &c.

Ratio ducta ab honesto est multiplex. PRIMVM enim corpora Sanctorum fuerunt organa animarum ad omne opus bonũ. Vide Tertullianũ de resurrectione carnis. SECVNDO, fuerunt,

fuerunt, & ſunt inſtrumenta Dei ad miracula. TERTIO, ſunt pignora patronorum. QVARTO, ſunt exuuiæ cariſſimorum. QVINTO, ſunt trophæa triumphantium. SEXTO, deſignata ſunt ad gloriam incredibilem, nimirum, vt ſint poſt reſurrectionem corpora ſole clariora, & vſque adeò corporibus omnibus præſtent, vt ſuper omnia meritò collocentur. His igitur, aliiſque de cauſſis Sanctorum reliquiæ à fidelibus magni fiunt, & debito cultu honorantur.

CAPVT QVARTVM.

Soluuntur argumenta aduerſariorum.

X iis, quæ dicta ſunt, non erit difficile argumenta ſoluere, quæ initio propoſuimus.

Igitur ad PRIMVM argumentum, quod erat Ioannis VViclef ex Euangelio deprom-ptum, reſpondemus, Dominum non reprehendere Iudæos, quòd ædificarent, vel ornarent monumenta Prophetarum, ſed quòd non imitarentur eos quorum monumenta ornabant, ſed potius eos, qui illos occiderunt, atque ita ſeipſos condemnarent. Sic enim exponunt eum locum ferè omnes Patres, vt Hilarius, Hieronymus, Chryſoſtomus, Theophylactus in cap. 23. Matth. & Ambroſius, ac Beda in cap. 11. Lucæ.

Propheticorum, inquit AMBROSIVS, *ædificatione tumulorum, ſceleris eos, qui occiderunt, arguebant, & ſimilium æmulatione factorum ſe quoque declarabant paternæ iniquitatis hæredes; non igitur ædificatio, ſed æmulatio loco criminis æſtimatur.* Hæc ille. Et CHRYSOSTOMVS homil. 75. in Matth. *Non quia ædificant*, inquit, *nec quia Patres ſuos accuſant, Væ illis dixit, ſed quoniam ita facientes, & ita dicentes Patres ſuos condemnare audebant, cùm ipſi peiora committerent.*

DICES; At Luc. 11. Dominus ait: *Profectò teſtificamini, quia conſentitis operibus Patrum veſtrorum, quia illi Prophetas occiderunt, vos autem ædificatis eorum ſepulcra.* Vbi videtur Dominus accuſare ipſam ædificationem tanquam teſtimonium conſenſus in necem Prophetarum.

RESPONDET Chryſoſtomus loco citato, Iudæos ædifi-

care ſolitos ſepulcra Prophetarum, non vt honorarent Prophetas, ſed vt oſtenderent vires, & potentiam maiorum ſuorum, qui Prophetas occidere potuerunt. Licet enim Iudæi non eſſe hanc ſuam intentionem dicerent, ſed omnino contrariam; tamen reuera hanc fuiſſe eorum intentionem patet, quia occidere quærebant Dominum Prophetarum.

HIERONYMVS in cap. 23. Matthæi paulò aliter exponit; dicit enim antiquos Iudæos ex ſuperbia occidiſſe Prophetas; recentiores autem ex ſuperbia, & ambitione ædificaſſe ſepulcra eorundem, & proinde eo facto conſenſiſſe operibus Patrum ſuorum.

CAIETANVS ſatis accommodatè exponit, eum, qui ſepelit occiſum, poſſe id facere vel vt honoret mortuum, vel vt compleat actum homicidæ; ordinariè enim homines occiduntur, & poſtea ſepeliuntur, vt ſcelus lateat. Iudæi autem etiamſi dicerent ſe ædificare ſepulcra Prophetarum, vt eos honorarent, tamen id facere videbantur, vt complerent opera Patrum ſuorum, vt patet ex eo, quod ipſi poſtea maiores Prophetas, id eſt, Chriſtum, & Apoſtolos aliquos occiderunt.

Ad SECVNDVM dico, in monumentis adeſſe, vt minimum, memoriam Sanctorum; nam inde ſepulcra Sanctorũ apud veteres paſſim dicuntur memoriæ. Porrò memoria Sanctorum honorabilis eſt. Alioqui nec in ſepulcro Chriſti adeſt nunc anima, vel caro Chriſti, & tamen iuxta Iſaiam, cap. 11. erit ſepulcrum eius glorioſum. Dico præterea, in ſepulcris Sanctorum inueniri alteram partem ſubſtantiæ ipſorum, id eſt, materiam illam ipſam, quam Spiritus Sanctorum animarunt, & rurſum animabunt.

Ad PRIMVM Caluini de Moyſi corpore, multis modis reſponderi poteſt. Hilarius in cap. 17. Matth. Ambroſius lib. 1. de Cain, cap. 2. & Gregorius Nyſſenus in vita Moyſis dicunt, Moyſem nondum eſſe mortuum, & proinde nec ſepultum, ſed tranſlatum cum Henoch, & Helia. id quod etiam aliqui recentiorum docent. Sed id non facilè defendi poteſt; & firmis argumentis eam ſententiam oppugnat Rupertus in cap. vltimum Deuteronomij. PHILO in fine librorum de vita Moyſis docet, mortuum quidem Moyſem, & ſepultum, ſed ad gloriam Moyſis pertinere, quòd ſepultus ſit in ſepulcro tam admirando, vt nullus hominum dignus

fuerit

fuerit vnquam illud conſpicere. quo etiam videtur alludere Oecumenius in epiſt. Iudæ. Probabile tamen eſt quod ſcribit Chryſoſtomus hom. 5. in Matth. occultatum fuiſſe Moyſi ſepulcrum, ne à Iudæis coleretur pro Deo.

Dices; nec coluerunt Moyſem viuentem pro Deo, ergo multò minus coluiſſent mortuum. Respondeo, viuentem non coluerunt, quia quotidie ab illo audiebant, vnum eſſe verum Deum, ſe autem illius ſeruum: At poſt mortem recordati mirabilium eius, & non audientes verba eius, facilè potuiſſent adduci vt crederent eſſe Deum, eumque adorarent ſi ſcirent vbi eſſet, præſertim quia valde credibile eſt corpus eius, licet mortuum, conſeruaſſe adhuc ſplendorem vultus & decorem, quem antea habebat, ſicut multis Sanctorum accidit. Exemplum habemus in ſerpente æneo; nam Num. 21. iubente Moyſe aſpiciebant Iudæi tacti à ſerpentibus in illum æneum ſerpentem, & curabantur; nec tamen eum adorabāt cultu latriæ, quia nimirum Moyſes dixerat illis, ſerpentem illum non eſſe Deum, ſed ſignum duntaxat ſalutis: at 4. Reg. 18. eidem ſerpenti tanquam Deo ſacrificabant, cùm tamen iam nulla operaretur miracula, & ideò ab Ezechia confractus fuit.

Dices; idem periculum eſt nunc in reliquiis aliorum Sanctorū. Respondeo, falſum eſſe. nam populus Iudæorum eo tempore propenſiſſimus erat ad idololatriam, ita vt etiā vitulos aureos coleret; Vnde poſt captiuitatem Babylonicam, quia populus ille non amplius coluit idola, videmus Deum illuſtraſſe ſepulcrū Iſaiæ, Ezechielis, Hieremiæ, Heliſæi, Abdiæ, & aliorum multis miraculis, & gratum habuiſſe cultum, qui oſſibus eorū exhibebatur, vt Epiphanius, & Hieronymus tradūt. Adde quod nunq̄ eſt auditum apud Chriſtianos, vt aliqui Sanctorum reliquiis diuinos honores detulerint. nec deſunt in Eccleſia, qui & literis, & ſermonibus populos doceant, quis cultus reliquiis debeatur.

Ad Secundum dico, 2. Cor. 5. cùm dicitur: *Etſi nouimus Chriſtum ſecundū carnem, ſed iam non nouimus*, per carnē intelligi mortalitatē & paſſibilitatem; & ſenſum eſſe, ſi nouim⁹ aliquando Chriſtum mortalem & paſſibilem, nunc non nouim⁹, niſi immortalē & impaſſibilem; ſicut 1. Cor. 15. dicitur: *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt.* Et Hebr. 5. *Qui in diebus carnis ſuæ p̄ces ſupplicationesq; obtulit, etc.* Sic expo-

nunt

nunt omnes, Chryſoſtomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, Ambroſius, Anſelmus, &c.

Eodem modo reſpondit VII. Synodus action. 6. Tomo IV. eidem argumento, quod ab Iconomachis obiectum fuerat, vbi etiam additur teſtimonium ſancti Cyrilli. Et quod non velit Apoſtolus docere (quod Caluinus ait) eſſe obliuioni tradendum, & miſſum faciendum quidquid in Chriſto carnale fuit, id eſt, omnem memoriam humanitatis eius, vt ſolùm de ſpiritu & diuinitate cogitemus, patet; nam Paulus 1. Corinth. 11. dicit Sacramentum Euchariſtiæ inſtitutum in memoriam paſſionis; & addit: *Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat*: & ipſe nihil ſæpius repetit, quàm crucem, & paſſionem, & mortem Domini. Et quomodo, quæſo, iuxta Iſaiam, cap. 11. eſſet ſepulcrum eius glorioſum, ſi deberemus obliuiſci mortis Domini? DENIQVE vel debemus recogitare beneficia Domini, vel non: Si non, ingratiſſimi ſumus, contradicimusque Paulo, qui Hebr. 12. ait: *Recogitate eum, qui talem aduerſum ſemetipſum à peccatoribus ſuſtinuit contradictionem.* Si ſic, ergo debemus incarnationem, natiuitatem, paſſionem, & mortem Domini cogitare.

Ad TERTIVM dico. PRIMO, cultum reliquiarum non eſſe cultum voluntarium, id eſt, ab hominibus excogitatũ, ſed eſſe à Deo inſpiratum, vt patet ex Scripturis citatis; nam Scriptura approbat cultum ſepulcri, & fimbriç Chriſti; item vmbræ Petri, ſudariorum & ſemicinctiorum Pauli, &c.

Dico SECVNDO, apud Paulum Col. 2. ἐθελοθρησκείαν non ſignificare cultum quomodocunque voluntarium, id eſt, non præceptum à Deo, ſed ab homine excogitatum; ſed cultum ſuperſtitioſum, vt noſter interpres rectè vertit: ſiue falſam religionem, vt exponit ſanctus Hieronymus in epiſt. ad Algaſiam quæſt. 10. Probandum igitur eſſet Caluino cultum reliquiarum eſſe ſuperſtitioſum, vel falſum, ſi vellet eſſe reprehenſum à Paulo.

Ad QVARTVM; nego periculum eſſe idololatriæ, immò cultus reliquiarum eſt deteſtatio omnis idololatriæ. nam Martyres mortui ſunt, vt idololatriam deſtruerent; qui ergo Martyris reliquias colit, indicat ſe gaudere de idololatriæ deſtructione. & rectè Chriſtiani apud Ruffinum lib. 1. cap. 35.

cùm

cùm transferrent reliquias Babylæ, canebant magna voce, *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.*

Ad illud de cereis, dico cereos accensos coram tumulis Martyrum non esse signum adorationis Deo debitæ; nam non offeruntur cerei Martyribus tanquam sacrificia, sed accenduntur in signum lætitiæ. ignis enim accendi solet ad lætitiam significandam etiam in rebus prophanis. Præterea, ignis signum est gloriæ; vnde Imperatoribus Romanis, & Imperatricibus vbique ignis præferebatur, teste Herodiano, lib. 1. Sancti autem vera gloria nunc fruuntur, & cum Christo regnant, atque imperant in cœlis, vt meritò illorum memoriæ ignis accendi possit. Denique ignis signum est vitæ, proinde cereis protestamur viuere Sanctorum animas, & ipsa corpora suo tempore victura.

Ad Hieronymum dico, eum cùm ait de iis qui accendunt cereos coram reliquiis (*Confiteor zelum Dei habent, sed non secundum scientiam*) loqui de iis, qui cereos accendunt, existimantes inde Martyres illustrari; nam Vigilantius dixerat, per Ironiam: *Magnum honorem præbent huiusmodi homines beatissimis Martyribus, quos putant de vilissimis cereolis illustrari.* De his ergo qui cum tali opinione falsa cereos accendunt, Hieronymus dicit, eos zelum habere, sed non secundum scientiam.

Quòd autem Hieronymus absolutè putauerit bonum coram reliquiis accendi cereos, patet PRIMO, quia in epist. ad Riparium ipsemet affert in argumentum cultus Sanctorum vsum accendēdi cereos. & lib. in Vigilantiū ait: *Caussabantur quondam & Apostoli quod periret vnguentum, sed Domini voce correpti sunt. neque enim Christus egebat vnguento, nec Martyres lumine cereorum: & tamen illa mulier in honore Christi fecit, deuotioq; mentis eius recipitur: & quicunque accendunt cereos, secundum fidem suam, habent mercedem.* Et infrà: *Illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est, hoc fit Martyribus, & idcirco recipiendum est.*

SECVNDO idem patet, quia Hieronymi tempore erat vsus eiusmodi cereorum non solùm apud mulierculas, sed etiam apud Episcopos & vniuersam Ecclesiam, vt patet ex Paulino, Theodoreto, & aliis suprà citatis.

TERTIO, si esset superstitio accendere cereos interdiu coram reliquiis, esset etiam accendere cùm legitur Euangelium,

gelium, & cùm mortui deferuntur ad sepulcrum. Atqui consueuisse ad Euangelium accendi cereos in toto Oriente, docet Hieronymus ibidem contra Vigilantium: & accendi in funere, docet ipse idem in vita Paulæ, vbi dicit in funere Paulę etiam Episcopos cereos accensos gestasse.

Ad Concilium Elibertinum respondimus cùm ageremus de Purgatorio, Concilium id prohibuisse, quia fiebat more Gentilium, inter quos tunc Christiani versabantur, &c.

Ad Augustinum dico, eum vocare sepulcrorum adoratores quosdam, qui (vt ipse putabat) sacrificium panis & vini, aliarumque epularum manibus defunctorum offerebant, & deinde iisdem cibis & vino se ingurgitabant, & inebriabant. Sic enim loquitur: *Noui*, inquit, *sepulcrorum adoratores, noui multos esse, qui luxuriosissimè super mortuos bibant, & epulas cadaueribus exhibentes, super sepultos seipsos sepeliant, & voracitates, ebrietatesq; suas deputent religioni.* Sed hæc scripsit Augustinus initio conuersionis suæ. Postmodum autem reprehendit quidem illam consuetudinem, sed non tanquam idololatriam; nam lib. 6. Confess. cap. 2. dicit, matrem suam consueuisse ex pietate id facere: sed Mediolani ab Ambrosij Clericis fuisse prohibitam. Ambrosius enim prohibuerat istam consuetudinem, ne daretur occasio ebrietati, & quia videbatur affinis superstitioni Gentilium, licet integro animo à Christianis id fieret. Idem etiam Augustinus lib. 8. ciuit. Dei, cap. 27. dicit meliores Christianos id non facere, eos autem, qui id faciunt, non sacrificare defunctis Martyribus, sed ponere super tumulos Sanctorum epulas, vt à Deo per merita Martyrum sanctificentur.

Quòd autem Augustinus non putauerit malum venerari sepulcra Sanctorum, patet ex epist. 42. ad Madaurenses: *Videtis*, inquit, *imperij nobilissimi eminentissimum culmen ad sepulcrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et Nota, Augustinum hæc scribere idololatris, vt ostenderet idolorum cultum à Christianis destructum. Præterea August. cùm reprehendit sepulcrorum adoratores, certè non reprehendit Chrysostomum, & Hieronymum, sed turbas imperitorum. Atqui Chrysostomus sermone in Sanctos Iuuentium & Maximum dicit: *Tumulos Martyrum adoremus*: & Hieronymus ad Marcellam, vt migret Bethleem, dicit, sepulcra & cineres Ioannis Baptistæ, Helisæi, & Abdiæ meritò adorari à fidelibus in Palęstina.

GAVDENTIVS Brixianus Ambroſij æqualis, tract. 4. in Exodum: *Gulæ,* inquit, *ſuæ cauſſa primùm cœperunt homines prandia mortuis præparare, quæ ipſi comederent; poſt hoc ſacrificia etiã auſi ſunt eis ſacrilega celebrare, quamuis nec ipſi minus mortuis ſuis ſacrificent parentalia, dum ſuper ſepulcrorum menſas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, ſpiritum balbutiunt, &c.* vbi arguit morem illum tanquã ex Gentilium errore relictum. Itaque fortaſſe pauci quidam mortuis ſacrificabant, qui etiã meritò reprehenduntur, ſed non propterea omnis cultus ſacrarum reliquiarum abolendus eſt, quia nimius cultus iure reprehenſus eſt.

Ad QVINTVM argumentum, negamus reliquias, quæ publicè in templis exponuntur venerandæ, eſſe ſuppoſititias. Semper enim Eccleſia diligenter curauit, ne fraudes fierent, & præcipuè poſt decretum Concilij Lateranenſis, vt nullæ reliquiæ publicè recipiantur ſine auctoritate Romani Pontificis.

Ad illud Auguſtini *(ſi tamen Martyrum)* dico, non mirum, ſi Auguſtinus dubitabat de reliquiis, quas quidam priuati homines circumferebant. nos autem de reliquiis agimus, quæ publicè in templis conſeruantur.

Ad illud, de pluribus corporibus, dico, in variis locis eſſe partes eorundem corporum, ſed denominari à parte totum; nam, vt ſcribit Baſilius oratione in 40. Martyres, toti Martyres 40. dicebantur tunc eſſe in variis vrbibus, quia quælibet ciuitas habebat partem eorum. Theodoretus etiam lib. 8. de Martyribus dicit, Martyrum corpora raró inueniri integra in vno aliquo monumento, ſed eſſe diuiſa, & diſtributa in varia loca.

Denique, ſanctus Ioannes Chryſoſtomus in libro, quòd Chriſtus ſit Deus, Apoſtolũm Petrũm & Romæ, & Conſtantinopoli iacere dicit, cùm tamen Conſtantinopoli nihil eſſet, niſi aliqua particula; nam corpus ipſum Romæ eſſe ſepultum idem Chryſoſtomus teſtatur homilia 32. in epiſt. ad Romanos. Sed verba eius audiamus ex libro iam citatò: *Romæ,* inquit, *quæ vrbium eſt regaliſſima, relictis omnibus, ad ſepulcra piſcatoris & pellionis currunt Reges, & præſides, & milites. & Conſtantinopoli Reges noſtri magnam gratiam putant, non ſi prope Apoſtolos, ſed ſi vel extra eorum veſtibula, corpora ſua ſepeliantur, fiantq́; piſcatorum oſtiarij Reges.*

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

De nomine Imaginis & Idoli.

SEQVITVR nunc ordine ſuo diſputatio de cultu imaginum; cuius diſputationis octo erũt partes. PRIMVM enim dicendum erit de nomine imaginis, idoli, & ſimulacri. SECVNDO, qui fuerint hoſtes imaginum. TERTIO, an liceat habere imagines. QVARTO, an liceat eas colere. QVINTO, quo cultu colendæ ſint.

His addam peculiarem tractatum de cruce, & quidem trimembrem. Nam PRIMO agemus de vera cruce Dominica. SECVNDO, de imagine crucis permanente. TERTIO, de imagine tranſeunte, id eſt, de ſigno crucis, quod in aëre pingimus.

Vt igitur à nomine incipiamus, Henricus Stephanus in ſuo theſauro in voce εἴδωλον, ſcribit apud Eccleſiaſt. idolum vocari omne ſimulacrũ, numen aliquod repræſentans, quod cultu & honore dignamur. Ex quo ſequitur apud Eccleſiaſticos imagines Chriſti & Sanctorum, & præcipuè imagines Trinitatis rectè vocari idola. Etſi quidem Henricus per Eccleſiaſticos intelligit Doctores ſuos, Caluinum, Martyrem, Illyricum, & alios eiuſdem claſſis. rectè dicit, illi enim vix vnquam aliter imagines noſtras appellant, quàm idola. Si autem per Eccleſiaſticos intelligit ſanctos Patres, vel Apoſtolos, & Prophetas, falſiſſimũ eſt, quod ipſe dicit; nam inprimis VII. Synodus, act. 5. & act. 7. anathema dicit iis, qui imagines Chriſti & Sanctorum vocant idola.

Deinde Origenes homilia octaua in Exod. & Theodoret⁹ quæſt. 38. in Exod. exponentes illud Exodi 20. *Non facies tibi ſculptile* (quod LXX. verterunt εἴδωλον) *& omnem ſimilitudinem, &c.* Dicunt inter imaginem & idolum hoc intereſſe, quòd imago eſt vera rei ſimilitudo; vt cùm pingimus hominem, equum, &c. Imago enim ab imitando dicta eſt. Idolum autẽ eſt falſa ſimilitudo, id eſt, repræſentat id, quod reuera non eſt. vt cùm Gentiles proponebant ſtatuas Veneris, aut Mineruæ. illa ſigna, idola erant, quia repræſentabant Deos generis fœminini, quales Dij nec ſunt, nec eſſe

poſſunt:

poſſunt: Atque ita nec verè repræſentabant, ſed erant falſæ imagines. id enim, quod non eſt, repræſentari non poteſt. Ex quo intelligimus imagines Chriſti & Sanctorum nõ eſſe idola. Sed nec Trinitatis, aut Angelorum imagines ſunt idola, quia non ſunt factæ ad repræſentandam naturam Trinitatis, vel Angelorum, ſed ad exprimendam formam, in qua apparuerunt, vel certè eorum proprietates, vt infrà dicemus.

Hanc eſſe veram differentiam illarum vocum ſecundum Eccleſiaſticos, probatur PRIMO, quia Scriptura nuſquã tribuit nomen idoli vlli veræ imagini, ſed ſolùm ſimulacris Gẽtilium, quæ falſos Deos referebant. Scriptura vocat Filium Dei imaginem Patris, Sap. 7. Coloſſ. 1. & ad Hebræos 1. at nunquam vocat idolum Patris. & 3. Reg. 7. dicitur Salomon feciſſe ad ornatum templi imagines Cherubin ad ſimilitudinem hominum, item imagines leonum, boum, palmarum, malogranatorũ, florum, &c. nec vnquam iſta vocantur idola, quia nimirum rerum verarum ſimilitudines erant.

SECVNDO, quia Scriptura Teſtamenti veteris idola vocat ordinariè אֱלִילִים, vt Leuit. 19. 26. & alibi, vel אֲוָנִים, vt Num. 23. Oſeæ 6. & alibi. Porrò אֱלִיל ſignificat vanũ, falſum; & ſimiliter אָוֶן vanum, mendacium; interdum etiam vocat שֶׁקֶר, id eſt, mendacium, vt Hieronymus notat in cap. 7. Oſeæ. vbi ſemper vides idolum aliquid falſi ſignificare. Denique Habacuch ſecundo ait Scriptura: *Quid prodeſt ſculptile, quia ſculpſit illud fictor ſuus conflatile, & imaginẽ falſam?* vbi clariſſimè definitur idolũ imago falſa. cui ſimile eſt, quod ait Plato in Theeteto, cùm ait, ψεύδη καὶ εἴδωλα περὶ πλείονος ποιησάμενοι τοῦ ἀληθοῦς, id eſt, mendacia & idola pluris faciunt, quàm veritatem, vbi idolum cum mendacio coniunxit, & veritati oppoſuit.

TERTIO, quia B. Paulus 1. Corinth. 8. ait: *Scimus, quia nihil eſt idolum in mundo.* vbi idolum nihil eſſe dicitur, quia licet ſit aliquid ſecundum materiam, tamen nihil eſt formaliter, cùm id repræſentet quod nihil eſt, & proinde nec verè repræſentet, & cõſequenter nec ſit. Cui loco alium ſimilem adducit Hieronymus in caput 7. Oſeæ, ad probandum idolum nihil eſſe; nam Heſter 14. ſecundum LXX. dicitur: *Ne tradas ſceptrum tuum his, qui non ſunt,* id eſt, idolis.

QVARTO, quia B. Hieronymus in cap. 2. Habacuch, & in cap. 13. Zachariæ, & alibi passim confert hæreses cum idolis, quia vt idolũ est falsa imago, ita hæresis est falsa imaginatio.

QVINTO, ex ipsa vocis proprietate; nam (vt Tertullianus docet libro de idololatria) idolum est diminutiuũ ab εἶδος, id est, forma, & significat formam paruam, non quantitate sola, sed perfectione. Est enim propriè idolum (vt exponit Eustathius in lib. 11. Odisseæ) imago inanis, qualis est, quæ cernitur in vmbra hominis, & qualia sunt phantasmata, id est, imagines quas imaginatione fabricamus, quibus sæpe nihil respondet in re; & qualia denique sunt spectra & vmbræ mortuorum, quæ videntur quidem esse aliquid solidum, sed inanes sunt. Vnde Homerus in 11. Odisseæ, & Lucianus in Dialogo de mortuis, animas mortuorum vocãt εἴδωλα. & Virgilius in 6. lib. Æneidos videtur idipsum explicare voluisse, cùm ait:

Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Aeneas, strictamq; aciem venientibus offert:
Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare caua sub imagine formæ;
Irruat, & frustrà ferro diuerberet vmbras.

Vbi quod Homerus, & Lucianus vocant εἴδωλα, vocat ipse vmbras, & cauas imagines, id est, vanas & inanes. Quoniam ergo idolum propria & primaria significatione designat imaginem inanem, inde scriptores sacri, & Ecclesiastici Doctores vocauerunt idola statuas falsorũ Deorum, licet solidæ sint quoad materiam, quia inanes sunt quoad formam, id est, quoad repræsentationem. Hæc de nomine idoli.

Nomen simulacri est quidem paulò communius; nam Lactantius lib. 6. de vero cultu, cap. 10. & 13. vocat hominem Dei simulacrum; & libro secundo de origine erroris, cap. 2. dicit, simulacrum dici à similitudine, & proinde omnẽ veram imaginem posse dici simulacrum. Verius tamen est, quod alij dicunt, simulacrum dici à simulando, non à similitudine; nam in Scripturis simulacra vbique ponuntur pro idolis. Semper enim vbi Latinus interpres posuit simulacra, vt Act. 15. Psal. 113. 1. Ioan. vlt. & alibi, semper in Græco est εἴδωλα. & B. Augustinus in Psalm. 135. dicit, Latinos ea simulacra vocare, quæ à Græcis dicuntur idola. Hieronymus quoq; in cap. 7. Oseæ dicit,

cit, sic opponi simulacrum Deo, sicut opponitur mendacium veritati, quia simulacrum Deum falsum refert.

Denique, sicut Homerus, & Lucianus vocant idola vmbras mortuorum, quæ videntur solida corpora quædam, & non sunt; ita etiam Lucretius libro 4. & Virgilius lib.4. Georgicorum, & lib.6. Æneidos, easdem mortuorum vmbras passim appellant simulacra.

CAPVT SEXTVM.

De Principibus Iconomachorum.

AVCTORES Iconomachiæ fuerunt omnes aut Iudæi, aut Mahumetani, aut Magi, aut manifestè Hæretici, ita vt negare nō possint qui hoc tempore oppugnant imagines, auos & maiores suos fuisse impios.

Alphonsus de Castro, verbo, Imago, tribuit hunc errorem cuidam Felici, quem dicit damnatum in Concilio Franconiæ, teste Platina in Adriano primo, nec tamen potest inueniri, quis iste Felix fuerit. Tribuit item Sereno Episcopo Massiliæ, quem B. Gregorius reprehendit lib.7. epist.109. & lib. 9. epist. 9. deniq; eundem errorem tribuit Alphonsus B. Epiphanio in epist. ad Ioannem Hierosolymitanum.

Sed nullus horum, pace Alphonsi, in isto errore versatus est; nam Felix damnatus in Synodo Francofordiensi, est Felix Episcopus Vrgelitanus. Is autem (vt ex Adone in Chronico, & Iona lib.1. patet) solùm docuit Christum esse Filium Dei adoptiuum: quia tamen eadem Synodus reprobauit eodem tempore (vt ex eodem Adone in Chronico anni DCC.XCII. patet) Pseudosynodum Græcorum contra imagines, putauerunt tam Platina, quàm Alphonsus, hæresim Felicianam esse hæresim Iconomachorum.

Serenus autem confregit quidem imagines, sed nullo modo Iconomachis hæreticis annumerandus est; nam imagines fregit, quia videbat eas à Christianis, tum recens conuersis, adorari pro Diis. Vnde B. Gregorius laudat zelum eius & fidem, & solùm reprehendit temeritatem, quod ausus sit id facere, quod nullus vnquam Episcopus fecerat, & monet eum, vt populum instruat cur imagines ab Ecclesia teneantur,

& præmissa instructione imagines in templis reponi sinat. Nec erat opus, vt Castro diceret, Serenum, & Epiphanium excusari ab hæresi, quia res nondũ erat determinata. Satis enim res determinata erat vsu totius Ecclesiæ: sed nihil isti cõtra fidem, aut veritatem egerunt, vel docuerunt. Ac præsertim Epiphanius, qui purgatur ab omni suspicione erroris circa imagines in VII. Synodo, act. 6. tomo 5. & nos infrà de hac re agemus. Et certè non sine temeritate, & præiudicio Catholicę fidei tam crassi errores tam magnis viris tribuuntur.

Nicolaus Sanderus lib. 1. c. vlt. de imaginibus dicit, primos Iconomachos fuisse Manichæos, tum quia id videtur indicare Tharasius in VII. Synodo, tum etiam, quia Faustus apud Augustinum lib. 20. c. 3. contra Faustum, gloriatur, à suæ sectæ hominibus Deum sine simulacris coli: Sed an res ita se habeat, vehementer dubito; nam Tharasius in VII. Synodo, act. 5. non dicit Manichæos respuisse imagines, sed dicit, Iconomachos dum imagines respuunt, similes esse Manichæis, qui asserebant, Christum non habuisse verum corpus; qui enim negat Christum posse depingi, videtur existimare, Christum non habere verum corpus. Porrò Faustus apud Augustinum non loquitur de imaginibus Sanctorum, sed solùm de imaginibus Dei. Vnde nec Faustus eo loco reprehendit Catholicos, quòd haberent imagines, nec Augustinus reprehendit Manichæos, quod imaginibus carerent: Ergo primi Iconomachi sunt Iudæi, qui in suo Thalmud quod prodiit anno Christi CD. LXXVI. ord. 2. tractat. 1. dist. 2. disertè docent, Christianorum Ecclesias esse domos idololatriæ. quod propter imagines dictum esse patet tum ex VII. Synodo, vbi frequẽter Iconomachi dicuntur Hebræi: tum ex Dialogis Leontij, vbi altercatur Iudæus cum Christiano de imaginibus. habetur pars horum Dialogorum in VII. Synodo, act. 5.

Circa idem tempus Zenone imperãte exstitit Xenaias, quẽ Principem Iconomachorum fuisse dicunt Nicephorus lib. 16. cap. 27. & Cedrenus in compendio. Fuit autem iste Xenaias homo Persa, & barbarus, immò & seruus fugitiuus: & licet nõ esset baptizatus, simulans tamen se Christianum irrepsit ad Episcopatum. Sed quamquam iste apertè suasit, non esse venerandas imagines: nõ tamen legimus, quòd persuaserit, nisi fortè aliquibus paucis. At post annos ferè centum, Iustino iuniore Imperatore, Samaritani quidam irruperunt in Eccle-

ſiam quandam, & in imagines Chriſti, & Sanctorum ferociſſimè graſſati ſunt, vt patet ex epiſtola Simeonis Eremitæ ad Iuſtinum Imperatorem, quæ habetur in VII. Synodo, act. 5.

Non diu poſtea poſt annum Domini D C. exortus eſt Mahumetus, qui ſuæ ſectæ hominibus nullas imagines in templis permiſit, vt ex Alcorano, cap. 15. & 17. & ex ipſa experientia patet. Nec enim Turcæ imagines habent, & nos idololatras putant propter cultum imaginum.

Iterum poſt annos ferè centũ, id eſt, poſt annum DCC. Domini, Hebræus quidam maleficus Ezidi Regi Arabum Mahumetano promiſit XXX. annos vitæ, ſi in ſuo imperio iuberet imagines Chriſti, & Sanctorũm ex Chriſtianorum Eccleſiis auferri, & comburi. Iuſſit ille, ſed cùm Chriſtiani non parerẽt, immiſit Arabes, & Hebræos in Eccleſias, qui negocium impigrè perfecerunt: Sed Rex Ezides anno ſequenti obiit, & Hebræus tanquam impoſtor à ſucceſſore eius turpiſſima morte mori coactus eſt. Narratur hiſtoria in VII. Synodo, act. 5. necnon à Cedreno, Zonora, & Niceta in vita Leonis Iſauri.

Paulò pòſt, Leo Iſaurus Imperator à Iudæis ſimiliter perſuaſus, publico edicto imagines deponi, & deleri ex tẽplis omnibus iuſſit: Et multos Chriſtianorum reſiſtẽtium neci dedit. vnde Iconomachi cognomen inuenit. Auctores ſunt, Cedrenus, Zonaras, Paulus Diaconus, & alij. Atque hic fuit primus Chriſtianorum, qui bellum mouit contra imagines; nam etſi Philippicus, teſte Paulo Diacono, depoſuerat imagines ſex Synodorũ: tamen id fecerat odio ſextę Synodi, non odio imaginũ. Fuit enim Philippicus Monothelita, nõ Iconomachus.

Vtrum autem Leo rectè fecerit, an malè, vel ex eo perſpici poteſt, quod maluit in ea cauſſa Iudæorum maleficorum conſiliis adhærere, quàm ſancti Gregorij Papæ, & ſancti Germani Patriarchæ Conſtantinopolitani; qui tunc ſedebant, & Imperatori apertè reſtiterunt, vt ex iiſdem auctoribus patet. Fuiſſe autem Gregorium illum, & Germanum, optimos, & doctiſſimos Pontifices tradunt hiſtorici omnes eius temporis Græci & Latini. Reſtiterunt etiam Leoni duodecim ſapientes, qui cum præpoſito ſuo, qui dicebatur magiſter Oecumenicus, publicis ſumptibus alebantur, & omnium optimi, & ſapientiſſimi erant: quos Leo vnà cum domo, & inſtructiſſima eorum bibliotheca combuſſit. Vide Zonaram in vita huius Leonis.

Impietatem porrò Leonis ſequutus eſt Conſtantinus Copronymus huius Leonis filius, qui in ſignum futuræ improbitatis dum baptizaretur, ſacrum fontem ſtercore fœdauit: & præterea Necromãticus fuit, & hæreticus Neſtorianus; nam non credidit B. Mariam eſſe Deiparam, vt ex Zonara, & Cedreno cognoſci poteſt.

Monet autem rectè Sanderus Gulielmum Xilandrum, nõ fideliter vertiſſe in hac hiſtoria verba Cedreni. vbi enim Cedrenus ſcripſit, Conſtantinum iſtum exegiſſe iuramentum ab omnibus Imperio ſuo ſubiectis, quo iuramento confirmarent, nullam ſe imaginem adoraturos; illa verba, εἰκόνι μὴ προσκυνῆσαι τινὶ, ille vertit, nulli ſe ſimulacro ſupplicaturos; quaſi videlicet Chriſtiani idolis ſupplicent. Cùm tamẽ conſtet, vt iam oſtendimus, imagines non rectè vocari ſimulacra; & vſus Chriſtianorum habeat, vt imagines veneremur, non vt eis quaſi viuentibus & ſentientibus ſupplicemus. Sed nimirum qui fidem Deo non habet, nihil mirum, ſi etiam fidem non ſeruet in libris transferendis.

Poſt annum deinde DCCC. cùm aliquandiu quieuiſſet bellum contra imagines; iterum renouatum eſt à Leone Armenio Imperatore; & qui ei ſucceſſerunt, Michaële Balbo, & Theophilo, quos omnes improbiſſimos fuiſſe, poſtremum etiam Iudaicæ ſectæ, & Necromantiæ addictum, teſtantur Cedrenus & Zonaras in vita ipſorum.

Eodem tempore, quo Theophilus in Oriente imagines oppugnabat, exſtitit in Occidente ſub Imperio Ludouici Pij Caroli Magni filij Claudius Hiſpanus, Epiſcopus Taurinenſis Felicis Vrgelitani diſcipulus, qui imagines omnes, & cruces è templis omnibus ſuæ diœceſis abſtulit. Fuit autem homo imperitus, & ſuperbus, vt ex libello eius libris Ionæ inſerto apparet, & hæreſim Arianam, iam ſepultam, rurſus ad lucem reuocare conatus eſt.

Poſt illa tempora circa annum Domini M.CCC.LXXII. exſtitit Ioannes VVicleſ, qui obiter attigit imaginum reprehenſionem, ſed diſcipuli eius acriùs poſtea imagines oppugnauerunt. Vide Thomam VValdenſem tom. 3. tit. 19. Eundẽ errorem tribuit VValdenſibus Claudius Couſſordius libro contra VValdenſes, articulo vltimo.

Scribit etiam Ioannes Cochlæus lib. 3. hiſt. Huſſitarum, à Hiero-

Hieronymo de Praga imaginem Chriſti crucifixi deiectam, & ſtercore fœdatam, cùm tamen ipſe in cubiculo adoraret imaginem VViclefi diademate coronatam.

Denique hoc noſtro ſeculo primus, qui imagines è templis abſtulit, Andreas Carolſtadius fuit, anno M.D.XXII. teſte Ioanne Cochlæo in vita Lutheri. Lutherus autem quamquam rem probaret, reprehendit tamen auctorem, vt ibidem Cochlæus dicit, quia, vt id faceret, non à ſe poteſtatem, & auctoritatem flagitauerat. Item Zvvinglianos contra imagines pugnaſſe ſcribit Cochlæus in actis Lutheri anni M.D.XXVI. Philippus quoq; in locis communibus explicans decalogum, reprehendit imaginum venerationem. Similiter Magdeburgenſes Cent. 8. paſſim, ſed præcipuè cap. 9. & 10.

Denique Ioannes Caluinus lib. 1. c. 11. & lib. 4. c. 9. §. 9. Inſtit. acerrimè imaginum cultum reprehendit. & Caluiniſtæ, vbicunq; poſſunt, eas frangunt, vel comburunt, vel abradunt.

CAPVT SEPTIMVM.

Licere imagines & facere, & habere.

Is præmiſſis, vt oſtendamus licere Chriſtianis vſum imaginum, proponemus, & refutabimus varios, qui de hac re exſtiterũt, errores.

Ac PRIMVS quidem eſt Iudæorum, qui quondam propenſiſſimi erant ad idololatriam; at poſt Chriſti aduentum ſuperſtitioſiſſimi ſunt contra imagines. Dicunt enim iure diuino prohibitum eſſe imagines quaſlibet efficere, teſte Paulo Burgenſi, addit. 2. ad Lyranum ſuper cap. 20. Exod. quod idem docent VVicleſiſtæ apud VValdenſem tom. 3. tit. 19. cap. 152. Ratio eorũ eſt, quia Exod. 20. dicitur: *Non facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem, &c.* Ceterùm hic eſt error manifeſtus. Et ſine dubio non prohibetur in decalogo omnis imago, ſed ſolùm illa, quæ dici poteſt idolum, id eſt, imago, quę habetur pro Deo, vel quę repræſentat tanquam Deum eam rem, quæ nõ eſt Deus. Cùm enim dicitur: *Non habebis Deos alienos,* prohibetur actus interior idololatriæ. cùm autem additur: *Non facies tibi ſculptile, &c.* Prohibetur actus exterior. Vide Auguſtinum quęſt. 71. in Exodum.

Probatur hæc ſententia PRIMVM, quia ſi prohiberetur omnis imago, ſequeretur præcepta decalogi non eſſe tantùm decem, ſed vndecim, vel duodecim contra Scripturam, quæ dicit eſſe decem, Exod.31.& 34. Deut.4.9. & 10. nam conſtat vnum præceptum eſſe: *Non habebis Deos alienos.* Alterum, non aſſumes nomen Dei in uanum. III. Sabbatha ſanctifices. IV. Honora parentes. V. Non occides. VI. Non mœchaberis. VII. Non furaberis. VIII. Non dices falſum teſtimonium. IX. Non concupiſces. iſta nouem ſine controuerſia ſunt diſtincta.

Porrò illud: *Non concupiſces*, vel debet diuidi in duo; vt nonum ſit, non concupiſces vxorem alienam; decimum, nō concupiſces rem alienam; vel iſta omnia ad vnum pertinēt. Si debet diuidi in duo, ergo illud: *Non facies tibi ſculptile*, erit vndecimum, vel oportet dicere, illud non eſſe præceptum diſtinctum à primo, vt reuera dicunt Clemens Alexandrinus lib.6.Strom. Auguſtinus quæſt.71.in Exod. & epiſt. 119. cap. 11. & cōmuniter Scholaſtici 3. ſent.diſt. 37. & Catechiſmi omnes Latini. Et tunc non prohibetur ſculptile quodcunque, ſed ſolùm ſculptile, quod habetur pro Deo alieno.

Si autem, *Non concupiſces*, eſt vnum tantùm, vt exiſtimant Philo in libro de decalogo ante medium, Ioſephus lib.3. antiquit. cap. 6. & 8. Origenes homilia 8. in Exod. Ambroſius & Hieronymus in cap. 6. ad Epheſ. Procopius, & Rupertus in cap.20. Exodi: Tunc illa omnia verba erunt vnum præceptū: *Non facies tibi ſculptile, &c. Et non adorabis ea, neque coles.* ſed facere imagines abſolutè, & adorare eaſdē, ſunt res diſtinctæ, vt patet; quia poteſt vnus adorare ſculptile, quod non fecit, & alius non adorare, quod fecit. Ergo vnum tantùm horum eſt prohibitum, alioqui eſſent vndecim præcepta: Sed certum eſt, prohiberi cultum, ergo nō prohibetur fabricatio per ſe, ſed ſolùm in ordine ad cultum. Proinde peccat, qui facit, vt adoret, non qui facit ad alium vſum.

SECVNDO probatur, lege diuina non prohiberi imagines abſolutè, ex eo, quòd in ipſa Scriptura legimus imagines factas Dei iuſſu. ſiquidem Exodi 25. Deus fieri iuſſit imagines Cherubin ſuper arcam. Num.21. ſerpentem æneum. 3. Reg.6. & 7. Cherubin, boues, leones, & alia. RESPONDENT Iudæi, Deum præcepiſſe hominibus, non autem ſibi ipſi. Porrò imagines templi ipſum iuſſiſſe fieri, ſicut prohibuit furtum; & tamen

men ipse iussit, vt Iudæi spoliarent Aegyptum, Exod. 12.

At contrà. PRIMO, præcepta decalogi sunt explicationes iuris naturæ, excepto illo de Sabbatho: res autem prohibitæ iure naturæ, sunt prohibitæ, quia malæ; non malæ, quia prohibitæ, & proinde nec à Deo præcipi possunt, nec iussit vnquam Deus furtum, sed donauit vt Dominus, Iudæis bona Aegyptiorum. DEINDE, si imagines essent prohibitæ, certè propter periculum idololatriæ: at idem est periculum, si Deus iubeat eas fieri, immò eo maius, quo illæ habentur diuiniores, sicut accidit de serpente æneo 4. Reg. 18. non ergo prohibuit Deus imagines absolutè.

Probatur TERTIO, quia nunquam intelligitur prohibitum id quod nullo modo aduersatur fini legis: finis autem præceptorum primæ tabulæ est, vt seruetur Deo suus honor illibatus, vt patet ex initio decalogi: *Ego sum Dominus Deus tuus.* Item ex illa comminatione: *Ego sum Deus zelotes.* Item ex illa explicatione Exodi 20. *Non facietis mecum Deos aureos, & Deos argenteos.* Item ex Leuit. 26. *Non facietis sculptile, & idolum, vt adoretis.* Denique ex illo Isaiæ 42. *Ego Dominus gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus.* At imago non facta ad venerationem, non aduersatur honori Dei: Non igitur est prohibita.

DICES; Imago est occasio idololatriæ. Respondeo, etiam Sol, & Luna, & alia multa sunt talia; sed per accidens.

QVARTO, ars pingendi, & sculpendi bona est, & à Deo, vt patet Exodi 31. & 35. vbi dicitur, Deus dedisse duobus viris Beseleel, & Ooliab spiritum suum, sapientiam, & scientiam ad sculpendum, & excogitandum multa pro ornatu tabernaculi.

QVINTO, Deus primus auctor est omnium imaginum, naturalium, & artificialium. nam genuit Filium ad imaginem suam; & formauit hominem ad imaginem suam.

SEXTO, imago est secundum naturam, & necessaria; nam inprimis omnia naturalia producunt aliquid sibi simile, id est, imaginem sui. Homo quidquid cognoscit siue sensu, siue intellectu, per imagines cognoscit. Non possumus in lumine versari, quin corpora nostra vmbram efficiant, quæ imago est corporis. Vestes omnes imagines sunt eorũ membrorum, ad quæ tegenda factę sunt.

Denique Iudæi tempore Chriſti habebant imaginem Cæſaris in nummis, vt patet Matth. 22. & nunc etiam retinent imagines Principum in pecuniis; cur ergo dicunt, non licere vllam imaginem habere? Certè ſi quis eis eripere vellet imagines, quas in nummis, & aulæis habent, continuò mutarent ſententiam.

Secvnda opinio eſt Ambroſij Catharini in opuſculo de imaginibus, vbi docet, Deum in decalogo prohibuiſſe imagines ſimpliciter: ſed illud præceptum fuiſſe poſitiuum, & temporale; nam propterea exiſtimat ipſe Deum iuſſiſſe fieri imagines Cherubin, vt indicaret, imagines non eſſe malas per ſe, ſed ſolùm malas, quia prohibitas: & etiam ne præiudicaretur Teſtamento nouo, in quo permittendæ erãt imagines.

Sed hæc opinio nobis non probatur, tum propter argumenta facta contra Iudæos, tum etiam, quia ſanctus Irenæus lib. 4. cap. 31. & 32. diſertè docet, decalogum eſſe legem naturalem, excepto præcepto de Sabbatho. & Tertullianus libro de idololatria toto contendit, nunc maximè obſeruandum hoc præceptum. idem docet B. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, cap. 59. & de exhortatione martyrij, cap. 1. Beatus Auguſtinus paſſim affirmat totum decalogum, excepta lege de Sabbatho, à Chriſtianis ſeruandum, & nominatim illud: *Non facies tibi ſculptile.* Vide lib. 15. contra Fauſtum, cap. 4. & 7. & lib. 19. cap. 18. lib. 3. contra 2. epiſt. Pelagian. ca. 4. Idem habet beatus Thomas 2. 2. quæſt. 122. artic. 1. & 4. Ergo ſi in decalogo prohiberentur omnes imagines, peccarent Chriſtiani habentes imagines.

Dices, in decalogo præceptum Sabbathi eſt poſitiuum ſaltem ex parte; ergo nihil prohibet, quò minus etiam præceptũ de imaginibus ſit ex parte poſitiuum. Respondeo, in præcepto Sabbathi poſita eſſe multa, quæ indicent, illud eſſe poſitiuum. nam Primo, præmittitur, *Memento.* quia nimirum cùm non ſit naturale præceptum, poterant illius facilè Iudæi obliuiſci. Secvndo, additur ratio præcepti: *Quia Dominus quieuit ab opere die ſeptimo.* nõ autem additur ratio vlli alteri præcepto, quia cetera ſunt ſimpliciter naturalia. Denique Irenæus, Auguſtinus, & Thomas diſertè ſolum Sabbathũ excipiunt à naturalibus præceptis decalogi.

Tertia opinio eſt Thomæ Caietani in cap. 20. Exodi,

Exodi, qui docet, non esse prohibitum facere vllam imaginem, vel idolum, sed solum prohibitum esse, ne quis faciat sibi imaginem, quam habere velit pro Deo suo. & probat, quia non est dictum: *Non facies sculptile*: sed, *non facies tibi sculptile*.

Hæc sententia displicet solùm in modo loquendi; nam Caietanus pro eodem habet idolum, & imaginem, cùm falsum sit, vt suprà ostendimus. Deinde videtur concedere licere facere idola, quæ habeantur pro Diis, modò non habeat pro Diis ille qui facit. At Tertullianus toto libro de idololatria probat euidentissimis rationibus, prohibitũ esse Christianis pictoribus, aut statuariis facere idola Gentilibus. Et Ecclesia celebrat VIII. Nouembris martyrium sanctorum Claudij, Nicostrati, & sociorũ, qui necati sunt, quia noluerunt simulacra Gentilibus facere, cùm essent peritissimi statuarij.

Neque Caietanus hoc negaret, quippe qui in 2. 2. quæst. 10. art. 4. docet, non licere vendere idola Gentilibus, ideò incautè loquutus est in commentario Exodi. Nec obstat illa particula, tibi; nam secundum Hebraicam phrasim redundat. Sicut Gen. 12. *Vade tibi de terra tua*. & in Canticis canticorum passim.

CAPVT OCTAVVM.

Non esse prohibitas imagines Dei.

QVARTA opinio est CALVINI, lib. 1. Instit. cap. 11. vbi dicit PRIMO, nefas esse Deo inuisibili & incorporeo imaginem visibilem, & corpoream collocare. SECVNDO, imagines Christi, & Sanctorum non esse prohibitas simpliciter, sed non debere poni in templis. TERTIO, historias depictas habere aliquem vsum ad instruendum; imagines autem solas Christi, vel Sanctorum sine vlla notatione rerum gestarum nullum habere vsum, nisi ad oblectandum, & ideò frustrà fieri.

Vt ergo incipiamus à primo capite, probat Caluinus non posse pingi imaginem Dei. PRIMO, quia Exo. 20. prohibetur omnis Dei similitudo; nam postq̃ dixerat Scriptura: *Non facies tibi sculptile, neq; omnẽ similitudinẽ*, subiungit infrà, explicans: *Deos aureos & argenteos non facietis mecũ*, id est, nõ

facietis

facietis imagines aureas, vel argenteas, quæ Deum repræsentent. Et Deuter. 40. *Memento quod Dominus loquutus sit tibi in monte Horeb, vocem verborum audisti, imaginem nullam vidisti. obserua ergo teipsum ne fortè deceptus facias tibi vllam similitudinem.* Et Isaiæ 40. *Cui similem fecistis Deum? Aut quam imaginem ponetis ei?* Et cap. 46. *Cui assimilastis me, & adæquastis, & comparastis me, & similem fecistis? Qui confertis aurum de sacculo, & argentum statera ponderatis, conducentes aurificem, vt faciat Deum.* Denique Act. 17. Paulus dicit: *Genus ergo cùm simus Dei, non est existimandum, auro, vel argento, aut lapidi artis sculpturæ, & cogitationis hominum diuinum esse simile.*

SECVNDO, probat ex Concilio Elibertino, can. 36. *Placuit in templis non haberi picturas, ne quod colitur, vel adoratur, in parietibus depingatur.* Vbi palàm est agi de imaginibus Dei, qui solus à Christianis colitur & adoratur.

TERTIO, idem probat ex Patribus; nam Eusebius libro 1. de præparat. Euangelica, cap. 6. & lib. 2. cap. 8. & Lactantius lib. 1. diuin. institut. cap. 15. scribunt, omnes quorum simulacra videmus, fuisse homines mortales; ergo nullũ erat simulacrum veri Dei immortalis. Item Augustinus de fide, & symbolo, cap. 7. dicit, nefas esse Deo simulacra collocare. Præterea idem Augustinus lib. 4. ciuit. Dei, cap 19. & 31. refert Varronem dicentem, qui primi Deorum simulacra induxerunt, eos & timorem dempsisse, & errorem auxisse. Et lib. 6. cap. 10. refert Senecæ querimoniam, qui dolebat, inuiolabiles Deos in materia vilissima, atque ignobili dedicari.

Poterat addere etiam Origenem lib. 7. contra Celsum, in fine, & Ioannem Damascenum lib. 4. de fide, cap. 17. qui docent, Christianos nullam Dei imaginem habere, vtpotè incorporei, & inuisibilis. Denique Patres VII. Synodi, act. 4. 5. & 6. qui dicunt, Christum rectè pingi, quia est homo: Deum autem pingi non posse.

QVARTO, probat ex periculo erroris; nam licet sanctus Gregorius scripserit, imagines esse libros idiotarum, tamen è contrario Scriptura vocat imaginem ligneam, doctrinam vanitatis, Hiere. 10. & conflatile, doctorẽ mendacij, Habac. 2. *Itaque,* inquit Caluinus, *si Gregorius in schola spiritus edoctus fuisset, nunquam dixisset imaginem librum idiotarum esse.*

QVIN-

QVINTO, ratione, quia nō videtur poſſe fieri veram imaginem corpoream rei incorporeæ. Adde etiam, quòd imagines fiunt rerum abſentium: Deus autem vbique eſt præſens.

Hæc opinio Caluini, eſt etiam aliquorum Catholicorum, vt Abulenſis in cap. 4. Deuteron. quæſt. 5. Durandi in 3. diſt. 9. quæſt. 2. & Pereſij de traditionibus parte 3. in tractatu de imaginibus; qui docent, imaginem Dei non rectè fieri, & ab Eccleſia fortaſſe tolerari, non tamen probari.

Ego dico tria; PRIMO, non eſſe tam certum in Eccleſia, an ſint faciendæ imagines Dei, ſiue Trinitatis, quàm Chriſti, & Sanctorum; hoc enim confitentur omnes Catholici, & ad fidem pertinet, illud eſt in opinione. SECVNDO, miram eſſe Caluini fraudem, & aſtutiam, qui poſteaquam probauit non eſſe faciendas imagines Dei, ita digreditur ad amplificationes, & triumphum canit, quaſi probaſſet, non licere colere, vel facere vllam imaginem. TERTIO dico, licere pingere etiam imaginem Dei Patris in forma hominis ſenis; & Spiritus ſancti in forma columbæ: vt Caietanus docet in 3. parte quæſt. 25. art. 3. Ambroſius Catharinus in lib. de cultu imaginum. Dieghus Payua libro vltimo contra Kemnitium. Nicolaus Sanderus in ſuo opere de cultu imaginum. Thomas VValdenſis tomo 3. tit. 19. cap. 155. Id verò ita probamus.

PRIMO, Angeli ſunt incorporei, & tamen depicti & ſculpti ſunt in Teſtamento veteri, Exod. 25. 3. Reg. 6. quare, Deus etiam licet incorporeus pingi poterit.

Caluinus reſpondet id factum eſſe ad pædagogiam veteris legis, nunc autem præteriiſſe ſeculum illud puerile. AT nos non quærimus quorſum facta ſint, ſed tantùm diſputamus pingi poſſe rem incorpoream: & ſicut ad pædagogiam populi pinguntur Angeli, cur ad pædagogiam populi non poterit pingi Deus? Nam licet præterierit ſeculum illud, quod puerile dici poterat reſpectu noſtri, tamen & noſtrum puerile dici poteſt reſpectu futuri ſeculi in cœlo.

SECVNDO, Deus viſus eſt corporea ſpecie; nam Adæ apparuit *tanquam homo deambulans in paradiſo ad auram poſt meridiem*, Gen. 3. Iacob vidit Deum *innixum ſummitati ſcalæ*, & proinde forma corporea, Gen. 28. Moyſes vidit *poſteriora Dei*, id eſt, terga & humeros, Exodi 33. Iſaias cap. 6. & Micheas 3. Reg. vlt. viderunt *Dominum ſedentem in ſolio*

lio ad formam hominis Regis. & Amos cap.9. vidit Dominum *stantem super altare*. Denique Daniel cap. 7. vidit eum *sedentem in throno*, & describit caput, & capillos eius canos, & vestimenta eius alba. Spiritus sanctus apparuit *in forma columbæ*, Matth.3. Denique Angeli apparuerunt frequentissimè in forma humana, Genes.18.19. & in libro Tobiæ. Visi sunt etiam cum alis, vt Isaiæ 6. & Dan.9. & in stola cãdida Matth. vltimo, Luc. vltimo, & Ioan.20. Quid ergo prohibet sic pingi?

RESPONDET Caluinus, quod Deus interdum se ostenderit in humana forma, fuisse præludium incarnationis, colũbam autem subitò euanuisse, vt indicaret Spiritum sanctum inuisibilem esse. Sed quorsum hæc? Non enim quærimus ad quem finem, vel quamdiu Deus apparuerit in forma corporea, sed cõtendimus posse Deum pingi in ea forma, in qua seipsum demonstrauit. Et præterea non est verum, apparitionem Dei in forma humana semper fuisse præludium incarnationis; nam interdum apparuit Deus Pater, vel Spiritus sanctus, qui tamen incarnandi non erant. B. AVGVSTINVS lib.2. Trinit. cap.11. existimat, in illis tribus viris, qui apparuerunt Abrahæ Genes.18. apparuisse tres personas Trinitatis: & lib. eodem cap. vltimo conuincit, Patris personam visam esse in forma humana, ex Daniele cap. 7. ibi enim legimus visum esse *antiquum dierum in throno, qui Filio hominis*, id est, Christo, regnum tradebat. & tamen nec tota Trinitas, nec Deus Pater incarnandus erat.

TERTIO, Scriptura verbis tribuit Deo omnia membra humana, dum eum dicit stare, sedere, ambulare; nominat eius caput, pedes, brachia; tribuit illi sedem, thronum, scabellum, &c. Cur ergo non poterit pictura exhiberi, qualis depingitur Scriptura?

RESPONDENT, Scripturam ideò sine periculo tribuere membra Deo, quia alibi eadẽ Scriptura Deum incorporeum esse dicit. SED cur, quæso, eadem Scriptura non poterit impedire errorem picturæ? Sicut enim à Scriptura discimus, membra quæ tribuuntur Deo in ipsa Scriptura, metaphoricè esse accipienda, ita etiam ab eadem discimus, membra quæ tribuuntur Deo in pictura, metaphoricè esse accipienda. Et idiotę, qui vident picturas, & non possunt legere Scripturas, possunt ac debent à prælatis & concionatoribus institui, vt Cõcilium Tridentinum monet sess.25. Alioqui fateor non sine periculo exhi-

exhiberi imperitis eiusmodi picturas. Hîc enim tãtùm defendimus, non esse in vniuersum damnãdas eiusmodi imagines.

QVARTO, pinguntur ea, quæ minus videntur posse pingi quàm Deus, nimirum virtutes, quæ non solùm spirituales, sed etiam accidentia sunt; cur ergo non poterit pingi Deus?

QVINTO, homo est vera imago Dei, sed hominis potest pingi imago, ergo & Dei; nam quæ est imago imaginis, est etiam exemplaris. quæ enim sunt similia vni tertio, sunt etiam inter se similia.

DICENT, hominem non esse imaginem Dei qua parte pingitur, id est, corpore, sed qua parte non potest pingi, id est, animo.

RESPONDEO, si ita esset, sequeretur, hominem non posse depingi; nam homo non est homo ratione figuræ, & colorũ, quæ sola exprimuntur in imagine, sed est homo ratione substantiæ, & præcipuè ratione animæ, quæ pingi non possunt. Dicitur tamen homo verè & propriè depingi, quia figura & colores imaginis non solùm figuram & colores hominis repræsentant, sed ipsum totum hominem, alioqui nunquam fieret, vt res depicta videretur res ipsa vera. quod tamen accidit vuis, quas pinxerat Zeusis, ad quas carpendas auiculæ accurrebant, teste Plinio lib. 35. cap. 10.

Ita igitur licet homo sit ad imaginem Dei ratione intellectus, & voluntatis; tamen ipse totus homo intelligens & volens, rectè dicitur & est imago Dei; nam Genes. 1. nõ ait Deus: *Faciamus animam,* sed, *faciamus hominem ad imaginem Dei.* Et cùm Imperator quidam sæuiret in eos qui confregerant imaginem vxoris suæ, dixit illi sanctus Macedonius (vt Theodoretus refert in historia religiosa, cap. 43.) eum malè agere, quòd pro imaginibus suis, Dei occidat imagines. Et tamen Imperator non animas, sed homines occidebat. Si autem ipse totus homo est imago Dei, & totus homo verè pingitur; ergo imago Dei verè pingitur. Illud tamen verum est, quod sicut homo est imago Dei valde imperfecta, obscura, & dissimilis: ita etiam homo pictus est imago Dei valde imperfecta, obscura, & dissimilis.

VLTIMO probatur ex vsu Ecclesiæ. Iam enim receptæ sunt ferè vbique eiusmodi imagines. neque credibile est, Ecclesiam toleraturam vniuersaliter aliquid illicitum. Adde, quod Concilium VII. actio. 5. approbat imaginem Spiritus

tus

tus sancti in forma columbæ, & Concilium Tridentinum sess. 25. admittit imagines Dei, præcipuè in picturis historiarum.

Pro solutione argumentorum obseruandum est tribus modis posse aliquid pingi. VNO modo ad exprimendam perfectam similitudinem formæ, & naturæ rei ipsius. & hoc modo res corporeæ solùm pinguntur, quæ lineamentis & coloribus præditæ sunt. Et si quis hac ratione Deum pingere tentaret, is verum idolum constitueret.

ALTERO modo ad historiam aliquam oculis exhibendam, quomodo si quis pingere vellet expulsionem Adami de paradiso, pingere deberet Deũ in forma hominis ambulantem, & Adamum atque Euam nudos inter arbores se occulentes, ac demum Angelum in forma humana gladium gestantem, & Adamum cum coniuge expellentem. Qui autem ita pingeret, non vellet certè repręsentare Dei vel Angeli naturam, sed solùm exhibere oculis per picturam, id quod auribus exhiberet alius recitando Scripturam. & hoc modo potest Deus pingi.

TERTIO, potest aliquid pingi extra historiam ad explicandam naturam rei non per immediatam, & propriam similitudinem, sed per analogiam, siue metaphoricas mysticasque significationes. Quemadmodum pingimus Angelos, iuuenes, alatos, formosos, nudis pedibus, &c. ad significandum eos semper viribus pollere, celerrimè moueri, splendore gratiæ & virtutum præditos, &c. quæ vide apud Dionysium cap. vltimo cœlestis hierarch. Hoc etiam modo pinguntur virtutes: Et ipse homo, imago Dei, est huius generis tertij. non enim est inter hominem & Deum alia similitudo, quàm analogica. hoc modo pingimus Deum Patrem, cùm eum extra historiam pingimus humana forma.

Hoc modo pingimus Christum in forma ouis, & Euangelistas repręsentamus per aquilam, leonem, bouem, & hominem, & Spiritum sanctum in forma columbæ, aut linguarũ ignis. Vbi tamen notandum, non debere eiusmodi imagines multiplicari, nec tolerandum esset, quod pictores audẽt ex capite suo confingere imagines Trinitatis: vt cùm pingũt vnum hominem cum tribus faciebus, vel vnum hominem cum duobus capitibus, & in medio eorum columbam; ista enim monstra quædam videntur, & magis offendunt defor-

mitate

nitate ſua, quàm iuuent ſimilitudine. Vnde etiam Miniſtri Hungarici in ſuo opere contra Trinitatem lib. 1.cap.4.collegerunt multas formas imaginum Trinitatis, & eas tanquam monſtra quædam accuratè depicta ridenda proponunt, easque vocant Cerberos, Geryones, Ianos trifrontes, monſtra, & idola, quibus certè occaſionem blaſphemandi pictores noſtri dederunt.

Præterea notandum eſt, errare Bartholomæum Caranzam, qui in ſumma Conciliorum dicit, can. 82. ſextę Synodi prohiberi imaginem Chriſti in forma agni, & Spiritus ſancti in forma columbæ. At Concilium non prohibet iſtas imagines, ſed anteponit tantùm iſtis imagines Chriſti in forma humana. Vnde in VII. Synodo, act. 2. legitur epiſt. Adriani ad Tharaſiũ, in qua laudata dicitur in VI. Synodo imago Chriſti in forma agni. idem dicit Helias in VII. Synodo, act. 4. idem Epiphanius in VII. Synodo, act. 6. præterea in VII. Synodo, act. 5. approbatur imago Spiritus ſancti in forma columbæ.

Præterea ratio Bartholomæi contra ipſum videtur concludere; ipſe enim dicit ꝓhibitas eſſe has imagines, quia præſente veritate ceſſare debent figuræ: At iſtæ imagines nõ fuerunt in vſu in Teſtamento veteri, ſed cœperunt poſt Chriſti aduentum. Imago enim agni ſumpſit occaſionẽ ex illis verbis Ioannis: *Ecce agnus Dei:* Imago autem columbæ ex illa columba, quæ apparuit ſuper Chriſtum Matth. 3. Occaſionem errandi videtur iſte auctor accepiſſe ex ipſo canone, qui non integrè habetur in illa Synodo; ſed corrigendus eſt error ex VII. Synodo, vbi ſæpiꝰ iſte ipſe canõ integer adducitur.

Ex his ad argumenta aduerſariorum facilè poterit reſponderi. Ad PRIMVM poſſet vno verbo dici, in omnibus Scripturis citatis prohiberi imaginem Dei primi generis. Exiſtimo tamen Exodi 20. cùm dicitur: *Deos aureos, & Deos argenteos non facietis mecum.* & ſimiliter Iſaiæ 40. & 46. vbi Deus cõqueritur dicens: *Cui aſſimulaſtis me?* ad literam non agi de imagine facta ad repræſentandum Deum verum, nec enim tales a Iudæis fiebant, ſed de quibuſcunque ſimulacris, quæ haberentur pro Diis. Vult enim Deus dicere, ſi vobis ſimulacrum ligneum eſt Deus, cùm ego etiam ſim Deus, ſequitur, me ſimilem eſſe Deo ligneo ſecundum vos; nam Deus Deo non poſſet non eſſe ſimilis.

Ad SECVNDVM dico, ſi Concilium illud loquitur de ima-

gine ſolius Dei (vt vult Caluinus) nullam eſſe difficultatem; nam intelligemus Concilium de imagine Dei primi generis. At ſi loquatur Concilium de omnibus imaginibus, etiam Sanctorum, eſt maior difficultas, de qua infrà.

Ad TERTIVM, Euſebius, & Lactantius loquũtur de idolis Gentium. volunt enim oſtendere, Deos Gentilium fuiſſe homines, & probant, quia omnia idola Gentium ſunt ſtatuæ hominum, quorum etiam ſepulcra oſtenduntur. Auguſtinus de fide, & ſymbolo, loquitur de imagine Dei primi generis. Varro apud Auguſtinum rectè dicit, eos, qui ſimulacra Deorum induxerunt, metum dempſiſſe, & errorem auxiſſe; nam quidam propterea crediderunt ipſa ſimulacra eſſe Deos, & videntes ea nec aliis, nec ſibi prodeſſe poſſe, vel obeſſe, cœperũt Deos contemnere. AT ſi non Deos ſimulacra, ſed imagines Deorum eſſe credidiſſent, & imagines non proprias, ſed analogicas, nec metum amiſiſſent, nec errorem inueniſſent. quemadmodum non minuitur metus Principum, nec error vllus oritur per imagines eorundem, quas videmus quotidiè. Seneca apud eundem Auguſtinum conqueritur, ſimulacra Diis poni propter eundem errorem, quia putabantur ipſa ſimulacra Dij, vel certè Dij ſimulacris illis ſimiles iudicabantur. Origenes, & Damaſcenus, & Patres Nicæni loquuntur de imagine Dei primi generis.

Ad QVARTVM dico PRIMO, à Caluino iniuria reprehendi beatum Gregorium; nam beatus Gregorius, cùm ait picturas libros eſſe idiotarum, non agit de imagine Dei, ſed de imaginibus Sanctorũ, ac potiſſimùm de hiſtoriis depictis, quibus myſteria redemptionis continentur. Prophetæ autẽ, quos opponit Caluinus Gregorio, cùm dicunt, lignum eſſe doctorem vanitatis, vel mendacij, de ſimulacris falſorum Deorum, non de veris Sanctorum imaginibus loquuntur.

DICO SECVNDO, idola quidem eſſe doctores mendacij, quia volunt videri Dij; vel certè videntur referre Deorum effigiem cùm verè non referant: At imago Dei, & Trinitatis, vt à nobis pingitur, doctor eſt veritatis, quia neq; habetur pro Deo à nobis, neque fit ad referendam Dei effigiem, ſed ad perducendum hominem in aliquam Dei notitiam per analogicas ſimilitudines.

Ad QVINTVM, iam oſtendimus quemadmodum pingi poſſit res incorporea.

Ad

Ad VLTIMVM, pingi ſolent abſentia, quia non videntur: Deus autem licet ſit præſens, tamen non videtur, ideò pingi poteſt, ac ſi abeſſet. Alioqui nec oporteret orare Deum voce exteriore; voces enim ſunt propter eos, qui nõ intuentur cogitationes: Deus autem ſcrutatur renes, & corda.

CAPVT NONVM.

Imagines in templis rectè collocari.

LTERVM Caluini dictum, quòd imagines nõ debeant poni in templis, probat ipſe lib. 1. Inſtit. cap. 11. PRIMO, quia primis quingentis annis nõ fuerunt vllæ imagines in templis Chriſtianorũ.

SECVNDO, quia Concilium Elibertinum can. 36. prohibet picturas in templis fieri.

TERTIO, quia non poteſt imago in templo, in ſublimi loco ſtatui, quin ſtatim erigatur ſignum quoddam idololatriæ. Nam, vt B. AVGVSTINVS ait, epiſt. 49. *Cum his ſedibus locantur honorabili ſublimitate, vt à precantibus, atque immolantibus attendantur, ipſa ſimilitudine animatorum membrorum, atque ſenſuum, quamuis ſenſu, & anima careant, afficiunt infirmos animos, vt viuere, ac ſpirare videantur.* Item in Pſalmum 113. *Hoc enim facit, & extorquet quodammodo illa figura membrorum, vt animus in corpore viuẽs magis arbitretur ſentire corpus, quod ſuo ſimillimum videt, &c.* Et paulò pòſt: *Plus valent ſimulacra ad curuandam infelicem animam, quòd os, oculos, aures, pedes habent: quàm ad corrigendam, quod non loquuntur, neque vident, neque audiunt, neque ambulant.* Ibidem Auguſtinus dicit, in templis Chriſtianorum eſſe quidem vaſa aurea, & argentea, ſed non talia, quæ os habeant, & non loquantur. Confirmat etiã ex 1. Ioan. vltimo, vbi Ioannes non dicit, vt caueant à cultu ſimulacrorum, ſed à ſimulacris ipſis, quia nimirum non poſſunt haberi in templo, quin adorentur.

QVARTO probat, quia templa ſunt inſtituta pro imaginibus viuis & iconicis, atq; à Deo inſtitutis, quales ſunt Baptiſmus, q eſt imago internę ſanctificationis, & gratię, & ſacra Cœna, quæ eſt imago corporis Dñi: ſicut ergo templa ornantur iſtis viuis quodammodo imaginibus, ita dehoneſtantur imaginibus mortuis &c.

QVINTO, probat lib. 4. capit. 9. §. 9. ex Epiphanio in

epiſt. ad Ioannem Hieroſolym. vbi dicit, contra Scripturæ auctoritatem eſſe, quòd in Eccleſia pendeat imago hominis; & loquitur de imagine, quam ipſe dicit fuiſſe Chriſti, vel Sancti alicuius.

SEXTO addunt alij, quod Adrianus Imperator (teſte Aelio Lampridio in vita Alexandri Imperatoris) in gratiam Chriſtianorum templa iuſſerit exſtrui ſine ſimulacris.

Hæc ſunt illorum argumenta, quibus tamen nihil territi aſſerimus nuſquam meliùs, quàm in templis imagines Sanctorum collocari. Probatur PRIMO, quia in Teſtamento veteri, quando Iudæi propenſiſſimi ad idololatriam erant, in templo fuerunt imagines Cherubin, Exodi 25. & 3. Reg. 6.

SECVNDO, probatur ex conſuetudine Eccleſiæ, quæ fuit primis quingentis annis, vt appareat impudens Caluini mẽdacium. Tertullianus in libro de pudicitia ante medium bis teſtatur, in ſacris calicibus Eccleſiæ Catholicæ depictum fuiſſe Chriſtum in forma paſtoris ouem errantem ſuis humeris reportantis ad ouile. & tam erat id commune, vt Catholici, contra quos in eo libro ſcribit Tertullianus, inde argumentum ſumerent ad probandum pœnitentiam, etiam grauium delictorum, in Eccleſia concedi. At certè calices ſacri in Eccleſia, & in loco maximè ſacro poni ſolent.

Sozomenus lib. 5. cap. 20. & Nicephorus lib. 10. cap. 30. ſcribunt tempore Iuliani Apoſtatæ ſtatuam Chriſti, quæ apud Paneadam fuerat, in templum à Chriſtianis introductam. quod certè factum eſt ante annum Domini CCCCC. cùm ad eum annum Sozomenus non peruenerit. Euſebius libro 3. & 4. de vita Conſtantini, dicit, in templis à Conſtantino exſtructis in Palæſtina, fuiſſe maximam copiam imaginum aurearum & argentearum.

NAZIANZENVS epiſtola 49. ad Olympiũ, conqueritur, quod ciuitas Diocæſarienſis euertenda eſſet, in qua ipſe templum mirificè exornarat. & addit: *Neque enim ſi ſtatuæ deiciantur, hoc nos excruciat, etiamſi alioqui excruciat, verum, &c.*

DAMASVS in vita Syluestri ſcribit, Conſtantinum in loco, vbi fuerat baptizatus, poſuiſſe agnum ex auro puriſſimo, ad dexteram agni ſtatuam argenteam Saluatoris; ad læuam autem, ſtatuam argenteam Ioannis Baptiſtæ. in Eccleſia autem ipſa Lateranenſi poſuiſſe imagines argenteas Saluatori,

Apo-

Apoſtolis duodecim, & Angelis quatuor. In VII. Synodo, act. 6. refertur, quemadmodum diſcipuli S. Epiphanij, templum Epiphanio erexerunt, & imaginem eiuſdem in eo poſuerunt.

BASILIVS oratione in ſanctum Barlaam in fine, in ipſa cõcione oſtendit imaginem ſancti Barlaam alicubi in templo depictam, & ait, gaudere ſe, quod melius pictores expreſſerint manum eius pro Chriſto combuſtam, quàm ipſe oratione deſcripſerit: *Abeo*, inquit, *fortium Martyris factorum pictura à vobis ſuperatus. Gaudeo tali veſtræ fortitudinis victoria hodie victus. Video manus ad ignem, luctam exactiùs à vobis deſcriptam. Video luctatorem in veſtra imagine illuſtriùs depictum.*

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum, initio: *Oblectatur*, inquit, *dum ædem, vt templum Dei, & magnitudine ſtructuræ; & adiecti ornatus decore ſplendido elaboratum intuetur, vbi & faber in animalium figuram lignum formauit, & pictor induxit etiam flores artis in imagine depictos, fortia facta Martyris, repugnantias, cruciatus, efferatas & immanes tyrannorum formas, impetus violentos, flammeam illam fornacem, beatiſſimam conſummationem athletæ, certaminum præſidis Chriſti humanæ formæ effigiem, omnia nobis tanquam in libro quodam, qui linguarum interpretationes contineat, coloribus artificioſè depingens, certamina atque labores Martyris nobis expreſſit, ac tanquam pratum amœnũ & floridum, templum ornauit. Solet enim etiam pictura tacens in pariete loqui, maximeque prodeſſe.*

In Miſſa CHRYSOSTOMI, quam Eraſmus Latinam fecit; ſic habetur: *Sacerdos egreditur è paruo oſtio portans Euangelium, præcedente miniſtro cum lucerna, & conuerſus ad Chriſti imaginem inter duo oſtia, inflexo capite cum exclamatione dicit, &c.*

EVODIVS lib. 2. de miraculis ſancti Stephani ſcribit, in Eccleſia, vbi reliquiæ S. Stephani ſeruabantur, fuiſſe quoque imaginem eiuſdem Martyris depictam, ad quam viſendam frequentes homines concurrere ſoliti erant.

PRVDENTIVS in hymno de S. Caſſiano ſcribit, ſe in templo S. Caſſiani vidiſſe ſuper altare eius imaginem.

Erexi ad cœlum faciem, ſtetit obuia contra
Fucis colorum picta imago Martyris,

Plagas mille gerens, totos lacerata per artus,
Ruptam minutis præferens punctis cutem.

Item de sancto Hippolyto:

Picta super tumulum species liquidis viget vmbris,
Effigians tracti membra cruenta viri.

PAVLINVS epistola 12. ad Seuerum, conqueritur, quòd se vnà cum sancto Martino in templo depingi curauerat, & rogat, vt saltem ista carmina adscribi iubeat:

Adstat Martinus perfectæ regula vitæ,
Paulinus veniam quo mereare docet.
Hunc peccatores, illum spectate beati,
Exemplar Sanctis ille sit, iste reis.

Et natali 10. sancti Felicis, inquit: *Sanctasq; feramur in aulas,*

Miremurq; sacras, veterum monumenta, figuras, &c.

Nicephorus lib. 14. cap. 2. scribit Pulcheriam Augustam posuisse in templo, quod Constantinopoli ipsa exstruxerat, imaginem beatæ Mariæ, quam è Hierosolymis ad eam miserat Eudocia.

VALENTINIANVS iunior admonitus à Sixto Papa (vt in vita Sixti scribunt Anastasius, qui suppleuit pontificale Damasi, Platina, & alij) posuit in Ecclesia sancti Petri supra tumulum, id est, super altare beati Petri, imaginem auream Saluatoris, gemmis pretiosissimis ornatam, & duodecim Apostolorum imagines item aureas.

B. AVGVSTINVS lib. 1. de consensu Euangelistarum, capite 10. testatur, multis in locis suo tempore cerni potuisse Christum depictum inter Apostolos Petrum & Paulum: & idem dicit de historia Abrahæ mactare volentis filium lib. 22. contra Faustum, cap. 73. Non est autem credibile Augustinum loqui de priuatis domibus, ad quas non omnibus patet aditus, sed de publicis locis, & locis non prophanis, sed sacris; nam B. GREGORIVS libro 9. epist. 9. dicit, in locis venerabilibus, non sine ratione depictas imagines Sanctorum fuisse ab antiquis. vbi nomine antiquorum non potest intelligere homines sui seculi, sed superiorum; floruit autem ipse post annũ CCCCC. Ergo loquitur de Patribus, qui ante annum CCCCC. floruerunt.

Denique Adrianus I. in libro pro imaginibus, qui habetur

tur post VII. Synodum circa finem, refert Syluestrum, Damasum, Celestinum, Sixtum, Leonem, Ioannem, & Pelagium, Pontifices templa picturis exornasse. qui tamen omnes ante annum Domini CCCCC. sederunt. Vides igitur, quàm egregiè mentiatur Caluinus, cùm ait in Instit. lib. 1. cap. 11. §. 13. in templis Christianorum non fuisse imagines primis CCCCC. annis.

Tertio, probatur ex quatuor Conciliis, duobus Orientalibus, & duobus Occidentalibus. In Oriente celebrata est VII. Synodus tota pro hac re. Item in VIII. Synodo, can. 3. renouantur decreta septimæ Synodi. In Occidente celebratum est Concilium Romanum sub Gregorio III. quod quidem nationale fuit, sed concurrerunt ad id Concilium ferè mille Episcopi. In eo Concilio damnata est hæresis Iconomachorum, imagines è templis deturbantium sub ipsis initiis huius contentionis. Vide Sigebertum in Chronico anni DCC. XXXIII. Celebratum est etiam Concilium tempore Stephani & Caroli Magni, pro eadem re, vt testatur Adrianus I. qui Stephano successit, in libro pro imaginibus ad Carolum.

Qvarto, probatur ratione; nam signa sacra nusquam melius, quàm in sacris locis poni possunt. Deinde nullum est ornamentum templorum melius, quàm sacrarum imaginũ, quia imagines simul templum ornant, & continent mentes hominum, ne vagentur inanibus cogitationibus. Præterea templũ est imago quædam cœli; nam Apostolus Hebr. 9. cõparat tabernaculum Mosaicum cum cœlo: & Chrysostomus hom. 36. in priorem ad Corinthios dicit, templum Christianorum esse quasi regiam cœli, siue terrestre quoddam cœlũ. Sicut ergo templum est imago cœli, ita decet, vt in ipso templo sint imagines eorum, qui in cœlo sunt, id est, Christi & Sanctorum. Denique vbi melius ponentur imagines Sanctorum, quàm in domibus ipsorum, id est, in basilicis Sanctorum, vbi reliquiæ ipsorum quiescunt?

Ad Primvm argumentum patet solutio. non enim illud argumentum, sed mendacium fuit. Ad Secvndvm Payua respondet, Concilium Elibertinũ solum prohibere imaginẽ Dei, quæ pingitur ad ipsius Dei effigiem repræsentandam. Sed non videtur satisfacere, tum quia Concilium loquitur in genere de picturis, tum etiam quia non erant in vsu eo

tempore, immò nec vnquam fuerunt in Eccleſia tales imagines, quæ ſunt vera idola, vt oſtendimus ſuprà teſtimoniis Origenis, Auguſtini, & Damaſceni: Concilium autem loquitur de eo, quod fieri ſolebat, & interdicit ne deinceps fiat.

Nicolaus Sanderus libro 2. de cultu imaginum, cap. 4. reſpondet, Concilium illud prohibuiſſe imagines in templis, quia tempus & locus id requirebat. tunc enim periculum erat, ne Gentiles exiſtimarent, noſtros adorare ligna, & lapides: ac denique periculum erat, ne in perſequutionibus fuiſſent imagines contumelia affectæ à perſequutoribus. Hæc ſolutio bona eſt.

Neque obſtat quod quidam dicunt, hoc Concilium celebratum fuiſſe poſt Concilium Nicænum, & proinde non fuiſſe periculum perſequutionum; nam reuera Concilium hoc celebratum fuit ante Nicænum, cùm adhuc durarent perſequutiones, vt patet ex canone 25. vbi agitur de iis, qui adferebant literas à Confeſſoribus. Solebant enim ij, qui in perſequutione confitebantur fidem, poſtea dare literas commendatitias pro lapſis ad Epiſcopos. & in toto ferè Concilio agitur de iis, qui labuntur ad idololatriam. Fateor tamen rationem illam canonis (*Ne id, quod adoratur & colitur, in parietibus depingatur*) nō multum quadrare huic expoſitioni.

Alanus Copus in Dialogis libro 5. capite 16. dicit, hîc prohiberi imagines, quia ab illis Chriſtianis adorari cœperant tanquam Dij. & hunc eſſe ſenſum; Placuit in Eccleſia non eſſe picturas, ne aliquid in parietibus exiſtens adoretur & colatur vt Deus. In quem ſenſum accepit iſtum canonem B. Iuo in ſuis decretis parte 3. cap. 40. ſed huic etiam expoſitioni ratio canonis non omnino quadrat; nam debuiſſet dici potius, ne id quod pingitur, adoretur: quàm ne id quod adoratur, pingatur.

Alij ergo dicunt tantùm prohiberi, ne imagines depingantur in parietibus Eccleſiæ, non autem ne depictæ in tabellis aut velis in Eccleſia habeantur. & rationem eſſe volūt propter honorem imaginum, quia in parietibus facillimè corrumpuntur, vel humore parietū, vel ſitu, vel alia ratione. qua ratione fuit olim prohibitum etiam, ne crux in pauimētis ſculperetur, ne videlicet conculcaretur. & tum hic erit ſenſus; Placuit picturas in Eccleſia, id eſt, in ipſa fabrica,

ſiue

siue muris Ecclesiæ esse non debere, ne id, quod adoratur & colitur, in parietibus depingatur, id est, ne contingat rem sacram & venerabilem, quales sunt sanctæ imagines, in parietibus esse, vbi facillimè corrumpantur. huic expositioni aptissimè conuenit ratio canonis.

Adde postremò, quidquid Concilium statuerit, magis illud Concilium esse pro nobis, quàm contra nos; nam contra nos tantùm esse potest Concilium XIX. Episcoporum, quod prouinciale fuit, & minimè confirmatum, & in aliis decretis videtur errasse, præsertim cùm in plurimis casibus, ne in articulo quidem mortis velit absolui pœnitētem. Pro nobis autem facit, quòd hinc apertè colligitur, eo tempore fuisse imagines in templis. non enim diceret Concilium: *Placuit picturas in Ecclesia esse non debere*, nisi iam esse cœpissent. Præterea hinc habemus, vel ipsas imagines, vel certè Sanctos, quorum sunt imagines, coli & adorari; id enim significat illud: *Ne id quod colitur & adoratur, in parietibus depingatur.* Adde quod hoc ipsum Concilium can. 26. indicit ieiunium omni Sabbatho. & can. 33. prohibet vsum vxorum Episcopis, Presbyteris, Diaconis, Subdiaconis. quorum vtrumque execrantur aduersarij nostri.

Ad Tertium dico, Augustinum loqui de simulacris præsupposito errore Gentilium. Vult enim Augustinus dicere, quando quis putat simulacrum esse Deum, & accedit, vt adoret, & inuocet ipsum simulacrum, mirabiliter confirmatur, & fouetur in errore, ab ipsa membrorum humanorum similitudine. Ita eum esse intelligendum, probo ex verbis eius; nam in epist. 49. q. 3. ait: *Cum his sedibus collocantur honorabili sublimitate, vt à precantibus, atq; immolantibus attendantur ipsa similitudine animatorũ membrorum, atq; sensuum, &c.* Vbi nota illud: *Vt à precantibus attendantur.* Et quod ibidem addit: *Accedente præsertim veneratione multorum, &c,* Experientia enim docet, imagines quæ non habentur pro Diis, neminem licet rudissimum ita decipere, vt putentur viuere & spirare.

Ad illud de vasis Ecclesiæ aureis dico, Augustinum voluisse ostendere simulacra Gentilium, continere homines in errore, non ratione materiæ, quia pretiosa sint, sed ratione figuræ, quia figuram habent nostræ similem; id autem ostendit Augustinus dupliciter. Primo, quia multi dorsum conuer-

tunt ad solem, & interim supplicant simulacro solis: non quia sol non sit longè nobilior, sed quia figura illa solis globosa, non tam facilè persuadet solem viuere & sentire, quemadmodum figura simulacri, quæ est nostrę similis. SECVNDO, quia Catholici etiam habent in locis sacris vasa ex materia pretiosa, & tamen quia deest figura humana, ne Gentiles quidem putarent ea vasa viuere vel spirare.

DICES, si calices non putantur viuere, quia carent humana forma, ergo imagines quę habēt humanam formam, si in templo sint, putabuntur viuere. RESPONDEO, Augustinus non dicit, imagines humanæ formę putari viuere: sed si putentur, putari propter formam, non propter materiam. Non ergo Augustinus dicit, imagines in Ecclesia non fuisse, sed solùm formam humanam simulacrorum, multum valere ad fouendum errorem in iis, qui simulacra pro Diis colunt. Ad confirmationem dico, Ioannē loqui de idolis. Sic enim est in Gręco: φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων. ex quo textu Latinum interpretari textum licet.

Ad QVARTVM dico, PRIMO, Caluinū rectè imitari suos maiores; nam etiam antiqui Iconomachi dicebant, nolle se imagines istas mortuas, sed sufficere sibi Eucharistiam, quæ est imago corporis Domini. quibus Catholici responderunt in VII. Synodo, act. 6. tomo 3. Eucharistiam non debere vocari imaginem, vel figuram corporis Domini, cùm ipsum Domini corpus reuera sit. SECVNDO dico, imagines viuas & mortuas non esse inter se contrarias, sed alias iuuari ab aliis, vt ostendimus. Denique imagines Sanctorum non rectè vocari mortuas. Imaginis enim vita, est repræsentatio. Illæ ergo sunt mortuæ, quæ nihil repræsentant.

Ad QVINTVM, Thomas VValdensis tom. 3. tit. 19. cap. 157. dicit, Epiphanium propter hæresim Antropomorphitarum tunc vigentem hoc fecisse. Alij dicunt, Epiphanium loqui de imagine hominis prophani, quæ ibi honorabatur instar imaginum Christi & Sanctorum; ita respondet Marianus Victorius in annotatione ad hanc epistolam. communior & verior solutio est, verba illa esse supposititia. quod patet PRIMO, quia post finem epistolæ ista adiecta sunt; epistola enim planè finita erat, vt apparebit legenti.

SECVNDO, quia hæretici Iconomachi non obiecerunt hunc

hunc locum Catholicis, cùm tamen obiecerint omnia dicta Patrum, quæ vllum colorem habere poterant, vt patet ex VII. Synodo, act. 6.

Tertio, quia Epiphanius Diaconus in VII. Synodo, act. 6. conuincit duo alia ſimilia loca, Epiphanij ſcriptis fuiſſe inſerta ab hæreticis.

Qvarto, quia vt ibidem dicitur, diſcipuli Epiphanij in eius templo imaginem eius poſuerunt, quod certè nō feciſſent, ſi eorū præceptor dixiſſet, id eſſe contra Scripturæ auctoritatē.

Qvinto, quia tempore Epiphanij Baſilius, Nyſſenus, & alij viuebant, qui imagines in templis laudabant.

Sexto, quia ſententia illa; eſſe contra Scripturæ auctoritatem, pendere in templo imaginem hominis, indigna eſſet Epiphanio, viro doctiſſimo, cùm ſit ineptiſſima. nuſquam enim id legitur prohibitum, immò contrarium legitur, vt patet de imaginibus Cherubin in forma humana, quæ erant in templo Salomonis.

Septimo, quia Gregorius lib. 9. epiſt. 9. dicit, nullum vnquam Epiſcoporum ante Serenum Maſſilieſem fregiſſe imaginem Chriſti vel Sanctorum.

Octavo, quia B. Hieronymus in epiſt. ad Pammachium, contra Ioannem Hieroſolymitanum, totam ferè hanc epiſtolam Epiphanij à ſe Latinam factam recitat, & tamen non meminit huius veli. Nono, quia nec ſtylus conuenit cum reliqua epiſtola.

Ad illud de Adriani templis ſine ſimulacris, dico, Adrianū iuſſiſſe fieri templa ſine ſimulacris Gētilium. Chriſtiani enim nolebant orare in templis Gentilium, quia plena erāt idolis. Ideò Adrianus iuſſit eis fieri templa ſine eiuſmodi idolis. Vnde idem Lampridius ea ſimulacra ibidē appellat numina. numina autem non vocantur imagines, niſi proponantur adorandæ pro Diis.

CAPVT DECIMVM.

Imagines vtiles eſſe etiam extra hiſtoriam.

Postremvm Caluini dictū, quòd imagines ſine notatione hiſtoriç, non ſint vtiles, eſt manifeſtè falſum; nam ipſe nō probat vllo argumento non eſſe vtiles, & nos probare poſſumus

eſſe

eſſe vtiles pluribus modis. PRIMO, quia Deus in templo ſuo iuſſit fieri imagines Cherubin, ſine vlla hiſtoriæ notatione, Exod.25. & certè non ſine cauſſa.

SECVNDO, quia ſemper Chriſtiani habuerunt imagines, etiam ſolitarias, & extra hiſtorias, cùm tamen primi Chriſtiani non ducerentur ſola delectatione. Tempore Chriſti tres imagines factæ leguntur. PRIMA eſt, quam Chriſtus ipſe linteo faciei ſuę admoto fecit, & Regi Abagaro miſit. Id enim refert Euagrius lib.4.cap.26. & Metaphraſtes in vita Conſtantini Magni, & Damaſcenus lib.1. de imaginibus: & hanc non eſſe fabulam, teſtatur ingens miraculum factum Edeſſæ per hanc imaginem, vt ibidem ſcribit Euagrius. Teſtatur etiam dies feſtus, qui agebatur Conſtantinopoli, in die tranſlationis huius imaginis ex Edeſſa Conſtantinopolim.

SECVNDA eſt, quam apud Paneadem mulier liberata à fluxu ſanguinis Chriſto erexit, quam quidem & Chriſtus, & Apoſtoli ſæpe viderunt. teſtis eſt Euſebius lib.7.hiſt. ca.14. qui eam ſe vidiſſe aſſerit. meminit eiuſdem Sozomenus lib.5. cap. 20. Damaſcenus lib.1. de imaginibus, & Theophylactus in caput 9. Matthæi.

TERTIA eſt, quam dicitur Nicodemus feciſſe, & quæ à Iudæis per ludibrium crucifixa, innumerabilibus miraculis claruit. Refert hoc Athanaſius in libello de paſſione imaginis Domini, cap.4. Et quanquam dubium eſſe poſſit, an ſit hoc opus Magni Athanaſij: tamen certum eſt eſſe antiquiſſimi auctoris, quandoquidem citatur tanquam antiquiſſima hiſtoria in VII. Synodo, act.4.

Præter has Chriſti imagines, exſtant etiam beatæ Virginis, quas B.Lucas pinxiſſe dicitur. quarum meminit Theodorus Lector, qui ante mille annos floruit, lib.1. collectaneorum, Nicephorus lib.14.hiſt.cap.2. & Simeon Metaphraſtes in vita S.Lucæ. Tertullianus lib. de pudicitia, meminit imaginis Chriſti in forma paſtoris ouem ferentis in humeris ſuis depictæ in ſacris calicibus, vt ſuprà diximus. Ælius Lampridius in vita Alexandri Seueri, refert Alexandrum Imperatorem in ſuo larario imagines Chriſti & Abrahæ habuiſſe. At certè credibile eſt, eum à Chriſtianis didiciſſe, quemadmodum Chriſtus pingi deberet. Euſebius lib. 7. hiſt. cap. 14. dicit, paſſim conſueuiſſe pingi imagines Apoſtolorum, & ſe multas antiquiſſimas vidiſſe. Ambroſius in epiſt. de inuentione ſanctorum

rum

rum Geruaſij & Protaſij, quæ apud Surium exſtat, dicit ſe cognouiſſe eum, qui ſibi apparuerat, fuiſſe B. Paulum, ex imagine picta quam apud ſe habebat.

Chryſoſtomus oratione in ſanctum Meletium, dicit Meletij imagines adeò celebres fuiſſe, vt etiam in annulis, in poculis, in phialis, in thalami parietibus, atque vbique alibi conſpicerentur. Similiter Theodoretus in hiſtoria religioſa, in vita Simeonis Stylitæ dicit, Romæ in omnibus officinis pro foribus pendere conſueuiſſe imagines S. Simeonis.

Auguſtini tempore frequentiſſimas imagines fuiſſe, colligitur ex lib. 1. de conſenſu Euangel. cap. 10. vbi dicit, paſſim inueniri imagines Chriſti inter Petrũ & Paulum depicti. Multa alia teſtimonia Athanaſij, Baſilij, Nazianzeni, Nyſſeni, Chryſoſtomi, Cyrilli Hieroſolymitani, & Cyrilli Alexandrini, & aliorum multorum Patrum, vide in VII. Synodo, act. 4. & lib. 3. Damaſceni apologetico in fine. Addes etiam præter iſta, omnia illa quæ paulò antè nos attulimus, ad probandum, imagines fuiſſe in templis primis quingentis annis.

TERTIO, probatur ab vtilitatibus. PRIMA eſt inſtructio & eruditio. melius enim interdum docet pictura, quàm Scriptura; cuius vtilitatis meminit ſanctus Gregorius Nyſſenus, oratione in Theodorum, & ſanctus Gregorius Papa lib. 7. epiſt. 109. & lib. 9. epiſt. 9.

DICES, hiſtoriæ quidem depictæ inſtruunt, at non imagines ſolitariæ. RESPONDEO, etiam ſolitarias imagines, vt à Chriſtianis pingũtur, ſemper continere quaſi per cõpendium aliquam hiſtoriam. nam cùm pingitur Chriſtus, ſemper pingitur vel in forma pueri in ſinu matris, vel in forma viri alligati ad columnam, vel in cruce pendentis, vel reſurgẽtis è tumulo, vel aſcendentis in cœlum, &c. Sic etiam Sancti ſemper cum inſigni virtutis, vel paſſionis, vel poteſtatis pingũtur, Petrus cum clauibus, Laurentius cum craticula, Andreas cum cruce, &c. Martyres omnes cum palma, Sancti omnes cum diademate. ex quibus ſignis ſeu inſtrumentis docemur quaſi per compendium, quid illi quos veneramur egerint, quidúe paſſi ſint.

SECVNDO, vtiles ſunt imagines, quamuis ſolitariæ, ad caritatem erga Deum, & Sanctos fouendam, & augendam. Qui enim diligit, libenter inſpicit imaginem abſentis amici, & inſpiciendo magis inardeſcit. Hinc Seuerus Sulpitius,

quia vehementiſſimè ſanctum Paulinum diligebat, nec tamē poterat apud eū ſemper eſſe, rogauit eum per literas, vt imaginem ſuam ad viuum expreſſam ad ſe mitteret. cui modeſtiſſimè ſe excuſans, reſpondit Paulinus epiſt. 8. ad Seuerum, ſe nondum habere perfectam imaginem ſecundi Adami, ſed gerere adhuc primi Adami effigiem, & ideò nolle mittere. Gregorius quoq; lib. 7. epiſt. 53. mittens Secundino imaginem Saluatoris, dicit, ſe ſcire eum imaginem cupere, vt in amore ipſius domini recaleſceret.

TERTIA vtilitas eſt excitatio ad imitandum. Explicatur prolixè hæc vtilitas in VII. Synodo, act. 6. extrema. de eadem loquitur Baſilius oratione in quadraginta Martyres. Notum eſt apud Terentium in Eunucho, quam vehemēter iuuenem quendam conſpecta tabella, in qua pictus erat Iupiter, ſtuprū inferens Dianæ, ad ſimile flagitium perpetrandum prouocarit. Contrà verò Nazianzenus in carmine de virtute, quod citatur in VII. Synodo, act. 4. dicit, impudicam mulierem, cùm ad quendam euocata veniret, in ipſo limine conſpexiſſe imaginem Polemonis continentiſſimi hominis, & inde cōfuſam erubuiſſe, & pœnitentia ductam rediiſſe domum ſuam.

QVARTO, vtiles ſunt imagines, quia conſeruant in nobis memoriam Chriſti, & Sanctorum, & ſimul in anguſtiis docent, nos habere patronos, quos inuocemus. Hinc Theodoretus in vita Simeonis Stylitæ, dicit Romæ frequentiſſimas fuiſſe imagines ſancti Simeonis, vt ea ratione ſibi tutelam & præſidium multi pararent.

QVINTA vtilitas eſt confeſſio fidei. dum enim diligimus & honoramus imagines Sanctorum, teſtamur nobis placere eorum fidem, & doctrinam, & ſanctos mores: & ſimul nos deteſtari omnem impietatem, & idololatriam, cōtra quam ipſi vſq; ad mortem pugnauerunt. & nunc pręcipuè teſtamur, nobis non placere nouitateș Lutheranorum, & Caluiniſtarum, dum id religioſè veneramur, quod illi ſacrilegè deſtruunt.

SEXTA eſt honor Dei & Sanctorum; nemo enim vnquam dubitauit, quin erigere ſtatuas, vel imagines magnis viris, ad honorem eorum pertineat. Certè Euſebius lib. 7. hiſt. cap. 14. hanc præcipuam fuiſſe cauſſam indicat, cur Chriſtiani cœperint Sanctorum imagines deſiderare.

Neque obſtat, quod ait hoc ex Gentilium conſuetudine natum; nō enim loquitur de aliqua Gentilium ſuperſtitione, ſed

ſed de naturali, & proinde bona conſuetudine, qua ſoliti erāt ſtatuas erigere iis, quos honore dignos iudicabāt, quanquam in eo poſtea errarēt, quod ſceleratis etiam hominibus, & falſis Diis eas erigebant.

CAPVT VNDECIMVM.

Proponitur quæſtio de cultu imaginum cum argumentis aduerſariorum.

DEMONSTRAVIMVS hactenus imagines Chriſti, & Sanctorum fieri, atque haberi, & in templis, aliiſque ſacris locis collocari poſſe: ſequitur nunc controuerſia de cultu, vtrum videlicet eiuſmodi imagines aliquo genere cultus proſequendæ ſint. De qua controuerſia Damaſcenus in libro de hæreſibus circa finem, duas extremas hæreſes adducit. VNAM eorum, qui dicebāt, imaginibus deberi diuinos honores, quos hæreticos vocat Chriſtianocategoros, id eſt, Chriſtianorum accuſatores, quia propter eos accuſabantur Chriſtiani tanquam idolorū cultores. Eodem modo certum eſt Alexādrum Seuerum coluiſſe imagines Chriſti & Abrahæ, cum ceteris ſuis idolis, teſte Helio Lampridio. Hæc hæreſis refellitur omnibus Scripturę teſtimoniis, quæ prohibent, ne cultum Deo proprium tribuamus creaturæ.

ALTER error priori contrarius eſt eorum, qui nullum omnino honorem imaginibus Sanctorum deferri patiuntur. Refert hunc errorem Damaſcenus in libro de hæreſibus in fine, & eſt eorum omnium, quos recenſuimus in ſecundo capite diſputationis, qui quidem contendunt, non eſſe vllo modo colendas imagines, propter hæc argumenta.

PRIMO, quia Scripturæ vtriuſq; Teſtamenti ſeuerè interdicunt cultum ſimulacrorum, Exod. 20. Deut. 4. Rom. 1. &c. Et quia Catholici reſpondent, Scripturas reprehendere cultum, qui tribuitur ſimulacris tanquam Diis: Caluinus lib. 1. Inſtit. c. 11. §. 9. & 10. conatur oſtendere etiam Iudęos & Gentiles non habuiſſe ſimulacra pro Diis, ſed in ſimulacris Deum verū coluiſſe: & tamen reprehēdi, quia Deus non patitur cultū ſuum vllo modo communicari cum imaginibus. & certè ſi Deus non debet coli in imagine, eodem modo Sancti, licet colendi eſſent,

essent, non essent tamen colendi in imaginibus. Quòd Iudæi non habuerint simulacra pro Diis, sed Deum verum in idolo coluerint, probat Caluinus, quia Exod. 32. populus dicebat de vitulo aureo: *Isti sunt Dij tui Israël, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Vbi fatentur se in vitulo colere eum Deum, à quo fuerant liberati de Ægypto, & ibidem Aaron indicturus diem festum in honorem vituli aurei, iussit præconis voce dici: *Cras solennitas Domini est*; vbi in Hebræo illud, *Domini*, est יהוה. Et Iud. 17. mulier quædam ait: *Sanctificaui, & voui Domino mille & centum argenteos, vt faciam sculptile atque conflatile.* Vbi etiam pro, *Domino*, est nomen proprium Dei veri יהוה.

Quod etiam Gentiles coluerint Deum verum in idolis, probatur PRIMO ex Augustino in Psalm. 113. qui refert Gentiles respondere solitos, cùm accusabantur idololatriæ, se nō colere ipsa idola, sed numen quod per idolum significabatur. ITEM ex eo, quod Gentiles mutabant simulacra pro arbitrio, nec tamen Deos mutabant. ITEM, quia vni Deo plura simulacra erigebat; nam vnum Iouem esse dicebant, & tamen innumerabilia illi simulacra dicabant. DENIQVE, quia noua idola quotidie sacrabant, nec tamen dicebant, se nouos Deos facere.

SECVNDO, adducunt Concilia tria, Constantinopolitanum, sub Leone Iconomacho, teste Paulo Diacono lib. 21. Itē aliud Constantinopolitanum Episcoporum CCC. XXXVIII. sub Constantino Copronymo, teste Paulo Diacono lib. 22. rerum Romanarum; vtrumq; definiuit imagines abolendas. vtriusque acta prolixè referunt Centuriatores, Cent. 8. cap. 9. Tertium fuit Concilium Francofordiense, in quo reprobata fuit VII. Synodus, quæ imagines retinendas censuerat. ita referunt Ado in Chronico anni DCC. XCV. Abbas Vspergensis in Chron. anni DCC. XCIII. Hincmarus Remensis libro contra Episcopum Iandunensem, cap. 20. & Ioannes Auentinus in historia seu annalibus Boiorum lib. 4. Annonius lib. 4. Rhegino lib. 2.

Porrò Magdeburgenses Centuria 8. cap. 9. in fine, ex isto Concilio adducunt argumenta X. contra imagines, & soluunt argumenta 44. Nicænæ Synodi, & respondent ad XI. testimonia Patrum, quæ allata fuerant pro imaginibus à Ni-

cæna

cæna Synodo. Sed tam arguměta, quàm solutiones sunt merè nugæ; nunquam enim ea Nicæna Synodus exstitit, vt infra suo loco dicemus.

TERTIO, adducunt libros quatuor Caroli Magni contra imagines, ex quibus Caluinus lib. 1. Instit. cap. 11. duo deducit. PRIMO, Nicænum Concilium fuisse statim refutatum ab Orthodoxo Principe. SECVNDO, in Concilio illo Nicæno manifestam impietatem definitã. nam, vt ex libro Caroli patet, in eo Concilio definitum est, imaginibus deberi honorem sacrificiorum, & eum cultum, qui tribuitur viuificæ Trinitati. prodiit iste liber anno M. D. XLIX. addunt Centuriatores, Cent. 8. cap. 9. col. 645. exstare alium librum adhuc acriorem contra imagines, Ludouici Pij, si tamen credere dignum est.

QVARTO, adducunt Patres; nam Irenęus lib. 1. cap. 24. ponit inter hæreses Carpocratis, quod coleret imaginem Christi & Pauli. Epiphanius hær. 79. dicit, hæreticos esse, qui imaginem beatæ Virginis circumferunt & colunt. AMBROSIVS de obitu Theodosij: *Inuenit,* inquit, *Helena crucem Domini, Regem adorauit, non lignum vtique, quia hic Gentilis est error, sed adorauit illum, qui pependit in ligno.* HIERONYMVS in cap. 3. Danielis: *Cultores,* inquit, *Dei, imagines adorare non debent.* AVGVSTINVS de moribus Ecclesiæ, cap. 36. *Noui,* inquit, *picturarum adoratores.* GREGORIVS lib. 7. epist. 54. & 109. & lib. 9. epist. 9. dicit, imagines adorandas non esse. Alia quædam testimonia adducuntur ab Iconomachis, in VII. Synodo, act. 6. & ibidem refelluntur; sed facilia sunt.

QVINTO, adducunt exemplum Ezechię, 4. Reg. 18. qui cõfregit serpentem æneum, quia coli iam cœperat.

SEXTO, adducit Caluinus experientiam, quæ docet, paulatim in cultu imaginum irrepere superstitioně, & errorem, quo putatur imagini alligata Diuinitas. nam cur alioqui vna imago Christi vel Mariæ, magis frequentatur, quàm alia? cur precaturi ad imagines accedunt? cur peregrinãtur aliqui magno labore ad aliquam imaginem, cùm habeant domi suæ fortè meliores & pulchriores?

SEPTIMO, adducunt aliquot ratiunculas; nam imago, inquiunt, non est capax honoris, cùm sit res inanima, & sensus ac rationis expers. Item imago non est sancta ratione ligni, aut ferri, aut marmoris, aut alterius cuiusuis materiæ, sed nec

ratione lineamentorum, aut colorum, aut alterius rei, quæ in ipsa sit; cur igitur colitur. Denique homo est imago Dei, & tamen non solet adorari: quantò minus igitur ligna, & lapides adorandi erunt, licet imaginem Dei, aut Sanctorum referant?

Atque hæc sunt illorum præcipua firmamenta, quibus respondebitur infra cap. 13. nam ceteras nugas Magdeburgensium libenter omittam, indignæ sunt enim quibus respõdeatur: Christus, inquiunt, mortuus est pro hominibus, non pro imaginibus, ergo imagines non sunt colendæ, egregiè scilicet. Item si imagines necessariò colendæ essent, soli diuites saluarentur, qui eas emere possunt. Item Christus non dixit, qui imagines recipit, sed qui vos recipit, me recipit, ergo honor imaginis non refertur ad exemplar. quod quidem non argumentari, sed ludere est.

CAPVT DVODECIMVM.

Imagines Christi & Sanctorum rectè coli.

NOs cum Ecclesia asserimus, imagines Christi & Sanctorum honorãdas esse, modò tamen (vt in Concilio Tridentino sess. 25. declaratur) in imaginibus non collocetur fiducia, nec ab eis aliquid petatur, nec in eis inesse credatur vlla Diuinitas, sed solùm honorentur propter eos, quos nobis repræsentant. Quæ sententia probatur; PRIMVM, testimonio Scripturæ. habemus tria genera testimoniorum. Primò ea testimonia, quæ expresse agunt de imaginibus, nimirum Exod. 25. de Cherubin propitiatorij. Et Numer. 21. de æneo serpente. Imagines enim Cherubin super arcam existentes, Exod. 25. necessariò adorabantur ab iis, qui arcam adorabant. Immò Hieronymus in epist. ad Marcellam, vt migret Bethleem, ideò dicit, tabernaculum fuisse veneratum à Iudæis, quia ibi erant Cherubin. Serpens quoque æneus non poterat nõ honorari, cùm in loco sublimi à Deo positus fuisset, & salutem miseris in se aspicientibus adferret. Vnde Augustinus lib. 3. Trinit. cap. 10. loquens de quibusdam signis, quæ venerationem tanquam religiosa merentur, ponit pro exemplo serpentẽ æneum. Prætereà tam de imaginibus Cherubin, quam

quàm de imaginibus ſerpentis, quòd honorari debuerint, patet ex regula beati Auguſtini lib. 3. doctr. Chriſt. cap. 9. vbi dicit, ſigna vtilia diuinitus inſtituta, veneranda eſſe, quia honor eorum ad prototypum tranſit. Fuiſſe autem illas imagines Cherubin & ſerpentis à Deo inſtitutas, & vtiles, certum eſt. Iam verò, ſi licuit venerari imagines Angelorum, cur non etiam Sanctorum? Si licuit venerari imaginem Chriſti in forma ſerpentis (nam ſerpẽtem Chriſti fuiſſe figuram habemus Ioan. 3.) cur non potius venerabilis erit imago Chriſti in forma hominis?

Deinde, habemus alia teſtimonia, quę docẽt, creaturas honorandas religiosè propter ſolam relationẽ ad Deum, vt Pſal. 95. *Adorate ſcabellum pedum eius.* Matth. 5. *Nolite iurare per cœlum, quia thronus Dei eſt, neq; per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius.* Vbi nota, iuramentum eſſe actum religionis, quo honoratur primariò Deus, ſecundariò id, per quod iuratur. Prohibet ergo Deus iuramenta ſine debitis circũſtantiis, per cœlum & terram, ne contumelia fiat eiuſmodi creaturis, quatenus relationem habent ad Deum. Sed ſimilem relationem habent imagines: igitur eadem ratione colendæ ſunt.

Vltimum genus teſtimoniorum eſt eorum, quæ docent, creaturas dici ſacras, vel ſanctas propter relationem ad res ſacras. Exod. 3. *Locus in quo ſtas, terra ſancta eſt*; propter Angeli ſcilicet præſentiam. Exod. 12. dicitur dies Paſchæ, dies ſancta & venerabilis propter ſignificationem, & quia dedicata erat cultui diuino. Exod. 28. dicuntur veſtes Sacerdotum ſanctæ propter eandem cauſſam. Iſaiæ 11. ſepulchrum Chriſti glorioſum. 2. Timoth. 3. dicuntur Scripturæ ſacræ literæ: *Ab infantia,* inquit, *ſacras literas noſti.* Cur literæ illæ dicuntur ſacræ, niſi quia ſigna ſunt rerum ſacrarum? nec ſolùm literas, ſed etiam verba ipſa prolata, venerari conſueuimus, præſertim nomen, IESVS; & Euangelium audimus ſtantes detecto capite, immò etiam luminibus accenſis, quamuis in meridie, vt Hieronymus probat libro in Vigilantiũ: at imagines Chriſti & Sanctorum ſunt etiam inſtitutæ ad ſignificandas & repræſentandas res ſacras, cur ergo eas honorare nõ liceat? nam rem ſanctam eſſe hoc ipſo quod ſancta eſt, venerabilem, patet ex illis verbis Exod. 12. *Dies prima erit ſancta, & ſeptima eadem religione venerabilis.* vbi vides pro eodem accipi, rem ſanctam & religiosè venerabilem.

SECVNDO, probatur ex Conciliis Ecclesiæ. Habemus inprimis canonem 82. sextæ Synodi, vbi dicuntur imagines venerabiles. tametsi enim isti canones non sint firmæ auctoritatis, tamen iste canon semper receptus fuit ab Ecclesia, & testatur vt minimum vsum Ecclesiæ antiquæ. Deinde habemus Synodum Romanam sub Gregorio III. Episcoporum ferè mille pro imaginibus celebratam, anno DCC. XXXIII. iuxta Sigebertum in Chronico. Item Synodum habitam in villa Gentiliacensi, anno DCC.LXVI. iuxta Sigebertum, vel DCC. LXVII. iuxta Adonem; in ea de imaginibus actum, & admoniti Græci, vt cum aliis piis de imaginibus sentire vellent, vt Paulus Æmilius testatur lib. 2. Rursus aliã Synodum pro imaginibus Romæ celebratam sub Stephano III. anno DCC. LXVIII. iuxta Sigebertum, cuius Synodi meminit aliquoties Adrianus in libro de imaginibus ad Carolum.

Post annum deinde DCC. LXXXVIII. septima Synodus act. 7. definiuit, imagines esse venerandas, non quidem cultu latriæ, sed honore illo, quo etiam prosequimur sacras literas, sacra vasa, &c. testis Paulus Diaconus, Cedrenus, Zonaras, &c. Est autem hoc Concilium eiusmodi, vt nullo modo dubitari possit, quin generale & legitimum fuerit. Nam habuit inprimis legatos Romani Pontificis, & trium aliorum Patriarcharum, Alexandriæ, Antiochiæ, Hierosolymæ, necnon Patriarcham Constantinopolitanum, omnes consentientes, vt ex subscriptionib⁹ patet. Præterea adfuerũt Episcopi CCC. L. teste Cedreno, id est, plures quàm in prima, secunda, vel tertia Synodo generali. Præterea consensit Imperator Constantinus. Ad hæc disputatum est acriter, & diu allatis in medium Scripturis, Conciliis, & Patribus. Si ergo vllum est Concilium generale legitimum, certè hoc est.

Neq; obstat, quod contrarium dicantur statuisse Concilia Constantinopolitana præcedẽtia & Francofordiense sequẽs. Nam etiamsi illa omnia fuissent legitima, tamen cedere deberent Nicæno; quia hoc plenarium & generale, illa particularia fuerunt. Est enim regula Augustini lib. 2. de Baptismo, cap. 3. Concilia particularia plenariis sine dubitatione cedere debere. Fuisse autem illa tria particularia, patet; nam in Constantinopolitano sub Leone non fuerunt vocati, nec adfuerunt vlli Patriarchæ, excepto Germano Patriarcha Cõstantinopolitano, qui tamen non consensit, & ideò depositus fuit.

In

In Concilio Constantinopolitano sub Constantino Copronymo non sunt vocati, nec adfuerunt nec per se, nec per Legatos, Romanus, Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus Patriarchæ, sed solus Pseudoëpiscopus, quem hæretici deposito sancto Germano Patriarcham fecerant. Testantur hæc Cedrenus, & Zonaras in vita Constantini Copronymi, & ipsi etiam Magdeburgenses Centuria 8. cap. 9. col. 551. & Paulus Diaconus, qui tunc viuebat, lib. 22. rerum Romanarum.

Deniq; Francofordiense omnium iudicio particulare fuit, & (si verum est, quod Centuriatores dicunt) adfuerunt quidē Legati Romani Pontificis, sed Synodo assensi non sunt.

Ad hæc accedit, quod ex euentu colligitur Nicænum fuisse legitimum, nam solum illud tandem obtinuit. imagines enim in templis permanserunt, & suum honorem in Ecclesia semper habuerunt; immò etiam solius huius Concilij acta exstant, reliqua tria mox euanuerunt, & solùm in historiis aliqua eorū memoria seruata est, quod idem accidit primo Nicæno. Fuerunt enim plurima Concilia celebrata ab hæreticis cōtra Nicænum primum, sed ipsa cum suis erroribus euanuerunt, sola fides & canones Nicęni ad nos peruenerunt. Habemus præterea VIII. Synodum generalem, actione vltima, can. 3. & Synodum Trident. sess. 25.

TERTIO, probatur ex Patribus. BASILIVS in Iulianum, vt citat Adrianus Papa in epistola ad Imperatores, in VII. Synodo, act. 2. *Historias*, inquit, *imaginum illorum honoro, et palàm adoro. hoc enim nobis traditum à sanctis Apostolis, non est prohibendum*, &c.

CHRYSOSTOMVS in liturgia: *Sacerdos*, inquit, *ad imaginem Christi caput inclinat.*

AMBROSIVS serm. 10. in Psal. 118. *Qui*, inquit, *imaginem coronat Imperatoris, vtiq; illum honorat, cuius imaginem coronauit; & qui statuam contempserit Imperatoris, Imperatori vtiq; fecisse videtur iniuriam*, &c.

AVGVSTINVS lib. 3. Trinit. cap. 10. loquens de signis sacris, quales sunt imagines, literæ, & Sacramenta: *Sed quia*, inquit, *hæc hominibus nota sunt, quia per homines fiunt, honorem tanquā religiosa possunt habere, stuporē tanquam mira nō possunt*, &c. vbi nominatim ponit serpentem æneum inter ea, quæ merentur honorem religiosum. Idem lib. 3. de doctrina

Christiana, cap. 9. dicit, eos seruire sub signis, qui honorant vtilia signa, nec sciunt quid significēt, quales erant olim Iudęi: qui autem venerantur vtilia signa, & sciunt quid significent, dicit eos non tam honorare ipsum signum, quàm rem significatam, & ideò liberos esse. QVOD autem imagines Sanctorum sint vtilia signa diuinitus instituta: & proinde veneratione digna tā à seruis, quàm à liberis, patet ex lib. 2. de doctrina Christiana, c. 25. vbi dicit, picturas, & statuas pertinere ad superflua instituta hominū, exceptis illis, quæ ob finem bonum suo loco, & tempore proponuntur ab eo, qui habet auctoritatē. Tales autem esse Christi, & Sanctorum imagines, certissimū est. DENIQVE lib. 10. Confess. cap. 34. reprehendit pictores, & similes artifices, quod necessarium & moderatū vsum, & piam significationem longè aliquando transgrediantur. vbi admittit, quasdam esse picturas necessarias, quasdam etiam piam significationem habentes, & proinde venerabiles.

PAVLINVS natali 10. sancti Felicis, de imaginibus in templo depictis, sic ait:

Miremurq́; sacras, veterum monumenta, figuras.

Vbi cùm sacras vocat figuras, honorandas etiam docet. res enim sacræ omnes honorandæ sunt.

GREGORIVS lib. 7. epist. 5. ad Ianuarium Episcopum Caralitanum, loquens de imagine B. Mariæ, & cruce quæ posita fuerant in Synagoga Iudæorum, quas iubet inde auferri: *His*, inquit, *hortamur affatibus, vt sublata exinde cum ea qua dignum est veneratione, imagine atq; cruce, debeatis quod violenter ablatum est reformare.* Et lib. 7. epist. 53. ad Secundinū docet, imaginem sacram honorandam etiam prostratione ad terram, non tamen vt Deum: *Et nos*, inquit, *non quasi ante Diuinitatem, ante illam prosternimur*, &c.

DAMASCENVS lib. 4. cap. 17. de fide, dicit esse Apostolicam traditionem, cultum crucis & imaginum.

PRAETEREA crucem, id est, crucifixi imaginem fuisse in Ecclesia semper honoratā, certissimum est. nam LACTANTIVS in carmine de passione Domini:

Flecte genu, inquit, *lignumq́; crucis venerabile adora.*

Et SEDVLIVS lib. 5. carminis Paschalis:

Néue quis ignoret, inquit, *speciem crucis esse colendam.*

AMBROSIVS oratione de obitu Theodosij: *Sapiēter*, inquit, *Helena egit, quæ crucem Christi in capite Regum leuauit et locauit,*

cauit, vt crux Christi in Regibus adoretur. Et lib. de incarnationis Dominicę Sacramento, cap.7. *Nunquid,* inquit, *cùm in Christo imaginem Dei, crucemq; veneramur, diuidimus eum?*

HIERONYMVS in vita Paulæ: *Prostrata,* inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat.*

ATHANASIVS quæst. 16. ad Antiochum, dicit, Christianos imaginem crucis colere potius, quàm lanceæ, vel columnæ, & similium instrumentorum passionis Dominicæ; quia si Gentiles accusent nos, quòd colamus lignum, possumus mox separare duo ligna crucis ab inuicem, & eo modo sublata figura crucis, conculcare duo illa ligna, vt ostendamus nos nō ligna, sed imaginem crucifixi venerari. Deniq; Patres testantur, Christianos semper accusatos à Gentilibus, quòd colerēt crucem, quæ est imago crucifixi.

TERTVLLIANVS in apologetico, cap.16. dicit, Christianos appellatos religiosos crucis: neque ipse hoc negat esse verum. MINATIVS Felix in Octauio respōdet Gentilibus obiicientibus adorationem crucis. Nec obstat quod ipse dicit: *Nos crucē neq; adoramus, neq; optamus*; nam loquitur de adoratione propria Deo, de qua accusabantur. Interim ex obiectione constat, crucem aliquo modo honoratā à Christianis. Iulianus apud Cyrillum lib.6. idem obiicit. At certè nunquā Gentilibus in mentem venisset, vt nostris obiicerent adorationem crucis, nisi vidissent primis illis & sanctissimis Christianis crucem summæ venerationis fuisse.

Ridicula est autem responsio Magdeburgensium, qui ex Concilio Francofordiensi Cent.8. cap.9. in fine dicunt, nō esse eandem rationem crucis & imaginum aliarum; nam Christus nos redemit cruce, non imagine. Ista enim responsio primò iugulat ipsos Centuriatores, ipsi enim non admittunt crucem posse honorari. Deinde imperita solutio est; nam Christus non redemit nos ista cruce, quam modò auream, modò argenteam, modò lapideam, modò depictam in tabula, vel signatā in aëre veneramur, sed illa vna lignea, cuius imago est, quam veneramur. Nec enim habemus vbique crucem illam Christi veram, & multò minus eam veteres habebant tempore Tertulliani & Minutij, cùm postea repertam esse constet temporibus Magni Constantini. Magis autem redemit nos Christus corpore suo, quàm cruce lignea. Quare si licet venerari imaginem crucis, multò magis imaginem corporis.

Argumentum QVARTVM, à miraculis. Deus enim per imagines Christi & Sanctorum multa miracula operatur, ex quo intelligimus placere illi, vt imagines honorentur. Illustre inprimis est, quod Eusebius refert lib. 7. hist. cap. 14. vbi testatur, ex basi statuæ Christi æneæ ab Hæmorroissa positæ apud Paneadem, herbam quandam omnibus incognitam oriri solitam, quæ vbi creuisset vsque ad fimbriam imaginis Christi, eamque attigisset, vim haberet omnes morbos depellendi. quod etiam refert Theophylactus in cap. 9. Matthæi. Addit Sozomenus lib. 5. hist. cap. 20. de eadem imagine aliud miraculum, quòd videlicet cùm Iulianus Apostata statuam Christi inde amouisset, & suam in eodem loco posuisset, mox ignis de cœlo statuam Iuliani discerpsit, & caput à reliquo corpore diuulsit planè ad eum modum, quo olim accidit idolo Dagon, 1. Reg. 5.

Non est autem prætereundum hoc loco insigne mendacium Centuriatorum. quod enim Iuliani statuæ accidit, id illi tribuunt etiam statuæ Saluatoris. Sic enim loquuntur Centuria 4. cap. 13. col. 1447. *Videtur*, inquiunt, *etiam ea fulmine confracta esse, vt exstaret testimonium, superstitionẽ illam, quæ statuis vis aliqua tribuitur, Deo non placere.* Et ibidem superstitiosam vocant herbæ illius vim, quæ morbos omnes curabat. At cùm dicunt, imaginẽ Christi fulmine disiectam, mentiuntur apertissimè contra fidem omnium historicorũ. Cùm autem miracula testatissima Christi, superstitioni Diabolicæ adscribunt, imitantur Scribas & Pharisæos, qui eiusdẽ Christi miracula in Beelzebub fieri, calumniabantur.

Multa alia miracula per imagines à Deo facta legi possunt apud ipsos Magdeburgẽses Cent. 6. & sequent. cap. 13. qui tamẽ respondent ad hoc argumentum ex libris Carolinis, nõ sequi, imagines esse adorandas, quia miracula faciunt. Multa enim sunt alia, per quæ Deus miracula facit, quæ tamen non adorantur. Nam Helisæus per aquas Iordanis curauit leprã Naaman, Christus sputo curauit cęcũ; nec tamen adoramus aquã, vel sputũ; quin etiam per homines malos aliquãdo facit Deus miracula, & tñ eos homines omni honore indignos iudicam⁹.

RESPONDEO, spectandum esse finem miraculorum; id enim, quod miraculo confirmatur, Dei testimonium habet. Iam Helisæus & Christus nõ adhibuerunt aquam vel sputũ in miraculis, vt aquã vel sputum honorarent, sed vt ostenderent,

ille quidem se esse Prophetam Dei, iste autem se verum Dei Filium. Similiter homines mali non faciunt miracula, vt se ac vitam suam commendent, sed fidem. Quare non ipsi, sed fides, quam prædicant, veneranda est.

Miracula autem per imagines facta, ideò facta sunt, vt probarent ac sancirent imaginum cultum. Nam cur, quæso, ignis cœlestis discerpsit statuam Iuliani, nisi vt vindicaret iniuriam factam statuæ Christi? Et cur ab imagine à Iudæis cõfossa, sanguis prodiit, qui infirmos plurimos curauit, vt est apud Athanasium lib. de passione imaginis Domini. Gregorium Turon. de gloria Martyrũ, ca. 12. Rhegin. in Chronico anni DCCC.IV. nisi vt ostenderet se honorare id, quod Iudæi contumelia afficiebant?

Præterea beneficia, quæ per imagines à Deo conferuntur, cur illis duntaxat conferũtur, qui imagines honorant, & qui existimant Deo placere cultum imaginum? Nam illud miraculum factum Edessæ per imaginem Christi, vt refert Euagri⁹ lib. 4. cap. 26. factum est in salutem eorum, qui Christi imaginem venerabantur. Scribit etiam Zonaras in vita Michaëlis Balbi, cùm Leo Armenius imagines persequeretur, filium eius Sabbatium Constantinum, qui mutus erat, accessisse ad statuam sancti Gregorij Nazianzeni, & sanctum ipsum mente precatum, loquendi vsum diuino miraculo recepisse. At si cultus imaginum esset idololatria, Deus certè tum maximè idololatriæ fauere visus fuisset. Scribit Paulus Diaconus lib. 21. rerum Romanarum, cùm Iconomachus quidam conspecta statua B. Virginis, lapides in eam iecisset, eamq; cõminuisset, per quietem Virginẽ ipsam ab eo visam, terribiliter his verbis cõminantem: *In caput tuum hoc fecisti.* Deinde paulò pòst eundem ingenti lapide percussum, atque ita contritum esse, vt ipse statuam comminuerat.

Argumentum QVINTVM duci potest à simili hoc modo; homo dignus est veneratione, quia imago Dei est, ergo & ceteræ imagines Christi vel Sanctorum dignæ sunt veneratione. quod enim vni imagini conuenit, quia imago est, id necessariò omnibus imaginibus conuenit. Esse autem hominẽ venerabilem quatenus Dei est imago, Cyrillus & Augustinus testantur.

CYRILLVS catechesi 12. sic ait: *Imago lignea terreni Regis honoratur, quantò magis rationalis imago Dei?* AVGVSTI-

NVS epiſtola 203. ad Maximinum Epiſcopum Donatiſtarum, explicat, cur in titulo epiſtolæ dixerit: *Honorabili fratri*, & ait ſe non honorare Epiſcopatum eius, ſed honorare imaginem Dei, quam in illo ſciebat eſſe, cùm homo eſſet.

RESPONDENT Magdeburgenſes ex libro Carolino, argumentum nihil concludere, cùm nõ ſint ſimiles depictæ imagines homini, vt imago Dei eſt; imago enim Dei eſt in mente, ſimilitudo autem inter hominem & picturas eſt in exteriori figura. Imperitè; nam argumentum procedit à ſimili proportione, vt enim homo ſe habet ad Deum, cuius eſt imago, ita ſe habet pictura ad Chriſtum, cuius eſt imago: ſi ergo homo ideò eſt honorabilis, quia eſt imago rei honorabilis, certè etiam imago picta eſt honorabilis, quia imago eſt rei honorabilis.

Reſpondent SECVNDO, hominem non adorari ſaltem religiosè, ſed ſolùm ciuiliter. At licet homo, vt Rex, vel Imperator honoretur ciuiliter, tamen homo, vt imago Dei, honoratur religiosè; cauſſa autẽ cur honoretur ſacra res eſt, quemadmodum qui honorat hominem, quia ſanctus, vel Propheta, vel Sacerdos, vel Epiſcopus eſt, certè religiosè honorat, non ciuiliter, vt ſuprà diximus.

Argumentum SEXTVM item à ſimili, imago Regis eſt venerabilis ciuili quodam honore, ergo imagines Chriſti & Sanctorum ſunt honorabiles cultu religioſo. Et cõfirmari poteſt hoc argumentum ex inſigni fraude Iuliani Apoſtatæ, quam deſcribunt Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum, Paulus Diaconus in vita Iuliani, & alij; erat in more poſitum, vt imagines Imperatorũ ab omnibus adorarentur, id quod etiã Chriſtiani faciebant, quippe qui ſciebant ſolùm ciuilem adorationem illam fuiſſe, qualem etiã ipſi Impatori, licet Ethnico deferebant. Iulianus igitur vt cogeret Chriſtianos ſaltẽ per errorem adorare idola, iubebat ſuam imaginẽ ita depingi, vt ſimul pingeretur Iuppiter de cœlo coronã & purpuram Imperatori deferens; pingerentur etiã Mercurius & Mars in Imperatorem reſpicientes, vt eo modo indicaret, ſe ſapientẽ & fortem eſſe. Itaq; ſeipſe inter Deos depictum proponebat, vt Chriſtiani de more venerantes imaginem Imperatoris, ſimul venerarentur imagines falſorum Deorum. Monet autẽ Nazianzenus fuiſſe venia dignos Chriſtianos ſimpliciores, qui non aduertebant dolum, nec putabant ſe adorare aliud, quàm Regis imaginem.

RESPON-

RESPONDENT Centuriatores loco notato non esse hæc
similia, quia imago Regis adoratur propter absentiã Regis,
qui non potest esse simul vbique in toto regno: Deus autem
vbique est præsens. AT inprimis non quærimus, cur adoretur
imago Regis, sed ex eo, quod adoratur, colligimus, rectè ado-
rari imaginẽ Christi. Præterea Christus, vt homo, non est vbi-
que, nec Sancti sunt vbique. Denique falsum est, imagines
Principum non adorari præsente Principe; immò sicut con-
tumeliam facere imagini grauius peccatũ est præsente Prin-
cipe, quàm absente; ita etiam honorare imaginem præsente 1
Principe, res est illi gratissima.

Argumentum SEPTIMVM à contrario; Imago est capax in-
iuriæ & contumeliæ, ergo & honoris atque cultus. Eusebius
lib. 9. hist. cap. 10. scribit in dedecus Maximini, imagines eius
fuisse vel deiectas, vel atris coloribus fœdatas. Idem de imagi-
nibus Domitiani scribit Suetonius.

THEODOSIVS quoq; (optimus alioqui & pientissimus Prin-
ceps) cùm Antiocheni imaginem vxoris eius deiecissent, ita
iratus est vt parum abfuerit, quin totam Antiochiam euer-
terit. Exstant de hac re duæ orationes Chrysostomi, id est, se- 2
cunda & tertia ad populum Antiochenum, quibus deplorat
scelus illud in Theodosium commissum. Vide etiam Theo-
doretum lib. 5. cap. 19. hist. Denique Iulianus Apostata Chri-
sti statuam non deiecisset, nisi eo modo Christo iniuriam fie-
ri credidisset. Neque Deus Iuliani statuam fulmine percus-
sisset, nisi ab eo iniuriam accepisset, & nisi ad Iuliani contu-
meliam id pertinere visum esset.

Argumentum OCTAVVM, idola Gentium meritò execra-
mur & confringimus, & hinc laudatur valde Theodosius,
quòd, teste Theodoreto lib. 5. cap. 20. hist. iusserit idola vbi- 3
que destrui: at certè id non fit, nisi ratione significationis,
quia sunt imagines falsorum Deorũm, igitur è contrario
imagines Christi & Sanctorum, quia res verè bonas & san-
ctas significant, honorabiles sunt.

Argumentum NONVM, ab improbitate Iconomachorum,
& pietate eorũ, qui imagines colunt & coluerunt. nam Ico-
nomachi, vt ostendimus 2. cap. disputationis, fuerunt omnes
aut Iudæi, aut Samaritani, aut Mahometani, aut Necromã-
tici, aut manifestè hæretici, quos impios esse negare nemo
potest. At qui imagines defenderũt, fuerũt sancti viri & docti,

vt Gregorius & Hadrianus summi Pontifices, Germanus & Tarasius Episcopi Constantinopolitani, Ioannes Damascenus, Methodius, Leontius, Ionas Aurelianensis, Paulus Diaconus, & alij pij doctique viri omnium consensu. Non est autem credibile, Deum per hostes suos potius, quàm per amicos & sanctos Ecclesiam docere voluisse.

Quid, quòd ipse etiam Diabolus odit imagines? nam vt in Prato spirituali cap. 45. legimus, Eremitę cuidam conquerenti, quòd spiritus fornicationis illum vexans, cum illo consenuisset, nec abscedere vellet, apparuit Diabolus, ac promisit se discessurum, si is imaginem B. Virginis, quam in cubiculo habebat, non amplius se veneraturum polliceretur. Sed fortè Diabolus fingit odiũ in imagines, vt homines decepti magis eas colant. At si ita est, cur Diabolus tam sæpe per Iudæos & Mahumetanos procurauit imaginum euersionem & confractionem?

Argumentum Decimvm, ab infelici exitu Iconomachorũ, & felicitate eorũ qui imagines defenderunt. Nam inprimis tempore Leonis Iconomachi, posteaquam imagines Sanctorum in foro Constantinopolitano crematæ fuerunt, orta est pestilentia tam grauis, vt Constantinopoli trecenta hominũ millia interirent. Vide Chronicum Matthæi Palmerij, anno DCC. XLI. Item eadem occasione amisit idem Leo & successores eius imperium Italiæ, nec vnquam amplius recuperare potuerunt. Vide Zonaram & Paulum Diaconum in vita eiusdem. Eo tempore Rex Arabũ Ezides, qui imagines Christianorum confringi iusserat, non superuixit vnum annum, cùm tamen XXX. anni promissi illi fuissent ab eo, qui illum ad Iconomachiam incitauit.

Tempore Constantini Copronymi inauditæ calamitates Orientẽ inuaserunt; nam terræmotus ingentes integras vrbes deiecerunt, & multa millia hominum occiderunt. Item pestis grauissima orta est, ita vt vineæ, horti, putei, aliaq; loca vix sufficerent sepeliendis hominibus. Et ne dubitaretur quã ob caussam ista acciderent, simul vbique in vestibus hominũ, in velis sacris, indumentis sacerdotalibus, diuinitus existebãt cruces paruæ, quasi oleo designatæ. Deus n. indicare volebat, velle se vbiq; conspici crucis imaginem, quam Constantinus Copronymus eo tempore omnino obliterare contendebat. Ad hæc tam horribile frigus accessit, vt mare Ponticum ad

centum

centum milliaria congelaretur, essetq́; glacies profunditatis XXX. cubitorũ. cui superuenit nix, quæ etiam in glaciẽ versa est, ad altitudinẽ XX. cubitorum super aliam glaciem XXX. cubitorũ. Paulò pòst cœpit solui glacies, & fragmenta ingentia instar magnorum montium, vel insularũ, magno impetu discurrebant, quædam etiam ad Cõstantinopolim allisa partem mœnium, & vicinas domos euerterunt. Testatur autem Paulus Diaconus se vidisse hæc omnia. Eodem anno tanta siccitas postea fuit, vt flumina, fontes, putei ferè omnes siccarentur; ita vt omnes intelligerent, & dicerent, propter impietatem in Deum & Sanctos, quam exercuerant Iconomachi, ista omnia fieri.

Deniq; obstinatus Imperator Constantinus ita periit, vt in morte clamaret, se adhuc viuum igni inextinguibili traditum comburendum. Testis Zonaras & Paulus Diaconus in eius vita. E contrario Pipinus & Carolus filius eius, qui cum Romano Pontifice imagines defendebant, ad regnum & imperium prouecti felicissimè vixerunt, & regnauerunt, vt ex iisdem auctoribus patet.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta aduersariorum.

SVPEREST iam, vt argumenta aduersariorum soluamus. Ad PRIMVM Caluini dico, in illis Scripturis rep̄hendi idololatriam, id est, cultum imaginũ, quæ habẽtur pro Diis, vel per quas coluntur tanq̃ Dij ij, qui verè non sunt.

Ad probationem illam, qua Caluinus conatur ostendere, Iudæos & Gentiles adorasse Deũ in idolis; dico in verbis Caluini contineri multa mendacia. PRIMVM est, quòd Iudæi & Gentiles non vocauerint Deos sua idola; nam lib. 1. c. 11. §. 10. Instit. obiiciens sibi responsionem Catholicorum, ait: *Non vocamus*, inquiunt, *nostros Deos, nimirum imagines: deinde respondet; Neq; illi, aut Iudæi, aut Gentiles, olim vocabant, & tamen Prophetæ passim illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebãt. At si Iudæi nõ vocabant idola suos Deos, vnde est illud Exodi 32. Fac nobis Deos, qui nos præcedant? & isti sunt Dij tui Israël? Vnde illud Michæ, Iudic. 18. Deos meos quos mihi feceram, abstulistis? Et 3. Reg. 12. de duobus vitulis Hieroboam, ecce Dij tui Israël?*

Quòd

Quòd autem simulacra ab Ethnicis vocarentur Dij, nemo nescit, qui aliquid in Poëtis, vel etiam Oratoribus legerit. Sed vnus locus nunc sufficiet ex Danielis 5. *Bibebant*, inquit, *vinum, & laudabant Deos suos aureos, & argenteos, æreos, ligneosq́ue, & lapideos.* Et alter ex lib. Sapient. cap. 13. *Appellauerunt Deos opera manuum suarum.* Poterátne clarius Scriptura diuina Caluini mendacium redarguere?

Secundum mendacium est, quòd Iudæi, cùm fecerunt vitulum aureum, non sint obliti Deum verum. Nam planè è diametro pugnant verba Caluini cum verbis Scripturæ. Caluinus enim lib. 1. ca. 11. §. 9. sic ait: *Nec tam incogitantes erãt Iudæi, vt non meminissent Deũ esse, qui eos eduxerat de terra Aegypti.* At Scriptura Deuteron. 32. *Deum, inquit, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini Creatoris tui.* Et in Psalmo 105. *Fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile: & obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari rubro.* Et Hieremiæ cap. 2. *Ambulauerunt post vanitatem, id est, post idola, & non dixerunt; vbi est Dominus, qui ascendere nos fecit de terra Aegypti?* Quid clarius?

Tertium mendacium est, quòd Iudæi in omnibus suis idolis Deum vnum & verum colere voluerint. Sic enim ait Caluinus lib. 1. cap. 11. §. 8. *Deum quidem esse nouerant, cuius virtutem experti erant. Sed à præeũte imagine volebant cognoscere Deum sibi itineris esse ducem.* Et §. 9. ait: *Deum æternum Iudæi, vnum, verumq́ue cœli ac terræ Dominum sub talibus simulacris persuasi erant se colere.*

At hoc esse mendacium probabo. Primo, quia si Iudæi volebant tantum signum corporeum, non erat opus, vt facerent vitulum; nam habebant nubem & columnam ignis, quę melius ducebant, quàm vitulus, qui portari necesse habebat: non ergo signum corporeũ, sed Deum corporeum quærebãt.

Secundo, quia nulla caussa reddi potest, cur potius vitulum fecerint, quàm ouem, aut aliquid aliud, nisi quia assueti erant videre maximum Deum Ægyptiorum, qui est vitulus niger albis maculis insignis, quem ipsi vocant Apim. de quo Cicero lib. 1. de natura Deorum, & Augustinus lib. 18 de ciuit. Dei, cap. 5. & scriptores omnes, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, Plinius, Suidas, Eusebius, &c. Iudæi ergo quia viderant in Ægypto in summo honore vitulũ, putauerunt ipsum

Deum

Deum cœli esse vitulum illum, & ideò illi imaginem vituli statuerunt.

Tertio, quia Iosue capite vltimo datur optio Hebræis, an velint seruire Diis alienis, quibus seruiunt Thare & Nachor idololatrę, an idolis Amorrhæorum, an Deo Israël? non ergo in idolis adorabant, vel putabant se adorare Deum Israël. Nam alioqui potuissent respondere, ineptam esse optionem illam, quandoquidem in ipsis idolis Amorrhæorum, & Thare, ac Nachor Deum verum colerent. Idem confirmatur ex 3. Reg. 18. vbi Elias dicit: *Vsquequo claudicatis in duas partes, si Dominus est Deus, sequimini eum; si Baal est Deus, sequimini illum.* Vbi clarè opponitur Baal Deo vero. Quando ergo Iudæi colebant idolum Baal, certè non colebant Deum verum. Adde illud Deuter. 32. *Immolauerunt Dæmoniis, & non Deo, Diis, quos ignorabant.* Adde etiam, quòd falsò accusarentur Iudæi seruisse Diis alienis, si in idolis semper coluissent Deum verũ. At, inquies, quomodo ergo de vitulo dicitur Exod. 32. *Hi sunt Dij tui, qui te eduxerũt de terra Aegypti.* Quomodo etiam ibidem de vitulo dicitur: *Cras solennitas Domini* יהוה *est?* Et Iudic. 17. *Sanctificaui hoc argentũ Domino, vt faciam idolum?* Ad Primvm respondeo, significari illis verbis, putasse Iudęos beneficiũ liberationis de Ægypto se accepisse, non a Deo Mosis, sed ab Api Deo Ægyptiorũ. Ad Secvndvm & Tertivm, duplex solutio est. Vna Caietani in cap. 32. Exod. quod verè nomen ipsum, Domini, tribuatur à Iudæis idololatris idolo, & hoc fortè significare Scripturã, Sapient. 14. cùm ait: *Incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.* Nullum n. Dei nomẽ est incõmunicabile, pter hoc יהוה. nã cetera tribuũtur aliquando etiã creaturis.

Dices, at nomen illud יהוה est proprium nomen Dei Israël, non ergo potuit communicari. Respondeo, fortè Iudæos illos, qui plures veros Deos esse credebant, non putasse hoc esse nomen proprium, sed appellatiuum. Fortè etiã communicasse illud nomen per similitudinem. Quomodo enim Ægyptij vocare solent Nilum, suum Iouem; & nos de homine strenuo dicimus, hic est noster Achilles; de sapiente, hic est noster Cato: ita Iudæi de vitulo dicebant, hic est noster יהוה, habeat sibi Moses suum.

Altera solutio est Abulensis, Caietani, & aliorum

in caput. 17. Iudicum, qui dicunt, duo genera idolorum fuiſſe apud Hebræos. VNVM ſine nomine certi Dei, quale fuit idolum Michæ, Iudic. 17. & fortè vitulus aureus, quem fecit Aaron, Exod. 32. & renouauit Hieroboam, 3. Reg. 12. non enim Scriptura vocat vitulum Deum Moloch, vel Baal, &c. ſed ſemper ait: *Hi ſunt Dij tui Iſraël.*

ALTERVM genus fuit cum certo nomine, vt Baal, Moloch, Aſtaroth, Chamos, &c. vt videre eſt 3. Regum 11. & alibi. Igitur dicunt, nec improbabiliter, poſſe de primo genere admitti, quòd Iudæi in idolo putauerint, ſe colere Deum verũ. Ceterùm in hoc etiam eos erraſſe grauiſſimè, tum quia idolo ſacrificabant, & in ipſo idolo diuinam vim ineſſe credebant: tum etiam quòd imaginabantur Deum eſſe corporeum, & ipſi idolo ſimilem. Ex quo ſequebatur, vt putarent ſe colere Deum verum, ſed reuera non colerent, niſi figmentum ſuum. Quemadmodum Manichæi dicebant, ſe colere Deum Patrem, & Filium eius Chriſtum: ſed quia per Deum intelligebant lucem corpoream, per Chriſtum accipiebant ſolem iſtum corporeum; nihil habebant Dei, & Chriſti, niſi ſolum nomen.

Quòd autem Iudæi Deum putarent corporeum, & idolo ſimilem, ſecundum hanc ſententiam, patet ex vitulo aureo. Nam ideò faciebant Deum in forma vituli, quia viderant in Ægypto vitulum in ſummo honore; inde enim exiſtimabãt, ſummum Deum eſſe vitulum illum. & hoc etiam modo Iudæi verè obliuiſcebantur Dei, licet non putarent ſe eius obliuiſci. In idolis autem ſecundi generis adeò certũ eſt Iudæos nec coluiſſe, nec putaſſe ſe colere Deum Iſraël, vt id fateatur etiam Petrus Martyr Caluiniſta in cap. 17. Iudicum.

QVARTVM mendacium eſt, Ethnicos non putaſſe idola eſſe Deos. Sic enim ait Caluinus lib. 1. c. 11. §. 9. *Nec ita ſtupidi fuiſſe Ethnici credendi ſunt, vt non intelligerent Deum aliũ eſſe, quàm ligna, & lapides.* Hæc ille. Licet autem aliqui non fuerint ita ſtupidi, vt putarent idola lignea, vel lapidea eſſe Deos; tamen plurimi ita ſtupidi erant, vt verè crederent ipſa idola viuere, & ſentire, & Deos eſſe. Neque erat hæc tanta ſtupiditas, quantam Caluinus videri vult. Nam mouebantur Ethnici ad credendum, idola eſſe Deos propter quatuor cauſſas. PRIMO, quia id eis dicebatur à Pontificibus ſuis. SECVNDO, quia videbant totum ferè mundum id credere. TER-

TIO,

rio, quia Diaboli opera interdum idola mouebantur, & loquebantur, & futura prædicebant, seu potius moueri, & loqui videbantur; nam reuera Diabolus ea mouebat, & in eis loquebatur, sed populus credebat ipsa verè moueri, & loqui. Solita verò idola loqui, patet ex cap. 21. Ezech. & cap. 10. Zachariæ, & ex lib. 1. cap. vlt. Valerij Maximi. QVARTO, quia erant forma humana prædita; & qui videt sua membra sentire & viuere, facilè persuadetur viuere, & sentire etiam sibi similia, præsertim si id à sapientioribus affirmari audiat. Sed quæcunq; fuerint caussæ, probo multos Ethnicorum credidisse, ipsa idola esse Deos, & proinde mentiri Caluinum.

Igitur credidisse idola esse Deos probo. PRIMO ex Scriptura; nam omnes Prophetæ laborant, vt doceant idola aurea, & argentea non esse Deos, & probant, quia non loquuntur, non vident, &c. Vide Isaiam cap. 46. Dauidem Psalmo 113. & Psal. 134. & Habac. 2. sed præcipuè epistolā Hieremiæ Baruch 6. vbi ad singula argumenta concludit: *Vnde notum sit vobis, quia non sunt Dij.* At certè stulti essent Prophetæ, si id refellere conarentur quod nemo assereret. Præterea Act. 19. de Paulo dicunt Ethnici: *Paulus hic suadet, dicēs, quia non sunt Dij, qui manibus fiunt.* Ergo ipsi putabant esse Deos eos, qui manibus fiunt. Præterea Hierem. 2. & Sap. 13. & 14. Scriptura dicit, Ethnicos solitos inuocare idola, & eis commendare salutem suam: nemo autem inuocat, aut orat simulacrum, inquit Augustinus in Psal. 113. qui non putet ab illo se exaudiri.

SECVNDO ex Patribus. AVGVSTINVS lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 7. *Fateor,* inquit, *altius demersos esse qui opera hominum Deos putant, quàm qui opera Dei.* Et infra: *Illi simulacra venerantur, vel tanquam Deos, vel tanquam signa, & imagines Deorum.* Et epist. 49. ac in Psalm. 113. dicit, Ethnicos multos putasse ipsa simulacra viuere, spirare, & audire, & proinde esse Deos viuentes, & in hoc errore foueri ex ipsa similitudine humanorum membrorum.

TERTVLLIANVS in Apologetico, cap. 12. dicit, Deos Gentilium plura pati, dum fiunt, ab artificibus, quàm patiantur Christiani cùm occiduntur, quòd eos nolint adorare.

EVSEBIVS libro 5. præparat. cap. 15. *Triginta,* inquit, *Deorum millia in terra esse censet Hesiodus. ego autē multò plures lapideos, atque ligneos hominum creatores esse video.* Deniq; Cyprianus, Lactantius, Arnobius, Minutius Felix, Cle-

mens Alexandrinus, Athanasius, Theodoretus, & alij, qui scribunt contra Gentes, rident Ethnicos, quòd ligna, & lapides pro Deo colant: Et quid est, quod ait Horatius lib. 1. serm. Satyra. 8.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cùm faber incertus faceret scamnum, anne Priapum,
Maluit esse Deum?

Nec solùm Poëtæ, sed etiam viri sapientissimi hoc senserunt; nam HERMES Trismegistus apud Augustinum libro 8. de ciuit. Dei, cap. 23. dicit, alios Deos factos à summo Deo, alios autem ab hominibus: Deos autē ab hominibus factos dicit esse statuas, quibus arte quadam magica alligantur Dæmones, ita vt statua sit quasi corpus Dei, spiritus autem inclusus sit anima, & totū idolum sit Deus, quomodo corpus, & anima est homo. Et ARNOBIVS lib. 1. contra Gentes: *Venerabar*, inquit, *ô cæcitas, nuper simulacra modò ex fornacibus prompta, in incudibus Deos, & ex malleis fabricatos.* Et infrà: *Tanquam inesset vis præsens, adulabar, affabar, & beneficia poscebam.* Et infrà: *Deos esse credebam ligna, lapides, ossa, aut in huiusmodi rerum habitare materia.* Vide igitur, Lector, an non mentiatur Caluinus, cùm negat Ethnicos habuisse idola pro Diis.

AT, inquit, Ethnici mutabant simulacra pro arbitrio, nec tamen Deos mutabant. RESPONDEO, Ethnicos eadem stultitia, qua putabant aliquos Deos posse fieri manibus hominū, potuisse etiam credere Deos aliquos potuisse destrui manibus hominum.

SED rursum, ait Caluinus, vni Deo multa simulacra ponebant. RESPONDEO, Ethnicos habuisse alios Deos in cœlo, alios in terra: nec putasse absurdum, si vnus Deus cœlestis, vt Iuppiter, vel Apollo, haberet in terra multos collegas minores, id est, multa idola eiusdem nominis.

Denique addit Caluinus, Ethnici nouas imagines sacrabant, nec tamen putabant se nouos Deos facere. RESPONDEO, falsum esse, non putasse Gentiles, se nouos Deos facere, saltem terrestres.

QVINTVM mendacium est, lib. 1. Instit. cap. 11. §. 10. *Propheta*, inquit, *passim Iudæis & Gentilibus fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant, tantùm ob ea, quæ*

quæ quotidie ab iis fiunt, qui Christiani haberi volunt, nempe quod Deum in ligno, & lapide carnaliter venerabantur.

Hoc est maximum & perniciosissimum mendacium. Nam inprimis Iudæi & Gentiles immolabant idolis, vt patet de Iudæis Exod. 32. & alibi de Gentilibus 1. Corinth. 10. & alibi. & hanc Scriptura vocat fornicationem: Christiani autem nunquam imaginibus immolarunt.

Præterea Iudæi & Gentes, vel idola putabant Deos, vt ostendimus, vel certè in idolis creaturas pro Deo colebant, quod Christiani non faciunt. Quod autem Gentiles in idolis colerent creaturas pro Diis, probatur; nam plurimi in simulacris colebant pro Diis homines mortuos, quos & ipsi mortuos esse credebant, sed non facilè audebant id populis dicere. Probat hoc Lactantius lib. 1. cap. 14. & 15. vbi etiam refert, Ciceronem Tulliolam suam Deã facere conatum esse, erecto illi simulacro. Et August. lib. 8. cap. 26. de ciuit. Dei, probat, Paganorum Deos homines fuisse. & lib. 18. ca. 5. docet Serapidis simulacrum digito ad os admoto indicare solitum, vt taceretur Serapidem fuisse hominem, immò & pœnam capitis constitutam ait iis, qui Serapidem hominem fuisse dicerent, cùm tamen verè hominem fuisse, & mortuum, ac sepultum constaret. Idem probat Cyprianus initio libri de idolorũ vanitate, & Eusebius de præparatione Euangelica lib. 2. cap. 7. & Tertullianus Apologet. cap. 11.

Alij non homines mortuos, sed dæmones in idolis pro Diis colebant, vt patet ex Hermete apud Augustinum lib. 8. ciuit. Dei, cap. 23. Quanquam dæmones non solùm inuitati magicis artibus, vt Hermes dicit, sed etiam sponte sua in idolis habitabant, & se supponebant pro mortuis hominibus, vt loco eorum adorarentur, vt docent B. Cyprianus initio libri de idolorum vanitate, & B. Augustinus li. 8. ciuit. Dei, c. 24. & li. 22. contra Faustum, c. 17. & idem patet ex eo quod dęmones assumpserunt sibi nomina vel idolorum, in quibus residebant, vel hominum mortuorum, quorum vice colebantur. Adiurati enim, & rogati nomẽ, quidam dicunt se vocari Beelzebub, quidam Moloch, quidam Chamos, &c. alij Iouem, aut Mercurium, aut Apollinem, &c. vt obseruarunt Origenes lib. 6. contra Celsum paulò ante medium. Eusebius li. 4. præpar. c. 6. Lactant. li. 2. c. 16. & Sulpiti⁹ in vita B. Martini. hoc idẽ Scriptura testatur, cũ Deut. 32. dicit: *Immolauerũt dæmoniis, & nõ*

Deo. Et Psal. 95. *Dij Gentium dæmonia, &c.* Et 1. Cor. 10. *Quæ immolant Gentes, dæmonibus immolant, & non Deo.*

Alij nec simulacrũ, nec homines mortuos, nec dæmones in idolis colere se dicebant, sed partes mundi; nam in idolo Apollinis colebant Solem, in idolo Neptuni mare, in idolo Iouis ætherem, &c. vt referunt Eusebius lib. 3. præpar. cap. 2. & Augustinus in Psal. 113. & lib. 4. ciuit. Dei, cap. 10. & lib. 7. ciuit. Dei, cap. 5. & sequentibus.

Alij denique nec ipsas corporeas mundi partes in idolis colere se dicebant, sed animas earum partium, id est, Solis, Lunæ, Terræ, &c. vt referunt Eusebius lib. 3. ca. 3. præpar. & Augustinus loco citato. Sed omnes isti, vt patet, creaturas pro creatore coluerunt: nisi quis ita desipiat, vt homines mortuos, dæmones, elementa, stellas, creaturas esse neget. Id igitur Scriptura in Ethnicis reprehendit, quòd adorauerint creaturam pro creatore: quod sanè Catholici nec faciunt, nec fecerunt vnquam, cùm imagines nec Deos putent, nec imagines Deorum.

CAPVT XIV.

Soluitur argumentum secundum.

AD SECVNDVM argumentum ex Conciliis. Dico inprimis Concilia duo Constantinopolitana fuisse illegitima. Quod patet PRIMO, quia non adfuit Romanus Pontifex nec per se, nec per legatos, vt ex Zonara, Cedreno, Paulo Diacono, & ex Synodo Nicæna II. action. 6. patet. Porrò regula est Ecclesiastica Concilij I. Nicæni, sine sententia Romani Pontificis, non licere Concilia generalia celebrari, vt præter alios refert Socrates lib. 2. cap. 13. SECVNDO, quia non consenserunt vlli Patriarchæ nec per se, nec per legatos, vt ex iisdem auctoribus patet. TERTIO, quia omnes auctores, qui de Conciliis generalibus scribunt; vt Psellus, Photius, Zonaras, Nicephorus, Cedrenus, Nicetas, Paulus Diaconus, Rhegino, Ado Sigebertus, Abbas Vrspergensis, & alij, ista Cõcilia Constantinopolitana vel non numerant inter Concilia Ecclesiæ, vel apertè reprehendunt.

Dico SECVNDO, etiamsi legitima fuissent, tamen eis derogatum esse per Concilium plenarium & verè generale, id est, secundum Nicænum.

Est autem hîc notandum, Concilium istud Constantinopolitanum falsò vocari Ephesinum III. à multis recentioribus, vt ab eo, qui edidit Concilia in quadã admonitione præmissa VII. Synodo, & ab auctore summæ Conciliorũ in principio VII. Synodi, à Sixto Senensi lib. 5. Bibliothecæ sanctæ, annot. 247. & ab aliis. Caussa erroris fuit, quia Concilio isti profano præsedit Theodosius Episcopus Ephesinus. Nam quod verè non Ephesi, sed Constantinopoli habitum sit, patet ex omnibus antiquis historicis, & ex ipso Concilio, quod insertum habetur actioni *6.* Nicæni Concilij.

Notandum SECVNDO, Caluinum, & Magdeburgenses imprudenter laudare Concilium Constantinopolitanum prædictum; nam illud Concilium etiamsi de imaginibus impiè sensit, tamen de cultu & inuocatione Sanctorum, & de meritis operum rectè sensit, & anathema dixit iis, qui id docent quod nunc Caluinus & Magdeburgenses docent. Nam can. 15. anathematizat eos, qui non inuocant B. Mariam. can. 17. eos, qui non colunt, & non inuocant Sanctos ceteros. can. 18. eos, qui non credunt Deum redditurum vitam æternam pro meritis operum secundum iustam iudicij sui libram. Habentur autem hi canones inserti in Concilio Nicæno II. act. *6.* & eosdem fideliter recitant Magdeburgenses Centur. 8. ca. *9.* ex quo sanè perspici potest eorum incredibilis vel stupiditas, vel impudentia, qui id laudant, à quo anathematizantur.

De Concilio autem FRANCOFORDIENSI, quo præcipuè nituntur aduersarij, dico tria. PRIMO, quidquid illud Concilium definierit, non esse magni faciendum; nam sine dubio illi anteponendum est Concilium Nicænum II. quod certum est fuisse vniuersalius, antiquius, & sine controuersia à summo Pontifice approbatum; nam constat ex ipso Concilio adfuisse legatos Papę Adriani, & rursus approbatum à Leone III. patet ex Iuone 4. parte, cap. 147.

Dico SECVNDO, si verum est quod dicunt Centuriatores Cent. 8. cap. *9.* col. 639. nihil nobis eam Synodum obesse; nam ipsi dicunt, Synodo Francofordiensi non consensisse, sed repugnasse Adrianum, & legatos eius. At certum est Synodum, cui repugnat Romanus Pontifex, nullius esse auctoritatis, vt patet tum ex Galesio in tomo de vinculo anathematis, tum experientia. Nulla enim Synodus vnquam habita est legitima, cui Romanus Pontifex repugnauerit.

Quid, quod ipſa Synodus Francofordienſis hoc ipſum docet? nam (vt ex Carolinis libris patet) Synodus Francofordienſis decreuit, iudicium vltimum controuerſiarum ad Romanum Pontificem pertinere, & hoc præcipuo argumento refellit Synodum VII. quia exiſtimauit ſine auctoritate Romani Pontificis celebratam: Ergo Synodus Francofordienſis, teſtimonio Magdeburgenſium, ſeipſam deſtruit.

Præterea ibidem Magdeburgenſes dicunt, Synodum Nicænam ab Adriano confirmatam; Concilium autem Francofordienſe reprobat Synodum factam ſine Papæ auctoritate; ergo iudicio Magdeburgenſium non eſt Nicæna noſtra, ſed aliqua alia, quæ reprobatur in Concilio Francofordiēſi. Deniqve ibidem docent Magdeburgenſes, in Synodo Francofordienſi non eſſe definitum, vt imagines tollantur è templis, ſed vt in templis quidem maneant, at non adorentur. Cur ergo ipſi è templis imagines tollunt? cur frangunt? cur non ſeruant Francofordienſe decretum? Ex quo etiam refellitur mendacium Apologiæ Anglorum, quæ docet, in Concilio Francofordienſi decretum, vt imagines delerentur. At è contrario Synodus Francofordienſis teſtimonio librorum Carolinorum, Hincmari, & ipſorum Magdeburgenſium, anathema dixit iis qui imagines delere volunt. Praeterea res ipſa idem oſtendit; nam ſi ea Synodus id ſtatuiſſet, cur nō eſſet factum? Quis enim reſiſteret in Occidentali Eccleſia decreto Epiſcoporum omnium, & Regis potentiſſimi? Non eſſe autem factum, certo certius eſt: nulli enim hiſtorici id referunt. Immò Ionas Aurelianenſis tanquam rem nouam, & ſacrilegam refert, quod Claudius Taurinenſis in ſua diœceſi imagines delere voluerit.

Tertio dico, rem eſſe incertiſſimam, quid ſtatutum ſit de imaginibus in Synodo Francofordienſi. Nam antiqui auctores non ſibi conſtant; nam inprimis ipſum decretum Francofordienſe, quod citatur in præfatione librorum Carolinorū, teſtatur in Synodo Francofordienſi damnatam Synodum, quę Conſtantinopoli conuenerat, & imagines adorari iuſſerat. Vbi cùm nominat Conſtantinopolim, videtur loqui de Synodo hæreticorum contra imagines: at cùm dicit, ibi decretum, vt imagines adorentur, videtur loqui de Synodo Catholicorum.

Pari ratione libri ipsi Carolini dicunt, in Synodo Francofordiensi damnatam Synodum, quæ facta fuerat Constantinopoli in Bithynia sine auctoritate Papæ pro imaginibus adorandis. Vbi cùm nominat Constantinopolim, & dicat à Synodo abfuisse Papæ auctoritatem, videtur loqui de Synodo hæreticorum: Cùm autem dicit, in Bithynia, & pro imaginibus Synodum illam celebratam, videtur loqui de nostra Nicæna. Nam Nicæa est metropolis Bithyniæ, Constantinopolis autem in Thracia est.

Iam verò Hincmarus Remensis, cap. 20. lib. contra Hincmarum Laudunensem, qui ipso ferè tempore floruerat, dicit, in Synodo Francofordiensi damnatam Synodum, quæ Nicææ conuenerat sine Papæ auctoritate. Vbi etiam duo contraria coniungit, vt patet. Aimoinus lib. 4. cap. 85. de gestis Francorum, & Abbas Vrspergensis in Chronico anni DCC. XCIII. scribunt in Synodo Francofordiensi damnatam VII. Synodum Græcorum, quæ conuenerat Constantinopoli sub Constantino & Irene. vbi etiam ipsi contraria iungunt inter se.

Multi autem historici recentiores dicunt in Synodo Francofordiensi damnatam Synodum de tollendis imaginibus, quam Græci VII. generalem dicebant. ita Platina in vita Adriani, Blondus decadis secundæ lib. 1. Sabellicus lib. 8. Enneadis 8. Paulus Æmilius lib. 2. de gestis Francorum. Propter hanc confusionem Alanus Copus Dialogo 4. & 5. docet, in Synodo Francofordiensi solùm damnatam Synodum Constantinopolitanam hæreticam: Nicænam autem non solùm non damnatam, sed etiam confirmatam, quam sententiam optarem esse veram, sed tamen suspicor esse falsam.

PRIMO, quia libri illi Carolini, licet falsò inscribantur Carolo, vt dicemus, tamen sine dubio scripti sunt tempore Caroli, vt patet ex refutatione eorundem librorum, quam edidit Adrianus I. & scripti videntur in Concilio Francofordiensi, & acta continere Synodi Francofordiensis. id enim asserit Hincmarus eius temporis auctor, & ipsi libri hoc præ se ferunt: quòd autem Synodus, quæ in his libris refutatur, sit verè Nicæna II. dubitari non potest, si legantur vel ipsi libri, vel Adriani responsio.

SECVNDO, quia auctores antiqui omnes conueniunt in hoc, quod in Concilio Francofordiẽsi sit reprobata Synodus

VII. quæ decreuerat imagines adorandas. Ita Hincmarus, Aimoinus, Rhegino, Ado, & alij passim docent. Dicere autem hos omnes mentiri, vel libros eorum esse corruptos, vt Copus dicit, videtur mihi paulò durius.

TERTIO, quia si isti auctores loquerentur de falsa VII. Synodo, id est, de Synodo Constantinopolitana contra imagines, certè meminissent etiam in suis historiis Synodi Nicænę verè septimæ. At non meminerũt vllius Concilij VII. nisi istius, quod reprobatum dicunt.

Neque obstat, quòd libri Carolini, & Abbas Vrspergensis, & Aimoinus dicunt reprobatam Synodum Constantinopoli habitam; nam Abbas sequutus est libros Carolinos, vt etiam Aimoinus: auctor autem eorum librorum vel lapsu memoriæ, vel ex imperitia posuit Constantinopolim pro Nicæa; nã alioqui cùm dicat Synodum celebratam in prouincia Bithyniæ, vbi Nicæa est non Constantinopolis; satis indicat, se de Nicæa loqui. Et similiter Abbas, & Aimoinus cùm dicãt, Synodum celebratam sub Constantino & Irene, clarè demonstrant, se loqui de Nicæna Synodo, etiamsi per errorem nominent Constantinopolim.

Neque etiam obstat, quòd Hincmarus, & libri Carolini dicant, Synodum reprobatam in Concilio Francofordiensi fuisse coactam sine auctoritate Papæ, quod est falsum de Nicæna, & verum de Constantinopolitana: Nam Hincmarus sequutus est libros Carolinos, vt ipse indicat. Auctor autẽ eorum librorum hoc mendacium finxit cum aliis multis, vt imponeret Synodo Francofordiensi, vt mox dicemus.

Neq; obstat vltimo quod Platina, Blondus, Sabellicus & Paulus Aemilius dicant, reprobatam Synodum de tollendis imaginibus; nam inprimis isti omnes recentiores sunt. Deinde quod ipsi dicunt, non pugnat cum antiquorum historicorum dictis; nam in Synodo Francofordiensi duæ Synodi reprobatæ fuerunt, nimirũ Constantinopolitana contra imagines, & Nicæna pro imaginibus, vt patet ex libris Carolinis, & ex Hincmaro. Et fortasse hæc est caussa, cur antiquorũ historicorum aliqui nominent Nicæã, aliqui Constantinopolim, cùm dicunt Synodum Gręcorũ reprobatam in Concilio Francofordiensi. Videtur igitur mihi, in Synodo Francofordiensi verè reprobatam Nycænam II. Synodum, sed per errorem, & materialiter, eo modo prorsus quo olim Sy-

nodus

nodus Ariminēſis damnauit homouſion. Nam auctor librorum Carolinorum impoſuit Synodo, duoq; mēdacia illi obtruſit: Vnum mendacium fuit, in Synodo Nicæna definitum fuiſſe, vt imagines adorarentur cultu latriæ: Alterum, decretū illud factum à Græcis ſine conſenſu Papæ Romani.

His duobus mendaciis pro veritate habitis, Synodus Francofordienſis reprobauit, & meritò, Nicænam Synodum tanquam profanam & illegitimā. Quòd illa duo fuerint perſuaſa Concilio patet ex ipſis libris Carolinis; nam in pręfatione diſertè habetur hoc modo: *Allata eſt in medium* (ſcilicet in Synodo Francofordiæ) *quæſtio de noua Græcorum Synodo, quam de adorandis imaginibus Conſtātinopoli fecerunt, in qua ſcriptum habebatur, vt qui imaginibus Sanctorum ita vt Deificæ Trinitati ſeruitium, aut adorationem non impenderent, anathema iudicarentur, qui ſuprà, ſanctiſſimi Patres noſtri omnimodis orationem, & ſeruitutem eis impendere renuentes contempſerunt, atq; conſentientes condemnarunt.* Hæc ibi. In ipſo etiam opere introducitur Conſtantinus Epiſcopus Conſtantię Cypri in Concilio Nicæno anathema dicens iis, qui non adorant imagines eo cultu, quo adoratur ſanctiſſima Trinitas. En clarè primum mendacium. Idem auctor clarè docet, ad ſummum Pontificem pertinere iudicium cōtrouerſiarum fidei, & ideò Synodum illam pro adorandis imaginibus nihil valere, quod Pontificis auctoritate careat.

Præterea auctores illi antiqui, qui dicunt reprobatam eſſe falſam Synodum, quę decreuerat imagines eſſe adorandas, ſine dubio per illud, *adorandas*, intelligunt adorandas cultu latriæ; nam ipſi quoque docent imagines eſſe venerandas, & tamen execrantur illam Synodum, quę iubet imagines adorari. ADO in Chronico anni DC. XCVI. dicit; Romæ in die exaltationis Crucis, à toto populo crucem oſculari, & adorari ſolitam. Et in Chronico anni DCC. XVII. vocat imaginem venerandam, quam euerterat Philippicus hæreticus, & reſtituerat Theodoſius Catholicus Imperator. RHEGINO lib. I. Chronici ſub finem, agnoſcit crucis adorationē, & deturbationem imaginum per Leonem Iconomachum factam ſcelus appellat. IOANNES Auentinus lib. 4. annalium dicit, Carolo Magno Imperatore deſignato imaginē eius in templo ab omni populo veneratam ipſo præſente. ABBAS Vrſpergenſis Chronico, inuehitur in Leonem, Iſaurum, & Conſtantinum

Copronymum propter imaginum deiectionem, eosque vocat impios, & Antichristi præcursores, & è contrario Gregorium Papam laudat, & sanctum virum fuisse dicit, qui propter imagines Christi & Sanctorum, Imperatorem excommunicauit, &c.

Quòd autem verè mendacia sint, quòd Synodus Nicæna caruerit Papæ auctoritate, & quòd decreuerit imagines adorandas cultu latriæ, certissimum est; nam in ipso Concilio Nicæno II. actione 2. recitantur epistolæ Papæ Adriani pro imaginibus, & in omnibus actionibus semper primi subscribunt Legati Romani. Deinde quod ad cultum attinet, in prima actione Basilius Ancyranus, qui antea fuerat hæreticus, cùm resipisceret & confessionem Catholicam ederet, toto Concilio audiente & probante dixit, se imagines quidem colere, non tamen latria, cùm ea soli debeatur Deo. Similiter Constantinus Episcopus Constantiæ Cypri in VII. Synodo, actione 3. loquutus est. Similiter loquuntur etiam ceteri actione 4. & 7.

Neque mirum videri debet, quod auctor librorum Carolinorum tam manifesta mendacia obtruserit Synodo Francofordiensi de Nicæna Synodo paulò antè habita; nam si nũc Magdeburgenses, & Caluinus scribere audẽt, nos colere imagines diuinis honoribus planè vt Deos, cùm tot libri Catholicorum, & ipsum generale Concilium Latinum, & in Germaniæ finibus Tridenti celebratum, disertè clament contrarium: quid mirum si idem confictum sit de Synodo Græca, quam paucissimi legere poterant, & quæ in Oriente celebrata fuerat?

Si dicas, ergo saltem Concilium Francofordiense, quod frequentissimum fuit, & legitimum, errare potuit. RESPONDEO, potuit errare & errauit, non in iuris, sed in facti quæstione. Et præterea non mirum si errare potuit; nam non consensêre Legati Romani, vt Magdeburgenses dicunt: Papa autem non solum non consensit, sed etiam refutauit Francofordiense decretum, vt patet ex lib. Adriani de imaginibus ad Carolum, vbi refutantur omnia mendacia illorum librorum Carolinorum.

CAPVT

CAPVT XV.

Solvitur argumentum tertium.

QVOD autem ex libris Caroli adferunt, in quibus præcipuum firmamentum caussæ suæ constituunt: Dico eos libros neq; esse Caroli, neq; eiusmodi, quibus vlla fides haberi possit.

Quòd Caroli non sint, probatur PRIMO, quia exstat liber Adriani Papæ I. ad Carolum, in quo libri isti accuratè refelluntur, ex quo Adriani libro perspicuè intelligitur libros istos ab aliquo hæretico compositos, & à Carolo ad Pontificem missos, vt eis responderet. Esse autẽ Adriani hunc librum, qui exstat in tertio tomo Conciliorum, cùm aliundè, notum etiã ex Iuone intelligi potest; qui multa ex hoc libro nomine Adriani in 4. partem sui decreti transtulit.

SECVNDO, constat ex historiis Græcorũ & Latinorum, vt Zonaræ & Cedreni in vita Leonis Isauri, necnon Pauli Diaconi in vita eiusdem, Romanos Pontifices, Gregorium III. Adrianum I. & Leonem III. defecisse à Græcis Imperatorib⁹, eos excõmunicasse, vectigalia eis tribui ex Italia prohibuisse, seque in tutelam Francorum contulisse, atque in eos tandem imperium transtulisse, ea de caussa præcipuè, quòd Græci Imperatores hęresi Iconomachorũ patrocinarentur, cùm è contrario Francorum Reges in fide antiqua constantes essent: Quomodo ergo verisimile est Carolum Imperatorem eadem hæresi laborasse, & pro errore Græcorum contra Romanum Pontificem scripsisse? Sed verba Zonaræ audiamus.

Igitur, inquit, *Papa Gregorius deserta Imperatoris obedientia ob peruersam illius opinionem, pacẽ cum Francis fecit, cùm prius sæpe dedisset operam, vt Leonem per literas ab odio Dei reuocaret, atq; ad cultum sacrarum imaginum reduceret.* Et infrà in vita Irenes: *Adriano veteris Romæ Papa mortuo Leo suffectus est, vir reuerendus & honorabilis, qui cùm se ad Carolum Francorũ Regem contulisset, ab eo tempore Roma Franci potiti sunt, Carolo à Leone coronato, & Romanorum Imperatore appellato; nam Papa Gregorius nihil sibi rei esse voluit cum impiis Ecclesiæ Constantinopolitanæ gubernatoribus, & pacem cum Francis fecit.*

TERTIO, scribit Ionas Aurelianensis lib. 1. de cultu imaginum

num

num (floruit autem Ionas tempore Ludouici Pij Caroli filij) Claudium Taurinensem eius hæresis patronum, toto tempore quo vixit Carolus, nunquam fuisse ausum mutire, idemque ibidem, virum piissimum ac sanctæ memoriæ Carolum Augustum appellat. Si ergo Iconomachi, viuente Carolo, nõ audebant hæresim suam prædicare; si defensores imaginum Carolum, vt pium, ac sanctum venerabantur, quanta impudentia est, libros contra imagines Carolo attribuere?

QVARTO, scribit Paulus Æmilius lib. 2. historiæ Francorum, necnon Rhegino in Chronico in Concilio quodã Gentiliaci coacto, Pipinum Regem Caroli Magni patrem, Græcorum errorem contra sacras imagines Imperatoris Græci legatis præsentibus confutasse. Ex eodem quoque Paulo constat, non diu postea ad Conciliũ, quod Romę Stephanus Papa celebrauit, contra eundem Græcorum errorem misisse Carolum Magnum Episcopos duodecim, ex præcipuis regni. qua ergo audacia aduersarij Christianissimum Principem in Iconoclastam transformare nituntur? præsertim cum Paulo Æmilio in hac parte assentiantur Magdeburgenses, Centur. 8. cap. 9. col. 570.

QVINTO, constat ex historicis omnibus, & ex ipsius Caroli epistolis & carminibus, immò ex ipsis rebus gestis, Carolũ & Adrianũ semper coniunctissimos fuisse. Exstat adhuc Adriani epitaphiũ ab Imperatore Carolo non minus eleganter, quàm piè descriptum apud Platinam, cuius hoc est initium:

Hic pater Ecclesiæ Romæ decus inclytus auctor,
Adrianus Regem Papa beatus habet.
Vir cui vita, Deus: pietas, lex: gloria, Christus:
Pastor Apostolicus promptus ad omne bonum.

Et infrà:

Post patrem Carolus lacrymans hæc carmina scripsit,
Tu mihi dulcis amor, te modo plango pater.
Tu memor esto mei, sequitur te mens mea semper,
Cum Christo teneas regna beata poli.

Num credibile est igitur Carolum alterius religionis, ac fidei fuisse, quàm Adrianum? & in ipsum Adrianum tam acriter scripsisse, cùm eum tantopere coluerit, & post obitũ laudarit?

Deniq; certum est Carolum hominem Græcè & Latinè peritum, prudentem, & ingeniosum fuisse; libri autẽ isti, hominis barbari, imperiti, leuis, ac penè stulti esse videntur. Nam

Con-

Constantinopolim vrbem notissimam in Bithynia esse dicit, cùm nemo nesciat esse in Thracia, nisi fortè, quia frequentes ibi terræmotus fiunt, solùm mutauerit; deinde Cōcilium pro cultu imaginum Constantinopoli celebratum asserit, cùm tamen Niceæ celebratum nemo sit qui nesciat, nisi qui nihil legit. & quod grauius est, per calumniā & mendacium multa tribuunt isti libri Nicænis Patribus, quæ nunquam dixerunt, & interdum quæ aduersarij dixerant; quale est illud, quod Eucharistia sit imago corporis Christi; quod non solùm Patres Nicæni non defendunt, vt iste auctor somniat, sed etiā ex professo refellunt. Vnde accepit Caluinus alterius mendacij occasionem. Quia enim Iconomachi dixerāt, vnam solùm imaginem adorandā, id est, Eucharistiam, atq; hoc dictum Pseudocarolus Nicænæ Synodo attribuerat: Caluino placuit ita rem totam immutare, ac dicere: *Ceterùm ne suo solenni, plaudite, fabula careat, additur clausula (nimirum à Concilio Nicæno) gaudeant, & exultent, qui Christi habentes imaginem, sacrificium illi offerunt*, quod est mendacium impudentissimum. Concilium enim Nicænum tantum abest, vt voluerit imaginibus sacrificium offerri, vt disertè in actione 7. declarauerit non veram latriam, sed honorariam tantùm adorationem imaginibus deferri.

Accedat POSTREMO, quod liber iste tanquam alter Melchisedech, est sine patre, sine matre, sine genealogia; prodiit enim repentè in lucem, nec scitur quando, aut vbi, aut quomodo, aut à quo repertus; nec habet nomen auctoris, nec impressoris, nec loci, vbi impressus est. Quæ sunt omnia argumenta atque indicia fraudum.

Sed esto, sit liber Caroli Magni, quid tandem aduersarij obtinebunt? prorsus nihil. Auctor enim huius libri disertè oppugnat omnia ferè dogmata Caluinistarum; apertè enim docet ad Romanū Pontificem pertinere vltimum iudicium de controuersiis fidei, & eum nō à Conciliis, sed à Deo ipso primatū habere; idem vult exorcismum adhiberi in Baptismo, templa dedicari certo ritu, orādum esse pro defunctis, Sanctos inuocandos, reliquias venerandas, Chrismatis, aquæ, salisq; benedicti vsum in Ecclesia retinēdum, in Eucharistia verè esse corpus Christi, idq; adorandum, & tanquam verum ac proprium sacrificium offerendum, quæ sunt omnes exploratæ hæreses apud aduersarios. Si ergo volūt nos credere huic auctori, cùm docet,

docet, Nicænam Synodum erraſſe, credant eidem ipſi, cùm aſſerit tam multa, quæ iam enumerauimus.

Quòd ſi etiam conſtaret, Carolum ipſum hunc librum ſcripſiſſe, & in omnibus cum Caluiniſtis conuenire, quid haberent aliud, quàm teſtimonium vnius hominis laici & militis? quod opponere velle Concilio generali Epiſcoporum ſtultitia eſt manifeſta. Nã, vt rectè ait Damaſcenus orat. 2. de imaginibus: *Chriſtus non commiſit Eccleſiam Regibus, & Imperatoribus; ſed Epiſcopis, & Paſtoribus.*

CAPVT XVI.

Soluitur argumentum quartum.

AD QVARTVM argumentum ex teſtimoniis Patrum, ordine reſpondeamus. IRENAEVS lib. 1. cap. 24. nõ arguit Carpocratem, quòd imaginem Chriſti haberet, ſed quòd eã coleret eo modo quo Gentes colunt idola, nimirum ſacrificiis, vt clariùs explicant Epiphanius hære. 29. & Auguſtinus hære. 7. & præterea quòd imaginem Chriſti, & Pauli eodem loco haberet, quo imagines Homeri, Pythagoræ, Platonis & Ariſtotelis. Epiphanius ſimiliter hæreſ. 79. reprehendit Collyridianos, non quod imaginem B. Virginis, & ipſam Virginem honorarent, ſed quod haberent pro Dea, eique ſacrificium offerrent.

Iam AMBROSIVS quando ait, oratione de obitu Theodoſij: *Helena crucem inuenit, Regem adorauit, non lignum vtiq; qui eſt error Gentilium, &c.* Vult dicere, crucem non adorari propter ſe, ſed propter Chriſtum qui in ea pependit. Licet enim ipſum lignum honoremus, non tamen honoramus, quia lignum eſt, ſed quia Chriſtum crucifixum repræſentat. Vnde Ambroſius ibidem ſic ait: *Sapienter Helena egit, quæ crucem in capite Regum leuauit, & collocauit, vt crux Domini in Regibus adoretur.*

Porrò HIERONYMVS in caput 3. Danielis, cùm dicit, eos, qui Deum colunt, non debere ſtatuas adorare; loquitur de ſtatuis Regum, qui habebãtur pro Diis, & quorum ſtatuæ diuinis honoribus afficiebantur. Reprehendit enim eos, qui id faciunt, quod tres pueri facere noluerunt in Babylone.

Ad locum Auguſtini de moribus Eccleſiæ, cap. 36. dico.

PRIMO, fortè eum loqui de idolis Gentium, cùm ait: *Noui picturarum adoratores.*

Dico SECVNDO, eum fortè loqui de quibuſdam, qui imagines Sanctorum ſuperſtitioſè colebant, ita vt accederent ad idololatriam; nam fuiſſe aliquos Chriſtianos, qui imagines quaſi Deos adorarent, teſtatur Damaſcenus in fine libri de hæreſibus.

Dico TERTIO, Auguſtinum ſcripſiſſe eum librum in primordiis conuerſionis ſuæ ad fidem Catholicam, & ideò offenſum quibuſdam ritibus, putaſſe eos ſapere idololatriam, quos tamen poſtea melius inſtructus excuſauit omnino ab idololatria. id quod oſtendimus cùm ageremus de reliquiis; nam in eodem loco dicit, eos, qui ponebant epulas ſuper tumulos mortuorum, offerre ſolitos epulas cadaueribus, & inde vocat eos ſepulcrorum adoratores: & tamen lib. 8. ciuitat. Dei, cap. vlt. dicit, eos, qui id faciunt, nõ offerre mortuis epulas, ſed ſolùm ponere cibos ſuper tumulos Martyrum, ſperantes eos à Deo ſanctificari per Martyrum preces.

Ad loca Gregorij dico, Gregorium ſolum reprehendere cultum imaginum ſuperſtitioſum, id eſt, quo imagines coluntur vt Dij. Vt patet ex epiſtola ad Secundinũ lib. 7. epiſtola 53. *Scio*, inquit, *quod imaginem Saluatoris non ideò petis, vt quaſi Deum colas, ſed ob recordationem filij Dei in eius amore recaleſcas, &c.* Quod autem aliqua veneratio debeatur imagini ex ſententia Gregorij, patet ex lib. 7. epiſtola 5. *Sublata*, inquit, *qua dignum eſt veneratione, imagine, atque cruce, &c.*

CAPVT XVII.

Soluitur argumentum quintum.

AD QVINTVM de ſerpente æneo confracto ab Ezechia, reſpondeo, non mirum eſſe, ſi id Ezechias fecerit. Hebræi enim illi adolebant incenſum, vt Deo; nam etiamſi adolere incenſum non ſit neceſſariò ſacrificium, cùm videamus in Eccleſia etiam non ſacerdotes incenſum offerre, idque non ſolùm Deo, ſed etiam populo: tamen in lege veteri non licebat, niſi ſacerdoti adolere incenſum, & proinde ſacrificium videtur tunc fuiſſe. vide 3. Reg. 12. & 2. Paralip. 26.

Præterea

Præterea Hebræi obliti significationis, propter quam serpentem erexerat Moyses, honorabant illum propter materiam, quomodo cetera idola, hoc est, putabant beneficia sanitatum ab ipso serpente æneo profecto. Id enim indicare voluit Ezechias appellando serpentem נְחֻשְׁתָּן, id est, ænulum, vbi diminutiuum ponitur per contemptum; vel, vt alij legunt, נְחֻשְׁתָּם, id est, æs eorum.

CAPVT XVIII.

Soluitur argumentum sextum.

D Sextvm argumentum Caluini, sumptũ ab experientia, quia Catholici magis frequẽtant vnam imaginem quàm aliam eiusdẽ rei; & quia precaturi ad imagines accedunt; & quia peregrinantur ad imagines, cùm habeant domi pulchriores. Ex quibus ille colligit, nos credere in imaginibus inesse Diuinitatem.

Respondeo, vnam imaginem magis frequentari, quàm aliam, propter varias caussas. Prima, quia Deus per vnam operatur miracula, & non per aliam; quæ etiam caussa est, cur magis frequentemus precibus vnum Sanctum, quàm alium. Cur autem Deus hoc faciat, non est nostrum discutere.

Secvnda caussa est, quia quædam imagines pictæ sunt à sanctis viris, vt Luca, Nicodemo, & aliis, aliæ à profanis. Certè autem peculiarem deuotionem merentur imagines, quæ nõ solùm sunt sanctæ propter significationem, sed etiam propter artificem. In quo genere excellebat imago Edessena, quæ ab ipso Christo facta credebatur: necnon imago sancti Stephani, quæ ab Angelo formata & allata fuisse putatur, de qua Euodius lib. 2. de miraculis.

Tertia caussa est, quia aliquæ magis excitant ad pietatẽ, quàm aliæ, cùm sint magis piæ, & religiosæ, &c. porrò precaturi ad imagines accedimus, non vt inuocemus imaginem, sed vt memoriam eius, quem orare volumus, nobis imago refricet. Peregrinationes ad imagines rariores sunt in Ecclesia; ordinariè enĩ peregrinationes ad reliquias, & loca sancta fieri solent, vt ad sepulcrum Domini, ad limina Apostolorum,

ad S. Iacobum, ad domum Virginis Lauretanæ, &c. si qui tamen peregrinantur ad imagines, illa tria spectant, quæ diximus.

CAPVT XIX.

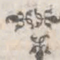
Soluitur argumentum septimum.

AD argumentum SEPTIMVM, ad primam rationem, quòd imago non sit capax honoris, cùm sit res inanima, & sensus, ac rationis expers. RESPONDEO, inde solum probari, imaginem non esse honoris capacem propter se. & ideò imagines non honorari absolutè, sed relatiuè ad prototypum.

Ad SECVNDAM dico, imaginem esse sanctam propter duo. PRIMO, propter significationem, & repræsentationem rei sanctæ. & hoc modo quælibet imago Christi, vel Sanctorum etiam in officina existens, potest honorari.

SECVNDO, propter Ecclesiæ institutionem; nam quemadmodum calices, & vestes, & ipsi homines eo ipso fiunt sacri, quod dedicantur cultui diuino, & separantur à profano vsu; ita etiam imagines fiunt sacræ, cùm ponuntur ab Ecclesia in templis, vel aliis locis sacris, non vt pascant oculos curiosorum, sed vt excitent memoriam & amorem Sanctorum, & seruiant cultui rerum sacrarum. in cuius rei signum solent aliquando imagines benedici, & precibus sacerdotalibus quodammodo sacrari, antequam in templis collocentur.

Ad TERTIAM dico. PRIMO, hominem vt imaginem Dei esse dignum veneratione, vt suprà ostendimus ex Cyrillo catechesi 12. & Augustino epist. 203. Dico SECVNDO cum Thoma VValdensi, tomo 3. de sacramentalibus titul. 19. cap. 154. hominem non proponi ab Ecclesia colendum vt imaginem Dei, quia periculum esset, ne homo propter se coli putaretur; nam etiam propter se homo capax est honoris.

CAPVT XX.

Proponitur quæstio: Quo genere cultus imagines sint honorandæ.

ENIO nunc ad postremam quæstionem, quo genere videlicet cultus dignæ sint imagines. Tres sunt sententiæ.

PRIMA, quod imago nō sit vllo modo in se colenda, sed solùm coram imagine colendum exemplar. ita quidam, quos refert, & refellit Catharinus: idem videtur sensisse Alexander 3. part. quæst. 30. art. vlt. necnon Durandus lib. 3. sent. dist. 9. quæst. 2. & Alphonsus à Castro verbo, Imago. Fundamentum huius sententiæ est, quia secundum Basilij sententiam in VII. Synodo sæpius repetitam, honor imaginis transit ad exemplar; non ergo, inquiunt hi Doctores, in imaginem terminatur: proinde ipsa imago non est quæ honoratur, sed solùm per illam, & in illa honoratur exemplar. Et confirmatur ex versibus, qui dicuntur compositi tempore VII. Synodi, quique visuntur Venetiis in æde aurea antiquissimo opere incisa, & referuntur à Sabellico lib. 8. enneadis 8.

Nam Deus est quod imago docet, sed non Deus ipsa:
Hanc videas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Quod autem dicitur de imagine Christi Dei, dici etiam posset de imaginibus Sanctorum, nimirum; Nam Petrus est quod imago docet, sed non Petrus ipsa, &c.

SECVNDA opinio est, quod idem honor debeatur imagini & exemplari, & proinde Christi imago sit adoranda cultu latriæ, B. MARIAE cultu hyperduliæ, Sanctorum aliorum cultu duliæ. Ita Alexander 3. part. quæst. 30. art. vlt. B. Thomas 3. part. quæst. 25. art. 3. & ibidem Caietanus, B. Bonauentura, Marsilius, Almayn, Carthusianus, Capreolus, & alij in 3. dist. 9. idem etiam habet Henricus quodlib. 10. q. 6. quamuis addat, nullam imaginem adorandam esse latria; nam ipse putat quidem eundem esse honorē imaginis, & exemplaris, sed simul docet, imaginem Christi non esse imaginem Christi, vt Christus Deus, sed vt homo est.

Fundamenta horum auctorum hæc sunt. PRIMO, quia Ecclesia canit de cruce: *O crux aue spes vnica, auge piis iustitiā, reisq; dona veniam.*

SE-

SECVNDO, quia honor imaginis transit ad exemplar ex Basilio, igitur idem est honor imaginis & exemplaris; quare, si exemplar colitur latria, & imago.

TERTIO, ex Ambrosio, qui libro de incarnationis Dominicæ Sacramento, cap. 7. ait, eadem adoratione coli diuinitatem Christi, & eius crucem: *Num*, inquit, *cùm in Christo imaginem Dei, & crucem adoramus, diuidimus eum?*

QVARTO, ex Hieronymo epistola de obitu Paulæ: *Prostrata*, inquit, *ante crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat.* Sed Dominum pendentem adorasset latria, igitur & ipsam crucem latriæ cultu adorabat.

QVINTO, ex Aristotele, qui libro de memoria, & reminiscentia dicit, eundem esse motum in imaginem, vt imago est, & in ipsum exemplar.

SEXTO, mensura adorationis vniuscuiusque rei est ratio, siue excellentia, propter quam adoratur; sed ratio, cur adoratur imago, non est alia, quàm excellentia exemplaris; ergo idem omnino debetur honor imagini, qui debetur exemplari.

SEPTIMO, qui imaginem Regis afficit contumelia, habetur reus læsæ maiestatis, ac si ipsum Regem contumelia affecisset; eadem igitur ratio est imaginis, & exemplaris, quod attinet ad honorem, & contumeliam.

TERTIA opinio versatur in medio, estque eorum, qui dicunt, ipsas imagines in se, & propriè honorari debere, sed honore minori, quàm ipsum exemplar, & proinde nullam imaginem adorandam esse cultu latriæ. Ita Martinus Peresius in libro de traditionibus, tractatu de imaginibus; item Ambrosius Catharinus in tractatu de imaginibus; Nicolaus Sanderus libro 2. capite vlt. de imaginibus; idem videtur sensisse Gabriel, qui in 3. dist. 9. q. vnica, & in canonem Missæ, lect. 49. ait, imaginem adorari eadem adoratione cum exemplari, non tamen vniuocè, sed analogicè. Hoc enim est dicere, coli imagines cultu inferiore, quàm ipsum exemplar.

Pro solutione quæstionis, & opinionum conciliatione notandæ sunt tres distinctiones. ID enim, quod honoratur, potest honorari per se, vel per accidens: propter se, vel propter aliud: propriè, vel impropriè. Per se honoratur suppositum, in quo inest ratio venerationis, per accidens id,

quod eſt coniunctum rei, quæ adoratur, nec eſt ipſa ratio adorationis. vt cùm honoratur Rex, per ſe honoratur homo ille, qui eſt Rex. per accidens honoratur purpura, & reliqua illi adiuncta, & accidentia omnia eius, excepta regia dignitate, quæ licet non ſit id, quod honoratur, eſt tamen id, quo homo ille honoratur. Itaq; perſona honoratur per ſe, vt quæ; regia dignitas honoratur per ſe, vt qua; reliqua honorantur per accidens.

SECVNDA diſtinctio, poteſt aliquid honorari propter ſe, vel propter aliud. Id honoratur propter ſe, quod habet in ſe rationem venerationis non dependentem aliunde; & hoc modo ſola natura rationalis eſt venerabilis. Propter aliud honoratur id, quod habet quidem in ſe cauſſam honoris, ſed illa cauſſa tota pendet ab alio, & hoc modo ſigna rerum ſacrarum ſunt venerabilia; habent enim in ſe relationem ſimilitudinis, ſiue repræſentationem rei ſacræ, & proinde quandam excellentiam, ſed illa tota pendet ab ipſa re ſacra.

TERTIA diſtinctio, poteſt aliquid honorari propriè, vel impropriè. Id propriè dicitur honorari, quod verè ratione ſui ipſius honoratur. Impropriè dicitur honorari, quod honoratur loco alterius. Legatus Regis aliquando honoratur vt Legatus, & tunc ipſe propriè honoratur, licet propter alium honoretur: aliquando honoratur loco Regis honore proprio Regibus, & tunc ipſe impropriè honoratur; propriè autem Rex in ipſo tunc honoratur. Id clarius apparet quando vnus pro alio accipit poſſeſſionem aliquam; vel cùm funus celebratur abſente corpore, circa ſtatuam, & fiunt erga ſtatuam omnia, quæ circa corpus fierent. vt cùm aliquando, teſte Sexto Aurel. Victore, Romæ triumphauit Traianus mortuus, & ſtatua eius pro eo ſedit in curru triumphali. Nec enim poteſt dici, ſtatuam propriè triumphaſſe, ſed Traianum à ſtatua repræſentatum.

CAPVT XXI.

Imagines per ſe, & propriè colendas.

NVNC iuxta poſitas diſtinctiones aliquot ſententiis rem totam explicabimus. Sit igitur hæc PRIMA ſententia, ſiue propoſitio. *Imagines Chriſti, & Sanctorum venerandæ ſunt non ſolùm per*

acci-

accidens, vel impropriè, sed etiam per se & propriè, ita vt ipsæ terminent venerationem vt in se considerantur, & non solùm vt vicem gerunt exemplaris. Probatur PRIMO, quia Concilium VII. act. 7. definit imagines Christi esse venerandas, sed non latria; vult igitur esse venerandas per se, & propriè aliquo cultu. nam si Concilium solùm vellet imagines adorari per accidens, vel impropriè, ita vt terminus proprius adorationis non esset imago, sed Christus ipse, non diceret, non debere adorari latria; Christus enim latria adoratur, cùm sit Deus.

Neq; obstat, quod quidam dicunt, imaginem Christi non repræsentare Christum vt Deum, sed Christum vt hominem, & proinde in imagine Christi non posse adorari Christum vt Deum, sed Christum vt hominẽ: Nam imago Christi ipsum Christum, id est, hypostasim diuinam humana carne vestitam repræsentat: sicut imago cuiuslibet hominis non solùm figuram, & colorem, sed etiam personam, & totum ipsum hominem repræsentat. Alioqui Apostoli videntes Christum in carne non debuissent adorare latria; nec Thomas dicere debuisset: *Dominus meus, & Deus meus.* Nam non videbant Christum vt Deum, sed vt hominem.

SECVNDO probatur; nam si imago non est veneranda nisi impropriè, quia nimirum coram illa, vel in illa, aut per illam adoratur exemplar, certè licebit simpliciter negare, imagines esse venerandas. Quod enim non dicitur nisi impropriè, simpliciter negari potest, vt patet: at Concilium VII. act. 7. anathema dicit iis, qui negant imagines esse venerandas.

TERTIO, Concilium idem ibidem, definit imagines venerandas eo modo, quo veneramur Euangelia & sacra vasa: At qui ista honorantur per se & propriè, vt omnes fatentur. nec enim personam alicuius alterius gerunt: igitur & imagines per se, & propriè venerandæ sunt.

QVARTO, in ipsa imagine verè inest aliquid sacrum, nimirum similitudo ad rem sacram, & ipsa dedicatio, siue consecratio diuino cultui; ergo ipsæ in se, & non solùm vt prototypi vicem gerunt, honore dignæ sunt.

Neque obiectiones suprà adductæ conuincunt. Ad PRIMAM dico, imagines siue honorentur propriè, siue per se,

siue per accidens, semper honorari propter exemplar, & semper honorem earum transire ad exemplar, sed alio atque alio modo; nam quando imago adoratur impropriè, quia videlicet honor in ipsam non terminatur, sed per ipsam in exemplar, tunc immediatè, & formaliter honor imaginis transit ad exemplar. At quando imago honoratur per se, & propriè, ita vt in ipsam verè terminetur honor, tunc honor eius transit ad exemplar non immediatè, sed mediatè, & quasi consequenter. Nam qui honorat imaginem alicuius, sine dubio honorat propter eum, cuius est imago, & proinde honor imagini verè exhibitus redundat in prototypum. Quemadmodum qui facit eleemosynam pauperi, Christo illam fecisse dicitur, non quod eleemosyna immediatè non tendat in pauperem, sed quia qui eleemosynam facit pauperi, propter Christum facit, & Christum honorat in paupere.

Ad SECVNDAM dico, illis versiculis solùm doceri, non deberi imagini eundem honorem, qui debetur exemplari, vt patet ex ratione, quæ in ipsis versiculis redditur. Quia videlicet imago non est Deus, sed imago Dei. Inde enim sequitur, non deberi imagini honorem, qui debetur Deo, sed minorem. Nos autem hîc non asserimus, eundem honorem, sed aliquem honorem deberi imagini. Et fortasse auctores primæ opinionis hoc solum dicere voluerunt, nimirum honorem proprium exemplaris non posse exhiberi imagini, nisi impropriè: de honore autē inferiore nihil dixerunt. Quod si ita est, ab eis non dissentimus.

CAPVT XXII.

Non esse dicendum, imaginibus deberi cultum latriæ.

SECVNDA propositio. *Quantum ad modum loquendi, præsertim in concione ad populum, non est dicendum imagines vllas adorari debere latria, sed è contrario, non debere sic adorari.* Probatur PRIMO, Concilia non affirmant, sed simpliciter negant imagines adorari latria, igitur & nos eodem modo loqui

loqui debemus;nam modus loquendi Conciliorum eſt modus loquendi Eccleſiæ, & proinde ſequendus ab iis, qui nolunt errare. Porrò Concilia non aſſerere, ſed negare imagines adorandas eſſe cultu latriæ, probatur;nam inprimis nullum eſt Concilium, quod aſſerat imaginibus deberi cultum latriæ, deinde Concilium Nicænum II. act. 7. clamat imagines adorandas, ſed nō latria. ſimiliter noſtro tempore Concilium Senonenſe, cap. 14. & Concilium Moguntinum, cap. 41. dicunt, à concionatoribus debere moneri populum, ne imagines adoret;quod ſine dubio intelligitur de adoratione latrię. Dicent fortaſſe: Concilia iſta loquuntur de latria, quę exhibetur alicui propter ſe, non de ea quæ exhibetur alicui propter aliud. At id nihil facit ad rem;hic enim non de ſenſu, ſed de verbis agimus. ſatis nobis eſt, in Conciliis ſimpliciter negari, imaginibus deberi latriā. nos enim modum loquendi Conciliorum ſequi debemus.

SECVNDO, nullæ ſunt exactiores formulæ loquendi in materia fidei, quàm eæ, quibus vtuntur, qui hæreſim abiurant: Atqui in VII. Synodo, act. 1. Baſilius Ancyranus, & act. 3. Conſtantinus Cypri Epiſcopus abiurantes hæreſim, dicunt, ſe recipere & colere imagines non tamen latria.

TERTIO, Patres paſſim dicunt, imagines non eſſe adorandas, vt patet ex Auguſtino epiſt. 119. cap. 11. *Prohibetur,* inquit, *coli aliqua in figmentis hominum Dei ſimilitudo, non quia non habet imaginem Deus, ſed quia nulla imago eius coli debet, niſi illa, quæ hoc eſt, quod ipſe.* Item ex Gregorio, qui li. 7. epiſt. 109. & lib. 9. epiſt. 9. monet Serenum Epiſcopum, vt populum inſtruat, ne imagines adoret, & ſæpius repetit, non debere imagines adorari. At certè loquuntur de adoratione latriæ; nam alioqui imagines venerabiles eſſe non negant. Porrò Ioannes Damaſcenus lib. 1. & 3. Apologetico ſæpius repetit, imagines honorari debere, ſed nullo modo latria. Cur ergo, quæſo, non loquimur, vt Patres noſtri loquuntur?

QVARTO, dicere populo, imaginem Chriſti, vel crucem adorandam eſſe latriæ cultu, illo ipſo, quo adoratur Deus, non caret magno periculo; nam qui defendunt imagines adorari latria, coguntur vti ſubtiliſſimis diſtinctionibus, quas vix ipſimet intelligunt, nedum populus imperitus.

QVINTO, iſte modus loquendi offendit aures Catho-

licorum, & præbet occasionem hæreticis liberius blasphemandi.

Sexto, secundum rei veritatem (vt ostendam paulò pòst) non potest dici, adorari latria imagines, nisi per accidens, vel impropriè; per se autem, & propriè nullo modo. Et præterea illa adoratio per accidens, vel impropria rarissimè exerceri solet. Ordinaria enim adoratio est illa, quæ exhibetur imaginibus externis per se, & propriè. at quod simpliciter dicitur, nõ intelligitur de eo, quod per accidens, vel impropriè, & aliquando conuenit rei, sed de eo, quod per se, & propriè, & vt in plurimum conuenit, ergo simpliciter loquendo non est affirmandum, sed negandum imagines adorari latria.

CAPVT XXIII.

Imagines Christi impropriè, vel per accidens posse honorari cultu latriæ.

Tertia propositio. *Si de re ipsa agatur, admitti potest, imagines posse coli impropriè, vel per accidens eodem genere cultus, quo exemplar ipsum colitur.*

Ad Primvm, quod imago possit coli impropriè eo cultu, quo ipsum exemplar, probatur; nam aliquando imago accipitur pro ipso exemplari, & ea, quæ fierent circa ipsum exemplar, si adesset præsens, fiunt circa imaginem, mente tamen defixa in exemplari. Sic concionatores alloquuntur imaginem crucifixi, eique dicunt, tu nos redemisti, tu nos Patri reconciliasti; ista enim non dicuntur imagini, nec vt lignum est, nec vt imago est, sed vt accipitur loco exemplaris, id est, dicuntur ipsi Christo, cuius tamen imago vicem gerit. quemadmodũ etiam in die Parasceues cùm crucifixus paulatim detegitur, & ostenditur, & adorandus proponitur, illa omnia per imaginem ipsi Christo vero exhiberi intelliguntur. tunc autem propriè nullus honor defertur imagini, sed soli exemplari: tamen impropriè dici potest ipsa etiam imago honorari.

Quod autem possit imago adorari adoratione ipsius exemplaris, propriè quidem, sed per accidens, probatur; nam ali-

aliquando non accipimus imaginem pro exemplari, nec consideramus solam imaginem, vel solum exemplar, sed consideramus exemplar, vt obiectiuè relucet in imagine, & ipsum sic repræsentatum, & quasi vestitum imagine veneramur: tunc autem necessariò adoramus imaginem eodem cultu, quo ipsum exemplar, sed per accidens; nam qui adorat aliquem, adorat etiam omnia, quæ cum illo coniuncta sunt. sicut qui adorat regem vestitum, adorat simul regem, & vestes; sed imago concipitur eo tempore coniuncta cum exemplari, quod adoratur; igitur etiam ipsa adoratur, per accidens tamen, quia ipsa nec est suppositum quod adoratur, nec ratio adorationis, sed quidquam adiunctum.

Videtur autem hæc fuisse mens auctorum secundæ opinionis; nam illi omnes cùm explicant, quomodo imago adoretur eadem adoratione, qua ipsum exemplar, semper deueniunt tandem vel ad impropriam adorationem, vel ad adorationem per accidens. Alexander, & Bonauentura satis clarè indicant se loqui de adoratione impropria. Dicunt enim ideò imaginem Christi adorari latriæ cultu, quia non tam ipsa, quàm Christus in ipsa adoratur.

Porrò B. Thomas, & qui eum sequuntur, intelligendi sunt de adoratione per accidens; nam inprimis hoc probat argumentatio eorum de vnitate motus in imaginem, & in exemplar. Tunc enim est idem motus in imaginem, & in exemplar, quando exemplar consideratur vt obiectiuè relucet in imagine, vt diximus.

Deinde Capreolus disertè admittit adorationem istam imaginum esse per accidens, quomodo adorantur vestes Regis, cùm Rex vestitus adoratur. immò B. Thomas ipse art. 4. eiusdem quæstionis dicit, ita honorari honore regio imaginem Regis, sicut vestes Regis. Certum autem est vestes Regis non honorari regio honore, nisi per accidens.

Denique eodem tendit speculatio Caietani, cùm ille dicit imaginem Christi adorari latria, non ratione materiæ, nec ratione formæ, seu figuræ, sed ratione actualis repræsentationis; non enim vult dicere, repræsentationẽ illam actualem esse rationem, cur imago adoretur latria: id enim stultissimum esset. sed vult dicere, illam repræsentationem esse conditionem, ratione cuius imago concipitur coniuncta cum exemplari, & proinde per accidens adoratur.

CAPVT XXIV.

Imagines per se, & propriè non esse colendas eo cultu, quo exemplar ipsum colitur.

VARTA propositio. *Imago per se, & propriè non est adoranda eodem cultu, quo ipsum exemplar; & proinde nulla imago est adoranda cultu latriæ per se, & propriè.*

Probatur PRIMO ex Concilio VII. act. 7. vbi legimus, imaginem Christi non esse adorandam latria. Id autem falsum esset, si imagini per se, ac propriè deberetur idem cultus, qui debetur exemplari, Christus enim cultu latriæ adorãdus est.

DICES; Concilium loquitur de adoratione, quæ exhibetur rei propter se; imago autem adoratur latria, sed propter aliud. CONTRA; nam Concilium dicit, imagines non aliter adorari, quàm adoretur liber Euangeliorum, & sacra vasa. quod idem repetit VIII. Synodus, act. vlt. can. 3. At nemo vnquam dixit librum Euangeliorum, vel sacra vasa adorari latria vllo modo.

SECVNDO probatur ex Augustino, Gregorio, & Damasceno, & ex Conciliis Senonensi, & Moguntino suprà citatis, vbi habetur imagines non esse colendas cultu diuino.

DICES; loquuntur de cultu diuino, qui exhibetur alicui propter se. CONTRA; quia de hoc non poterat esse dubitatio. Concilia autem de his rebus definiunt, quæ in controuersiam veniunt.

TERTIO latria est cultus proprius Deo, sed nulla imago per se, & propriè est Deus, siue consideretur ratione materię, siue ratione figuræ, & colorum, siue ratione relationis; ergo per se, & propriè non debetur vlli imagini cultus latriæ.

DICET aliquis fortasse, latriam esse cultum proprium Deo, quando exhibetur propter se, non autem quando propter aliud. CONTRA; nam de essentia veræ latriæ est exhiberi propter se: latria enim dicitur summus cultus, qui debetur vero Deo, vt primo principio omniũ rerum. implicat autem contradictionem, exhiberi summum cultum primo principio, & propter aliud; nam si primo principio, non ergo propter aliud. si propter aliud, non primo principio. Ergo vel imagini exhibetur cultus latrię propter se, & hęc est vera ido-

lolatria;

lolatria; vel non exhibetur propter ſe, & tum ille non eſt cultus veræ latriæ. PRAETEREA vel iſta latria, quæ exhibetur imagini propter aliud, eſt idem cultus cum eo, qui exhibetur Deo, vel alius minor; ſi idem, ergo æquè colitur creatura, atque ipſe Deus: quę certè idololatria eſt; nam idololatria non ſolùm eſt, cùm adoratur idolum relicto Deo, ſed etiam cum adoratur idolum ſimul cum Deo. Exod.20. *Deos aureos, & Deos argenteos non facietis mecum.* Si eſt cultus minor, non ergo eſt latria; nam latria eſt ſummus cultus.

QVARTA ratio, imagini non conuenit cultus internus, nec externus veræ latriæ; nam internus cultus eſt apprehenſio rei, vt primi principij, & proſtratio voluntatis conueniens illi apprehenſioni: actus autem externus proprius eſt ſacrificium. Certè autem nec apprehendimus imaginem, vt primum principium, nec illi ſacrificamus; non igitur illam adoramus cultu latriæ.

QVINTA ratio, imago, vt imago, opponitur exemplari, & eſt illo inferior, ergo non poteſt coli eodem cultu, ſed minori; nam vnumquodq; honorandum eſt pro ſua dignitate. Certè autem longè maius eſt, eſſe Chriſtum, quàm eſſe imaginem Chriſti.

SEXTA ratio, qui colebant imaginem Chriſti diuinis honoribus, inter hęreticos numerantur ab Irenæo lib.1.cap.24. Epiphanio hæreſi 27. Auguſtino hæreſi 7. & Damaſceno libro de centum hęreſibus in fine: Atqui iſti cùm Chriſtum colerent, ſine dubio imaginem eius propter ipſum colebant. non igitur licet imagines colere diuinis honoribus, id eſt, cultu latriæ, etiam ſi quis dicat, id ſe facere propter Deum, vel Chriſtum, non propter imagines; nam hoc ipſo, quod eas colit diuinis honoribus, cōuincitur eas colere propter ipſas, non propter Deum, quidquid ipſe verbis dicat.

Accedant POSTREMO illi antiquiſſimi verſiculi:

Nam Deus eſt, quod imago docet, non Deus, &c.

Satis enim apertè ſignificant, non deberi imagini cultum Deo debitum.

Ex his ad argumenta propoſita facilè reſponderi poteſt. Ad PRIMVM: *O crux aue ſpes vnica, &c.* reſpondeo, vel ibi accipi crucem pro ipſo Chriſto crucifixo, vt diximus: vel illam eſſe proſopopeiam rhetoricam, qua Eccleſia alloquitur crucem eo modo, quo Moſes alloquitur cœlum & terram,

cùm

cùm ait Deut.32. *Audite cæli quæ loquor, &c.* & quando B.Andreas eandem alloquebatur, cùm diceret: *Salue crux preciosa, &c.* significamus autem hac prosopopeia nos desiderare fructum crucis, id est, saluari per meritum Christi, qui in cruce passus est.

Ad SECVNDVM dicetur infrà in responsione ad quintum.

Ad TERTIVM dico, Ambrosium per crucem intelligere passionem Christi, siue carnem patientem, sicut per imaginem Dei intelligit diuinitatem. Vult enim dicere, vnum esse Christum Deum, & crucifixum, & propterea cum adoratur Christus Deus, non separari ab illo humanitatem; & cùm adoratur Christus crucifixus, non separari diuinitatem.

Ad QVARTVM respondeo, Hieronymum ibi non dicere, à Paula propriè adoratam crucem, sed quod prostrata ante crucem adorabat Christum, quem in cruce repræsentari videbat.

Ad QVINTVM de vno motu in imaginem, & in exemplar, variæ dantur solutiones. PERESIVS respondet, id non esse verum, quod eodem motu feramur in imaginem, & in exemplar, cùm illa sint opposita, nec possint cognosci, nisi duabus cognitionibus. ait etiam nusquam haberi in Aristotele id, quod B. Thomas adducit. At certè Aristoteles libro de memoria & reminiscentia, cap.2. id apertè dicere videtur; nam reddere volens caussam, cur memoria cognoscat absentia, dicit, caussam esse, quia in memoria sunt species rerum, quę sunt quasi picturę quædam. & si quidem homo speculetur illa phantasmata, vt res quædam sunt in se, non cognoscet præterita, sed rem præsentem cogitabit: at si speculetur eadem phantasmata, vt imagines sunt, tunc cognoscet præterita, quorum illæ sunt imagines, quia nimirum non potest cognosci imago vt imago, quin simul cognoscatur res, cuius illa est imago. Nec verum est, quod dicit Peresius, relatiua quia sunt opposita, non posse cognosci vna cognitione; nam ita sunt opposita, vt vnum ab altero pendeat, & vnum sine altero nec definiri, nec cognosci possit.

DVRANDVS aliter respondet; admittit enim esse vnum motum mentis in imaginem, & in exemplar, sed negat propterea esse etiam vnam adorationē; nam licet mens vtrumq; simul cognoscat, tamen non dicit, vnum esse alterum, sed intelli-

intelligit esse distincta, & disparia, & proinde non adorat illa vna & eadem adoratione.

Confirmant alij hanc solutionem, quia licet sit vnus motus mentis, id est, intellectus in imaginem & exemplar, tamen possunt esse contrarij motus voluntatis. Nam qui videt imaginem Christi malè depictam, odit imaginem, vt imago est, & tamen diligit Christum: & è contrario, qui videt imaginem Iudæ pulchrè expressam, diligit imaginem, & odit exemplar.

Hæc solutio non satisfacit; nam D. Thomas non dicit, motum in imaginem, vt imago est, esse etiam in exemplar, sed dicit, motum in imaginem, vt imago alterius est, esse etiam in exemplar; & hoc est verum tam de motu intellectus, quàm voluntatis. Nam qui amat imaginem Christi, non quia imago est, sed quia imago est Christi, impossibile est, quin simul diligat Christum, quandoquidem Christus est ratio, cur diligat imaginem. Qui autem diligit imaginem pulcram Iudæ, & odit Iudam, non diligit imaginem illam vt Iudæ, sed vt pulcram imaginem simpliciter, id est, delectatur illa proportione, quæ est inter imaginem & exemplar, non curans quale sit exemplar.

Existimo ergo aliter respondendum. ac primùm, admitto esse eundem motum etiam voluntatis in imaginem & exemplar: sed tunc vel exemplar concipitur & adoratur tanquam principale obiectum, vel non, id est, vel concipio, & adoro ipsum Christum in imagine obiectiuè relucentem; vel concipio, & adoro imaginem ipsam, vt Christi imaginem, ita vt Christus in obliquo ponatur, non in recto. Si PRIMVM, tunc adoratio quidem est latriæ, sed fertur in Christum per se, in imaginem solùm per accidens: & hoc videntur sibi voluisse Capreolus & Caietanus. Si SECVNDVM, tunc adoratio fertur quidem in imaginem per se, & consequenter in Christum, sed non est adoratio veræ latriæ, sed longè inferior.

DICES; at Christo conuenit adoratio latriæ veræ, si ergo ista adoratio terminatur etiam ad Christum, erit veræ latriæ. RESPONDEO, Christo conuenire veram latriam, quando adoratur, vt est in se, non autem quando adoratur, vt est in imagine per participationem. Quemadmodum qui honorat famulum Regis, certè honorat ipsum Regem; & tamen

longè

longè aliter honorat Regem ipſum in propria perſona, quàm in famulo ſuo, vt notum eſt; & hinc patet reſponſio ad SECVNDVM. nam cùm honoratur imago, honor eius tranſit ad prototypum, ſed honor ille non eſt talis, qualis debetur prototypo in ſe, ſed qualis ei debetur, vt ab imagine participatur.

Ad SEXTVM dico eodem modo, rationem, cur honoretur imago, eſſe ipſum exemplar, exemplar tamen aliter honorari debere, vt eſt in ſe, aliter vt participatur ab imagine.

Ad SEPTIMVM dico, eum, qui lædit ſtatuam Regis, puniri vt reum maieſtatis, quia verè læſit Regem: ſed nego tam grauiter puniri, ac ſi læſiſſet Regẽ. Quòd ſi aliquis æquè grauiter puniretur, id fieret, quia conſtaret non læſiſſe ſtatuam vt ſtatuam Regis, ſed accepiſſe ſtatuam pro ipſo Rege.

CAPVT XXV.

Quo genere cultus adorentur imagines.

QVINTA Concluſio. *Cultus qui per ſe, & propriè debetur imaginibus, eſt cultus quidam imperfectus, qui analogicè & reductiuè pertinet ad ſpeciem eius cultus, qui debetur exemplari.* Explico; Imaginibus non conuenit propriè nec latria, nec hyperdulia, nec dulia, nec vllus alius eorum, qui tribuuntur naturæ intelligenti. Non enim eſt capax res inanima, & rationis expers eiuſmodi cultuum: ſed cultus quidam inferior & varius pro varietate imaginum. Itaque imaginibus Sanctorum non debetur propriè dulia, ſed cultus inferior, qui dici poteſt dulia ſecundum quid, vel dulia analogicè, ſiue reductiuè. Similiter imaginibus B. Virginis non debetur hyperdulia ſimpliciter, ſed hyperdulia ſecundum quid, ſiue analogicè & reductiuè.

Denique imaginibus Chriſti non debetur latria vera, & ſimpliciter, ſed cultus ſine comparatione inferior, qui tamen reducitur ad latriam, vt imperfectum ad perfectum. Probatur, ſicut ſe habet imago ad ſuum exemplar, ita ſe habet cultus imaginis ad cultum exemplaris; ſed imago eſt ipſum exemplar analogicè, & ſecundum quid; nam homo

pictus eſt homo ſecundum quid, & analogicè, ergo etiam imagini debetur cultus ipſi exemplari debitus, imperfectus, & analogicus.

Præterea, imago reducitur ad ſpeciem exemplaris; nam homo pictus, & equus pictus differunt ſpecie, quia homo verus & equus verus differunt ſpecie; ergo etiam cultus imaginis reducitur ad cultum exemplaris. & fortè B. Thomas & B. Bonauentura, & alij hoc ſolùm dicere voluerunt, cùm dixerunt, eodem cultu coli imaginem & exemplar. ita enim eorum ſententiam interpretatur Gabriel. quod ſi ita eſt, omnes conuenimus.

Ex his habemus etiam, quid ſit dicendum de vera cruce Domini, de clauis, ſpinis, aliiſque reliquiis. Sunt enim hæc omnia honoranda minore cultu, quàm Chriſtus, vel Sancti, quorum reliquiæ ſunt, ſed tamen tali, qui analogicè & reductiuè pertineat ad ſpeciem cultus, quo Chriſtus vel Sancti coluntur; nam reliquiæ ideò merentur honorem, quia ratione contactus, vel aliquo alio modo habitudinem habent ad eos, quorum ſunt reliquiæ.

CAPVT XXVI.

De adoratione Crucis.

ETSI CRVX Domini partim inter reliquias veneretur, partim inter imagines (nam crux illa vera, in qua Dominus pependit, propter contactum ſacri corporis & ſanguinis, inter precioſiſſimas reliquias habenda eſt, nec ſolùm ipſa integra, ſed etiam particulæ eius; at crux illa eadem, quatenus figuram crucifixi Domini repræſentat, & ſimiliter ceteræ cruces illi ſimiles, inter ſacras imagines numerantur) tamen quia peculiares errores, & peculiaria argumenta de cruce inueniuntur, peculiarem etiam de illa diſputationem inſtituendam putauimus.

Fuit igitur hæreſis inprimis Claudij Taurinenſis, qui præter ceteras imagines crucem Domini execrabatur, teſte Iona lib. 1. vixit autem Claudius anno Domini DCCC. Idem eodem tempore in Oriente docebant Pauliciani, à quodam Paulo ſic appellati, teſte Euthymio in panoplia, parte 2. titul. 21.

Deinde

Deinde circa annum Domini M. C. XXX. exstiterunt Petrus Bruis, & Henricus, qui similiter crucem Domini, eiusq́; cultum oppugnabant, teste Petro Cluniacensi, qui contra eos epistolam prolixam & eruditam illo ipso tempore scripsit ad omnes Episcopos. Circa idem tempus, vel paulò pòst exstiterunt in Oriente Bogomiles, qui idem iisdẽ argumentis docebant, teste Euthymio panopl. part. 2. tit. 23.

Non minus postea crucis honorem detestati sunt VViclefistæ, apud Thomam VValdensem, tomo 3. tit. 20. Caluinus lib. 1. Institut. cap. 11. §. 7. Magdeburgenses Cent. 4. cap. 4. col. 302. capite 6. col. 458. & 459. vbi etiam impudenter mentiuntur, vsum signi crucis seculo IV. nouum fuisse. Nam Tertullianus libro de corona militis, meminit signi crucis, cùm tamen floruerit seculo II. Sicut etiam Cent. 7. cap. 6. col. 191. mentiuntur, Sergium Papam fuisse auctorem primum, vt crux adoraretur, & exoscularetur. Nam Sergius Papa sedit anno Domini DC.LXXXVIII. at meminit adorationis & exosculationis crucis Euagrius lib. 4. cap. 26. qui est centum annis Sergio antiquior. meminit etiam Hieronymus in epistola ad Marcellam, vt migret Bethlehem.

Argumenta Bogomilum & Petrobrusianorum erant tria. PRIMVM, quia crux dolorem & ignominiam Christo attulit, ergo detestanda est iis, qui Christum diligunt.

SECVNDVM, quia stultus & impius iudicaretur filius, qui patibulum amaret, & honoraret, in quo pater eius suspensus fuisset.

TERTIVM, quia si oportet adorare omnes cruces, quia Christus in cruce pependit; oportebit etiam adorare omnia sepulcra, quia in sepulcro Dominus quieuit; & omnia præsepia, quia in præsepi reclinatus fuit; & omnes columnas, lanceas, spõgias, flagella, &c. *Immò & omnes asinos* (inquit Claudius) *quia Christus asino vectus fuit.*

QVARTO arguit Claudius, hostes Christi gaudebant de passione Domini, de resurrectione dolebant: & contrà, amici eius de passione dolebant, de resurrectione gaudebant; ergo qui crucem honorant, & illam amant, imitantur Christi hostes.

QVINTO argumentabantur VViclefistę apud VValdensem, si ratione contactus, vel quia instrumentum passionis fuit, crucem adoramus, oportebit etiam adorare labia Iudę, quæ

quæ contigerunt os Domini osculando, & manum illius serui, qui Dominum tetigit, cùm alapam illi inflixit; nam hæc omnia tetigerunt Dominum, & instrumenta passionis fuerunt.

SEXTO arguunt Centuriatores, superstitio est characteribus tribuere virtutem: at Papistæ tribuunt figuræ crucis vim pellendi Dæmones, & omnia mala: ergo superstitiosi sunt. Quæ obiectiones infrà cap. 30. diluentur. antea verò rem explicabimus. Dicemus igitur tria; Primò, de ipsa cruce. Secundò, de crucis imagine. Tertiò, de signo crucis transeunte.

CAPVT XXVII.

De Cruce vera Domini.

QVANTVM ad PRIMVM, antequam veniam ad probationes, notāda sunt aliqua de figura ipsius crucis. Sciendum igitur, crucem ex tribus lignis factam esse, quorum vnum erat longum, cui corpus adhærebat, alterum transuersum superpositum longo, quibus affigebantur manus, tertium lignum erat infixum in ligno longo, vt in eo pedes crucifixi starent, & claues figi possent. Id testatur IRENAEVS lib. 2. cap. 42. *Habitus*, inquit, *id est, figura crucis fines & summitates habet quinque, duas in longitudinem, duas in latitudinem, vnam in medio, in qua quiescit, qui clauis affigitur.* Idem habet Iustinus in Dialogo cum Triphone vltra medium.

Vtrum autem lignum transuersum esset suprapositum ligno longo, ita vt non emineret lignum longum sursum versus, non est certum; nam Beda in quæstionibus in Genesim, vbi de victoria Abrahæ loquitur, dicit crucem similem fuisse literæ Græcæ *T*, qualem etiam fuisse olim Hebraicum Thau, docet Hieronymus in caput 9. Ezechielis. At B. Augustinus epist. 120. cap. 26. dicit, lignum longum eminuisse supra transuersum. Et hoc est probabilius; nam est conformius verbis Irenæi, & verbis Apostoli ad Ephesios, cap. 3. vbi alludens ad figuram crucis, nominat sublimitatem, profundum, longitudinem, & latitudinem. Porrò qui dicunt crucem fuisse similem literæ Thau, dicunt verum, quia parum differebat.

Quod autem ſcribit Beda in ſuis collectaneis & floribus, crucem factam ex quatuor generibus lignorum, ex Cedro, Pino, Cypreſſo, & Buxo: & quod ſcribitur in hiſtoria ſcholaſtica de ligno eruto ex probatica piſcina, &c. non habent veterum teſtimonia, nec videntur probabilia.

Illud autem non eſt ignorandum, veteres aliquid addidiſſe myſterij gratia, quod etiam nũc ex parte ſeruatur. Nam lignum longum producebant ſurſum verſus, & flectebant ad modum baculi paſtoralis, vt referret literam Græcam P, paulò inferiùs apponebant duo ligna tranſuerſa ad ſimilitudinem crucis S. Andreæ, quæ referrent literam Græcam X, ita vt duæ illæ literę per abbreuiationem ſignificarent Chriſtum; infra illum ponebant lignum tranſuerſum, quod verè perficit crucem, & inde pendebat velum expanſum; infra lignum tranſuerſum erat lignum longum in ſimilitudinem haſtæ; ad infimam partem addebant capulum ad commoditatem geſtandi. Hæc omnia ſignificabant crucem eſſe vexillum Imperatoris Chriſti; nam crucem teſtabatur ipſa figura:

Chriſti nomen indicabant duæ literæ X & P, vexillum, ex velo, haſta, & capulo dignoſcebatur. Vide Ioannem Pierium Valerianum de ſignis hierogliphicis, lib. 50. & Primaſium lib. 4. in Apocalypſim, vbi hoc ipſum ſignum vocat monogramma & ſignum Chriſti. Tale ferè fuit & labarum Conſtantini. Nam vt Euſebius refert lib. 9. hiſt. cap. 9. labarum, quod ante Imperatores geſtari ſolebat & à militibus adorari, Conſtantinus in formam crucis redegit, ſic tamen vt etiam vexilli formam non amitteret.

Deſcribit autem ipſum labarum Euſebius lib. 1. de vita Conſtantini, vbi dicit, fuiſſe haſtam totam auro circumdatam, in cuius ſummitate poſita erat corona precioſiſſima, infrà eam, cornu tranſuerſum ad formam crucis, ex quo pendebat velum purpureum auro & gemmis ornatiſſimum, ad cuius partem infimam viſebantur imagines Conſtantini & filiorum. In ipſa verò haſta ſub corona erant literæ nominis Chriſti.

Iam verò modus crucifigendi communis non erat, vt multi putant, funibus alligando, ſed clauis figendo. Pictores ferè ſolent ſolum Chriſtum depingere clauis affixum, latro-

ties autem, & S. Petrum, atque Andream funibus. sed non ita est, omnes enim clauis figebantur, immò & omnes crucem suam ferebant, omnesque antea flagellis cedebantur. Vide Plutarchum de tarda numinis vindicta; Marcum Tullium action. 7. in Verrem; Nonium Marcellum, verbo Patibulum, qui sic ait: *Deligati ad patibulum circumferuntur, deinde cruci figuntur.* Macrobium libro 1. Saturn. cap. 11. Iosephum lib. 6. de bello Iudaico, cap. 12. & in vita sua. ADDE, quod ideò dubitabatur, quænam ex tribus repertis crucibus, esset crux Dominica, quia omnes tres habebant similia foramina, & clauos, &c. Vide Ruffinum lib. 10. historiæ, capite 8.

His ergo prænotatis, ad argumenta veniamus: ac primùm, quod lignum crucis venerabile sit, probatur ratione ex Scripturis desumpta. Nam Scripturæ testantur, Christum non crucifixum casu, vel inuitum, vel propter sua peccata, sed ipsum spontè elegisse crucem, & elegisse vt altare summi sacrificij, quo placaretur Deus; vt scalam sibi ipsi ad regnum; vt instrumentum liberationis generis humani; ac demum vt instrumentum, quo Diabolum vinceret, ac de eo triumpharet. ex quo sequitur, crucem illam veram à Deo mirificè fuisse honoratam, & nobis omnibus amabilem, & venerabilem esse debere.

Quòd spontè illam elegerit, patet Isaiæ cap. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Ioannis 10. *Ego pono animam meam, nemo tollit eam à me, sed ego pono eam.* In Actis Apostolorum, cap. 2. *Hunc definito consilio, & præscientia Dei traditum interemistis.* Actor. 3. *Deus, qui prænunciauit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, impleuit sic.* Actorum 4. *Conuenerunt verè in ciuitate ista Herodes, & Pontius Pilatus cum Gentibus, & populus Israël facere, quæ manus tua & consilium tuum decreuerunt fieri.*

Quòd crux fuerit ara summi sacrificij, patet; quia Christus ipse crucifixus est summum sacrificium; in epistola ad Hebr. cap. 7. Vnde ad Colossens. 1. Pacificans per sanguinem crucis eius, id est, per sanguinem eius in cruce, quasi in altari fusum. Et hoc significauit lapis erectus & inunctus, & domus Dei vocatus, a Iacob, Genes. 20.

Quòd crux scala fuerit Christo ad regnum, Ioan. 12. *Nunc Princeps huius mundi eiicietur forás, & ego si exaltatus fuero à*

terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans, qua morte esset moriturus. Ad Philip. 2. *Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & Deus exaltauit illum, &c.*

Quòd fuerit instrumentum liberationis, docent plurimę figurę, quas collegit Ioannes Damascenus lib. 4. de fide, cap. 12. id enim significauit lignum vitæ in paradiso, Genes. 2. arca lignea Noë domum eius saluans, Genes. 7. virga Mosis aperiens mare, Exod. 14. lignum aquas dulces reddens, Exod. 15. Sed præcipuè serpens æneus exaltatus in deserto, Numer. 18. de quo Dominus Ioan. 3. *Sicut exaltauit Moses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Hinc videlicet Ecclesia sequuta Paulum ad Galat. 6. dicit: *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri* IESV *Christi, in quo est salus, vita, & resurrectio nostra.*

Quòd cruce Diabolum vicerit, & de eo triumpharit, patet ex epistola ad Coloss. 2. *Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, tulit de medio, affigens illud cruci, exspolians principatus & potestates, traduxit palàm confidenter, triumphans illos in semetipso.* Origenes homil. 8. in Iosue, dicit, in Græcis haberi; Triumphans illos in ligno crucis: & licet nunc non habeamus, in ligno, sed ἐν αὐτῷ, id est, in ipso, tamen optimè referri potest ad crucem, de qua suprà dixerat, ἐν τῷ σταυρῷ, vt refert Theophylactus. Dicit ergo Origenes, in cruce duos fuisse affixos, Christum visibiliter, sponte sua, & ad tempus; Diabolum autem inuisibiliter, inuitum, & in sempiternum eius opprobrium; & hoc probat ex isto loco, vbi Paulus vtitur metaphora triumphi, indicare volens, crucem esse currum triumphalem, in cuius summa parte sedet Christus triumphans, & in parte ima trahitur Diabolus alligatus, & ostentatur quasi in pompa. Id enim significat verbum ἐδειγμάτισεν & θριαμβεύσας.

Argumentum SECVNDVM sumitur à mysteriis in ipsa cruce significatis. Nam, vt ait Augustinus epistol. 120. cap. 26. *Qui mortuus est, quia voluit; etiam mortuus est, quando voluit; nec sine caussa crucem potius, quàm aliud instrumentum mortis elegit.* Quid autem crux mystica significet, docent Irenæus lib. 5. Gregorius Nyssenus orat. 1. de resurrectione; Augustinus

in epist. 119. & 120. Hieronymus & Theophylactus in cap. 5. ad Ephes. vbi de cruce exponunt verba Pauli: *Vt posSitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, sublimitas, & profundum.* Nam latitudo vocatur lignum transuersum; sublimitas, pars ligni, vbi est titulus suprà transuersum; longitudo ligni, pars a transuerso vsque ad terram; profundum, pars eiusdem, quæ latet sub terram.

Significat autem ista figura PRIMO totam perfectionem Christianam, vt Augustinus docet; profundum, Fidem; sublimitas, Spem; latitudo, Caritatem; longitudo, Perseuerantiam.

SECVNDO, Christi passionis effectum; nam lignum supremum significat cœlum Christi passione apertũ, & Deum placatum; lignum sub terram infixum, infernum euacuatum, & Diabolum deuictum; lignum transuersum respiciens Ortum & Occasum, totum orbem terrarum redemptum. Itaq; propterea Christum crucifixum adorant cœlestia, terrestria, & inferna, vt Nyssenus deducit.

TERTIO, duo brachia crucis sub vno titulo Saluatoris, significant duos populos (inquit Irenæus) sub vno capite Christo inter se connexos, iuxta illud Ioan. 12. *Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.*

Addunt Minutius Felix in Octauio, & Ambrosius serm. 56. crucis figuram esse etiam naturaliter salutarẽ. Nam aues nunquam volarent, nisi expansis alis crucis formam imitarentur: & nauis non moueretur, nisi ex malo & antenna crux fieret: & arator terram non scinderet, nisi ex aratro & stiua crucem faceret; & rursum aliam ex iugo & temone. Cœlum ipsum crucem facit, si lineæ ducantur ab Ortu ad Occasum, ab Aquilone ad Austrum.

Denique etiam Ægyptiis, qui hieroglifhicis characteribus vtebantur, crux vitam venturam significabat, vt refert Ruffinus lib. 2. hist. cap. 29.

Argumentum TERTIVM ab inuentione crucis, ex qua multiplex testimonium sumitur, quòd veneratio ligni crucis Deo placeat.

PRIMO, quòd non permiserit Deus lignum illud demergi in mare, vel flammis absumi. Quòd enim hostes Christianorum conati sint abolere crucem, eiusque omnia vestigia, patet ex eo, quòd altissimè crucem sub terram abscondeperunt,

runt, & in loco crucis, Veneris simulacrum; in loco resurrectionis, Iouis; in loco natiuitatis, Adonidis posuerunt, vt refert B. Hieronymus in epistola ad Paulinum de institutione Monachi. Cur, quæso, non cremarunt crucem, cùm vellent & possent, nisi quia Deus abstulit illis mentem, vt ad solatium piorum lignum preciosissimum seruaretur?

SECVNDO, quòd Deus eo tempore crucem inueniri voluerit, quo tutò poterat coli, nimirum ad initium imperij Constantini; nam si antea reserata fuisset, regnantibus persequutoribus, magis ludibrio quàm honore excepta fuisset: si autem diu post tempora Constantini fuisset inuenta, fraudata fuisset sancta crux debito honore. Tunc igitur primum diuina prouidentia crucem manifestauit, quo primùm potuit coli.

TERTIO, quia per euidentia miracula demonstratum est, esse veram crucem, & proinde crucis inuentionem, ac reuelationem illã esse à Deo. Nam cùm tres cruces simul inuentæ fuissent, nec posset planè crux Domini à crucibus latronum internosci, admotæ fuerunt omnes tres ad mulierem quandam in extremis agentem; & cùm duæ priores nihil egissent, tertia admota mulieri, mox illam reddidit sanam. Scribit hoc Ruffinus lib.10. hist. cap.8. Socrates li.1. cap.13. Theodoretus li.1. cap.18. Sozomenus lib.2. cap.1. & Nicephorus li.8. cap.29. nec solùm mulierem ægram sanauit, sed etiam mortuum virum excitauit eodem tempore, vt scribunt Paulinus epist.11. ad Seuerum; Seuerus lib.2. historiæ sacræ; & Sozomenus lib.2. cap.1. qui & viri mortui & mulieris egrotæ meminit.

Neque obstat, quod Ambrosius oratione in Theodosium, & Chrysostomus hom.84. in Ioan. dicunt, crucem Domini ex titulo cognitam, quo carebant aliæ duæ. nam Ruffinus indicat, ex titulo quidem fuisse cognitam crucem Domini, sed non omnino euidenter, quia titulus non erat affixus cruci, sed iacebat prope eam. ideò, vt nulla remaneret ambiguitas, ad miraculum confugerunt. Nec solùm crux miraculo illo claruit, sed etiã clauus quem Helena ad Constantinum misit. de eo siquidem (vt Ambrosius testatur loco citato) Iudæi dicebant: *Ecce & clauus in honore est, & quem ad mortem impreßimus, remedium salutis est, atque inuisibili potestate Dæmones torquet.*

QVAR-

QVARTO, quia Helena non ex se incitata est ad crucem Domini quærendam, sed diuinis admonita reuelationibus. Sic enim testatur Eusebius in Chronico, quod Hieronymus Latinum fecit: *Helena Constantini mater*, inquit, *diuinis monita visionibus, beatissimum crucis lignum, in quo mundi salus pependit, apud Hierosolymam reperit.* Et idem dicunt Ambrosius, Ruffinus, Paulinus, Sulpitius, & alij. Ex quo apparet impudens blasphemia Magdeburgensium, qui Cent.4. cap.6. colum.458. Helenam superstitiosam vocant, quia Hierosolymam petiit, vt lignum crucis inueniret. quam tamen sancti Patres omnes mirificè laudant, & Spiritu sancto inspirante dicunt eam crucis lignum quæsiuisse. Ipsam verò historiam licet celeberrimam conantur Magdeburgenses dubiam reddere Centur.4. cap.13. colum.1438. & 1439. duabus coniecturis. PRIMA est, quia Ambrosius est antiquissimus omnium qui eam historiam referunt: sed illius orationem in Theodosium, vbi hoc habetur, Erasmus non recipit, vt germanam. SECVNDA, quia Eusebius lib.3. de vita Constantini de Helena multa narrat, & de repurgatione montis Caluariæ, & tamen non meminit inuentionis crucis.

Ad PRIMAM dico, primò non exstare talem Erasmi censuram, immò ipsi Magdeburgenses Centur.4. cap.13. in vita Ambrosij, ex iudicio Erasmi hanc orationem Ambrosio tribuunt. ex quo perspicere potes eorum constantiam.

Dico SECVNDO, si exstaret, non esse Erasmum diuinum oraculum, cui necessariò credi debeat, quando nullam affert rationem.

Dico TERTIO, falsum esse, quòd Ambrosius sit antiquissimus eorum, qui hanc historiam referunt; nam Sulpitius, Paulinus, Ruffinus, Hieronymus, Chrysostomus, qui eandem recitant, æquales Ambrosij dici possunt, cùm eodem tempore vixerint, licet Ambrosius esset fortasse Paulo senior. Deinde eandem recitat Cyrillus Hierosolymitanus, Ambrosio antiquior, in epistola ad Constãtium Augustum: item Constantinus ipse, Ambrosio similiter antiquior, eiusdem meminit in epistola ad Macharium, quam refert Eusebius lib.3. de vita Constantini, vbi sic habet: *Tanta est Dei nostri benignitas, vt nulla verborũ officia præsenti miraculo digna esse queant. Hoc enim admirationẽ omnem stuporemq; præterit,*

indicium tormenti ſacratiſſimi tot annis humo ſepultum, vſque dum interfecto communi hoſte, liberæ familiæ apparuit, ignorari, &c. Ibidem addit, nouis miraculis fidem eſſe declaratam.

Ad SECVNDAM obiectionem dicimus, Euſebium in Chronico huius rei meminiſſe: in libris autem de vita Conſtantini non feciſſe de hac re mentionem, quia res erat notiſſima omnibus, & ſatis putabat eſſe, quòd eam attigiſſet in literis Conſtantini. Huic inuentioni ſanctæ crucis addi poteſt inuentio ſacræ lanceæ, quæ diuina reuelatione reperta eſt Antiochiæ, anno Domini M. XCVIII. & inſigni miraculo nobilitata. Vide Gulielmum Tyrium lib. 6. de bello ſacro, Paulum Æmilium lib. 4. de rebus geſtis Francorum, & Dodechinum Mariani Scoti continuatorem in Chronico anni M. C.

Argumentum QVARTVM à teſtimoniis veterum, qui paſſim referunt, quanto deſiderio tenerentur fideles habendi, aut certè videndi particulas veræ crucis, quod ad magnum crucis honorem pertinere nemo ignorat. Inprimis B. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſi 10. & 13. dicit, ex ligno crucis Hieroſolymis inuéto totum mundum repletum, plurimis inde particulas petentibus & impetrantibus. Conſtantinus particulam crucis ſtatuæ ſuæ inſeruit, quam Conſtantinopoli collocauit, exiſtimans per eam crucis particulam totam vrbem cuſtodiendam, vt referunt Socrates lib. 1. cap. 13. & Eutropius, ſiue Paulus Diaconus, qui multa addidit Eutropio, lib. 11. rerum Romanarum. Gregorius Nyſſenus in vita Macrinæ ſororis, ſcribit, eam geſtare ſolitam ad collum crucem argenteam, cui inſerta erat particula veræ crucis.

PAVLINVS epiſt. 11. ad Seuerum, ſcribit, ſe mittere, tanquam ſummum donum, particulam crucis veræ auro incluſam. Idem etiam natali 10. S. Felicis, ſcribit, ſe reſtinxiſſe incendium maximum oſtenſa particula crucis, quod nulla arte extingui poterat.

Ipſe, inquit, *domum remeans, modicum, ſed grandè ſalutis,*
De crucis æternæ ſumptum mihi fragmine lignum
Promo, tenensq; manu aduerſis procul ingero flammis, &c.

Chryſoſtomus homilia, quòd Chriſtus ſit Deus, ſcribit, eos qui poterãt potiri particula crucis, auro incluſam ſeruare, ac inde

inde ſe valde ornari & cuſtodiri, meritò credere. Euagr. lib. 4. hiſt. ca. 26. & Procopius lib. 2. de bello Perſico, narrant, Apameæ fuiſſe particulam ſanctæ crucis, quam ſibi oſtendi populus voluit, cùm ciuitas diu obſeſſa iam iam capienda videretur, vt nimirum conſpecta cruce Domini, alacriùs morerentur. Sed cùm ab Epiſcopo crux illa oſtenderetur ſemel, & iterum, & tertiò; effulſiſſe ſemel, iterum, & tertiò ſplendidum ignem, non comburentem, ſed lucentem, quo territi hoſtes, obſidionem ſoluerint. GREGORIVS lib. 7. epiſt. 126. ad Recharedum Regem Viſigothorum, mittit crucis particulam, vt eximium munus.

AMBROSIVS oratione in Theodoſium, loquens de clauo inſerto ab Helena galeæ Imperatoris: *Sapienter, inquit, Helena egit, quæ crucem (particulam videlicet crucis, nimirum clauum vnum) in capite Regum leuauit, vt crux Chriſti in Regibus adoretur.*

HIERONYMVS in Pſal. 98. exponit de cruce, illud: *Adorate ſcabellum pedum eius.* Et in epiſt. 17. ad Marcellam, dicit: *Ergóne erit illa dies, quando nobis liceat ſpeluncam Saluatoris intrare, crucis deinde lambere lignum, &c.*

AVGVSTINVS lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. ſcribit: Ad terram ſanctam ex monte Caluariæ allatam in Africam, miracula fieri ſolita, & ſe cum alio Epiſcopo eam infodiſſe, & orationis locum ſuper eam conſtituiſſe. Quo honore Auguſtinus proſequeretur crucem, quando ſic honorauit terram, vbi fuerat crux?

His adde Sybillæ carmen, quod habetur lib. 6. carminum Sybillinorum, prope finem:

O lignum felix, in quo Deus ipſe pependit.

Argumentum QVINTVM ab exaltatione crucis. Conſtat enim ex Paulo Diacono, Zonara, & Cedreno in vita Heraclij, Heraclium in recuperatione crucis, quam Perſæ ex Hieroſolymis abſtulerant, diuinitus adiutum, ita vt etiam de cœlo Deus lapidibus grandinis pugnaret contra Perſas, vt olim fecerat cum Ioſue. In ipſa etiam reſtitutione crucis in ſuum locum, miracula quædam contigerunt, vt refert Sigebertus in Chronico anni DC.XXXI. vnde etiam feſtum inſtitutum teſtantur Otho Friſingenſis lib. 5. cap. 9. Beda & Ado in martyrologio.

Argumentum SEXTVM, ſi locus, in quo Angelus ſtetit,

terra ſancta eſt, Ioſue cap. 5. Exodi 3. cur non magis crux, vbi ſtetit Chriſtus? ſi ſudaria & ſemicinctia Pauli honorabantur propter contactum, cur non magis crux Chriſti ſanguine reſperſa? Si Sacramenta honorantur, quia inſtrumenta gratiæ, cur non crux, quæ inſtrumentum eſt redemptionis?

CAPVT XXVIII.

De imagine Crucis.

IAM verò de imagine Crucis habemus PRIMO teſtimonium Matth. 24. *Tunc apparebit ſignum Filij hominis in cœlo;* ex qua apparitione miro modo venerabile reddetur ſignum illud, id eſt, crux. Nam etſi Caluinus, Muſculus, & alij, quos refert in ſua cathena ad hunc locum Marloratus, negent hîc agi de cruce, ac velint hunc eſſe horum verborum ſenſum: *Tunc apparebit ſignum Filij hominis,* id eſt, tunc apparebit Filius hominis tam manifeſtè, ac ſi edito ſigno in ſe omnium oculos conuertiſſet: omnes tamen veteres ad vnum exponunt de cruce. ita Origenes, Chryſoſtomus, Hieronymus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, Beda in caput 24. Matthæi: item Cyrillus catecheſi 15. & Auguſtinus ſerm. 130. de tempore. Eccleſia quoq; canit in feſto inuentionis: *Hoc ſignum crucis erit in cœlo, cùm Dominus ad iudicandum venerit.*

Sybilla etiam lib. 6. in fine:

O lignum fœlix, in quo Deus ipſe pependit,
Nec te terra capit, ſed cœli tecta videbis,
Cùm renouata Dei facies ignita micabit.

Et quidem Thomas VValdenſis tomo 3. tit. 20. cap. 158. non omnino improbabiliter dicit, ipſam veram crucem ligneam, quæ nunc diuiſa eſt in multas particulas, tunc reformandam, & colligendam, & apparituram in cœlo. nam id videntur aſſerere Sybilla & Chryſoſtomus in ſermone de cruce & latrone; nec alij Patres contradicunt.

Neque obſtat illud Eccleſiæ: *Hoc ſignum crucis erit in cœlo.* nam etiam vera crux dici poteſt ſignum crucis, id eſt, inſtrumentum habens figuram crucis. Sed ſi hoc non admittatur, ſaltē imago crucis lucida in cœlo apparebit ex aëre, vel igne condenſato, vt Abulenſis & Ianſenius, & alij docent.

Hinc autem multiplex argumentum ducitur ad probandum

dum honorem crucis. nam PRIMO, honorabilis est crux, quia ab ipso Christo vocatur signum eius, id est, vexillum Christi: si enim vexillum Imperatoris milites adorant, vt patet ex Sozomeno lib. 1. hist. cap. 4. cur vexillum Christi non adorabitur? SECVNDO honorabilis est, quia in cœlo apparebit, loco nimirum sublimi & honorifico. TERTIO, quia manibus Angelorum feretur, vt Augustinus docet serm. 130. QVARTO, quia splendebit clariùs Sole. quod probant Augustinus & Chrysostomus, quia tunc apparebit, & conspicietur ab omnibus, quando Sol, & Luna, & stellæ obscuratæ fuerint, vt patet ex Matthæo, cap. 24.

Argumentum SECVNDVM sumi potest à testimoniis sacrorũ Conciliorum. nam Synodus VI. can. 73. Synodus VII. act. vlt. & Synodus VIII. act. item vlt. canones ediderunt de veneratione crucis.

TERTIVM argumentum ab vsu & testimoniis veterum. IVSTINVS in Apologia secunda: *Signa*, inquit, *& notæ, quæ apud nos sunt, huius rei* (crucis) *virtutem declarant.* Tertullianus in Apolog. cap. 16. obiectioni Gentilium respondet de adoratione crucis ligneæ; idem facit Minutius in Octauio. ex quo apparet, ab ipso Ecclesiæ exordio, etiam ante crucis veræ inuentionem Christianos solitos habere, & venerari crucis imaginem. Origenes li. 6. in epist. ad Romanos, dicit, crucis figuram ante oculos positam, si attentè consideretur, valere ad depellendam omnem tentationem.

Constantinus Magnus labarum in formam crucis redegit, vt patet ex Eusebio lib. 9. cap. 9. hist. & ex li. 1. de vita Constantini. quia verò labarum adorabatur, nunquam Constantinus crucem in labaro posuisset, si putasset, esse idololatriam venerari crucem: immò Sozomenus lib. 1. cap. 4. hist. scribit, ideò Constantinum vertisse labarum in crucem, vt milites assuescerent crucem venerari.

DICES, etiam ante Constantini tempora labarum habuit formam crucis, vt Tertullianus in Apologet. cap. 16. Iustinus in secunda Apologia, & Minutius in Octauio testantur.

RESPONDEO, labarum ante Constantini tempora habuisse quandam crucis similitudinem, quia erat velum in ligno suspensum: non tamen propriè crucis figuram habuisse, nisi tempore Constantini. Idem Constantinus, vt refert

Euse-

Euſebius lib. 1. de vita Conſtantini, Romæ deuicto Maxentio, in loco celeberrimo erexit crucem cum his verbis: HOC SALVTARE SIGNVM. Et rurſum in manu dextera ſtatuę ſuę crucem apponi iuſſit cum his verbis: HOC VNO VERAE FORTITVDINIS SIGNO VRBEM VESTRAM LIBERAVI, &c. Idem etiam decreto cauit, ne deinceps vlli facinoroſi cruci affigerentur, vt crux non amplius horrori, ſed amori & venerationi omnibus eſſet, vt ſcribit Sozomenus lib. 1. cap. 8. & Auguſtinus ſerm. 18. de verbis Domini. Et è contrario in pecuniis, quas omnes amant, crucis figuram excudi iuſſit, vt ibidem Sozomenus refert.

Conſtantini pietatem imitatus Theodoſius, prohibuit ne crux humi ſculperetur, vel pingeretur, ne ſacrum ſignum pedibus calcaretur. ita enim habetur lib. 1. Codicis, tit. 8. L. Cùm ſit nobis. quod teſtimonium ex Petro Crinito lib. 9. ca. 9. aduerſarij corruptè citant, quaſi Theodoſius prohibuiſſet imaginem crucis ſculpi, vel pingi.

Theodoſium ſequutus Archadius filius, auream monetam cum ſigno crucis cudi iuſſit, teſte Proſpero de prædictionibus & promiſſionibus part. 3. cap. 34.

Tiberius quoque optimus Imperator, Theodoſij legem ſequutus, cùm vidiſſet in palatio humi crucem in marmore inciſam, mox erigi iuſſit, dicens: *Crucę Domini frontem & pectus munire debemus, & nos eam pedibus terimus?* teſtis Paulus Diaconus lib. 18. rerum Romanarum, vbi etiam addit, ſub illo marmore repertum ingentem theſaurum amplius centum millium aureorum, in remunerationem videlicet pietatis tam religioſi Principis.

Conſtantini tempore ſcripſit Lactantius carmen de cruce, in quo inter cetera legimus:

Flecte genu, lignumq́; crucis venerabile adora.

Non diu poſtea Athanaſius quæſt. 16. ad Antiochum reddidit cauſſam, cur Chriſtiani faciant & colant potius imagines crucis, quàm lanceæ, vel ſpongiæ; quia videlicet ſi Ethnici dicant nos colere lignum, mox duobus lignis crucis diſiunctis figuram crucis deſtruimus, nec amplius veneramur.

Ioannes CHRYSOSTOMVS in ſupplicationibus argenteas cruces cum ardentibus facibus præferri iubebat, vt Socrates lib 6. cap. 8. & Sozo. lib. 8. cap. 8. teſtantur. Idem etiam Chryſoſtomus in libro, quòd Chriſtus ſit Deus, dicit, ſuo tem-

tempore crucis figuram omnibus in locis depingi solitam, in vrbibus, in domibus, in cubiculis, in vasis, in solitudine, in montibus, &c. AVGVSTINVS tractatu 36. in Ioan. & in Psal. 36. *Qui tantum*, inquit, *honorem tribuit supplicio suo, quid seruat fidelibus suis?* Cyrillus lib. 6. in Iulianum, respondet Iuliano reprehendenti Christianos, quòd lignum crucis adorarent, eiusque figuram ante domos suas depingerent. Ruffinus lib. 2. cap. 29. hist. testatur, apud Ægyptum, cùm ad fidem conuerterentur Ægyptij, vbique fuisse depictas cruces locò thoracis Serapidis, quem Ethnici venerabantur. Beda lib. 1. hist. Angl. cap. 25. scribit, Augustinum à B. Gregorio missum ad Anglorum conuersionem, crucem argenteam, & imaginem Christi in tabula depictam pro vexillo prætulisse. Ipse etiam Gregorius lib. 7. epist. 5. de crucis veneratione loquitur. LEO serm. 8. de passione Domini: *Pulchra specie*, inquit, *triumphi sui portabat trophæum, & inuictißimæ patientiæ signũ salutis adorandum populis omnibus inferebat.*

SEDVLIVS in carmine Paschali:

Pax crucis ipse fuit, violentaq; robora membris
Illustrans propriis, pœnam vestiuit honore,
Suppliciumq; dedit signum magis esse salutis,
Ipseq; sanctificans in se tormenta beauit:
Neue quis ignoret speciem crucis esse colendam,
Quæ Dominum portauit ouans, &c.

Argumentum QVARTVM ab apparitione, & miraculis crucis. PRIMO, apparuit Constantino crux lucidissima in aëre cum illis verbis: ἐν τούτῳ νίκα, id est, in hoc vince. refert Euseb. lib. 1. de vita Constantini, vbi etiam addit, se id accepisse ab ipso Constantino iurante rem ita se habere. Neq; apparuit illi crux in somno, vt Sozomenus lib. 1. cap. 3. & Paulus Diaconus lib. 11. rerum Romanarum dicunt; sed planè vigilanti, & iter facienti cum toto exercitu, vt Eusebius dicit.

Porrò non frustrà dictum esse Constantino: *In hoc signo vince*, apparet ex victoriis Constantini; nam li. 2. de vita Constantini scribit Eusebius, in præliis iussisse Constantinum semper deferri labarum cruce insignitum ad eam partem agminis, quæ magis laborabat; & quocunque labarum accessisset, mox etiam victoriam sequi solitam. Addit ibidem, eum, qui labarum deferebat, cùm metu hostium irruentium reliquisset labarum, continuò necatum esse: qui autem illud

de

de manu abiicientis ſuſcepit, nunquã feriri potuiſſe, etiamſi innumerabilia propè tela in illum coniecta fuiſſent; omnia enim (mirabile dictu) in haſta crucis infigebantur.

SECVNDO, apparuit crux lucidiſſima ſupra montem Oliuetum tempore Conſtantini Imperatoris, de qua apparitione exſtat epiſtola Cyrilli Hieroſolymitani ad Conſtantium.

TERTIO, apparuit tempore Iuliani Apoſtatæ, qui eam perſequebatur, vt narrat Gregorius Nazian. orat. 1. in Iulianum. Nam cùm Iulianus inſpiceret exta pecudum aruſpicij gratia, inuenit crucem coronatam; & quidem aruſpices periti, vt refert Paulus Diaconus in eius vita, dicebant, ſignificari religionem Chriſtianam, quæ crucem venerabatur, fore perpetuam, nec poſſe vinci à Iuliano. Adulatores autem eius dicebant, ſignificari anguſtias, & quaſi carceres crucis, ſed euentus priorem ſententiam veram oſtendit. EODEM tempore, cùm Iudæi, Iuliani iuſſu, exſtruere vellent templum in Hieroſolymis in dedecus crucifixi, apparuit rurſum in aëre circulus ingens lucidus, crucem ſplendidiſſimam ambiens; & præterea in veſtibus ferè omnium hominum eius loci apparuerunt cruces quaſi ſummo artificio elaboratæ, vt ſcribit idem Nazianzenus orat. 2. in Iulian.

QVARTO, apparuit crux in aëre tempore Archadij, cùm Imperator bellum ſuſciperet pro fide contra Perſas, Chriſtianorum perſequutores, in quo bello diuinitus adiutus fuit. teſtatur hoc beatus Proſper in lib. de promiſſionibus diuinis, parte 3. cap. 34.

QVINTO, apparuerunt cruces in veſtibus hominum tempore Leonis Iconomachi, cùm hæretici contra imagines ſacras inſanirent, vt teſtatur Paulus Diaconus in vita Leonis Iconomachi. Ad hoc genus referri poteſt apparitio crucis in Anglia in arbore, anno M.D.LIX. de qua vide Alanum Copum.

Præter has apparitiones miracula ſine numero per crucis figuram effecta referri poſſent. Inſigne eſt illud Hilarionis, quod refert beatus Hieronymus factum ad Epidaurum. Nam cùm mare egrederetur terminos ſuos, & periculum eſſet, ne ciuitatem obrueret, Hilarion in littore tres cruces pinxit; mare autem cùm eò perueniſſet, cœpit intumeſcere, & in magnam altitudinem inſtar muri cuiuſdam excreuit ſurſum verſus, quaſi fremens & indignans, quod progredi vlte-

vlteriùs prohiberetur, tandem crucis virtuti cedens, fluctus suos in seipsum retorsit. Multa quoque miracula facta narrat Beda lib. 3. cap. 2. hist. Angl. per ligneam crucem, ab Osvvaldo Rege sancto erectam, ac illud omniū primum, quod ipse cum paucis contra innumerabiles hostes pugnauit, & vicit.

Argumentum VLTIMVM à ratione. Nam si signa rerum sanctarum sancta & venerabilia sunt, vt suprà ostendimus: certè quælibet crux sancta & venerabilis est, quia gerit imaginem Christi crucifixi, id est, Christi in ipso opere redemptionis occupati, quo nihil sanctius cogitari potest.

CAPVT XXIX.

De signo Crucis.

RESTAT signum crucis, quod in fronte, vel in aëre pingitur, vel super quascunque res digito exprimitur. Quod signum sacrum esse & venerabile, PRIMO ostendi potest ex figuris Testamenti veteris. Nam sanguis agni in postibus domorum, de quo Exodi 12. nihil aliud significabat, nisi signum crucis in frontibus Christianorum, Augustino teste in libro de catechizandis rudibus, cap. 20. Item illud Tau, quod Ezechielis, cap. 9. iubetur describi in frontibus gementium, apertissimè signum crucis, quod in fronte potissimùm pingimus, indicabat, teste Cypriano in libro aduersus Demetrianum, & Hieronymo in commentario Ezechielis. His adde illud Apocal. 14. *Habentes nomen eius, & nomen Patris eius in frontibus suis*; id est, signum crucis. Item illud Apocal. 7. *Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum.* Hoc enim signum, esse signum crucis, docent Oecumenius, Beda, Anselmus & Rupertus in hunc locum. Iacob quoq; cùm cancellatis manibus benedixit filiis Ioseph Gen. 48. significauit, fore aliquando tempus, quo benedictiones signo crucis fierent.

SECVNDO, probatur ex testimoniis veterum, qui primis quingentis annis floruerunt. Dionysius cap. 4. 5. & 6. Ecclesiast. hierar. dicit, in omnibus Sacramentis adhiberi signum crucis. Iustinus quæst. 118. respondet Gentibus quærentibus, cur Christiani ad Orientem orarent: & dicit, caussam esse,

quia Deo danda sunt meliora: *Sicut etiam*, inquit, *dextera potius, quàm sinistra signum crucis exprimimus, cùm alicui benedicimus.* Hippolytus quidam scriptor vetustissimus, & Apostolis familiaris, cuius librum citat Palladius in historia Lausiaca, cap. 148. scribit, virginem quandam signo crucis munitam ex prostibulo illæsam euasisse.

TERTVLLIANVS ita loquitur lib. de corona militis: *Ad omnem progressum atq; promotum, ad omnem aditum & exitũ, ad vestitum, ad calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubicula, ad sedilia, quandocunq; nos conuersatio exercet, frontem crucis signaculo terimus.* Idem habet lib. 2. ad vxorem, & in principio Scorpiaci.

CYPRIANVS lib. 4. epist. 6. in fine: *Muniatur frons, vt signũ Dei incolume seruetur.* Et libro de vnitate Ecclesiæ, vltra medium, dicit, Oziam lepra in fronte percussum, offenso Domino, in qua parte corporis signantur, qui Dominum promerentur. Et libro de lapsis, in principio: *Frons cum signo Dei pura, Diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se Domini reseruauit.*

Cornelius Papa in epist. ad Fabianum, quæ est apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 33 dicit, Nouationum à Dæmonio arreptum, quòd non recepisset in fronte signaculum Christi.

ORIGENES in Exodi cap. 15. homil. 6. sic ait: *Timor & tremor cadunt super eos* (Dæmones) *cùm signum in vobis viderint crucis fideliter fixum, &c.* Gregorium Neocæsariensem sæpe vsum signo crucis cõtra Dæmones, testatur Gregorius Nyssenus in eius vita. Lactantius lib. 4. cap. 26. dicit, Christum eis omnibus prodesse, qui signum crucis in sua fronte conscripserint.

CYRILLVS catechesi 4. *Non pudeat*, inquit, *nos crucis Christi. quòd si aliquis id occultet, tu manifestè signa te cruce in fronte.* Et infrà: *Fac autem hoc signum, & manducans, & bibens, & sedens, & stans, & loquens, & ambulans, & in summa in omni negotio.* Idem repetit catechesi 13.

ATHANASIVS lib. de incarnatione Verbi: *Signo crucis omnia magica*, inquit, *compescuntur, &c.*

BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 37. inter primas Apostolicas traditiones ponit, signare se signo crucis. Gregorius Nazianzenus orat. 1. in Iulianum, dicit, etiam milites in mensa signũ crucis adhibere solitos. Chrysostomus hom. 55. in

in Matth. caput 12. ſigno crucis omnia Sacramenta perfici docet. Et homil. quòd Chriſtus ſit Deus, plurima de gloria huius ſigni, & eloquentiſſimè perſequitur.

EPHRAEM li. de pœnit. cap. 3. *Pingamus*, inquit, *in ianuis, atque in frontibus noſtris, & in ore, & in pectore, atque in membris omnibus viuificum ſignum; armemur inſuperabili hac Chriſtianorum armatura.* Item lib. de armatura ſpirituali, cap. 2. *Scuti vice crucis ſigno teipſum muni; validiſsima enim armatura eſt.* B. Antonius, vt refert Athanaſius in vita eiuſdem Antonij, contra omnes terrores iubebat ſolo crucis ſignaculo tutos eſſe Monachos. Palladius in hiſt. Lauſiaca, cap. 2. ſcribit, ſanctum ſenem quendam cùm vidiſſet in puteo aſpidem, ſigno crucis muniuiſſe puteum illum, ac deinde ſine timore hauſiſſe aquam, & bibiſſe. Theodoretus in hiſt. religioſa, paſſim meminit crucis, & virtutis eius.

AMBROSIVS ſerm. 43. hortatur, vt omnia opera à ſigno crucis incipiamus. Et ſerm. 90. recitantur verba ſanctæ Agnetis dicentis: *Poſuit ſignum in faciem meam, vt nullum præter eum amatorem admittam.* Id enim eſt ſignum crucis, quo dedicamur Deo.

HIERONYMVS in epiſt. ad Demetriadem: *Claudas cubiculum pectoris, crebro ſignaculo crucis munias frontem tuam.* Item ad Euſtochium: *Ad omnem inceſſum manus pingat Domini crucem.*

AVGVSTINVS tract. 118. in Ioan. ad finem: *Quid eſt, quod omnes nouerunt, ſignũ Chriſti, niſi crux Chriſti? quod ſignum niſi adhibeatur, ſiue frontibus credentium; ſiue ipſi aquæ, quâ regenerantur; ſiue oleo, quo Chriſmate inunguntur; ſiue ſacrificio, quo aluntur, nihil eorum ritè perficitur.* Item lib. 1. Confeſſ. cap. 11. *Signabar iam ſigno crucis, & condiebar ſale Chriſti tui.*

Beatus Martinus apud Sulpitium: *Ego*, inquit, *ſigno crucis, non clipeo protectus, aut galea, hoſtium cuneos penetrabo ſecurus.*

PRVDENTIVS in hymno ante ſomnum:

Fac cum vocante ſomno
Caſtum petis cubile,
Fronte m, locumq; cordis
Crucis figura ſignet.
Crux pellit omne crimen,
Fugiunt crucem tenebræ,

Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.

PAVLINVS natali 8. S. Felicis:

Nos crucis inuictæ signum, & confeßio munit,
Armatiq́; Deo mentem, non quærimus arma
Corporis, & quanquam membris videamur inermes,
Arma tamen gerimus, quibus & sub pace serena
Contra incorporeos animis decernimus hostes.

TERTIO, probatur ex miraculis signo crucis factis. Tertullianus initio Scorpiaci dicit, Christianos signando, vel adiurando non solùm Christianis, sed etiam Ethnicis sæpe prodesse. Lactantius lib. 4. cap. 27. dicit, præsente Christiano, qui crucem fronte signauerat, Diabolum non ausum Imperatori poscenti responsa dare. Epiphanius hæresi 30. scribit, quendam Iosephum nondum Christianum signo crucis Dæmones expulisse, & deinde Christianum effectum eodem signo incantationes Iudæorum destruxisse. Nazianzenus orat. 1. in Iulian. scribit, ipsum Iulianum, licet Ethnicum, cùm spectra quædam videret, dum necromantici sua mysteria operarentur, signo crucis seipsum muniisse, & mox spectra omnia euanuisse. Nyssenus in vita Gregorij Thaumaturgi, scribit, Diaconum eius, signo crucis munitum, exiuisse nocte incolumen ex balneis inter innumerabilia spectra, ex quibus balneis nemo vnquam viuus exierat eorum, qui nocte intrauerant.

Athanasius in vita Antonij; Hieronymus in vita Pauli primi Eremitæ; Theodoretus lib. 5. hist. cap. 21. & Gregorius lib. 3. Dial. cap. 7. multa scribunt miracula, quæ ad solum crucis signum Deus fecit, ac potissimùm in Dæmonem expulsione. Palladius in hist. Lausiaca, cap. 54. scribit, quendam signo crucis munitum in mediis flammis longo tempore illæsum permansisse. Theodoretus in vita S. Iuliani, & in vita S. Marciani, scribit, ab vtroque suo tempore signo crucis ingentes dracones occisos. Item in vita S. Aphraatis, & S. Macedonij, & S. Petri, & aliorum, scribit, eos signo crucis varios morbos curasse. Quod idem Sulpitius in vita B. Martini; Hieronymus in vita Hilarionis; Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 8. similiter scribunt. Victor Vticensis lib. 2. de perseq. VVand. scribit, ab Eugenio Episcopo Catholico cæcum illuminatum solo crucis signo. Quòd si addere vellemus miracula

edita post primos quingentos annos, quæ referuntur à probatis auctoribus de S. Benedicto, Bernardo, Francisco, & aliis, nunquam finiremus.

CAPVT XXX.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

EX HIS, quæ dicta sunt, facile erit obiectiones hæreticorum, suprà notatas, soluere. Ad PRIMAM igitur, quæ sumebatur ex eo, quòd crux dolorem & ignominiam Christo attulit, respondemus, si solum crux attulit Christo dolorem & ignominiam, meritò esse execrandam: atqui attulisse etiam lætitiam & gloriam, propter Diabolum deuictum, & genus humanum redemptum; quæ lætitia & gloria tanta fuit, vt dolorem & ignominiam illam priorem planè absorbuerit, vt patet.

Ad SECVNDAM, quæ sumebatur à similitudine eorum, quorum parentes in patibulis perierunt, qui impij viderentur, s[illegible]odi patibula honorarent, dico illa non esse similia; nam [illegible]unc in patibulis suspenduntur ex sententia iudicis, culpa [illegible] suspenduntur, aut vera, aut certè in iudicio legitimè proba[illegible]; præterea inuiti suspenduntur; denique ex ipsa morte nihil lucrantur, nisi pœnam & infamiam. At Christus non propter culpam veram aut probatam crucifixus fuit. Constat enim ipsum iudicem sæpius testatum, se nullam in eo caussam inuenisse. Ad hæc Christus sponte sua se tradidit crucifixoribus, vt Patris obedientiam impleret, cùm alioqui posset euadere, si vellet, vt notum est: quia cùm diceret; *Ego sum*, omnes eius inimici ceciderunt retrorsum. Denique, Christus ex ipsa morte plurima bona retulit, vt diximus, & sibi, & nobis. Neque id solùm in Christi morte videmus, sed etiam in mortibus aliorum, qui propter Deum, aut patriam occiduntur. amici enim libentissimè instrumenta passionis eorum tanquam monimenta virtutis conseruant.

Ad TERTIVM argumentum, quòd honorare crucem sit quasi lætari de morte Christi, quemadmodum inimici eius faciebant, dico, nos nihil cum hostibus Christi habere commune; nam cùm gaudemus de Christi passione, non gaudemus de eo, de quo hostes eius gaudebant, sed de eo,

de quo ipse gaudebat, id est, de triumpho eius, non de ignominia. Alioqui enim etiam nouimus Christo patienti esse compatiendum, & dolores eius piis lacrymis decorandos.

Ad QVARTVM argumentum dico, non sequi, si omnes cruces honoramus, oportere etiam nos honorare omnia præsepia, omnes spinas, omnes lanceas, omnes virgas, &c. nam omnes cruces adoramus, quia omnes sunt imagines veræ crucis, in qua Dominus pependit; & præterea etiam ipsius Christi crucifixi. at præsepia, spineta, lanceæ, & similia non sunt imagines Christi, nec etiam præsepij, spinarum, lanceæ, & similium, quæ Christum tetigerunt. Ad imaginem enim non sufficit similitudo, sed requiritur, vt vnum exprimatur ex alio. Quare frater non dicitur imago fratris, licet similes sint, quia vnus non est ab alio. Filius autem, quia non solùm est similis patri, sed etiam ab eo prodiit; idcirco verè dicitur, & est imago patris. Iam cruces omnes fiunt ad exprimendam illam primam, & sic imagines eius sunt: at præsepia, lanceæ, & similia, non fiunt ad illa exprimenda, sed ad alios vsus, & ideò nec imagines sunt. Quando autem pingitur vel sculpitur præsepe ad repræsentandam Christi natiuitatem, vel columna ad repræsentandam flagellationem, quia tunc præsepe & columna sunt imagines, non carent sua aliqua veneratione.

Si petas, vnde est, quod pingimus, & adoramus crucem, etiam sine Christo crucifixo; & non pingimus, nec adoramus præsepe, vel columnam sine Christo?

RESPONDEO, propter tres caussas. PRIMO, quia crux etiam sola refert ipsum Christum crucifixum: illa autem hoc non faciunt. SECVNDO, quia crux non habet alium vsum, nuàm repræsentandi, præsertim post edictum Constantini, de non crucifigendis hominibus: at illa alia habent alios vsus; & ideò qui videret vnam columnam depictam, non facilè posset scire, quid illa significaret, an columnam Christi, an columnam Traiani, vel Hadriani, vel Herculis, vel aliorum. TERTIO, quia (vt Athanasius quæst. 16. ad Antiochum dicit) cùm accusamur, quòd adoremus lignum, possumus statim ostendere, nos colere figuram, non materiam, separando duo illa ligna ab inuicem: quod in columna, lancea, spongia, & similibus, non tam facilè fieri posset.

Ad QVINTVM, de honorandis labiis Iudæ, & manibus eorum,

eorum, qui Chriſtum occiderunt, tum propter contactum ſacri corporis, tum quia inſtrumenta fuêre paſſionis, reſpondeo, inter crucem, & labia Iudæ, ac manus crucifixorum Chriſti, magnam eſſe differentiam, vt docet Thomas VValdenſis tom. 3. tit. 13. cap. 120. nam crucem Dominus elegit, & amanter amplexus eſt, vt rem innoxiam deſeruientem redemptioni: at labia Iudæ, & manus impiorum Chriſtus nõ elegit, nec amauit, ſed exectabatur, vt res impias & ſceleratas. Nos autem illa ſolùm amare & honorare debemus, quæ Dominus amauit & honorauit.

SED poſſent reſpondere VVicleſiſtæ, paria eſſe labia Iudæ, & crucem. Nam vt labia Iudæ fuerunt inſtrumentum ſceleris Iudæ, & alioqui in ſe non erant capacia culpæ; ita & crux fuit inſtrumentum ſceleris Iudæorum: & ſicut Dominus elegit crucem, non vt inſtrumentum ſceleris, ſed vt inſtrumentum paſſionis; ita quoque elegit labia Iudæ & manus interfectorum, non vt inſtrumenta ſceleris, ſed vt inſtrumenta paſſionis. Vnde Auguſtinus in Pſal. 34. dicit, Iudam à Chriſto electum, vt per eum impleret redemptionem noſtram.

RESPONDEO igitur, differentiam in duobus conſiſtere. PRIMO, quia labia Iudæ, & manus interfectorum Chriſti, non ſolùm inſtrumenta paſſionis erant, ſed etiam partes illorum hominum impiorum, & ideò non poterant honorari, vt inſtrumenta paſſionis, quia ſimul ipſi impij homines honorari viderentur: at crux, ſpinæ, columna, & ſimilia non ſunt partes illorum hominum, ſed ſunt res per ſe exiſtentes, & natura ſua innoxiæ, &c.

SECVNDO, quia in paſſione Domini poſſumus conſiderare actionem & paſſionem, quarum prior ſcelerata, poſterior ſanctiſſima fuit. Porrò labia Iudæ, & manus impiorum fuerunt inſtrumenta propinqua & immediata ipſius actionis ſceleſtæ; remota autem & mediata paſſionis ſalutaris: è contrario crux, & claui, & ſimilia fuerunt inſtrumenta propinqua & immediata paſſionis ſanctæ, & remota ac mediata actionis ſceleſtæ, vt patet; & ideò labia Iudæ magis participant actionem, quàm paſſionem; & crux è contrario magis paſſionem, quàm actionem. Propterea crux ſimpliciter eſt venerabilis, labia Iudæ ſimpliciter deteſtanda.

Ad VLTIMVM, de magia & ſuperſtitione, dico, tantùm

abesse à magia signum crucis, vt potius eo signo omnis magia soluatur, vt ait rectissimè sanctus ATHANASIVS lib. de incarnatione Domini, & salutari eius aduentu: *Signo crucis, inquit, omnia magica compescuntur, veneficia inefficacia fiunt.* Et infra: *Veniat, qui istorum dictorum experimentum capere velit, & in ipsis præstigiis Dæmonum, & imposturis vaticiniorum, & in miraculis magiæ vtatur signo crucis ab ipsis deriso, nomenque Christi inuocet; & videbit, quomodo eius rei metu Dæmones fugiant, vaticinia conquiescant, magia, & veneficia taceant.* Hæc ille. Scribit etiam Iacobus Sprenger in malleo maleficorum, parte 2. quæst. 1. cap. 2. magos & magas quando initiantur sacris Dæmonis, palàm polliceri Diabolo pro tribunali sedenti, & coram testibus, se crucem Domini conculcaturos. quia videlicet, vbi crux honoratur, nullæ magicæ artes efficaces sunt.

Sciendum igitur est, ideò esse superstitiosum & prohibitum, vti characteribus & figuris ad effectus aliquos producendos, vt magi faciunt, quia effectus illi non possunt esse naturales, quia characteres & figuræ non sunt operatiuæ naturaliter: nec proueniunt illi effectus à Deo, cùm nulla talis Dei promissio reperiatur, nec Deus ab illis inuocetur, sed fiunt illa omnia à Dæmone, & characteres solùm deseruiunt pro signo fœderis inter Diabolum & magos. At signum crucis operatur mirabilia, non ex virtute sua naturali, quam habeat, vt figura quædam; nec vt signum pacti cum Dæmone, sed vt signum diuinitus institutum.

Ac, vt clariùs id percipiatur, nota, tres esse effectus crucis mirabiles. Primò, terret, & fugat Dæmones. Secundò, pellit morbos, & omnia mala. Tertiò, sanctificat ea, quibus imprimitur. Et quidem primum effectum ex tribus caussis habet; ex apprehensione Dæmonis; ex deuotione hominis; & ex instituto Dei. Nam Dæmon vbi crucem videt, mox recordatur, cruce Christi se victum, spoliatum, ligatum, & eneruatum fuisse. inde crucem timet & fugit, quomodo canis fugit lapidem & baculum, quo percussus fuit.

Deinde, vim habet crux ex opere operantis eo modo, quo vim habet oratio. Nam signum crucis est inuocatio quędam meritorum Christi crucifixi signo expressa. Loquimur enim corde, voce, & nutibus. Itaque opponere contra Diabolum

ſignum crucis, eſt opponere meritum paſſionis CHRISTI, id eſt, inuocare Deum per CHRISTI merita cõtra Diabolum. Vnde effectus tunc magis procedit ex fide, & fiducia ac deuotione interiore, quàm ex ipſo charactere crucis; ſicut quãdo oramus voce, & impetramus, effectus tribuitur potius fidei & fiduciæ internæ, quàm ſono vocis. Et de his duobus modis nullum eſt dubium.

Exiſtimo tamen, etiam tertio modo, id eſt, ex inſtituto Dei, & ex opere operato valere ſignum crucis contra Diabolum. Nam videmus Iudæos & Paganos ſine vlla fide in Chriſtum, ſolùm intendentes facere, quod Chriſtiani faciunt, fugaſſe Dæmones ſigno crucis, vt patet ex Nazianzeno orat. 1. in Iul. Epiphanio hæreſ. 30. & Gregorio lib. 3. Dial. cap. 7. ex quo apparet, non deuotione aut fide operantis, ſed ipſo ſigno crucis fugatum Dæmonem.

Quare ſanctus AVGVSTINVS lib. 83. quæſtionum, quæſt. 79. dicit, indictum à Deo Dæmonibus, vt cedant cruci, tanquam ſceptro ſummi Regis; quomodo populi militibus cedunt, cùm ab illis profertur ſignum Imperatoris: *Nec mirum eſt*, inquit, *quòd hæc ſigna valent, cùm à bonis Chriſtianis adhibentur, quando etiam cùm vſurpantur ab extraneis, qui omnino ſuum nomen ad iſtam militiam non dederunt, propter honorem tamen excellentiſsimi Imperatoris valent. Cùm autem non cedunt his ſignis huiuſmodi poteſtates, Deus ipſe prohibet occultis modis, cùm id iuſtum atq; vtile iudicat. Nam nullo modo illi ſpiritus audent hæc ſigna contemnere. Contremiſcunt hæc vbicunq; illa proſpexerint.*

DICES; ergo erunt plura Sacramenta, quàm ſeptem. RESPONDEO, ſignum crucis non eſſe Sacramentum propriè dictum; tum quia non confert gratiam iuſtificantem; tum etiam, quia non habet effectum infallibilem, vt Auguſtinus dicit, & experientia etiam teſtatur.

Quantum ad morbos & cetera mala, quæ non poſſunt percipere vim ſignorum, dicimus ea fugari per crucem tanquam per ſignum fidei & fiduciæ, vel potius tanquam per inuocationem ſigno expreſſam. Chriſtus enim promiſit fidelibus ſe daturum quidquid peterent cum fide, & nominatim Marci vlt. de morbis dixerat: *Serpentes tollent, ſuper ægros manus imponent, & bene habebunt; & ſi mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Fideles igitur contra morbos, & reliqua mala

implorant Dei auxilium per Christi meritum, idque faciunt corde, ore, & nutibus. Et quia tunc effectus non producitur ex opere operato, more Sacramentorum, sed ex opere operantis, ideò non infallibiliter sequitur.

Quantum ad benedictiones, idem ferè dicendũ est. Nam cùm benedicimus homines, domos, agros, & similia, illo signo commendamus Deo per Christi merita res illas, quas benedicimus: & similiter cùm benedicimus aquam, oleum, ramos, candelas, &c. commendamus res eas Deo, eumque precamur, vt velit illas nobis esse salutares, vtq; per eas tanquam per instrumenta nos adiuuet.

Denique id, quod explicitè petimus precibus, idem implicitè petimus per signum crucis. Quanquam non potest, nec debet negari, quin etiã aliqua sanctitas accedat rebus, cùm signantur cruce: non quidem sanctitas, quæ sit aliqua qualitas physica, sed sanctitas in relatione consistens, qualis est crucis, clauorum, vestium, aliarumq; rerum, quæ tetigerunt Christum, aut Sanctos: & qualis est eorum, qui tangunt reliquias Sanctorũ. Nam sanctificari aliquo modo eos, qui tangunt reliquias, constanter docent Patres; Basilius in Psal. 115. Gregorius Nyssenus in vita S. Theodori; Ioannes Chrysostomus in sermone de sanctis Iuuentio, & Maximo, & alij. Si autem contactus reliquiarum sanctificat, cur nõ etiam contactus vexilli salutaris? Certè AVGVSTINVS lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 26. id asserit: *Catechumenos,* inquit, *secundum quendam modum suum per signum Christi, & oratione manus impositionis puto sanctificari: & quod accipiunt, quamuis non sit corpus Christi, sanctum est tamen.*

Atq; hæc de Reliquiis, & Imaginibus pro instituta nostri operis breuitate sufficiant.

LIBER

LIBER TERTIVS DE IIS REBVS, QVIBVS SVPERNA HIERVSALEM AB ECCLESIA IN TERRIS PEregrinante colitur.

ETSI sequentes quæstiones de templis, votis, peregrinationibus, festis, & vigiliis, quæ fiunt in honorem Dei, & Sanctorum, non solùm ad hunc locum, sed etiam ad multa alia pertinere possunt: visum est tamen hoc loco eas integrè disputare; tum quia disputationes ita coniunctæ sunt, vt nō facilè inter se disiungi possint; tum etiam quia id quod nō est proprium huius loci, hinc peti poterit, cùm alibi oportunitas de ea re disputandi dabitur. Excipio tamen vota, de quibus hoc loco non nisi breuissimè disseretur, quia iam alibi res tractata est.

Vt igitur à templis ordiamur, septem erunt partes huius disputationis. PRIMVM *enim explicabimus, quæ fuerint hæreses de hac re. II. An sint templa erigenda. III. Qua forma. IV. Quos ob fines. V. De consecratione templorum, & dedicatione. VI. De ornatu eorundem. VII. De iis, quæ in templis benedicuntur, vt aqua, oleo, cereis, palmis, &c.*

CAPVT PRIMVM.

De erroribus circa templum.

DVO GENERA HOSTIVM HABVERVNT DEI templa. Vnum eorum, qui re ipsa templa euertebant; non odio templorum, sed odio gentis, aut religionis. Aliud eorum, qui templa ipsa, vel eorum aliquid oderant tanquam malum. Primi generis fuerunt Nabuchodonosor, Antiochus, Pompeius, Cassius, Titus, qui templum Salomonis vel incenderunt, vel profanarunt, non odio templi, sed gentis. Vide 4. Reg. vlt. 1. Machab. 10. Iosephum lib. 14. antiquitatis, & lib. 7. de bello Iudaico. Cornelium Tacitum lib. 21. & Augustinum lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 45.

Christianorum Ecclesias Diocletianus iussit omnes solo æquari, non odio templorum, sed religionis Christianæ. Eusebius lib. 8. hist. cap. 2. Idem facere voluisse Iulianum scribit Hieronymus epistola ad Riparium.

Ariani quoq; & Donatistæ templa Catholicorum profanabant, & spoliabant, non odio templi, sed religionis. Vide Athanasium in Apologia pro fuga sua, & Theodoretum lib. 4. hist. cap. 19. & 20. & Optatum lib. 6. contra Parmen.

Ad aliud genus pertinent inprimis Manichæi; nam Faustus apud Augustinum lib. 20. cap. 3. & 4. obiicit Catholicis, quod haberent templa, & altaria more Gentium, & Iudæorum. Manichæos sequuti Messaliani templa omnia, & altaria execrabantur, & solùm in suis domibus orare volebant Deum, vt Damascenus refert libro de centum hęresibus. Eodem ferè tempore Eustathius templa omnia, & præcipuè Martyrum detestabatur, teste Socrate lib. 2. hist. cap. 33. & in priuatis domibus conuenticula fieri volebat.

Petrobrusiani templa destruebant, nouasq; templorum fabricas irridebant. Auctor Petrus Cluniacensis in epistola contra Petrobrusianos, & auctor vitę B. Bernardi lib. 3. cap. 5.

Idem

Idem docuerunt postea Albigenses, vt Bernardus Lutzemburgensis in Catalogo refert. idem docuerunt VValdenses apud Claudium Coussordium libro contra VValdenses, c. 6. idem VViclefistæ apud Thomam VValdensem tom. 3. tit. 17. & 22. idem Taboritæ apud Æneam Syluium de origine Boëmorum, c. 35. Idem Anabaptistæ Transyluani in antithesibus Christi veri, & Christi falsi, editis Albę Iulię an. M. D. LXVIII.

Porrò Lutherani, & Caluinistę admittunt templa, sed solùm ad concionandum, & Sacramenta ministranda; reprehendunt autem quod fiant templa ad orandum, quòd in honorem Sanctorum, quòd consecrentur certo ritu, quòd magnis sumptibus ornentur. Nam Magdeburgenses Centur. 4. cap. 6. col. 407. & sequentibus, multa dicunt contra ritus consecrandi Ecclesias, & in præfatione Centur. 6. reprehendunt Catholicos, quòd ingentibus sumptibus fabricent Ecclesias, easque in Martyrum honorem.

Ioannes Caluinus præfat. Institut. reprehendit ornatum templorum ex auro, argento, setico, lapidibus preciosis, &c. & lib. 1. cap. 11. §. 13. ornamenta templorum solùm esse vellet concionem, & Sacramenta, li. 3. c. 20. §. 30. dicit templa quidē erigi debere ad communes preces fundēdas, sed non esse putandū vllam inesse templo sanctitatē. vbi apertè indicat, priuatas preces non fieri vllo modo meliùs in templo, quā alibi.

CAPVT SECVNDVM.

An templa sint erigenda.

VI templa simpliciter erigi nolunt, nihil pro se afferre possunt, nisi Scripturas illas, quæ Deum dicūt non habitare in locis manufactis; vt Matt. 5. *Cœlum Dei sedes est, terra autem scabellum pedum eius.* Et Act. 7. *Sed excelsus non in manufactis templis habitat.* Et Act. 17. *Nec in manufactis templis habitat, aut manibus humanis colitur.* Hinc enim Manichęi (vt testatur Augustinus libro contra Adimantum, cap. 10.) probabant Deum Testamenti veteris, qui iusserat sibi ædificari tabernaculum, & templum, nō esse verum Deum, sed malum principium, & pugnare cum Deo Testamenti noui. Sed refelluntur elegantissimè ibidem ab Augustino; nam Manichæi dicebant, Deum Testamenti veteris voluisse templa: Deum Testamenti noui non voluisse.

A contrario legimus in Testamento veteri, Isaię 66. dicentem Deum: *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum, & quam domum ædificabitis mihi?* Et contrà in Testamento nouo, Ioan. 2. dicentem Christum de templo manufacto: *Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.* Et Matt. 21. *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Deus igitur vnus, & idem in vtroque Testamento approbat templa, in quibus adoretur, & non approbat templa, quibus putetur includi: quomodo idola, id est, Dij Gentium verè in templis continebantur, nec inde poterant exire, nisi qui eos affixerant parietibus, inde detrahere, & asportare vellent. sed de hoc plura in cap. 4.

CAPVT TERTIVM.

De forma.

DE forma Ecclesiarum Christianarum non est quod multa dicamus, cùm adhuc antiquissimæ Ecclesiæ visantur. Duo tamen notanda sunt. VNVM, ad similitudinem templi Salomonis, in quo erat atrium, sancta, & sancta Sanctorum, Ecclesias ferè omnes habuisse tres partes. Primò porticus ante ingressum in templum, quem locum Græci πρόναον, nostri vestibulum dicunt: vbi manebant pœnitentes. Deinde erat ναὸς, id est, templum, siue nauis. Vltimò βῆμα, siue ἱεράτειον, hoc est, sacrarium, siue sanctuarium, siue adyta, quæ erat pars interior templi, vbi erat altare, quæque diuisa erat à reliquo templo gradibus, cancellis, & velis, siue aulæis: neque eò penetrabant alij, quàm sacerdotes cum suis ministris clericis.

Præter has templi partes erat etiam domuncula annexa templo, quæ dicebatur ædicula salutatoria, vbi sedebat Episcopus, cùm se pararet ad sacra facienda. Vide Eusebium lib. 3. de vita Constantini, vbi describit templum, quod Hierosolymis ad sanctum sepulcrum Constantinus exstruxit: item Theodoretum lib. 4. hist. cap. 20. vbi meminit sacrarij aulæis separati à reliquo templo, quò introduxit Basilius Valentem Imperatorem: item lib. 5. cap. 17. vbi meminit tam sacrarij, quàm ædiculæ salutatoriæ. Vide etiam Hieronymum in episto-

epiſtola de obitu Nepotiani, Auguſtinum lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 8. in fine. & VValfridum Strabonem libro de rebus Eccleſiaſticis, cap. 4. & 6.

ALTERVM eſt, Eccleſias Chriſtianorum vt plurimum ad Orientem conuerſas fuiſſe, & quatuor latera habuiſſe, quibus quatuor mundi partes aſpicerent, exceptis quibuſdam, quæ propter loci commoditatem aliter conſtitutæ ſunt: id partim experientia conſtat: partim etiam teſtimoniis veterum. Nam Tertullianus libro contra Valentinianos non procul ab initio, dicit, Eccleſias Chriſtianorum Orientem amare ſolitas. VValfridus Strabo libro de rebus Eccleſiaſticis, cap. 4. dicit, maiorem partem Eccleſiarum ita fabricari, vt qui in eis orant, Orientem reſpiciant. idem Paulinus epiſtol. 12.

Idem teſtantur Iuſtinus q. 118. Epiphanius hæreſi 19. quæ eſt Oſſenorum; Origenes homil. 5. in Num. Baſilius libro de Spiritu ſancto, cap. 27. Gregorius Nyſſenus orat. 5. de oratione Dominica; Auguſtinus lib. 2. de ſerm. Domini in monte, cap. 9. Germanus in libro de theoria rerum ſacrarum; Ioannes Damaſcenus lib. 4. de fide, cap. 13. & omnes illi veteres, qui ſcribunt Apoſtolicam eſſe traditionem, vt oremus conuerſi ad Orientem. id enim præcipuè ſeruari par eſt in ſolennibus precibus, quæ funduntur in templis.

Rationes autem huius cærimoniæ ſunt quinque. PRIMA, quia ad Orientem erat Paradiſus Geneſ. 2. ſecundum verſionem LXX. vbi enim habet vulgata editio: *Plantauerat Deus Paradiſum à principio*, Græca habet, ἐφύτευσεν παράδεισον ἐν ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς. & certè verbum Hebræum מִקֶּדֶם vtroq; modo rectè verti potuit. ſignificat enim Ante, & Orientem, quæ eſt pars mundi anterior. Vnde etiam noſter interpres Geneſ. 4. vertit idem nomen, ad Orientalem plagam. Oramus igitur conuerſi ad Orientem, quia profitemur nos peregrinos, & ad patriam noſtram, vnde eiecti ſumus, ſuſpiramus. ita Gregorius Nyſſenus.

SECVNDA ratio eſt, quia ab Oriente cœlum ſurgere, & moueri incipit, eſtq; propterea pars illa totius mundi corporalis excellentiſſima. Ideò autem orantes conuertimus faciem corporalem ad corpus excellentiſſimum, tum, vt ait Iuſtinus, quia Deo ſunt danda ſemper meliora, tum etiam, vt admo-

admoneamur conuertere faciem spiritualem animæ ad spiritum excellentissimum, qui est Deus. ita B. Augustinus.

TERTIA ratio est, quia Christus, quem oramus, est lux mundi, Ioan. 8. *Et Vir Oriens nomen eius*, Zach. 6. vt igitur significemus, nos in oratione illustrari à Christo sole iustitiæ, sicut illustrantur à sole corporeo qui ad Orientem respiciunt; ideò hac cærimonia vtimur. ita VValfridus.

QVARTA ratio est, quia Dominus ipse moriens in cruce, Occidentem respiciebat, nos ad Orientem oramus, vt quasi in faciem crucifixi intueamur: & quia ipse *ascendit in cælum cælorum ad Orientem*, Psal. 67. nos ad Orientem cõuertimur, vt quasi eum ascendentem votis, ac precibus deducamus: ac demum quia ipse ab Oriente venturus creditur ad iudicium, Matth. 24. *Sicut Vulgur exit ab Oriente, & paret Vsq; in Occidentem, ita erit aduentus filij hominis*: nos ad Orientem precamur quasi venturum iudicem exspectantes. ita Damascenus.

Possumus addere QVINTAM rationem, quia Iudæi orabant, & orant ad Occidentem, vt patet Exod. 26. vbi dicitur, ostium tabernaculi ad Orientem versum fuisse, & Ezechiel. 8. vbi dicitur: *Ecce in ostio templi Domini inter Vestibulum, & altare quasi Viginti quinq; Viri dorsa habentes contra templum Domini, & facies ad Orientem, & adorabant ad ortum solis*. Reprehendit enim Scriptura quosdam, qui contra ritum eius temporis adorabant ad Orientem. Nos igitur ad Orientem respicimus, dum Iudæi respiciunt ad Occidentem, vt significemus, eorum esse literam Occidentem, nostrum autem spiritum viuificantem: & velamen adhuc manere super cor eorum, nos autem cõuersos ad Dominum deposuisse velamen.

CAPVT QVARTVM.

De fine.

VATVOR ob fines eriguntur sacræ ædes, vnde etiam quatuor nomina sortiuntur. PRIMO, ad sacrificandum Deo, & hinc dicuntur templa. SECVNDO, ad orandum, & hinc dicuntur oratoria. TERTIO, ad Martyrum reliquias honorificè conseruandas, & hinc dicuntur basilicę, seu memoriæ, seu martyria. QVARTO, ad populum verbo Dei & Sacramentis pascendum, & hinc dicuntur Ecclesiæ.

Et

Ex his finibus solum quartum agnoscunt Lutherani & Caluinistæ: Anabaptistæ autem, & VValdenses ne illum quidem. Nam quod non debeant in nouo Testamento erigi templa ad sacrificia, & constãter asserunt omnes huius temporis hæretici, & probant omnibus illis argumentis, quibus probare solent non esse in Ecclesia vllum externum sacrificium, vel sacerdotium: quæ argumenta non sunt huius loci.

Vnum inuenit Augustinus Marloratus, quod directè obiiceret contra templa, nimirum illud Apocal. 21. *Et templum non vidi in ea; Dominus enim Deus templum illius est.* Vbi de Ecclesia agitur, vt patet ex sequentibus: *Ambulabunt Gentes in lumine eius, & Reges adferent splendorem suum in illam.* Quę verba mutuatur Ioannes ab Isaia, cap. 60. Isaiam autem certum est de Ecclesia ista militante loqui. & confirmatur argumentum ex eo, quod Deus voluit euerti templum Salomonis, quod ad sacrificia erectũ fuerat. potest etiam confirmari ex Patribus: Patres enim ordinariè à vocabulo templi abstinent, cum de Ecclesiis Christianorum loquuntur; immò etiam eas templis opponunt, vt Hieronymus, qui in epistola ad Riparium dicit, Iulianum Christi Ecclesias aut euertisse, aut in templa conuertisse. Et Cecilius apud Minutium Felicem obiicit Christianis, quòd tanquam athei nulla haberent templa, vel altaria. & Optatus lib. 6. *Quis nostrûm,* inquit, *intrauit templum?*

Quòd autem ad orandum Ecclesię institui debeant, quasi melius sit in vno loco orare, quàm in alio, negant omnes huius temporis hęretici, & probant assertionem suam. PRIMO, ex illis verbis Matth. 6. *Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, etc.* SECVNDO, ex illis Ioan. 4. *Venit hora, & nunc est, quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis Patrẽ. Spiritus est Deus, & qui eum adorant, in spiritu, & veritate adorare oportet.* Non ergo oratio alliganda est certo loco. TERTIO, ex Paulo 1. Tim. 2. *Volo viros orare in omni loco leuantes puras manus.* QVARTO, Deus non est magis in templo, quàm alibi: *Non enim in templis manufactis habitat, sed cælum, & terram implet.* Ergo vbiq; ex æquo adorari, & inuocari potest.

Quòd verò non sint templa Sanctis erigenda, probant, quia est manifesta idololatria; nam ad latriæ cultum pertinere templa, S. AVGVSTINVS docet libro contra sermonem Arianorum, c. 20. vbi probat Spiritum sanctum esse Deum, quia

quia Apostolus dicit 2. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti. Si legerent*, inquit, *Ariani templum Salomonis ex lignis, & lapidibus Spiritui sancto erectum, non negarent illum esse Deum, cùm templi constitutio ad latriæ cultum pertineat: Quomodo ergo negant Spiritum sanctũ esse Deum, cùm templum habeat longè nobilius?* Vnde idem Augustinus li. 8. de ciu. Dei, cap. vlt. dicit: *Nec tamen nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.* Item li. 1. contra Maximinum argum. 11. de Spiritu sancto, sic ait Augustinus: *Nónne si alicui S. Angelo excellentissimo de lignis, & lapidibus faceremus templum, anathematizaremur à veritate Christi, & ab Ecclesia Dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem, quæ vni tantùm debetur Deo?* Hîc autem ad marginem notauit Erasmus: *Hoc nunc fit quibuslibet Diuis.*

Quòd denique non sint Ecclesię erigendæ ad conciones, & Sacramenta, non aliter probant Anabaptistæ, nisi exemplo Christi, qui concionabatur, nunc in montibus, nunc in desertis, nunc in mari ex nauicula, nunc in priuatis ædibus. Baptismum dabat in fluminibus, Eucharistiam instituit in priuata & profana domo.

Vt igitur hæc omnia ordine refellantur, sit hæc PRIMA propositio. *Rectè instituuntur certa loca, in quibus verbum Dei, & Sacramenta populo ministrentur.* Hæc est contra Eustathium, VValdenses, & Anabaptistas, & eorum similes.

Probatur PRIMO, exemplo Christi & Apostolorum, qui etsi interdum data occasione in variis locis verbum Dei seminarent, tamen ordinariè in templo, vel synagogis, quæ erant eius temporis Ecclesię, id faciebant. Matth. 26. Dominus ait: *Quotidie apud vos sedebam docens in templo, & non me tenuistis.* Et Ioan. 18. *Ego palàm loquutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto loquutus sum nihil.* Item Actor. 5. Angelus educens Apostolos de carcere, dicit illis: *Ite, & stantes in templo loquimini plebi omnia verba vitæ huius; qui cùm audissent, intrauerunt diluculo in templum, & docebant.* Actor. 13. Paulus & Barnabas missi ad prædicandum, primùm intrant in synagogam, & ibi prædicant.

SECVN-

SECVNDO, probatur exemplo primorum Christianorum; nam quòd primi Christiani habuerint Ecclesias à priuatis domibus distinctas, patet ex epist. 1. ad Cor. c. 11. *Conuenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos.* Et quod ista Ecclesia non esset priuata domus, patet ex sequentibus: *Nunquid domos non habetis ad manducandum & bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis?* Et rursus: *Si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium conueniatis.* Et cap. 14. *Mulieres in Ecclesiis taceant, si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent.*

Idem confirmatur ex antiquissimis Patribus; nam CLEMENS li. 10. recognitionum, circa finem, refert Antiochiæ Petro prædicante conuersam fuisse Theophili domum in Ecclesiam, ibique Petro cathedram constitutam, vnde doceret populum. PHYLO in libro de vita theorica supplicum, quem citat Eusebius li. 2. hist. cap. 17. scribit, primos Christianos in omnibus locis constituisse ędes sacras ad mysteria celebranda, & sacros libros legendos. IVSTINVS in Apol. 2. ad finem dicit, Christianos die Dominico in vnũ certum locum omnes conuenire ad verbũ Dei, & Eucharistiæ communicationem.

TERTVLLIANVS antiquissimus Latinorum lib. contra Valentinianos nõ procul ab initio expresse meminit sacræ ædis ad quam Christiani conueniebant. CYPRIANVS serm. de eleemosynis arguens mulieres opulentas, quæ in Ecclesiam sine oblatione veniebant: *In Dominicum,* inquit, *sine sacrificio venis, & partem de sacrificio, quod pauper obtulit, sumis.* Vbi Dominicum Ecclesiam vocat, quia domus illa sacra, Domini palatium est.

GREGORIVS Neocæsariensis Cypriani æqualis cùm Ecclesiam exstruere vellet, nec satis loci haberet propter vicinam quandam rupem, eam rupem precibus suis loco mouit, vt refert Eusebius lib. 7. hist. cap. 25. qui etiam cap. 26. scribit Catholicos cum Paulo Samosateno de sacra ęde apud Aurelianum Imperatorem contendisse. nec refert, vtrum narrationem istam de miraculis Gregorij Eusebius scripserit, an Ruffinus, qui Eusebium Latinum fecit, addiderit; vterque enim est antiquus auctor.

TERTIO, probatur ratione; nam populus Christianus debet aliquãdo necessariò conuenire ad res sacras: nec enim concio potest fieri ad singulos seorsim, nec etiam celebratio

Eucharistiæ: & etiamsi posset, non expediret tamen, quia conuentus hominum vtilissimus est ad alendam animorum vnionem: igitur necesse est, vt aliquis certus locus constituatur, vbi eiusmodi conuentus fiant.

Præterea si habemus certa loca ad alia ministeria, vt ad iudicia, ad conuiuia, ad somnum, &c. cur non etiam ad res sacras? Neq; exemplum Domini contrarium ostendit. Nam viuente Domino nondum erat Ecclesia noui Testamenti constituta, sed tunc colligebatur, & constituebatur, & ideò non mirum, si non habuerit propria loca sacra. At postquam Christiani cœperunt esse populus aliquis, mox habuerunt Ecclesias, vt ostensum est.

SECVNDA propositio. *Ecclesiæ Christianorum ad sacrificia offerenda institutæ sunt, & ideò verè, & propriè templa appellari possunt.* Probari posset primò, omnibus argumentis, quæ probant Eucharistiam esse sacrificium. Sed hæc, vt dixi, ad alium locum pertinent.

PROBATVR igitur hoc modo; Ecclesiæ Christianorum semper habuerunt altaria, ergo semper vera templa fuerunt; nam templum nihil est aliud, quàm locus altaris. & præterea magis indicat sacrificij ritum altare, quàm templum; nam sine altari non potest sacrificari, sine templo potest; quare si vt excludant sacrificia hæretici negant templa, multò magis deberent negare altaria, sed altaria nullo modo negare possunt, vt patet ex illo 1. Corin. 10. *Non potestis mensæ Domini, & mensæ dæmoniorũ participes esse.* Vbi Apostolus opponit mensam Eucharistię mensis Idolothytorum; mensæ autẽ Idolothytorũ erant vera altaria. Vnde Ambrosius exponit mensæ Domini, id est, altaria. Itẽ ex illo Hebr. 13. *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deseruiunt.* Quem locum aduersarij intelligunt de altari crucis, quasi dicat Apostolus, habemus Christi passionem, qua frui non possunt, qui adhuc in eius figura celebranda occupantur. At Patres intelligunt de sacrificio Eucharistiæ. Nam Theophylactus dicit, hîc agi de incruento sacrificio; idem dicũt Chrysostomus, Sedulius, Theodoretus, Oecumenius.

ACCEDIT traditio omnium Patrum. nullus ferè est veterum, qui non meminerit altaris Ecclesiæ. Canon 3. Apostolorum, Dionysius cap. 3. Eccles. hierar. Irenæus lib. 4. cap. 20. Atha-

Athanasius in vita B. Antonij, & in Apologia pro fuga sua, Tertullianus libro de pœnitentia, Optatus lib.6. contra Parmenianum, Hieronymus in epitaphio Nepotiani, Augustinus epist.50. & alij omnes sæpe altaris mentionem faciunt, vbi de Ecclesiis loquuntur.

TERTIO, probatur testimoniis Patrum, qui nomine templi vtuntur. Nam inprimis Græci passim vtuntur hoc nomine, vt Eusebius lib.3. de vita Constantini; Basilius in Psal.114. Nazianzenus oratione in Gorgoniam sororem; Nyssenus oratione in Theodorum; Chrysostomus homil.51. in Matth. & alij: nec Latini ab hac voce omnino abhorrent; nam LACTANTIVS in carmine de passione Domini, ait:

Quisquis ades, mediique subis in limina templi,
Siste parum, &c.

Et Saluianus lib.4. de prouidentia: *Ecclesia,* inquit, *vel potius templum.*

B. AMBROSIVS lib.2. de officiis, cap.21. *Et maximè,* inquit, *sacerdoti hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat.* Et cap. 28. *Nemo potest accusare, quia templum Dei ædificatum est. Nemo potest indignari, quia humandis fidelium reliquiis, spacia laxata sunt.*

HIERONYMVS in cap.7. Hierem. Ecclesiam vocat templum. & B. AVGVSTINVS lib.8. de ciuitate Dei, cap.vlt. cùm dicit: *Nec nos eisdem Martyribus templa, sacerdotia, sacra & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus.* Apertè indicat, Deo ista omnia constitui. vnde infrà addit: *Non autem ista esse sacrificia Martyrum nouit, qui nouit vnum quod Deo illic offertur sacrificium Christianorum.*

Ex his ad PRIMAM obiectionem respondeo, in cap.21. Apocal. agi de Ecclesia triumphante. Vbi non erit templum, quia tunc cessabunt oblationes & preces, & Sacramẽta, propter quæ templa eriguntur. ita enim exponunt omnes probati auctores; Primasius, Beda, Oecumenius, Richardus, Rupertus, Anselmus, necnon Augustinus li.20. de ciuitate Dei, cap.17. vbi dicit, impudentiæ nimiæ sibi videri, si quis istum locum Apocalypsis exponere velit de præsenti Ecclesia.

Ex quo intelligimus non esse Augustini expositionem Apocalypsis, quæ habetur tomo 9. operum eius, vbi de Ecclesia huius temporis eum locum intelligere videtur. Et ipse contextus hoc declarat; nam in cap.20. describitur iudicium,

& damnatio impiorum, & concluditur caput illis verbis: *Iu-dicatum est de singulis secundum opera ipsorum, & infernus, & mors missi sunt in stagnum ignis. hæc est mors secunda. & qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis.* Deinde sequitur cap. 21. de gloria beatorum: *Et vidi,* inquit, *cælum nouum, & terram nouam, &c.* Præterea paulò post illa verba: (*Et templum non vidi in ea*) subiungitur, *non intrabit in eam aliquid coinquinatum.* Quod certè non potest intelligi de Ecclesia huius temporis, in quam multi intrant, immundi, & coinquinati. vt patet ex parabola de *sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congregante,* Matth. 15.

RESPONDENT, Scripturam loqui de Ecclesia interna, & prædestinata, quę solùm admittit iustos. AT CONTRA; nam secundum ipsorum principia, quantumuis aliquis sit prædestinatus & fidelis, semper tamen est immundus, & in omni opere peccat. peccatum enim non tollitur in hoc mundo per Baptismum, vt ipsi dicunt, aut fidem, sed solùm non imputatur. nec possunt dicere hîc vocari incoinquinatos eos, quibus Deus non imputat peccata; nam Ioannes addit, aut abominationem faciens, & mendacium. Quæro igitur, aut Lutherani fideles & prædestinati abominationem faciunt, & mendacium, aut non faciunt; si faciunt, ergo non sunt in Ecclesia; si non faciunt, ergo non peccant in omni opere suo. Fateantur ergo necesse est, Ioannem loqui de Ecclesia cœlesti, in qua nulli erunt, qui abominationem, & mendacium faciant.

Ad probationem ex Isaia, Hieronymus in eum locum tres indicat expositiones; vnam Iudæorum, & Hęreticorum Chiliastarum, qui omnia verba Isaiæ in illo ca. 60. referebant ad felicitatem mille annorum, quam se habituros putant cum Christo hîc in terris post resurrectionem; alteram Catholicorum, qui omnia intelligebant de Ecclesia triumphante; tertiam aliorum Catholicorum, qui omnia intelligebant spiritualiter de Ecclesia huius temporis.

LYRANVS duas alias adfert; vnam quorundam, qui ea omnia intelligunt de felicitate Iudæorum post reditum ex Babylone; alteram suam, quòd intelligantur omnia de Ecclesia, sed non omnia de eodem statu Ecclesię; sed prima pars capitis intelligatur de Ecclesia secundum statum huius vitę; secunda de Ecclesia secundum statum vitæ futuræ.

PRIMA

PRIMA expoſitio hæretica eſt, & fabuloſa, & millies à Patribus exploſa. SECVNDA probabilis eſt, & ſecundum eam nulla eſt in argumento noſtro difficultas. QVARTA falſiſſima eſt, & rectè à Lyrano refellitur. QVINTA probabilis eſt, & ſecundum eam argumentum non habet difficultatem. TERTIA eſt maximè probabilis, & eam ſequuntur Hieronymus ipſe, & poſt eum Cyrillus in hunc locum. & ſecũdum eam ad argumentum reſpondemus, ea quę ad literam intelliguntur de Eccleſia militante, à Ioanne in Apocalypſi per anagogen intelligi de Eccleſia triumphante; id enim Apoſtoli ſępiſſimè fecerunt. vt illud: *Ex Aegypto vocaui filium meum*, Oſeæ 11. quod ad literam de filiis Iſraël intelligitur, Matthæus cap. 2. in ſenſu allegorico de Chriſto intellexit. & quod de agno Paſchali ad literam dixerat Moyſes, Exodi 12. *Os non confringetis ex eo:* allegoricè intellexit Ioannes de Chriſto, Ioan. 19. neq; hoc repugnat Hieronymo; ipſe enim ad finem, cap. 60. dicit, gloriã Eccleſię, quę deſcribitur in illo capite, impleri quidem in hoc ſeculo aliquando, ſed plenius implendam in futuro.

Ad confirmationem PRIMAM dico, Deum voluiſſe, vt templum Salomonis euerteretur, vt intelligeremus, ſtatum veteris Teſtamenti iam ceſſaſſe, non quòd ei templorum ædificatio diſpliceret.

Ad teſtimonia Patrum dico, primos Chriſtianos, propter recentem memoriam ſacerdotij Aaronici, abſtinuiſſe non ſolùm à vocabulo templi, ſed etiam ſacerdotij, ne viderentur adhuc durare Iudaicæ cærimoniæ. Itaq; Apoſtoli in ſuis epiſtolis pro ſacerdotibus Epiſcopos, & Presbyteros; pro templis Eccleſias dicunt: & ſimiliter loquuntur Iuſtinus, Ignatius, & ceteri antiquiſſimi Patres.

Deinde tempore Tertulliani iam ſatis perſpecta differentia inter Chriſtianos, & Iudæos, cœperunt Chriſtiani Preſbyteros & Epiſcopos nominare Sacerdotes, vt patet ex Tertulliano libro de velandis virginibus; lib. de monogamia, & alibi; & ex Cypriano in omnibus ferè epiſtolis; & ex ſequentibus omnibus Patribus. adhuc tamen abſtinebant à vocabulo templi, quia mundus plenus erat templis idolorum, & vſus loquendi obtinuerat, vt nomine templi intelligeretur locus conſecratus ad ſacrificia cruenta; & in hoc ſenſu Octauius apud Minutium Felicem, Optatus, & Hieronymus negant Chriſtianos habere templa.

Dices; At Octauius obiectioni Cecilij, quod Christiani non haberent templa, aras, sacrificia, respondit, ideò Christianos non erigere templa, quod sciant Deum non posse capi vllo loco; & ideò non sacrificare, quod sciant Deum nulla re indigere; & seipsos loco templorum constituere, & sacrificare iustitiam, pietatem, aliasq; virtutes: vbi videtur simpliciter admittere Christianos nulla tunc habuisse templa, vel altaria, vel sacrificia.

Respondeo, Octauium noluisse Sanctum dare canibus; & quia non videbat Cecilium capacem mysterij Eucharistiæ, quod est vnicum Christianorum sacrificium, maluisse hoc tacere, & ad mentem aduersarij respondere, qui de sacrificiis cruentis loquebatur. Nam quòd ante Minutij tempora Christiani altaria, & sacrificia, & proinde etiam templa habuerint, patet ex Irenæo, & Tertulliano iam citatis; vterque enim Minutio antiquior est.

Tertia propositio. *Ecclesiæ Christianorum rectè ad orandum, etiam priuata oratione, instituuntur.* Probatur Primo, Scripturę testimoniis; nam 3. Reg. 8. & 2. Paral. 6. Salomon affirmat templum factum esse, vt sit locus orationis, & petit à Deo, vt quicunque ibi orauerit, exaudiatur, 3. Reg. 9. Deus apparens Salomoni pollicetur ita futurum, vt ille petierat. At si esset superstitio orare in templo potius, quàm alibi, neque Salomon ad hunc finem instituisset templum, neque Deus approbasset factum eius; superstitio enim nunquam fuit licita. Præterea Isaiæ 56. dicitur, domus mea, domus orationis vocabitur. & confirmat hoc ipsum Dominus Matth. 21. Neq; obstat verbum Domini: *Intra in cubiculum tuum*; vel, *Venit hora, quando nec in monte hoc, nec in Hierosolymis adorabitis, &c.* Nam post illa omnia Dominus dixit de templo Salomonis: *Domus mea, domus orationis vocabitur.*

Secundo, probatur exemplis Scripturarum, 1. Reg. 1. Anna precatura Dominum ad tabernaculum accedit, vbi erat arca, ibiq; orans exaudita est. 2. Reg. 7. Dauid similiter precaturus perrexit ad tabernaculum, & coram arca Domini orare cœpit. at certè nisi putasset, ibi Dominum magis esse præsentem, & facilius orationem exaudiri, domi suæ mansisset. idem etiam Dauid, vt habetur 1. Paralip. cap. 21. voluit ire ad tabernaculum Domini in Gabaon, vt oraret pro auertenda

peste

peste à populo, sed non præualuit nimio timore perterritus, ideò in ipsa Hierusalem exstruxit altare. Daniel oraturus, quia non poterat ingredi templum, in Babylone existens captiuus, saltem aperta fenestra orabat ad eam partem conuersus, vbi fuerat templum Domini, Daniel.6. Luc.2. Anna filia Phanuelis, *non discedebat de templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens nocte, ac die.* Luc.18. Publicanus in templo orans iustificatur. Act.3. Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Actor.8. Eunuchus Reginæ Æthiopum venerat adorare in Hierusalem.

TERTIO, probatur ex Patribus; ORIGENES homil.2. in Exod. Ecclesias Christianas domos orationis vocat. TERTVLLIANVS in Apologet. cap.39. dicit, in Ecclesiam conueniri Primò ad orationem. Secundò ad lectionem. Tertiò ad exhortationem, &c. EVSEBIVS lib.2. hist. cap.17. ex Philone dicit, in singulis locis primorum Christianorum fuisse sacras ædes consecratas orationi.

CHRYSOSTOMVS homil.30. contra Anomæos: *Orare, inquiunt, vel domi possumus; te, homo, decipis, & magno in errore versaris; nam etsi domi quoque datur orandi facultas, tamen fieri non potest, vt domi tam benè ores, quàm in Ecclesia.* Idem repetit homil.79. ad populum.

BASILIVS lib.2. de Baptismo quæst.8. dicit, locum non parum referre ad orandum, & soluit duo argumenta ab aduersariis nobis obiecta ex Ioan.4. & 1. Tim.2. & in quæstionibus fusè explicatis quæst.40. dicit, ad Ecclesias non oportere accedere propter negotia secularia, sed caussa orationis.

AMBROSIVS in oratione de tradendis basilicis dicit, se quotidie solitum ire ad Martyres, id est, ad basilicas Martyrum orationis gratia. HIERONYMVS in epitaphio Marcellæ: *Apostolorum, inquit, & Martyrum basilicas secretis celebrabat orationibus.* RVFFINVS lib.2. hist. cap.33. de Theodosio scribit: *Circuibat omnia orationum loca.* Augustinus lib.22. de ciuitat. Dei, cap.8. meminit multorum, qui in basilicis orantes miracula impetrarunt. & ibidem dicit, se cum aliis collegis suis quandam orationis domum dedicasse.

QVARTO, probatur ex nomine; nam Ecclesiæ à Græcis sæpe vocantur εὐκτήρια, & à Latinis oratoria. Vnde Augustinus epist.109. in oratorio nemo aliud agat, nisi ad quod factum est; vnde & nomen accepit.

QVINTO, probatur rationibus. PRIMA ratio, Deus est in templo magis, quam alibi; nam alioqui non diceret Paulus 1. Cor. 3. *Nescitis quia estis templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis?* Et 1. Cor. 6. non diceretur: *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis in vobis, glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* Et 2. Cor. 6. *Vos estis templum Dei viui, sicut dicit Dominus, quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo.* Apostolus enim accipit similitudinem à veris templis. quia enim templum est domus Dei, in qua ipse peculiari modo inhabitat; ideò ipse vt ostenderet in nobis esse Deum peculiari modo, corpora nostra templum Dei appellauit. Vnde Augustinus lib. 2. ad Simplicianum q. 4. dicit, Dauidem orasse ante arcam, quia ibi sacratior, & commendatior præsentia Domini erat. Cùm igitur in templis sacratior, & commendatior sit præsentia Domini, ibi certè magis orare expediet, quàm alibi.

SECVNDA ratio, Deus in templo citiùs exaudit, vt patet ex promissione Dei, 3. Reg. 9. quod enim Deus promisit templo Salomonis, sine dubio promisit etiam templis Christianorum; nam quod petiit Salomon cùm templum dedicauit, idem petit Ecclesia cùm noua templa dedicat, nimirum, vt aures Dei in eo loco sint apertæ. non est autem credibile Deum exaudisse preces Salomonis, & non exaudire etiam preces Ecclesiæ suæ. Immò hic est modus, quo Deus est in templo peculiariter, nimirum, quia ibi est per exauditionem.

TERTIA ratio, quia oratio est res nobilissima, & proinde ei debetur locus nobilissimus, qualis est locus sacer. ita Basilius lib. 2. de Baptismo, quæst. 8.

QVARTA, quia in Ecclesia sunt omnia accommodata ad excitandam deuotionem, quæ orationi maximè necessaria est. nam altaria, cruces, imagines, reliquiæ, ipsi etiam parietes Deo dicati mouent ad pietatem; quæ certè alibi non inueniuntur.

QVINTA ratio, quia in templis ordinariè præter Dei præsentiam, quæ est vbique, est etiam præsentia mediatoris Christi corporaliter in Eucharistia; quæ certè auget spem, & fiduciam orantis; & præterea non potest non incutere menti religiosę horrorem, & reuerentiam. nam vt Ioannes Chrysostomus dicit homil. 36. in primam ad Cor. vbi est Christus in

Eucharistia, ibi etiam non deest Angelorum frequentia; vbi autem est talis Rex, & tales Principes, ibi est cœleste palatiũ, immò cœlum ipsum.

Hinc ad argumenta contraria facilè responderi poterit. AD illud igitur, quod obiiciebatur ex Euangelio, respondeo, illa verba: *Intra in cubiculum tuum*, non posse intelligi simpliciter de cubiculo materiali; nam alioqui Apostolus Domino contradiceret, qui ait: *Volo viros orare in omni loco.* Et nónne ipse Dominus legitur orasse frequenter in montibus, in cubiculo autem non legitur? Et Chrysostomus homilia 79. ad populum dicit, vbique orari posse, etiam in foro: & adfert exempla quorundam, qui magistratu clamante & furente, pro foribus eius loci signo crucis muniti, & breui oratione solo corde ad Deum missa, mox immutauerunt cor magistratus, & propitium habuerunt, quem iratum habituri erant. Dominus ergo Matth. 6. iubet, vt in oratione non quæramus inanem gloriam, quemadmodum Pharisæi faciebant, qui orabant in angulis platearum, vt viderentur ab hominibus; sed quæramus Deo placere, & ab illo videri. Quando ergo sic oramus, vt non quæramus humanas laudes, semper in cubiculo oramus, siue alioqui simus in Ecclesia, siue in montibus, siue etiam in ipso foro. Quando autem intramus cubiculum ad orandum, & cupimus videri, tunc sanè extra cubiculum orare dicimur, vt pulchrè annotat Ioannes Chrysostomus in hunc locum.

Porrò Ambrosius lib. 1. de Cain, cap. 9. Hieronymus in cap. 6. Matth. & Augustinus lib. 2. cap. 6. de sermone Domini in monte, intelligunt per cubiculum secretum cordis, ac volunt prohibitas euagationes mentis tempore orationis. quod verum est. Sed prima expositio est magis literalis.

Ad SECVNDVM dico, Dominum eo loco non loqui de adoratione ratione loci, sed ratione modi. non enim vult dicere, tempore nouæ Legis neminem adoraturum Deum in Hierusalem, vel in monte Garizim, id enim falsum esset; nam Act. 3. Petrus, & Ioannes etiam post acceptum Spiritum sanctum ascendebant in templum, vt orarent; & ab eo tempore vsque nunc qui peregrinantur ad loca sancta Palæstinæ, adorant Deum in Hierusalem, & in monte Garizim, & in aliis omnibus eius terræ locis.

Senſus igitur verborum Domini eſt: tempore nouæ Legis non adorandum amplius Deum in monte Garizim, id eſt, non adorandum ritu Samaritanorum, quo vtebantur in eo monte adorantes; neque adorandum in Hieruſalem, id eſt, non adorandum ritu Iudaico, quo vtebantur in templo illo adorantes, ſed nouo ritu, qui erit in ſpiritu, & veritate, id eſt, qui non conſiſtet præcipuè in externis, corporalibus, & vmbraticis cærimoniis, ſed in interna, & ſpirituali cognitione, & dilectione Dei; in corde contrito, & humiliato. Quę tamen adoratio non excludit externum cultum, ſi ad internum iuuandum, vel exprimendum ordinetur. ita Chryſoſtomus, Cyrillus, Euthymius, & alij exponunt in comment. huius loci; qui illud, *In ſpiritu*, opponunt cærimoniis Iudæorum, quatenus corporales erant; illud, *In veritate*, opponunt iiſdem cærimoniis, quatenus vmbræ, & figuræ erant.

Non malè tamen Theophylactus, B. Thom. & Caietanus in hunc locum Ioannis; illud, *In ſpiritu*, opponunt cærimoniis Iudæorum corporalibus; illud, *In veritate*, opponunt errori Samaritanorum, qui adorabãt quod neſciebant. Itaque ſolutio in hoc conſiſtit, quòd Dominus velit præcipuum cultum Chriſtianorum eſſe ſpiritualem, & purum ab omni errore: cùm præcipuus cultus Iudæorum fuerit externus; cultus autem Samaritanorum fuerit non ſolùm externus, ſed etiã impurus, quia ſimul Deum Iſraël, & Deos Gentium adorabant.

SED DICES, non videtur verum, præcipuum cultum Iudæorum fuiſſe externum. Nam Iſaię 29. arguit Dominus Iudæos, quòd labiis orarent, & honorarent Deum, cor autem eorum longè eſſet ab ipſo. Et Dauid Pſal. 50. ſacrificium Deo offert cordis contriti & humiliati.

RESPONDEO, cultum internum, etiamſi is à Iudæis requirebatur, & in quibuſdam inueniebatur, eſſe proprium noui Teſtamenti, quia internus cultus à ſpiritu fidei & caritatis procedit, quæ eſt gratia noui Teſtamenti, & ex lege veteri nullo modo haberi poteſt: ſicut enim dicimus, timorem eſſe legis, amorem Euangelij. & tamen amorem ex toto corde à Iudæis Deus requirebat, & ſancti Patriarchæ, & Prophetæ Deum ex toto corde dilexerunt, & hac ratione ad nouum Teſtamentum pertinebant; non enim à litera legis,

ſed

ſed à ſpiritu gratiæ id habebant: ita dicimus cultum externum eſſe proprium legis, quamuis non placeat ſine interno; cultum internum eſſe proprium Euangelij, quamuis ſine externo eſſe non poſſit. & ſi aliqui in lege veteri cultu interno Deum coluerunt, vt Deus petebat, id non à lege, ſed à gratia noui Teſtamenti, ad quam etiam ipſi pertinebant, habuerunt.

Ad TERTIVM locum facilis reſponſio eſt. cùm enim Apoſtolus ait: *Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira, & diſceptatione.* vel agit de publica, vel de priuata oratione. ſi de priuata, vt Ambroſi⁹, Anſelmus, Haymo, Thomas, & alij Latini exponunt, tunc ſenſus eſt ſecundum eoſdem, non ſolùm in Eccleſia, quamuis ea ſit præcipua domus orationis, ſed etiam in aliis omnibus locis licitum eſſe orare Deum, modò turpitudo loci non videatur impedire. ſi autem de publica oratione agitur, tunc teſtimonium hoc pro nobis facit; illud enim, *In omni loco*, ſignificat, in omni loco, vbi ad orandum publicè conuenitur, id eſt, in omni Eccleſia.

Quòd autem hæc ſit vera expoſitio, patet PRIMO ex eo, quod ſecundum omnes Græcos, & multos Latinos Apoſtolus ponit illud, *In omni loco*, propter Iudæos, qui ſolùm in vno loco, id eſt, in templo Salomonis orandum cenſebant. At priuatas orationes etiam Iudæi vbique faciebant, vt patet ex illo Matth. 6. *Amant in ſynagogis, & in angulis platearum ſtantes orare.* igitur de publica oratione, & de ſacrificio agitur, quæ ſolùm in templo Salomonis Iudæi fieri debere exiſtimabant.

SECVNDO patet ex eo, quod ſtatim ſubditur: *Similiter mulieres in habitu ornato, &c.* quæ non poſſunt intelligi, niſi de oratione, quæ fit in Eccleſia. cur enim neceſſe eſt mulierem conuenienti habitu veſtiri, cùm ad orandum proficiſcitur, niſi propter alios, cum quibus orat?

TERTIO patet, quia cùm dicitur: *Volo ergo viros, &c.* illud, *Ergo*, coniungit hanc ſententiam cum initio capitis, vbi dictum eſt: *Obſecro primùm fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, &c.* Quæ verba B. Auguſtinus in epiſt. 59. ad Paulinum, & omnes Græci intelligunt eſſe dicta de publica oratione, quæ fit in Miſſarum celebratione. Adde, quòd Baſilius libro 2. de Baptiſmo, quæſt. 8. vtrumque locum ſic exponit, vt velit

velit Christum, & Apostolum docere voluisse, deinceps non fore locum orationis solùm in Hierusalem, sed in toto orbe erigenda templa, & oratoria.

Ad QVARTVM concedo, Deum esse vbique aliquo modo, sed non omnibus modis; nam certè si Deus esset vbique eo modo, quo est in cœlis coram beatis, frustrà diceremus: *Pater noster, qui es in cœlis.* ACVT verba ipsa Caluini refellamus, sciendum est, Caluinum lib.3. Inst. ca.20. §.30. sic loqui: *Cauendum est, ne putetur templum propria esse Dei habitatio, vt ibi aures suas propius nobis admoueat, quemadmodū aliquot seculis antea putatum est.* Iam vel Caluinus vult Deum non ita propriè habitare in templo, vt ibi concludatur: vel existimat nullo modo posse dici, Deum magis in templo, habitare, quàm alibi. si primum, rectè dicit, sed mentitur, cùm ait: *Aliquot seculis aliter putatum fuisse*; nunquam enim Catholici tam stupidi fuerunt. si secundum, loquitur omnino contra Scripturas; nam si Deus esset vbique eo modo, quo est in templis, frustrà templum diceretur domus Dei, Isa. 56. & alibi passim. Frustrà Paulus diceret, nos esse templa Dei, quia Deus in nobis habitat. & si Deus non loquitur, & audit magis in vno loco, quàm in alio, cur, quæso, in Testamento veteri ordinariè responsa dabat solùm ex propitiatorio, quod erat super arcam?

QVARTA propositio. *Sacræ domus non solùm Deo, sed etiam Sanctis rectè ædificantur, & dedicantur.* Probatur conclusio ista quarta ex Conciliis, & veterum testimoniis. Concilium GANGRENSE in epist. ad Episcopos Armeniæ, damnat Eustathium tanquam contemptorem basilicarum sanctorum Martyrum. & can. 20. nominat Martyrum basilicas. Concilium CABILONENSE can. vlt. Martyrum basilicas appellat. Concilium CARTHAGINENSE V. can. 14. vetat, ne ędes vlli Martyri ædificetur, nisi ibi sit aut corpus, aut aliquæ eius reliquiæ; aut ibi Martyr habitauerit; aut certè in eo loco passus sit. aliquid enim horum requiritur, vt memoria Martyris dici possit locus aliquis.

Præterea Patres idem docent, ac primùm Græci. CYRILLVS catechesi 16. meminit Ecclesiæ Apostolorum erectæ in Hierosolymis in loco, vbi Spiritus sanctus descenderat. ATHANASIVS in epist. ad solitariam vitam agentes, nominat

nat templum S. Quirini. BASILIVS in Psal. 114. in ipso principio vocat sacrum Martyrum templum. NAZIANZENVS orat. 1. in Iulianum scribit, Gallum & Iulianum ædem sacrã Mamæ Martyri ingentibus sumptibus erigere cœpisse. & laudat Gallum, quia ex amore syncero id faciebat. Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum multa dicit de templo ipsi Martyri dicato. CHRYSOSTOMVS hom. 28. ad populum: *Ad veras*, inquit, *regias Ecclesias dico, & oratorias ædes, & Martyrum templa, &c.* Et hom. 66. dicit, Constantium post mortem factum ianitorem piscatoris, quia sepultus erat pro foribus basilicæ S. Petri apud Constantinopolim. THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, templa olim idolorum, nunc Martyrum esse dicit. EVSEBIVS lib. 4. de vita Constantini, cap. 58. 59. & 60. dicit, templum pulcherrimum Constantinopoli Apostolis à Constantino erectum. SOZOMENVS lib. 6. cap. 18. meminit templi S. Thomę, quod erat Edessæ. SOCRATES lib. 1. cap. vlt. meminit Ecclesiæ Apostolorum. EVAGRIVS lib. 2. cap. 3. meminit templi S. Euphemiæ. & lib. 3. cap. 8. templi S. Theclæ amplissimè à Zenone exstructi. NICEPHORVS lib. 13. cap. 37. meminit templi S. Basilisci. DAMASCENVS lib. 4. cap. 16. asserit templa in Martyrum memoriam ædificanda. Denique exstat liber Procopij de ędificiis Iustiniani, vbi plurima templa Martyrum aliorumq́ue Sanctorum enumerat.

Ex Latinis. AMBROSIVS lib. 1. epist. 5. ad Felicem Episcopum Comensem: *Ortus*, inquit, *est sermo de basilica, quam condidit Apostolorum nomine dedicanda.* HIERONYMVS lib. cõtra Vigilantium: *Ingredere*, inquit, *basilicas Martyrum, & aliquando purgaberis.* Ibidem, & in epistola præcedente, & alibi passim meminit basilicarum Apostolorum, & Martyrum.

GAVDENTIVS Ambrosij æqualis, tractatu de dedicatione Ecclesiæ: *Vt venerandas Sanctorum reliquias haberemus, Deus noster tribuit. deinde vt hanc honori eorum fundare basilicam valeremus, ipse largitus est, &c.*

AVGVSTINVS lib. de cura pro mortuis, cap. 1. meminit basilicæ S. Felicis: *In beatissimi*, inquit, *Felicis basilica poneretur, &c.* Et lib. 1. ciuit. Dei, cap. 1. *Testantur hoc*, inquit, *Martyrum loca, & basilicæ Apostolorum, &c.* Et lib. 20. contra Faustũ, cap. 21. *Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solennitate concelebrat.* Et lib. 8. ciuit. Dei, cap. 26. *Sed hoc videtur*

tur dolere, quod memoria Martyrum nostrorum, templis eorum, delubrisq́ succederent. Auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, cap. 73. Martyrum basilicas deuotè adeundas dicit. PAVLINVS natali I. S. Felicis dicit, se optare, vt possit seruire S. Felici in eius basilica purganda, & custodienda.

Et foribus seruire tuis, tua limina mane
Mundicie curare sines, & nocte vicißim
Excubiis seruare piis, & munere in isto
Claudere promeritam defesso corpore vitam.

VICTOR Vticensis lib. 1. persequutionis VVandalicæ scribit, apud Carthaginenses duas amplas basilicas S. Cypriani fuisse. GREGORIVS lib. 2. Dialogorum, cap. 8. scribit, à S. Benedicto in monte Cassino duo fana Apollinis versa in oratoria Sanctorum; vnum Martini, alterum Ioannis. Liber Pontificalis testatur Syluestrum dedicasse basilicas à Constantino exstructas; vnam Petro, alteram Paulo, tertiam Ioanni, quartam Laurentio, & alias. Liberium B. Mariæ; Damasum aliam S. Laurentio; Innocentium S. Geruasio & Protasio; Sixtum B. Mariæ, & S. Laurentio; Leonem S. Cornelio; Gelasium S. Euphemiæ; Symmachum S. Andreæ; Ioannem I. S. Philippo & Iacobo; Pelagium II. S. Laurentio; Gregorium S. Agathæ; Bonifacium IV. B. Marię, & omnibus Sanctis. Qui omnes Pontifices, excepto Gregorio & Bonifacio, ante mille annos floruerunt.

SECVNDO probatur ratione à simili, ex diuinis literis. Templum Salomonis non solùm fuit erectum ad sacrificia, & orationes, sed etiam ad conseruandam arcam Domini, vt patet ex lib. 1. Paral. c. 17. vbi Dauid volens ædificare templũ, dicit ad Nathan: *Vides, quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus.* Item lib. 1. Paralip. cap. 28. Dauid dicit: *Cogitaui, vt ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri.* Idem patet ex lib. 2. Paralip. cap. 5. vbi templo exstructo introduxerunt arcam in illud cum magna celebritate. & ex Psalm. 131. vbi dicitur Dauid vouisse votum Deo de ædificanda domo arcæ Dei, vbi etiam legimus, ingredere Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

Sed idem honor, vel etiam maior debetur sacris reliquiis Christi, & Sanctorum, quàm arcæ illi Mosaicæ. nam de sepulcro Domini Hieronymus ait epistol. 17. ad Marcellam: *Vene-*

Venerabantur quondam Iudæi sancta Sanctorum, quia ibi erat arca. nónne tibi venerabilius videtur sepulcrum Domini? Ergo sicut super arcam exstrui potuit ædes, ita etiam super Christi sepulcrum: quod si super Christi sepulcrum, certè etiam super sepulcra Sanctorum; nam eadem est ratio omnium. solùm enim differũt secundum magis & minus. PRAETEREA, quòd reliquiæ Sanctorum sint venerabiles eo modo, quo arca Domini, probatur; nam arca quatenus lignea erat, nullũ honorem merebatur; sed ideò venerabatur, quia repręsentabat sedem Dei, & quia per eam Deus loquebatur: at corpora Sanctorum fuerunt viuæ sedes Dei, & viua organa, per quæ Deus loquutus est; nam 1. Corinth. 6. dicitur: *Membra nostra templum sunt Spiritus sancti.* Et 2. Cor. 13. dicitur: *An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus?* Ergo licebit etiam exstruere sacras ædes ad Sanctorum sepulcra ornanda, & conseruanda; & hoc est, Sanctis dedicare basilicas.

DICES; Ergo saltem Angelis, & B. Virgini, & Sanctis, quorum non habemus reliquias, non licebit exstruere basilicas.

RESPONDEO, nomine reliquiarum non solùm intelligi ossa, & vestes, sed etiam loca, vbi Sancti passi sunt, vel vbi habitauerunt, aut aliquid præclari gesserunt. Et hoc modo exstructæ fuerunt Cypriano duæ basilicæ, teste Victore lib. 1. vna, vbi passus erat; altera, vbi iacebat corpus eius. Similiter hoc modo exstructæ sunt multæ Ecclesiæ B. Mariæ, vel Angelis in locis, vbi apparuerunt, vel miracula aliqua ostenderunt. ADDO etiam, posse erigi basilicas ad Sanctorum memoriam conseruandam per imaginem, vel per ipsum solum nomen. Nimirum potest erigi basilica S. Petro, vt qui ingrediuntur, admoniti imagine ibi depicta, vel ipso templi nomine, recordentur S. Petri, eúmque in eo loco tanquam patronum colant, & deprecentur. Neque hoc est contra Concilium Carthaginense V. canon. 14. quod statuit, vt nulla memoria acceptetur, nisi ibi sint reliquiæ eiusdem Sancti, vel constet ibi eum esse passum, aut habitasse; nam Concilium non vult prohibere simpliciter, ne exstruatur basilica sine reliquiis eiusdem Sancti, cui basilica dicatur: sed vult, vt non habeatur pro tali memoria Martyris, in qua credantur esse eius reliquiæ, nisi fidelissima historia constet, rem ita se habere.

Iam ad argumentum in oppositum duæ solutiones sunt. PRIMA, quorundam recentiorum, qui quia non distinguunt inter templum, & basilicam, existimant sacras ædes non posse propriè erigi, nisi Deo, quemadmodum sacrificia non offeruntur, nisi Deo. quia tamen plurima sunt templa, quæ dicantur Deo, vt possint inter se aliquo modo distingui, denominari à Sanctis, non quòd eis erigantur, sed quòd in illis templis præcipuè colantur eorum memoriæ, & ipsi in illis locis patroni inuocentur.

Quando igitur legunt in veteribus, vel audiunt in communi sermone vocari templum, vel basilicam sancti Petri, vel Pauli, vel aliorum; dicunt debere exponi hoc modo, hæc basilica, vel templum est sancti Petri, id est, est templum dicatum Deo in memoriam & nomen sancti Petri; vel dicatum est Deo, vt ibi oretur Deus per intercessionem sancti Petri: quemadmodum Missa quædam dicitur sancti Petri, non quòd ipsum sacrificium offeratur Petro, sed quòd offeratur Deo in gratiarum actionem pro gloria sancto Petro collata, & simul interpelletur Petrus tanquam patronus, & aduocatus apud Deum. Quæ sanè pia est expositio, & conformis ritui Ecclesiæ, qui seruatur in consecratione templorum; nam aliquoties Pontifex in ea cærimonia dum preces fundit, dicit, se consecrare templum in honorem Dei, & nomen talis, vel talis Sancti.

ALTERA solutio admittit sacras domos ipsis Sanctis verè & propriè ædificari, non tamen sub ratione templi, sed basilicæ, vel memoriæ. Est enim obseruandum secundum veterum Patrum doctrinam, templum, & basilicam non esse synonyma, & licet de eadem domo sæpe dicantur, tamen dici sub diuersissimis rationibus. Nam sacra ædes propriè templum dicitur, quatenus erigitur ad sacrificia; eadem sacra ædes dicitur basilica, quatenus erigitur ad ornatum sepulcri alicuius Sancti, & commoditatem visitantium eiusmodi reliquias. Basilica enim non dicit relationem ad sacrificia; nam etiam Regum palatia dicuntur basilicæ, vt patet Hester. 5. immò ea palatia propriè dicuntur basilicæ, & inde nomen translatum est ad Martyrum ædes significandas. Quod etiam videmus in altaribus; nam vnus, & idem lapis dicitur altare, quatenus in eo sacrificatur Deo; & idem dicitur tumulus, vel sepulcrum, quatenus tegit ossa Martyris alicuius.

Omnia enim altaria sunt sepulcra Sanctorum. & sicut lapis ille verè dicatur Sancto non sub ratione altaris, sed sub ratione sepulcri: ita domus aliqua verè dicatur Sancto non sub ratione templi, sed sub ratione basilicæ. Et quemadmodum idololatria esset erigere Sanctis altaria, & tamen non est idololatria erigere illis lapideos tumulos: ita idololatria esset erigere Sanctis templa sub ratione templi; non tamen idololatria est erigere illis basilicas, sicut etiam non est idololatria donare Sanctis thecas aureas, vel argenteas, quibus includantur reliquiæ eorum. Nihil enim aliud sunt basilicæ, quàm magnæ quædam thecæ, quibus minores thecæ, & ipsa sepulcra clauduntur.

Ex quibus sequitur, aliter dici Missam S. Petri, aliter basilicam S. Petri; nam Missa nō offertur vllo modo S. Petro, nec primariò, nec secundariò: at basilica verè ædificatur S. Petro, si non primariò, saltem secundariò.

Esse autem hoc discrimen inter templum, & basilicam, probari potest ex Patribus. AVGVSTINVS enim clarissimè testatur, templi erectionem esse cultum latriæ soli Deo debitum, lib. 1. contra Maximinum, & libro contra sermonem Arianorum: & idem Augustinus coniungit templum cum altari & sacrificio, lib. 8. de ciuit. Dei, cap. vlt. docens cui conuenit vnum eorum, & alia conuenire, & contrà. & tamen in iisdem locis Augustinus fatetur, memorias rectè Martyribus ædificari. & præcipuè locus notandus est libro 22. de ciuit. Dei, cap. 10. vbi sic ait: *Nos autem Martyribus nostris, non templa sicut Diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt spiritus, fabricamus.* Idem Augustinus nusquam dicit templa Martyrum: & tamen passim dicit basilicas Martyrum, quod etiam in aliis Latinis Patribus obseruare licet.

Porrò Græci dicunt quidem templa Martyribus fabricari, vel dedicari, vt patet ex Basilio in Psalm. 114. vbi vocat ἱερὸν τῶν μαρτύρων, & similiter loquuntur Nyssenus, & alij. tamen certum est eos intelligere materialiter, id est, domum illam, quæ dicitur templum, fabricari Martyribus, non tamen sub ratione templi ad sacrificia, sed basilicæ, ad ornandam memoriam ipsorum Sanctorum.

Quòd autem ipsi etiam intelligant, sacras ædes verè extrui Martyribus, & non solùm Deo, in eorum memoriam,

sicut sacrificium offertur Deo in eorum memoriam, probatur; nam ipsi simpliciter asserunt ædes exstrui Martyribus, & tamen nusquam dicunt sacrificium offerri Martyribus, immò hoc simpliciter negant, vt patet ex Theodoreto libro 8. ad Græcos: ergo aliter existimabant ædes, aliter sacrificium ad Martyres pertinere. Neque obstat ritus consecrationis; nam cùm dicitur, templum sacrari ad honorem Dei, & nomen Martyris: agitur de consecratione templi, vt templum est.

CAPVT QVINTVM.

De dedicatione & consecratione Ecclesiarum.

AGDEBVRGENSES Cent.4.cap.6. col.407. & sequentibus, tria in dedicationibus reprehendunt. PRIMO, quòd templa à nobis cũ ingenti lætitia & celebritate dedicẽtur. quod ortum esse dicunt ex κακοζηλία Iudaismi, & esse rursum introducere Iudaismũ in Ecclesiam.

SECVNDO, quòd vtamur tot cærimoniis in consecratione templorum; nam præter alias quædam sunt, quæ non videntur posse excusari à superstitione & magia. nam primò pinguntur duodecim cruces, & ante singulas accenduntur singulę lampades; deinde pulsatur templum, & aperitur. tum describitur in pauimento super cineres ad hoc sparsos, baculo pastorali alphabethum Græcum ab vno angulo ad alium; & rursus alphabethum Latinum ab alio angulo ad alium, ita vt inde crux fiat. tum fit mixtura ex aqua, vino, sale, & cineribus, & inde aspergitur templum; ac demum templum & ara Chrismate inunguntur.

TERTIO arguunt, quòd putemus, templa esse loca sanctiora ceteris: quod etiam reprehendit Caluinus lib.3. Instit. cap.20. §.30. Nos ergo iuxta eorum reprehensiones, tres sententias subiiciemus.

PRIMA sit, meritò templa Dei cum ingenti lætitia & solennitate dedicantur. Probatur primò ex Testamento veteri, vbi legimus celeberrimam dedicationem tabernaculi & altaris Numeri 7. Item ter legimus factam templi dedicationem cum ingenti lætitia & celebritate. Primò à Salomone, lib.2. Paral. cap.7. Secundò ab Esdra, lib.1. Esdr. cap.6. Tertiò à Ma-

à Machabæis, cùm post profanationem iterum esset renouatum, & sanctificatum, lib. I. Machab. cap. 4. ad quam solennitatem, quæ annis singulis iterum agebatur, Christum etiam accessisse scribit Ioannes, cap. 10.

Sed hoc argumentum aduersarij putant esse potius contra nos, quia videmur Iudaizare, cùm id facimus quod illi faciebant, quantum ad eiusmodi cærimonias attinet. At reuera pro nobis est argumentum; siquidem cærimoniæ propriæ Iudæorum, & quæ cessauerunt, nec seruari possunt sine peccato, sunt illæ, quæ institutæ erant ad aliquid significandum futurum in Christo, vel in Ecclesia. Illæ enim si nunc seruarentur, falsam haberent significationem, & proinde falsæ fidei protestationes essent. Vt quia agnus Paschalis significabat Christi passionem futuram, si quis nunc agnum eo ritu immolaret, profiteretur Christum nondũ esse passum. quod est contra veram fidem. At cærimoniæ, quæ fundantur in ratione naturali, vt flectere genua, tundere pectus, & similes, non sunt propriæ Iudæorum, etiamsi ab illis quoque adhiberentur, nec ad legem cærimonialem, sed ad moralem pertinere videntur.

Porrò talem esse templorũ dedicationem, patet PRIMO, quia non legitur Deus instituisse hanc cærimoniam: sed Salomon, Esdras, & Machabæi, natura duce, putauerunt conuenire, vt de perfecto templo gratias Deo referrent, & cum publica lætitia auspicarentur vsum templi.

SECVNDO, quia verè natura hoc docet, vt ad finem magnorum operum homines gaudeant, & Deo gratias agant; & similiter quando incipiunt re aliqua noua vti, Deum inuocent, & cum lætitia opus aggrediantur. hoc autem fit in dedicatione templi; nam exultamus, & Deo gratias agimus, quòd templi fabricam completam videamus, & rursum cum lætitia & faustis imprecationibus aggredimur vsum ipsius templi.

TERTIO, quia natura docet, celebrandos esse dies natales magnorum virorum. id enim etiam Ethnici faciebant: & apud nos celebratur singulis annis creatio Pontificis Maximi. vnde sunt sermones aliquot beati Leonis in anniuersario suæ assumptionis. cur non eodem modo celebrari poterit natalis templi, quæ est res publica, & magna, & toti Ecclesiæ vtilissima?

Adde VLTIMO, quòd Deus ipſe exemplum dedicationis dediſſe videtur, cùm expleto opere ſuo, in ſignum lætitiæ di- em ſeptimum benedixit, & ſanctificauit, & nihil operando feſtum diem egit.

SECVNDO probatur ex praxi Eccleſiæ & veterum tradi- tione. EVSEBIVS lib. 9. hiſtoriæ, cap. 10. *Feſtiuitates*, in- quit, *à noſtris frequentiſſimè gerebantur, cum omni lætitia & exultatione, per vrbes, & loca ſingula Eccleſiarum dedicationi- bus celebratis. Congregabantur in vnum Sacerdotes, nec pigebat etiam longè poſitos conuenire, quia nullum longum videbatur ſpacium caritati.* Idem lib. 4. de vita Conſtantini, ſcribit, Conſtantinum ad conſecrationem & dedicationem ædis, quam Hieroſolymis Martyribus exſtruerat anno imperij ſui XXX. conuocaſſe vniuerſam Synodum, quæ Tyri conuene- rat, &c.

ATHANASIVS in Apologia ad Conſtantium: *Illud*, in- quit, *& a beatæ memoriæ Alexandro, aliiſq́; Patribus actum eſt, qui populi conuentus habuêre, & abſoluto opere agendis Deo gra- tiis dedicationem celebrauerunt. Huius ergo dedicationis te, Im- perator, auctorem eſſe oportet. Locus enim ille exædificatus præ- ſentiam tuæ pietatis requirit; hoc enim ei ſolum deeſt ad plenum ornatum. Hoc igitur vt adimpleas, vt vota tua Domino, cui hanc domum conſtruxiſti, reddas, omnium vota optant & ſuſpirant, &c.* Ibidẽ pro dedicatione Eccleſiæ adfert exemplum Eſdræ ex Teſtamento veteri.

BASILIVS in Pſal. 114. initio reddit cauſſam, cur ſeriùs venerit ad Eccleſiam dedicandam, vbi populus à media no- cte vſque ad meridiem exſpectauerat: *Si verò*, inquit, *oportet, etiam nos pro nobis ipſis rationem reddere moræ ac longioris no- ſtræ abſentiæ, cauſſam adferimus, quòd alteram huic æqualem Dei Eccleſiam non modico interuallo à vobis diſtantem, miniſte- rio noſtro curantes, tempus hoc diei cõſumpſimus.* Hunc locum, qui fortè ambiguus poſſet videri, fatentur Magdeburgenſes Centuria 4. cap. 6. colum. 408. de templi dedicatione intelli- gendum.

GREGORIVS Nazianzenus oratione in nouam Dominicam ſic incipit: *De encæniis honorandis lex vetus eſt, eaq́; præclarè cõſtituta.* CHRYSOSTOMVS quoq; ſermonem habuit in encœ- niis, tom. 3. SOZOMENVS lib. 4. ca. 13. ſcribit, Baſilium Ancyra- num ad templi dedicationem plurimos Epiſcopos inuitaſſe.

AMBRO-

AMBROSIVS lib. 1. epist. 5. ad Felicem, dicit, se & ipsum Felicem ad Basilicæ dedicationem à Bassiano inuitatum. Et in epistola ad Sororem, quæ habetur inter sermones, num. 92. Cùm, inquit, *Basilicam dedicassem, multi tanquam vno ore interpellare cœperant, dicẽtes: Sic in Romana Basilica dedices? Respondi, faciam, si Martyrum reliquias inuenero, &c.*

GAVDENTIVS tractatu de dedicatione, dicit, conuenisse multos Episcopos ad celebritatem dedicationis Ecclesiæ, quæ Brixiæ erecta fuerat in honorem reliquiarum Ioannis Baptistæ, Andreæ, Thomæ, Lucæ, Geruasij, Prothasij, Celsi, & quadraginta Martyrum.

AVGVSTINVS quinque sermones ad populum habuit in celebritate dedicationis templi, qui sunt inter sermones de tempore 251. 252. 253. 254. 255. & 256.

GELASIVS Papa epist. 1. ad Episcopos Lucaniæ & Aprutij, cap. 6. *Basilicas*, inquit, *nouiter institutas, non petitis ex more præceptionibus dedicare non audeat.* Item cap. 27. alia quædam constituit in dedicatione Ecclesiarum seruanda. FELIX IV. qui etiam ante mille annos sedit, in epistola sua decretali prolixè de hac re disserit, ac inter alia sic ait: *Solennitates verò dedicationum Ecclesiarum per singulos annos celebrandæ sunt, &c.*

PROSPER parte 3. cap. 38. de promissionibus Dei, testatur se interfuisse cùm apud Carthaginem dedicaretur insigne quoddam templum, quod olim Gentilium fuerat; in cuius frontispicio diuinitus scriptum inuenerunt magnis atque æneis literis: AVRELIVS PONTIFEX DEDICAVIT. Quod præsagium omnes mirabantur, cùm viderent ab Aurelio Episcopo Carthaginensi fieri, quod tanto antea prædictum fuerat.

GREGORIVS lib. 3. Dialog. cap. 30. scribit, tempore suo dedicatam Basilicam non sine diuinis miraculis, quibus indicaretur, Deo placuisse eam dedicationem. BERNARDVS sex sermones habuit de dedicatione templi. RVPERTVS in caput 28. Genes. probat, rectè fieri festiuas dedicationes. Hugo de sancto Victore lib. 2. de Sacramentis, parte 5. cap. 2. & 3. Isidorus lib. 1. de officiis, cap. 35. Rabanus lib. 2. cap. 45. de institutione Clericorum. Amalarius in lib. de ordine Antiphonarij. B. Iuo in sermone de cõsecratione templi, & VValfridus de rebus Ecclesiasticis, c. 9. qui omnes de dedicatione

Ecclesiæ tractant, tanquam de re antiquissima, cùm tamen etiam ipsi antiqui sint auctores.

SECVNDA propositio. *Meritò ab Ecclesia variis precibus & cærimoniis templa consecrantur.* Probatur PRIMO, Scripturæ testimonio. Siquidem ex Scriptura habemus consecrationem templi, vel altaris, in statu naturæ, legis & gratiæ. In statu naturæ Iacob cap. 28. Geneseos, erexit lapidem, vt ibi sacrificaret, eumque consecrauit fundens oleum desuper, & inde eum locum appellauit Bethel, id est, domum Dei. & cap. 35. monitus à Deo, vt faceret altare, rursus ibidem erexit lapidem, eumque inungendo consecrauit, & libauit super eum libamina. Certè hoc non pertinet ad magiam, cùm laudetur hoc factum ab omnibus, & constet placuisse Deo. Nec etiam pertinet ad cærimonias legis, quæ adhuc data non fuerat. Cur ergo non liceat nobis idem facere?

DEINDE in statu Legis videmus Mosem consecrasse oleo sacro, aliisque cærimoniis tabernaculum, altare, & omnia eius vasa. Exodi cap. 40. & Numeri 7. quas etiam cærimonias certum est non fuisse magicas. Et licet cærimoniæ fuerint veteris legis, tamen quia nõ erant propriæ eius, quippe quæ in ratione fundantur, nihil obstat, quò minus à nobis etiam assumi possint.

IN statu Euangelij non habemus tam expressa testimonia Scripturæ, interim tamen ex eo, quod Paulus in priori epistola ad Corinth. cap. 11. Corinthios arguit tanquam Ecclesiæ contemptores, quia in Ecclesia comedebant, satis innuitur, tunc etiam Ecclesiam aliquo modo sacratam fuisse. Cur enim Ecclesiam contemnere dicitur, qui in ea actionem alibi licitam exercet, nisi propter aliquam eius loci consecrationem? Et confirmatur ex Dionysio Areopagita, qui tempore Apostolorum vixit, & libro de Ecclesiastica hierarchia, cap. 5. part. 1. apertè docet, altaria sacro oleo inungi, & consecrari ab Episcopo debere.

SECVNDO, probatur ex decretis Conciliorum antiquorum. Nam Concilium Carthaginense V. can. 6. sic habet: *Similiter & de Ecclesiis, quoties super earum consecratione hæsitatur, agendum est, id est, vt sine vlla trepidatione consecrentur.* Item Agathense Concilium, cap. 14. *Altaria placuit nõ solum*

Vnctione

Vnctione Chrismatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari. Idem patet ex Concilio II. Bracarensi can. 6. Item ex decretis Pontificum Gelasij & Felicis IV. suprà citatorum, & Ioannis I. in epistola ad Episcopos Italię. Alia decreta vide apud Gratianum de consecr. dist. 1. vbi etiam adfertur canon Nicæni Concilij; & alius Concilij Hipponensis: quod plenarium totius Africæ fuisse, testatur Augustinus lib. 1. Retractat. ca. 17. quanquam isti canones modò non exstant, nisi apud Gratianum.

TERTIO, probatur ex Patribus citatis in priore conclusione; nam maior pars eorum meminit etiam consecrationis, & cærimoniarum, quibus vti solemus in consecratione templi & altaris.

QVARTO, probatur ratione desumpta ex fine illarum cęrimoniarum. Finis enim præcipuus est ad significandũ templum illud Deo & sacris actionibus dedicari, neq; esse domũ prophanam, sed sacram. nam etiam si ista dedicatio essentialiter cõsistit in voluntate, & intentione dedicationis: tamen necesse est, vt hæc intentio, & voluntas signis externis prodatur aliis hominibus. quomodo etiã humani contractus consistunt in intentione, & voluntate contrahentium; tamen vt innotescat voluntas, & vt firma, & rata sint, non solùm proferuntur verba, sed etiam multæ adhibentur cærimoniæ, vt patet in nuptiis, in coronatione Regum, in militia, &c.

Quoniam ergo templum dedicatur Christo, ideò ad hoc significandum pingitur signum eius, id est, crux. Pinguntur autem cruces numero XII. ita inter se distantes, vt totum templum occupent; & ad singulas, lampades singulæ accenduntur, ad significand[illegible], quòd Apostoli XII. hoc vexillum Christi per totum orbem terrarum portauerunt, & sua prædicatione mundum illustrarunt.

Et quia templum non debet esse prophana & communis domus, sed sacra; ideò ad hoc significandum inungitur. oleum enim est communissimum & euidentissimũ symbolum consecrationis. quia enim est liquor nobilissimus, quippe qui omnibus supereminet, & maximè omnium penetrat, & sanat, ac roborat, ac demum res illustres facit: ideò placuit omnibus Gentibus, & ipsi etiam Deo, illo vti ad consecrationem significandam.

Quia rursus templum destinatur diuinis sacrificiis, & ora-

orationibus, aliisque sanctis, & puris actionibus, non autem sordibus, & tenebris negotiorum secularium, ideò ad hanc munditiem & claritatem significandã aspergitur aqua, thus adoletur, cerei accenduntur.

Quia sacratur etiam templum ad concionandum, & docendam fidem, quæ est fundamentum totius iustitiæ; ideò describitur alphabetum in pauimento. describitur autem Græcè & Latinè, quia illis linguis prædicata est fides, & illis linguis vtebatur tota ferè Ecclesia eo tempore, quo hæ cærimoniæ sunt institutæ.

Et quia in templo non solùm docentur homines, sed etiam mouentur & inflammantur ad virtutem, & vitæ nouitatem; idcircò fit illa mixtio aquæ, cineris, salis, & vini, vt infrà dicemus.

Quia denique ex templo Diabolus eiicitur, neque ibi habitare sinitur, sed è contrario oratur Deus, aduocantur Angeli, aliiq; Sancti, vt in eo loco habitare dignentur, ideò pulsatur ostium, & iubetur Diabolus recedere; & reliquiæ Sanctorum introducuntur.

ALIVS finis harum cærimoniarum est, ad significandum Christum, & Ecclesiam. Ecclesia enim materialis, Ecclesiam spiritualem designat: Altare verò significat Christum; hinc igitur altare fit ex lapide, & inungitur, & summo loco ponitur, & sub ipso absconduntur reliquiæ: quia Christus dicitur petra 1. Corinth. 10. & vnctus fuit Spiritu sancto, *præ consortibus suis*, Psalm. 44. *Et caput est totius Ecclesiæ*, Coloss. 1. *Et in ipso abscondita est vita & gloria Sanctorum*, Coloss. 3. Vnde etiam in cœlo vidit Ioannes animas Sanctorum sub altari, Apoc. 6.

Porrò cærimoniæ, quæ fiunt in ipsa consecratione, totum progressum fidelium demonstrant. Nam PRIMO loco pulsatur, & aperitur templum baculo pastorali ab Episcopo, quia prædicatores potestate à Christo accepta, corda infidelium pulsant, & ad fidem suscipiendam aperiunt.

SECVNDO, ingressus Episcopus eodem baculo describit in pauimento cinere consperso alphabetum, quia prædicatores eadem potestate in cordibus pœnitentium inscribunt rudimenta fidei, eosque Catechumenos faciunt.

TERTIO, aspergitur templum aqua, & cerei accenduntur, quia

quia post Catechismum sequitur Baptismus, quod est Sacramentum illuminationis.

QVARTO, in parietibus pinguntur & inunguntur cruces (nam etiamsi cruces ante initium consecrationis factæ sunt, tamē hoc tempore fieri debuissent; sed antea factæ sunt propter commoditatem, nimis enim diu exspectaretur, si in ipsa consecratione pingerentur) ad significandam confirmationem, quæ post Baptismum cruce & chrismate perficitur.

QVINTO, fit mixtio quædam aquæ, cineris, salis, & vini, quia tota vita fidelium consumi debet in mortificandis vitiis, & vitę nouitate quęrenda & retinenda. Nam aqua significat hominem, qualis est ex se post peccatum; est enim frigidus & insipidus. Cinis significat pœnitentiam, & mortificationem vitiorum. Sal saporem. Et vinum lætitiam & feruorem nouæ vitæ.

SEXTO, agitur dies festus cum lætitia, finita consecratione, quia post finem huius vitæ fideles intrabunt in gaudium Domini, vbi perpetuò lætabuntur. Hæc & similia vide apud Augustinum & Bernardum in sermonibus de dedicatione; & apud Hugonem, Iuonem, & Rabanum suprà citatos, qui sigillatim explicant rationes harum cęrimoniarum.

TERTIA propositio. *Templum consecratum, meritò sanctum & venerabile, ac diuina quadam virtute præditum existimari debet.* Probatur; PRIMO, ex relatione ad Deum; Templum est dedicatum Deo, ergo est res Dei, ergo sanctum est; nam omnis res Deo dicata, eo ipso est sancta, Leuit. vlt. *Animal quod immolari potest Domino, si quis voverit, sanctum erit.* Et infrà: *Quidquid semel fuerit consecratum Domino, sanctum Sanctorum erit.* Matth. 23. *Væ vobis duces cæci, qui dicitis, Quicunque iurauerit per templum, nihil est, qui autem iurauerit in auro templi, debet. stulti, & cæci, quid enim maius est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum?* Vbi Dominus vult templum lapideum nobilius esse ipso auro, quòd videlicet auro communicet sanctitatem; nam licet lapides sint absolutè inferiores auro, tamen ratione relationis ad Deum, lapides illi, qui templum efficiunt, sunt longè nobiliores & sanctiores auro. Vnde Augustinus lib. 4. contra Cresconium, cap. 40. *Deo*, inquit, *omnipotenti parietes consecratos, Ecclesiam venerandam, quasi quadam obsessione credidit retinendam.*

SECVNDO, probatur ex precibus, & benedictione Epiſcopali; nam vt ait Apoſtolus 1. Tim. 4. *Nihil abiiciendum eſt, quod cum gratiarum actione percipitur; ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* Iam ſi cibi ſanctificantur per verbum Dei, & orationem, cur non etiam templa ſanctificabuntur, quæ per ſacras perſonas publicis precibus, & benedictione conſecrantur? Præterea ſanctificante Salomone templum, Deus etiam ſanctificauit, vt ipſe dicit 3. Reg. 9. *Exaudiui,* inquit, *orationem tuam, & ſanctificaui domum hanc, quam ædificaſti.* At non minus efficaces ſunt preces Eccleſiæ quàm Salomonis.

TERTIO, probatur ex iis, quæ ſunt in templo; nam locus rerum ſanctarum ſanctus quoq; ſit neceſſe eſt, vt patet ex illo Exod. 3. *Locus, in quo ſtas, terra ſancta eſt.*

Iam verò in templis ſunt multæ res ſanctæ. Primò, crux, & imagines Chriſti & Sanctorum. Secundò, reliquiæ Sanctorum. Tertiò, præſentia corporis Domini in Euchariſtia. Quartò, præſentia Angelorum; credibile enim eſt, aut ſemper, aut frequentiſſimè in templis Angelos adeſſe. Quare Ioſephus lib. 7. de bello Iudaico, cap. 12. ſcribit, in templo Salomonis paulò antè, quàm euerteretur, auditas voces: *Migremus hinc,* quas Angelorum fuiſſe, deſerentium eum locum, communis opinio eſt. & B. Chryſoſtomus homil. 1. ſuper illa verba Iſaiæ: *Vidi Dominum ſedentem, &c.* dicit Angelorum multitudine vallari ſacram menſam in Eccleſiis. Quintò denique, adeſt Deus ipſe per ſingularem quandam protectionem, & virtutem. in cuius rei ſignum quando tabernaculum à Moſe dedicatum eſt, Exod. vlt. mox caligo, ſeu nubes quædam gloriæ Domini tabernaculum texit. Similiter fecit, cùm templum à Salomone dedicatum eſt: *Nebula enim gloriæ, impleuit domum Domini,* 3. Reg. 8. Idem etiam ſuo tempore accidiſſe Eccleſiæ conſecratæ ſcribit GREGORIVS lib. 3. Dialogorum, cap. 30. *In magna,* inquit, *ſerenitate aëris ſuper altare Eccleſiæ nubes cœlitus deſcendit, ſuoque illud velamine operuit, omnemq; Eccleſiam tanto terrore ac ſuauitatis odore repleuit, vt patentibus ianuis nullus illuc præſumeret intrare.* In lib. quoq; 2. Machab. cap. 3. legimus, dixiſſe Heliodorum: *In loco illo eſt verè Dei virtus quædam; nam ipſe, qui habitat in cœlis, viſitator & adiutor eſt loci illius.*

QVAR-

QVARTO, probatur ex absentia Dæmonis; nam sicut templa Gentilium polluta sunt, & immunda, quia sunt domicilia Dæmonum, vt patet ex Gregorio lib. 3. Dialog. cap. 7. ita è contrario, templa Dei sancta sunt, quia Dæmonibus carent. Idem enim Gregorius lib. 3. cap. 30. Dialogor. scribit, post consecrationem templi, quod antea Arianorum fuerat, Diabolum inde egressum sensibiliter in specie suis, maximo strepitu excitato. Et sicut domus Principum asyla sunt, nec ibi lictores vlli manus iniicere audent; ita etiam in templo Dei Dæmones non sinuntur grassari eo modo, quo in aliis locis.

CAPVT SEXTVM.

De ornatu templorum.

ORNATVS templorum partim in ipsa fabrica consistit, partim in imaginibus, crucibus, calicibus, vestibus, aliisque id genus ornamentis. Reprehendunt hunc ornatum, tam veteres Petrobrusiani & VViclefistæ, quàm etiam Lutherani & Caluinistę, locis initio notatis. Argumenta illorum hæc sunt:

PRIMVM, ex Hierem. 7. *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; templum Domini, templum Domini.* In quem locum ita scribit Hieronymus: *Præcepit*, inquit, *& tunc populo Iudæorum, & hodie nobis, qui videmur in Ecclesia constituti, ne fiduciam habeamus in ædificiorum splendore, auratisq; lacquearibus, & vestitis parietibus marmorum crustis, & dicamus; templum Domini, templum Domini est.*

SECVNDVM, ex Hieronymo in epistola ad Nepotianum: *Multi ædificant parietes, & columnas Ecclesiæ substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia, gemmis altare distinguitur.* Et infrà: *Neque mihi aliquis opponat diues in Iudæa templum, mensam, lucernas, thuribula, patellas, scyphos, mortariola, & cetera, ex auro fabrefacta. tunc hæc probabantur à Domino, quando Sacerdotes hostias immolabant, & sanguis pecudum erat redemptio peccatorum. nunc verò cùm paupertatem domus suæ pauper Dominus dedicarit, cogitemus crucem eius, & diuitias lutum putabimus.* Et infra: *Aut aurum repudiemus cum ceteris superstitionibus Iudæorum; aut si aurum placet, placeant & Iudæi, &c.*

TERTIVM, ex Ambrosio lib. 2. de officiis, cap. 28. *Melius fuerat*, inquit, *vt vasa viuentium seruares, quàm metallorum. his non potest responsum referri. quid enim diceres? timui ne templo Dei ornatus deesset. responderet, aurum Sacramenta nō quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur. ornatus Sacramentorum redemptio captiuorum est.*

QVARTVM, ex Acatio, de quo Socrates lib. 7. cap. 21. refert, quòd cùm accusaretur, quòd sacra vasa vendidisset propter pauperes, respondit: *Deus noster neque discis, neque calicibus eget, quia non comedit, neque bibit.*

QVINTVM, ex Hilario in epistola contra Auxentium: *Malè*, inquit, *parietum vos amor cœpit, malè Ecclesiam Dei in tectis, ædificiisque veneramini.*

SEXTVM, ex Lactantio, qui lib. 2. cap. 4. laudat Persium, quòd scripserit, non debere aurea vasa templis inferri: *Egregiè*, inquit, *sapienterque sensit.*

SEPTIMVM, ex Bernardo, in Apologia ad Gulielmum Abbatem prope finem: *O vanitas vanitatum, sed non vanior, quàm insanior. fulget Ecclesia in parietibus, & in pauperibus eget: suos lapides induit auro, & suos filios nudos deserit.*

OCTAVVM, ex Chrysostomo, qui hom. 51. & 81. in Matth. docet, melius esse dare eleemosynā, quàm ornare templum, & refellit argumentum, quod pro nobis fieri solet.

His addunt rationes. PRIMA ratio est, quia Christus semper amauit & docuit paupertatem.

SECVNDA, quia ociosum & superuacaneum est aurum in templis; nam nec ipsi parietes sentiunt ornatum illum, nec eo indigent ad finem, ad quem exstructi sunt. Vnde Persius:

Dicite Pontifices, in sancto quid facit aurum?

TERTIA, quia non tantùm non prodest, sed etiam obest splendor ille templorum; nam auocat mentem, & distrahit à spiritualibus cogitationibus.

QVARTA, quia melius est templa viua ornare, quàm mortua; nunquam autem desunt pauperes, qui templa sunt viua, & qui egent non solùm ornatu, sed etiam necessaria sustentatione.

QVINTA, quia in iudicio non damnabitur, qui templum non ornauerit auro & argento, sed qui in paupere Christum non aluerit. Hæc sunt igitur illorum argumenta, quæ etsi magnam

magnam vim habere videntur, nihil tamen aduerſus veritatem poterunt; nihil enim potentius veritate. Porrò ſolutiones horum argumentorum in hoc eodem capite, poſt explicatam & confirmatam ſententiam Eccleſiæ adferentur.

Sit igitur PRIMA propoſitio. *Opus bonum & pium ex genere ſuo eſt, ingentibus ſumptibus templa Dei ædificare aut ornare.* Probatur; PRIMO, ex Teſtamento veteri; nam Deus voluit tabernaculum ornatiſſimum eſſe, ita vt omnia ferè inſtrumenta ſanctuarij aurea eſſent, vſq; ad emunctoria Lampadum; cortinas autem tabernaculi, & veſtes Sacerdotis eſſe voluit precioſiſſimas, ex ſerico, byſſo, purpura, gemmis, &c. & ne deeſſent artifices, donauit ſapientiam & artem ad omnia illa facienda certis quibuſdam viris. Vide Exod. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 35. 36. 37. 38. & 39. Deinde Num. 7. ſinguli Principes obtulerunt in ornatum tabernaculi immenſa donaria auri & argenti. Dauid parauit in ſumptus templi tantum auri, argenti, & lapidum precioſorum, vt incredibile videatur. Lege 1. Paral. cap. vlt. & penult. & lib. 2. cap. 3. 4. & 5. At certè rationes, quæ fiunt contra ornatum templorum noſtrorum, ſi quid valerent, militarent etiam contra tabernaculum Moſis, & templum Salomonis. nam tunc etiam non deerant plurimi pauperes: tunc etiam parietes non ſentiebant ornatum ſuum: tunc etiam diſtrahere poterant mentes orantium; & tamen non propterea ceſſatum eſt à magnificentiſſima ædificatione templi, & tabernaculi.

SECVNDO, ex Teſtamento nouo; nam inprimis Marc. 12. Chriſtus laudauit viduam, quæ in gazophylacium templi miſit duo minuta, id eſt, omnem victum ſuum. ſi ergo vidua illa rectè fecit, in donaria Dei expendens omnem victum ſuum; quomodo argui poſſunt, qui donant ſaltem partem bonorum ſuorum, ad ornandam Dei domum? Item cap. 13. dicentibus Apoſtolis: *Magiſter aſpice quales lapides, & quales ſtructuræ.* Dominus occaſionem habuit optimam reprehendendi magnificentiam illam templi, vel ſaltem inſtruendi diſcipulos; dicendo, licuiſſe in Teſtamẽto veteri ornare templa, at in lege Euangelica non fore licitum. at Dominus nihil tale dixit. Item cap. 14. cùm Iudas ægrè ferret, quòd Magdalena in vnctionem capitis Domini tantos ſumptus faceret, ac diceret: *Vt quid perditio iſta vnguenti facta eſt? poterat*

enim

enim vnguentum istud venundari plus quàm trecentis denariis, & dari pauperibus. Dominus respondit: *Bonum opus operata est in me.* At si licuit prætermissis pauperibus tanto sumptu inungere caput Domini, cur non liceat etiam magno sumptu ædificare domum ipsi Domino?

TERTIO, probatur ex vaticinio Isaiæ; nam cap. 60. vbi fatentur præcipui expositores ad literam agi de Ecclesia Christiana in terris existente, sic legimus: *Domum maiestatis meæ glorificabo.* Et infrà: *Me enim insulæ exspectant, vt adducam filios tuos de longè: aurum eorum, & argentum eorum nomini Domini Dei tui.* Et infrà: *Aedificabunt filij peregrinorum muros tuos, & Reges eorum ministrabunt tibi.* Et infra: *Gloria Libani ad te veniet, abies, & buxus, & pinus, simul ad ornandum locum sanctificationis meæ, & locum pedum meorum glorificabo.* Quæ prophetia ad literam impleta est tempore Constantini, aliorumq; Principum, qui Ecclesias magnificentissimas exstruxerunt & ornarunt.

QVARTO, probatur ex Patribus. EVSEBIVS lib. 9. hist. cap. 10. *Ex quo aderat,* inquit, *cunctis velut diuino munere infusa lætitia, maximè videntibus ea loca, quæ paulò antè impiis tyrannorum machinis fuerant destructa, rediuiua constructione clariora, & celsiora consurgere, templaque excelsa pro humilibus conuenticulis eleuari.*

CYRILLVS catechesi 14. *Isti qui nunc sunt Reges,* inquit, *pietatis ergo argento induentes, & auro, sanctam hanc Ecclesiam resurrectionis, in qua nunc sumus, exstruxerunt, & argenteis monimentis splendidam effecerunt.*

ATHANASIVS in Apologia ad Constantium indicat, ab ipso Constantio exstructam Alexandriæ tam ingentem basilicam, vt ea sola capere posset populum, quem aliæ capere non poterant. neque reprehendit, sed laudat hanc eius magnificentiam.

Gregorius NAZIANZENVS orat. 1. in Iulianum, cùm dixisset à Gallo & Iuliano exstrui cœpisse maximis sumptibus basilicam sancto Martyri Mamæ, subiungit munus Galli Deo acceptissimum fuisse, vt quondam fuit sacrificium Abel.

Gregorius NYSSENVS oratione in Theodorum, dicit, templum S. Theodori magnificētissimum, & ornatissimum pictu-

picturis & sculpturis fuisse: & hoc ad gloriam sancti maximè pertinere, vbi apertè laudat vsum erigendi talia templa.

Ioannes CHRYSOSTOMVS homil. 66. ad populum Antiochen. *Seruorum,* inquit, *crucifixi sepulcra regiis aulis sunt clariora, non magnitudine & pulcritudine ædificiorum (nam & in hoc superant) sed quod multò maius est, conuenientium studio.* Idem homil. 51. in Matth. *Nec prohibeo,* inquit, *magnifica templa condere, &c.*

CYRILLVS initio libri de recta fide ad Reginas: *Valde sapienter,* inquit, *operam datis, vt quæ Christo probantur, & sentiatis, & faciatis: partim operibus, & irreprehensibili conspicua fide, & vestras, & Regum aulas virginitatis gloria decoratis: partim sumptuosissima Christo templa erigitis; concessum enim & hoc est cum aliis, ab ipso, vestris animabus.*

THEOPHYLACTVS in cap. 14. Marc. *Confundantur,* inquit, *hoc loco qui pauperes Christo præferunt.* Et infrà: *Audiant igitur quomodo Christus præferat sui curam pauperibus. Christi autem corpus propriè, quod in disco aureo, & sanguis, qui in poculo. qui igitur abstulerit discum preciosum, & cogit, vt corpus Christi in viliori ponatur, prætexens scilicet pauperes, sciat cuius partis sit.*

Iam ex Latinis. OPTATVS lib. 6. testatur, suo tempore habuisse Ecclesiam preciosa vasa Sacramentorum, quæ Donatistæ diripientes conflarunt & vendiderunt.

AMBROSIVS lib. 2. de officiis, cap. 21. *Et maximè Sacerdotis,* inquit, *hoc conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Domini resplendeat.*

HIERONYMVS in epistola ad Demetriadem, postquam dixerat: *Alij ædificent Ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis, &c.* subiungit: *Non reprehendo, non abnuo; sed tibi aliud propositum est, &c.* Et in caput 8. Zachariæ, refert in gloriam Ecclesiæ, & laudem Principum, quòd cùm aliquot Imperatores Ethnici Ecclesias euerterint, rursum alij basilicas exstruxerint, & exaltauerint summa fastigia, & laquearia, ac tecta auro decorarint, & parietes diuersi marmoris crustis vestierint.

AVGVSTINVS in Psal. 113. *Sed & nos,* inquit, *pleraque instrumenta & vasa ex auro & argento habemus, in vsum celebrandorum Sacramentorum, quæ ipso ministerio consecrata sancta dicuntur.*

PRY-

PRVDENTIVS in hymno de S.Laurentio inducit sic loquentem Tyrannum:

Hunc esse vestris orgiis
Moremque, & artem proditum est,
Hanc disciplinam fœderis,
Libent vt auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroq; nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.

PAVLINVS natali 3. S.Felicis:

Aurea nunc niueis ornantur limina velis, &c.

PROSPER libro de promission. & prædiction. part.3. cap. 38. dicit, templum amplissimum Deo vero consecratum suo tempore, cuius tanta erat magnitudo & excellentia, vt etiam plateam haberet, quæ ad ipsum ducebat, duorum millium passuum longitudinis totam precioso pauimento, & columnis ac muris ornatam.

QVINTO, probatur ex pietate eorum, qui Ecclesias ædificarunt. nam præcipui fuerunt quatuor; Constantinus, Iustinianus, Carolus Magnus, & Carolus IV. De CONSTANTINI templis, vide Damasum in vita Syluestri, & Eusebium lib.3. & 4. de vita Constantini. De templis à IVSTINIANO erectis, vide Procopium in libro de ædificiis Iustiniani. De templis CAROLI Magni, vide Abbatem Vrspergensem in Chronico. De templis CAROLI IV. vide Ioannem Cochlęum initio lib.1. historiæ Hussitarum. Constat autem Constantinum sanctum Imperatorem fuisse; nam in Calendario Græcorum eius nomen inter Sanctorum nomina habetur: & ab Ambrosio in oratione de obitu Theodosij, ab Epiphanio hęresi 70. quę est Audianorum, à Cyrillo, catechesi 14. & ab aliis Patribus passim sanctus ac beatus appellatur.

Similiter Carolus Magnus tanquam sanctus colitur, pręcipuè Parisiis, & Aquisgrani, & ab omnibus historicis mirificè laudatur. Iustinianus, excepta hæresi, in quam incidit in extrema ætate, laudatissimus Princeps fuit. Porrò Carolum IV. optimum & religiosissimum fuisse, patet ex iis, quæ adfert Cochlæus loco notato. Multas item ædificarunt & ornarunt Basilicas sanctissimi Pontifices, Iulius, Damasus, Leo, Symmachus, & alij, qui & ante mille annos floruerunt,

&

& verè ſancti ſcriptorum omnium conſenſu habiti ſunt. Non eſt autem credibile, ita pios Principes, tum Eccleſiaſticos, tum politicos, in eiuſmodi opera conſpirare potuiſſe, ſi ea Deo non placerent.

Probatur VLTIMO rationibus. PRIMA ratio ex magnitudine Dei; nam domus quò maiori Principi ædificatur, eò debet eſſe maior. Quis autem Deo maior? Quare Salomon lib.2.Paral.cap.2. *Domus, quam ædificare cupio,* inquit, *magna eſt: magnus eſt enim Deus noſter ſuper omnes Deos.*

SECVNDA ratio ex ipſo genere operis; nam exſtruere Deo ſplendidum templum, eſt ex genere ſuo actus duarum excellentium virtutum, religionis, & magnificentiæ. proinde bonus ex genere ſuo.

TERTIA ratio, quia non ſolùm eſt actus illarum virtutum, ſed etiam eſt exercitium & ſignum aliarum. Nam qui magnificum templum erigit, magnificum teſtimonium ędit fidei ſuæ, & caritatis erga Deum: necnon pietatis & gratitudinis. & quia pecuniæ ſummopere diligi ſolent, qui eas liberaliter ad honorem Dei expendit, indicat ſe verè diligere Deum ſuper omnia.

QVARTA ratio ab vtilitate; nam templum magnificè ornatum, multas habet vtilitates. PRIMVM enim attrahit homines faciliùs ad res pias, quę in templis geruntur. nec enim obſcura & ſordida loca libenter frequentantur. DEINDE conſeruat maieſtatem Sacramentorum, & reuerentiam, quę rebus diuinis debetur; nam quando videmus altare ſplendidum & ornatum, facilè erigimus mentem, & cogitamus magnum eſſe Deum, cui talia exhibentur: & è contrario facilè contemnitur, quod ſine apparatu proponitur. TERTIO iuuatur pietas & deuotio, maximè ſimplicium, quorum maximus eſt numerus.

Accedit etiam corporalis vtilitas, quòd magnifica templa diutius conſeruantur; & magno ſplendori ſunt ciuitati: multitudo quoq; aureorum, atq; argenteorum vaſorum, ſæpe fuit ſaluti toti Reipublicæ, dum in communi captiuitate, fame, aut peſte, Eccleſiæ theſaurus multis millibus miſerorum opem tulit, vt quaſi in id tempus diuinitus datus & ſeruatus videretur.

QVINTA ratio à contrario: qui Eccleſias vaſtauerunt, aut diripuerunt, ſemper ſacrilegi & perditi habiti ſunt, ſæpe

etiam diuinitus puniti, vt patet de Balthasare, Daniel.5. de Heliodoro, 2.Machab.3. de Antiocho, 2.Machab.9. Scribit etiam S.Ioannes Chrysostomus hom.4. in Matth. quo tempore Iulianus Apostata iussit diripi templorum ornamenta, & præcipuè sacra vasa, mox quæstorem regium per medium diruptum exspirasse, & Iuliani auunculum à vermibus corrosum interiisse. Scribunt quoq; Cedrenus & Zonaras, Leonem filium Constantini Copronymi, cùm abstulisset à templo insignem coronam, quam Mauritius Imperator donauerat ad ornatum templi, mox sensisse in capite suo ignitos carbunculos, & inde concepta febre ardentissima periisse.

SECVNDA propositio. *Ædificare, vel ornare templa, licet sit opus pium & bonum, potest tamen eiusmodi opus ex defectu circumstantiarum facilè vitiari.* Probatur; quatuor enim sunt circumstantiæ præcipuæ, ex quarum defectu malum erit ornare templa, nimirum tempus, locus, modus, & persona. Nam inprimis quando quis tenetur iuuare proximum, ac præsertim parentes, aut filios, & non potest simul prouidere proximo, & donare templo: tum non rectè facit, si neglectis parētibus, vel proximis, ædificet templa. Ait enim Dominus Oseæ 6. *Misericordiam volo, non sacrificium.* Et Marc.7. reprehenduntur Pharisæi, qui docebant filiosfamilias offerre templo donaria, cum detrimento parentum. Patet id etiam ex Paulo ad Romanos 3. qui docet, non esse facienda mala, vt veniant bona. Denique ex praxi Sanctorum, qui tempore magnę necessitatis pauperum conflarunt calices, & vendiderunt, vt patet ex Ambrosio lib.2. de officiis, cap.28. Si enim tempore necessitatis rectè pastores detrahunt Ecclesiæ ornamenta, certè multò rectiùs non dantur Ecclesiæ, quæ essent auferenda, si data fuissent.

Neque obstat factum viduæ, quæ tribuit in donaria Dei omnem victum suum; nam non tribuit victum patris, aut filiorum, sed suum; & suum non multorum dierum, sed vnius tantùm; neque enim duobus minutis poterat diu sustentari.

DEINDE quantum ad locum, certum est, non omnia loca æqualem ornatum requirere; nam in magnis vrbibus, ad quas multi confluunt, splendida templa esse debent; at in locis

locis deſertis, vbi ſoli Monachi verſantur, non videtur conuenire, vt tot ſumptus fiant in ædificiis templorum. Et hoc eſt, quod B. Bernardus præcipuè reprehendit in Apologia ad Gulielmum, quòd videlicet Monachi Cluniacenſes vellent habere oratoria ſua tam magna, & tam ornata, vt æquarent, vel ſuperarent ſplendorem Epiſcopalium Eccleſiarum. vbi etiam meritò reprehendit, quod in pauimento ſculperent, vel pingerent Sanctorum imagines; & cogerentur, qui in eorum Eccleſiis ſpuere neceſſe haberent, in faciem Angelorum, vel aliorum Sanctorum humi depictorum ſpuere.

Quantum ad modum, peccatur, cùm ornamenta templorum ſunt vana, ac potius curioſitati, quàm religioni deſeruientia. qualia erant in oratoriis Cluniacenſium, quæ B. BERNARDVS reprehendit in Apologia ad Gulielmum: *Quid facit*, inquit, *illa ridicula monſtroſitas? quid ibi immundæ ſimiæ? quid feri leones? quid monſtroſi centauri? quid ſemihomines? quid maculoſæ tygrides? quid milites pugnantes? quid venatores tubicinantes? Videas ſub vno capite multa corpora, & rurſus in vno corpore capita multa. Cernitur hinc in quadrupede cauda ſerpentis, illinc in piſce caput quadrupedis: ibi beſtia præfert equum, capram trahens retro dimidiam: hinc cornutum animal equum geſtat poſterius. Tam multa denique, tamq; mira diuerſarum formarum vbiq; varietas apparet, vt magis legere liceat in marmoribus, quàm in codicibus, totumq; diem occupare ſingula iſta mirando, quàm in lege Dei meditando.*

Quantum ad perſonam, peccatur, quando quis ſupra ſuum ſtatum & conditionem vult ornare templa. Nam ſi qui paupertatem profitentur, & victum ab aliis emendicant, vellent ędificare templum marmoreum, & auro, ac gemmis ornare, etiamſi fortè poſſent eleemoſynis, hinc inde conquiſitis, id facere, tamen non deceret eorum profeſſionem. magnificentia enim non eſt Monachorũ, ſed Principum. Quare hinc etiam meritò arguit S. Bernardus Cluniacenſes in illa Apologia, quòd cùm Monachi eſſent, tamen ſumptibus, ac magnificentia Reges æquare vellent.

Supereſt, vt ad argumenta initio propoſita reſpondeamus. Ad illud igitur, quod obiiciebatur ex Hieremia: *Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes; templum Domini, templum Domini*, reſpondeo, à Propheta eo loco argui Iudæos, qui confidentes in externo templo putabant apud ſe eſſe

Deum, & se diligi à Deo, nec esse ventura ea mala, quę prædicebantur à Prophetis, quia templum Dei apud se habebant, etiamsi ipsi interim malè viuendo essent templa Diaboli. Nihil autem efficit ista reprehensio aduersum ædificationem, ornatumq; templorum; nam etsi reprehenditur nimia fiducia in externo templorum cultu, præsertim cùm negligitur cultus animi: tamen non propterea non sunt ędificanda atq; exornanda templa ad honorem Dei & Sanctorum memoriam. Id ipsum respondendum est ad testimonium S. Hieronymi; ipse enim reprehendit eos, qui non curantes fieri templa Dei benè viuẽdo, putant sibi omnia tuta esse, si templum externum ædificent aut ornent.

Ad SECVNDVM, quod ex Hieronymi verbis sumptum est, vt commodè respondeatur, quædam antea prænotanda sunt. Obserua igitur PRIMO, propositum Hieronymo esse, vt reprehendat eos, qui maiorem curam habent templi materialis, quàm spiritualis, id est, qui ædificia mirabiliter ornant, & tamen non curant an ad sacra ministeria eligantur idonei, vel non idonei. Sic enim incipit Hieronymus eam reprehensionem ornatus templorum: *Multi*, inquit, *ædificant parietes, & columnas Ecclesiæ substruunt; marmora nitent; auro splendent laquearia; gemmis altare distinguitur: & ministrorum Christi nulla electio est.* Hæc ille. quæ verissima sunt, & fuerunt semper.

SECVNDO nota, ornatum tabernaculi & templi Iudæorum, aliquo modo typicum & cærimonialem fuisse; tabernaculum enim, & templum cum omni sua supellectile figuræ fuerunt Ecclesiæ Christianæ, vt patet ex Iacobi concione Actor. 15. vbi de Ecclesia exponuntur verba Amos cap. 9. *Post hæc reuertar, & reædificabo tabernaculum Dauid, quod decidit, & diruta eius reædificabo, & erigam illud.* Item ex Paulo 1. Cor. 10. *Omnia contingebant illis in figuram.* Denique idem patet ex illa accuratissima descriptione templi, quæ habetur Ezech. 40. & sequentibus; & ex eo, quod dictum est Moysi, vt faceret omnia accuratè ad exemplar, quod in monte viderat, Exod. 25. Quia ergo tabernaculum & templum figuræ erant, ideò necesse erat, vt essent talia, qualia fuerunt, nec poterant aliquid minus vel magis habere, quia alioqui non rectè repræsentassent. Vt etiam in Scriptura, si vna litera mutetur, non amplius significat id, quod antea significabat.

Et quoniam figuræ Testamenti veteris iam sunt completæ, & lex cærimonialis abrogata est: ideò qui nunc existimarent esse necessarium tale templum, quale fuit Iudæorum, superstitiosus esset, vt hoc tempore Iudæi verè superstitiosi sunt, dum existimant non licere sacrificare nisi in templo tali, quale fecerat Salomon. Et in hoc sensu reprehendit Hieronymus templorum ornamenta; nam etiamsi modò nulli sunt inter Christianos, qui reuera existiment templa necessariò requirere illum ornatum, vt existimabant Iudęi, tamen dum anteponunt curam fabricę materialis ipsi electioni ministrorum, & ædificio spirituali, videntur factis aliquo modo affines superstitioni Iudæorum. quod etiam notauit B. Bernardus in Apologia ad Gulielmum Abbatem: *Mihi*, inquit, *quodammodo repræsentant antiquum ritum Iudæorum.*

Nota TERTIO, tabernaculi & templi Iudæorum ornatum non solùm cærimonialem & typicum fuisse, sed etiam moralem; nam etiamsi nullius rei figura fuissent, tamen ratio ipsa naturalis dictasset, domum Dei ornatam esse debere: & hoc modo rectè trahimus ornatum tabernaculi, & templi Iudæorum, in exemplum nostrorum templorum. Neq; hoc vnquam reprehendit Hieronymus, immò disertè dicit in epistola ad Demetriadem: *Non abnuo, non reprehendo.*

Ad TERTIVM ex Ambrosio (quod Caluinus adfert in epistola præfixa institutioni) dico, in verbis Ambrosij multa esse contra aduersarios, nihil contra nos. Nam PRIMO Ambrosius dicit, aurea vasa Ecclesiæ non debere alienari, nisi in magna pauperum necessitate; Ecclesia igitur eo tempore vtebatur aureis vasis. SECVNDO dicit, si necesse sit alienare vasa Ecclesię, esse diligenter quęrendum, an non sint aliqua nondum initiata, & si talia inueniantur, non esse vllo modo attingenda vasa initiata; ergo tunc certo ritu vasa consecrabantur. TERTIO dicit, si necesse sit vendere vasa initiata, non debere vendi integra, sed prius conflari, & deinde per partes vendi. id quod fieri debere nos libenter admittimus. atqui hæc omnia pugnant aduersus hæreticos huius temporis, qui nec preciosa, nec certo ritu consecrata, & sancta, vasa Sacramentorum esse volunt.

Quod ergo Ambrosius ait (*aurum Sacramenta non quærunt*) non significat, Sacramenta nullo modo requirere aurum, sed non requirere ex necessitate, quamuis requirant ex

decentia, quando haberi poteſt. & quod ſubiungit *(nec auro placent, quæ auro non emuntur)* non ſignificat, in auro diſplicent, vel nullo modo placent magis in auro, quàm in alia materia; ſed non ideò principaliter placent, quia miniſtrantur in auro. Si enim in auro diſplicerent, vel non magis placerent, quàm in alia materia, Ambroſius non ſeruaſſet illa vaſa vſq; ad eam neceſſitatem, ſed nunquam illis vſus fuiſſet.

Ad QVARTVM, de Acatio, dico, verba illius Epiſcopi habere eundem ſenſum; nam cùm Eccleſia illa abundaret eiuſmodi vaſis aureis (vt ibidem ſcribit Socrates) & occurriſſet ſumma quædam neceſſitas redimendi captiuos, ille ſanctus Epiſcopus vendidit partem vaſorum, & redemit captiuos ad quinq; millia. illa autem eius verba *(Deus noſter non eget diſcis, neq; calicibus, quia non comedit, neq; bibit)* ſignificant, iſta vaſa nullam Deo vtilitatem adferre, ſed haberi in Eccleſia ad honorem Dei, & noſtram vtilitatem, & ideò quando occaſio ſe offert, qua poſſint eſſe vtiliora nobis, ſi vendantur, debent vendi, quia hoc etiam erit Deo gratius, & magis honorificum. Nam, vt Ambroſius ait, valde pulcrum, & honorificum Chriſto eſt, cùm dici poteſt, hos pauperes Chriſtus redemit; vel etiam calix Chriſti non ſolùm ſanguine, quem continet, captiuos redimit, ſed etiam precio valoris. calix enim redimit ab hoſte, quos ſanguis redemit à peccato.

Ad QVINTVM, ex Hilario, teſtimonium Hilarij non eſt ad propoſitum; non enim agit ille de ornatu templi, ſed eos reprehendit, qui in templo hæreticum Epiſcopum, id eſt, Auxentium audiebant, eò quòd exiſtimarent ibi tantùm eſſe veram Eccleſiam, & verum Epiſcopum, vbi erat templum Deo ſacrum: & non conſiderabant templa ſæpe ab hæreticis occupari, & veros Catholicos vel in cryptis, vel in deſertis ſæpe verſatos.

Ad SEXTVM, ex Lactantio; Lactantius probare volebat, ineptè à Gentilibus offerri munera idolis, id eſt, Diis non ſentientibus: *Fruſtrà*, inquit, *homines auro, ebore, gemmis, Deos excolunt & exornant, quaſi verò ex his rebus vllam poſſint capere voluptatem. quis vſus eſt precioſorum munerum nihil ſentientibus?* Hoc autem probat ex Perſio, qui verè ſapienter ſcribit, non debere aurea vaſa templis inferri, quaſi illis delectentur Dij lignei & marmorei, cùm nihil ſentiant; ſed potius oportere Diis viuentibus offerre, vt ipſe dicit:

Compo-

Compoſitum ius, faſque animi, ſanctoſque receſſus
Mentis, & incoctum generoſo pectus honeſto.

Itaq; non reprehenditur aurum templi, quando bonum vſum habet, id eſt, excitandi ad pietatem; ſed ſolùm reprehenditur, quando ſic offertur Deo, quaſi is corporeus ſit, & rebus eiuſmodi corporaliter delectetur.

Ad SEPTIMVM, ex Bernardo, dico, Bernardum non reprehendere ſimpliciter ornatum templi, ſed ornatum, quem templis ſuis Monachi Cluniacenſes adhibebant. Nam vt ex Apologia illa colligitur, reprehendit S. Bernardus PRIMO, quòd Monachi, profeſſione pauperes, erigerent oratoria in immenſam altitudinẽ, quòd eorum profeſſioni non conueniebat. SECVNDO, quòd dum templa ſua ita ornarent, faterentur ſe eſſe carnales & infirmos. ornatus enim templorum illis Eccleſiis potiſſimùm conuenit, ad quas populus confluere ſolet, quia ſimplices homines egent eiuſmodi rebus. Vnde ibidem ait: *Et quidem alia cauſſa eſt Epiſcoporum, alia Monachorum. Scimus namq; quòd illi ſapientibus & inſipientibus debitores cùm ſint, carnalis populi deuotionem, quia ſpiritualibus non poſſunt, corporalibus excitant ornamentis.* TERTIO reprehẽdit, quòd quæſtus cauſſa ornarent templa, nimirum vt plures confluerent ad offerendum. QVARTO, quòd cum iniuria Sanctorum humi ſculperent imagines. QVINTO, quòd bona, quæ acceperant diſtribuenda pauperibus, inſumerent in illa ornamenta, quando pauperes valde indigebant. SEXTO, quòd ornamenta vana adhiberent templis, quæ ſolam curioſitatem paſcere, non autem pietatem excitare valerent. Porrò hæc omnia meritò reprehenduntur.

Ad OCTAVVM ex Chryſoſtomo, dico, eum non negare, licitum eſſe templa magnificè exſtruere, & ornare: ſed ſolùm anteponere huic ornatui curam pauperum. cuius oppoſitum docet Theophylactus Chryſoſtomi diſcipulus in caput 14. Marc. ſed poſſunt facilè conciliari. ſciendum igitur, abſolutè melius eſſe honorare Deum in ſeipſo, quàm in pauperibus; nam caritas Dei ſemper anteponi debet caritati proximi. veruntamen quia Deus nulla re indiget, & quę illi offerimus, vult nobis vtilia eſſe, non ſibi: ideò tunc Deus magis honoratur, & fit illi res gratior, quando quod illi offerimus, eſt hominibus vtilius. Hinc igitur quando alicubi templa ſatis benè ſe habent, pauperes autem notabiliter patiuntur

egeſtatem : tunc melius eſt dare pauperibus eleemoſynam, quam templo addere ornamenta; & in hoc caſu loquitur Chryſoſtomus. videbat enim homines pronos admodum ad offerenda Eccleſiæ donaria, & negligentes in cura pauperum. in quo ſenſu etiam videtur dixiſſe Oſeas, cap. 6. *Miſericordiam volo, non ſacrificium*, id eſt, malo miſericordiã, quàm ſacrificium.

At è contrario, ſi alicubi pauperes mediocriter tractentur, ſed templa ſint inculta, & deſerta, & propterea decreſcat pietas, & deuotio: tunc melius eſt ornare templa, quia id eſt vtilius etiam proximo, cuius pietas, & deuotio iuuatur illo ornatu: & in hoc caſu loquitur Theophylactus. quando autem eſſet æqualis indigentia & templorum, & pauperum, modò non ſit extrema, videretur melius dare templo, quàm pauperi, quia pluris facienda eſt indigentia ſpiritualis, quàm temporalis; & quia ornatus templi eſt bonum durabilius, & communius, quàm ſit eleemoſyna data pauperibus: & quia magis immediatè datur Deo.

Ad PRIMAM rationem dico tria. PRIMO, Chriſtum fuiſſe pauperem, nec requiſiuiſſe propter ſe vllam pompam, vel delicias in hoc mundo: tamen non recuſaſſe interdum ſumptuoſa obſequia, quibus videbat ali & augeri piorum deuotionem, vt patet de ingreſſu eius in Hieruſalem ſuper aſinum; in quo libenter admiſit, vt multi ſternerent veſtes ſuas in via, quæ pedibus iumenti illius conculcabantur, & fortè etiam lacerabantur, Matth. 21. patet etiam de vnguento precioſiſſimo, quo caput ſuum, & pedes inungi paſſus eſt, Matt. 26. & Ioan. 12.

SECVNDO dico, quòd Chriſtus fuerit pauper, & ſtabulum, ac pãnos, & viles cibos amauerit, ideò factum eſſe, quia iſta congruebant tempori mortalitatis eius. Venerat enim vt pateretur, & per labores, ac dolores mundum redimeret: At nunc poſt mortem, & reſurrectionem, cùm glorioſus regnat in cœlo, conuenit illi domus magnifica, & ſplendidiſſima.

Adde TERTIO, templa dicari Chriſto præcipuè ratione diuinitatis; qua ratione ſemper fuit diues Rex regum, & Dominus dominantiũ. Itaq; rectiſſimè exſtruuntur illa templa magnifica, qualia Deo conueniunt, licet ipſe idem in forma ſerui humilitatem & paupertaté verbo & exemplo docuerit.

Ad

Ad Secvndam dico, non eſſe ocioſa ornamenta, quia ſunt ſigna reuerentiæ, & pietatis noſtræ erga Deum, & excitant in animis hominum deuotionem. Vnde interroganti Perſio:

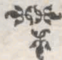
Dicite Pontifices, in Sancto quid facit aurum?

Reſpondendum eſt, multa bona facit, quæ iam enumerauimus.

Ad Tertiam dico, ornamenta illa non fieri, vt diſtrahant, ſed vt excitent deuotionem. quòd ſi aliqui diſtrahuntur, eſt vitium illorum, qui abutuntur rebus bonis: niſi fortè ornamenta ſint omnino vana, & inepta, quæ & nos reprehendimus.

Ad Qvartam de pauperibus alendis iam reſponſum eſt. Adde, quod ſi propter ordinarios pauperes non liceret extruere, vel ornare templa, multò minus liceret ornare palatia, inſtruere conuiuia, habere apparatum vllum equorum, famulorum, curruum, &c. quod ſi iſta licita ſunt ad tuendam dignitatem magnarum perſonarum, non obſtante pauperum multitudine, cur non liceat etiam ad conſeruandam rerum ſacrarum maieſtatem templa exornare, non obſtante pauperum multitudine?

Ad Qvintam dico, Matth. 25. numerari opera minora, vt inde colligamus, quid de maioribus ſentiendum ſit. dicitur enim: *Ite in ignem æternum, quia eſuriui, & non dediſtis mihi manducare:* & non dicitur, ite in ignem æternum, quia rapuiſtis aliena, ſed hoc à maiori deducitur ex illo. ita etiam non dicitur, ite in ignem æternum, quia non ædificaſtis templum, ſed deducitur hoc à maiori. Si enim damnabitur qui non fecit eleemoſynam, quando eam facere tenebatur; multò magis damnabitur qui non ædificauit, vel non reparauit, aut non ornauit templum, quando id facere tenebatur. qui autem teneantur, & qui non, alia quæſtio eſt, atque ad rem noſtram nihil facit.

CAPVT SEPTIMVM.

De benedictionibus aquæ, salis, cinerum, cerei, &c.

PRIMI, qui eiusmodi benedictiones irridere cœperunt, VValdenses sunt, vt patet ex fragmento operis Reynerij, quod exstat in fine libri Claudij Coussord contra VValdenses. Exorti sunt VValdenses, eodem Reynerio teste anno Domini M. C. XL. post eos Flagellantes exorti sunt circa annum Domini M.CCC. L. teste Bernardo Lutzemburgensi in suo Catalogo, qui quòd omnem pietatem cōstituerent in Baptismo sanguinis per flagellationem spontè effusi, simul asserebant finem iam accepisse Sacramenta Baptismi, Confirmationis, Pœnitentiæ, & cetera omnia, & cum eis omnes benedictones aquæ, cinerum, salis, &c. Vnde etiam instrumentum, quo aspergimus aquam lustralem, vocabant clauam mortis; ipsas verò guttas aspersæ aquæ scintillas infernales dicebant. Post eos VViclefistæ (teste Thoma VValdensi, tomo 3. titulo vlt. cap. 68.) asserebant benedictiones aquæ, salis, vini, panis, olei, cereorum, & similium, esse veram practicam necromantiæ. Idem de hæreticis in Boëmia grassantibus scribit Æneas Syluius libro de origine Boëmorum, cap. 35.

Martinus Lutherus in libro de visione Danielis contra Ambrosium Catharinum, damnat etiam has omnes benedictiones. Magdeburgenses Cent. 2. cap. 6. col. 121. dicunt, aquæ consecrationem tribui à Catholicis Alexandro Papæ & Martyri tanquam inuentori: sed rectiùs posse tribui alicui Gentilium Pontifici, cùm Ethnicus sit ritus, aquæ lustralis aspersio.

Caluinus lib. 4. cap. 10. §. 20. Instit. tria dicit contra aquam benedictam. PRIMO, Catholicos pugnare secum, dum dicunt, aquæ benedictionem esse Apostolicam traditionem; & tamen referunt eius institutionem in Alexandrum Papam auctorem, qui fuit VI. à Petro. SECVNDO dicit, institutionem hanc esse recentiorem multò, quàm vt Apostolis vel Alexando tribui possit. Nam Augustinus epist. 119. ca. 18. dicit, Christianos omisisse cærimoniam lauandi pedes in die cœnæ Domini, ne videretur ea lotio ad Sacramentum Baptismi per-

pertinere. Quare manifestum est, nullam eo tempore fuisse in Ecclesia lotionẽ religiosam, excepto Baptismo. TERTIO dicit, aquæ lustralis institutionẽ nullo modo à spiritu Apostolico proficisci potuisse, quandoquidẽ nihil est aliud, quam quædam Baptismi profanatio, & quasi repetitio.

Brentius in sua Confessione, cap. vlt. reprehendit easdem cærimonias, quia non debent adumbrari mysteria fidei, ipso Euangelio iam toto orbe coruscante.

Denique Tilemanus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Papistarum, loco 27. ponit inter errores, aquam lustralem valere ad delenda venialia, & ad fugandos Dæmones, & morbos. & probat primùm ex illo 1. Ioan. 2. *Sanguis Christi emundat nos ab omni delicto*; ergo etiam à veniali. Secundò probat, quia nusquam scriptum est, vt aqua consecretur ad fugandos Dæmones. Item quia scriptum est Exod. 20. *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Et Deuteron. 18. *Non sit maleficus, nec incantator inter vos.* Est autem manifesta magia, præter Dei verbum vti creaturis ad fugandos Dęmones. Hæc illi.

His non obstantibus sit PRIMA propositio: *Rectè benedicuntur aqua, oleũ, panis, cerei, cineres, rami, & similia.* Probatur PRIMO ex Scripturis, quæ continent exemplum & documentum. Exemplum est Domini Matth. 14. & Lucæ 9. qui panes multiplicaturus aspexit in cœlum, & benedixit eos: & ea benedictione multiplicauit. Certè quod Dominus fecit, argui non potest. Documentum est Pauli, qui dicit 1. Tim. 4. *Omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationem.* In quem locum Chrysostomus & Theophylactus scribunt, Apostolum loqui ex hypothesi, id est, omnis quidem creatura bona & munda est, tamẽ etiamsi esset immunda, facilè posses eam sanctificare adhibito signo crucis & oratione. si ergo etiam res immundæ sanctificantur per crucis signum & orationem, quantò magis res alioqui bonæ fient meliores & sanctiores per signum crucis & orationem?

SECVNDO probatur ex traditione veterum. Ac primùm de aqua, quòd solet benedici ab ipso tempore Apostolorum, sunt innumerabilia testimonia. Clemens lib. 8. Apost. con-

conſtitut. capite 35. ponit ordinem conſecrationis aquæ. Dionyſius de Eccleſiaſt. hierarchia, cap. de Baptiſmo, dicit, aquam ſacris inuocationibus conſecrari. Alexander I. epiſt. 1. ſimiliter præcipit aquam benedici. Cyrillus catech. 3. dicit: *Sicut mundi cibi fiunt immundi inuocatione Diaboli, ita aquam ſimplicem fieri ſanctam inuocatione Dei.* Cyprianus lib. 1. epiſt. 12. *Oportet*, inquit, *mundari & ſanctificari prius aquas à Sacerdote, &c.* Ambroſius lib. 4. de Sacramentis, cap. 5. docet, aquam debere conſecrari. & lib. de his qui myſteriis initiantur, cap. 3. dicit, aquam niſi crucis ſigno prius ſacretur, nullum habere vſum in Eccleſia. Baſilius libro de Spiritu ſancto, cap. 27. Apoſtolicam traditionem eſſe dicit, aquæ conſecrationem. Epiphanius hæreſ. 30. & Theodoretus lib. 5. cap. 21. hiſt. aquæ benedictæ meminerunt. Auguſtinus homil. 27. ex lib. 50. homiliarum. & ſerm. 19. de Sanctis, & lib. 6. in Iulianum, ca. 8. dicit, aquam ſigno crucis in Eccleſia conſecrari. Adde Conciliũ Nannetenſe, can. 4. vbi iubetur Preſbyter cùm ægrotos viſitat, primò aſpergere aqua ſancta ægrotum, & ipſum cubiculum.

Nec Caluini obiectiones aliquid valent. Ad PRIMAM dico, aquæ luſtralis inſtitutionem non tribui Alexandro, ſed Apoſtolis. Alexandro autem tribui præceptum, vt hæc cærimonia frequentetur.

Ad SECVNDAM dico, Auguſtinum non damnare cærimoniam lauandorum pedum, ſed ſolùm recenſere varias opiniones: nec dicit Auguſtinus vllos fuiſſe, quibus ſimpliciter diſpliceret cærimonia lotionis pedum: ſed ſolùm fuiſſe aliquos quibus diſpliceret lauari pedes Catechumenis in die cœnæ Domini, ne videretur illa lotio ad Baptiſmum neceſſaria. Vnde ibidem dicit, multis placuiſſe differendam lotionem in octauum diem Paſchæ; & Ambroſius libro 3. de Sacramentis, cap. 1. defendit cærimoniam lotionis pedum.

Ad TERTIAM dico, per aquam benedictam non repeti Baptiſmum. Differt enim Baptiſmus ab aſperſione aquę ſanctæ, forma, miniſtro, intentione, & effectu, vt patet. Quanquam non negarim, per aquam benedictam refricari memoriam Baptiſmi, & admoneri Chriſtianos vt cogitent, ſe aliquando per aquam purgatos fuiſſe, & pactũ cum Deo contra Diabolum iniiſſe.

De

De benedictione olei habemus teſtimonia Clementis, Dionyſij, & Baſilij, vbi ſuprà, & Auguſtini tractat. 118. in Ioannem. De benedictione panis extra Euchariſtiam, habemus teſtimonium Auguſtini lib. 2. de peccat. merit. cap. 26. & Paulini in epiſt. ad Alipium & Romanianum, quæ ſunt 35. & 36. inter epiſtolas Auguſtini.

De benedictione cerei Paſchalis, habemus teſtimonium Strabonis, cap. 30. & Concilij IV. Toletani canon. 8. & Papæ Zozimi, vt ex Pontificali patet. DE benedictione palmarum & cinerum, habemus teſtimonium B. Maximi, cuius exſtant homiliæ inſcriptæ in die cinerum, & in Dominica Palmarum.

SECVNDA propoſitio. *Rectè ad effectus ſupernaturales efficiendos & ſignificandos vtimur aqua, oleo, aliiſq; rebus benedictione conſecratis.*

NOTA, benedici illa omnia, quæ diximus, in Eccleſia propter tres fines. PRIMO, ad ſignificandos ſpirituales effectus. Nam cineris aſperſio ſignificat pœnitentiam; palmæ, victoriam; cerei Paſchales, gloriam reſurrectionis. Neque obſtat ratio Brentij de adumbratione. nam iſtæ ſignificationes non ſunt propriæ adumbrationes futurorum, ſed repræſentationes externæ rerum præſentium inuiſibilium, & ſpiritualium, vel etiam rerum præteritarum. quæ vtiliſſimę ſunt ad affectum excitandum. Alioqui etiam tollemus Baptiſmum, qui ſecundum Apoſtolum, in epiſtola ad Romanos, cap. 6. continet repræſentationem mortis, & reſurrectionis Chriſti, & noſtræ etiam per Chriſtum. Vnde etiam Auguſtinus epiſt. 119. dicit, Chriſtianos diebus Dominicis, & à Paſcha vſq; ad Pentecoſten, ſtando orare ſolitos, ad ſignificandam ea cærimonia Chriſti reſurrectionem.

SECVNDO, ad delectionem venialium peccatorum. de qua re vide S. Thomam 3. part. quæſt. 87. artic. 3. & Dominicum à Soto in 4. ſent. diſt. 15. quæſt. 2. & Gratianum can. Aquam, diſt. 3. de conſecr. Neque argumentum Heshuſij concludit: nam ſanguis Chriſti emundat ab omni peccato, ſed ſi aliquo modo nobis applicetur. Et quemadmodum applicatur per Baptiſmum & Pœnitentiæ Sacramentum, ad delenda omnia peccata: ita etiam applicatur per Sacramentalia & orationem Dominicam, ad delenda venialia in eo, qui eſt in gratia.

TERTIO,

TERTIO, ad fugandos Dæmones, & curandos morbos, vt ex precibus patet, quibus consecrantur. Verum est tamen, quòd non operantur infallibiliter, sicut operantur Sacramenta; & ratio est, tum quia vim habent eiusmodi res non ex pacto Dei expresso, quomodo Sacramenta, sed ex precibus Ecclesiæ, & deuotione vtentium: tum etiam, quia aliquando non expedit nobis vt liberemur vel à morbo, vel à Dæmonis vexatione.

Probatur nunc propositio, quoad istum tertium effectum, exemplis Scripturæ & Sanctorum. Nam Numer. 5. aquæ, super quas maledictiones à Sacerdote pronunciatæ fuerant, si ab adultera epotæ fuissent, mox ventrem eius inflari, & femur putrescere faciebant; nec tamen ista necromantia dici poterat. Numer. 19. aqua cineribus mixta dicebatur aqua expiationis; eaque mundabantur Iudæi non quidem à peccatis, sed à legalibus sordibus, vt Apostolus dicit Hebr. 9. Nec dicere possumus eam fuisse incantationem. Similiter 4. Regum 2. Elisæus ad sanandas aquas miraculo adhibuit salem. Et libro 4. Reg. cap. 5. ad curandam lepram Naaman Syri adhibuit aquam Iordanis. Marc. 4. vngebant Apostoli ægros oleo, & curabantur. Hæc exempla satis ostendunt, non esse necromantiam, adhibere aquam, vel oleum, ad effectus supernaturales tanquam signa diuinæ virtutis.

SECVNDO, probatur exemplis Patrum. nam apud Epiphanium hæres. 30. Ioseph aqua benedicta soluit incantationes. Similiter fecit Marcellus Apameensis apud Theodoretum libro 5. capite 21. Item Macharius apud Palladium, cap. 19. Porrò Hilarion apud Hieronymum pane vel oleo benedicto plurimos curauit. Sicut etiam sanctus Bernardus, vt in vita eius scribitur lib. 3. cap. 5. Gregorius lib. 1. Dialog. cap. 10. scribit, sanctum Fortunatum curasse quendam, qui cadens ex equo, femur confregerat, solius aquæ benedictæ aspersione. Beda lib. 5. hist. cap. 4. scribit, nobilissimam fœminam grauissimè laborantem aqua benedicta mox ita conualuisse, vt ministraret mensæ. Quemadmodum aliquando fecerat socrus Petri. Bernardus in vita Malachiæ scribit, à Malachia, per aquam benedictam, hominem phreneticum esse curatum.

Ad hæc & similia ita respondet Heshusius: *Mendacia,* inquit,

quit, *quæ finguntur de miraculis factis per aquam lustralem, retundenda sunt præcepto; Non dices falsum testimonium. Quòd si contendant vera esse, nota est Christi admonitio, Pseudoprophetæ edent miracula & prodigia, vt inducantur in errorem, si fieri potest, etiam electi.* Sed facile est iudicare, mendacia necne dici possint, quæ testimonium habent ab Epiphanio, Theodoreto, Palladio, Hieronymo, Gregorio, Bernardo: & num sint Pseudoprophetæ sanctissimi illi viri, Iosephus, Marcellus, Macharius, Hilarion, Fortunatus, Malachias, qui Christi nomine aut Diaboli artes dissoluerunt, aut morbos grauissimos curauerunt. Videat potius Heshusius, ne sit ipse temerarius, & blasphemus, & in spiritum Domini peccatum admittat. Quid enim temerarium magis, quàm tot sanctos Patres mendacij reprehendere, sine teste, sine ratione vlla? quæ est autem blasphemia in Spiritum sanctum, si hæc non est, opera diuina, Christi inuocatione, à sanctissimis viris perfecta, inter signa mendacia Pseudoprophetarum referre?

Ad rationes autem Tilemani facile est respondere. Ad illam: *Non est scriptum, vt aqua sanctificetur, ad pellendos Dæmones*, respondeo, falsum est; nam scriptum est, omnem creaturam posse sanctificari per verbum Dei, & orationem. Et rursus scriptum est: *Petite, & accipietis.* Ecclesia igitur Christum, & Paulum sequens verbo Dei, & oratione sanctificat aquam, & petit, vt valeat contra Dæmones, & morbos, & Deus miraculis testatur se audire eiusmodi preces. Præterea etiam si scriptum non esset, quid tum? Vbinám scriptum erat, vt aquę sanarentur sale, & lepra curaretur aqua Iordanis? & tamen vtrumque fecit Helisæus.

Ad SECVNDAM: *Non assumes nomen Dei tui in vanum; & non erit inter vos magus*, respondeo, assumere nomen Dei in vanum propriè nihil esse aliud, quàm peierare, vt rectè explicat Concilium Toletanum VIII. cap. 2. Malefici autem, & incantatores sunt, qui Diaboli potestate aliquid mirum operantur. At qui aquam benedicunt, nec peierant, nec Diabolum inuocant, sed solùm religiosè Deum precantur. Tota enim virtus aquæ lustralis nititur verbo Dei, & oratione, vt ex Apostolo demonstrauimus.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

De peregrinationibus.

DISSERVIMVS de templis; nunc de peregrinationibus ad templa, aliaque sacra loca, paucis disserendũ est. Error fuit Claudij Taurinensis, apud Ionam lib.3. de cultu imaginum, inanes esse peregrinationes ad loca Sanctorũ. Eundem sequuti sunt Petrobrusiani, teste auctore vitæ S. Bernardi lib.3. cap.5. VViclefistæ autem, teste Thoma VValdensi tomo 3. tit.15. idololatriæ damnabant eos, qui ad loca sancta peregrinabantur.

IOANNES CALVINVS lib. 4. Instit. cap.13. §.7. peregrinationes votiuas ad loca Sanctorum non solùm inanes, sed etiam plenas manifesta impietate esse dicit. Non tamen aliter probat, quàm communi suo axiomate, quòd omnis voluntarius cultus Deo displiceat.

MAGDEBVRGENSES Centuria 4. cap. 6. col. 458. tempore Constantini cœpisse volunt abusum peregrinationum ad loca Sanctorum, sed non diu postea refutatum fuisse longa oratione à Gregorio Nysseno. Quam orationem totam recitant eadem Cent.4. cap.10. col.936. & sequentibus.

Ex qua oratione sumuntur hæc argumenta. PRIMVM Christus Matth.5. inter ea, quę homines beatos faciunt, non posuit peregrinationes. SECVNDVM, multa sunt pericula spiritualia in itineribus, ac præsertim mulieribus, vt notum est. TERTIVM, nihil inuenire possumus Hierosolymis, quod in nostra regione non habeamus; nam Deus non magis est ibi, quàm alibi. vt patet ex eo, quod homines regionis illius non sunt meliores ceteris, sed fortè peiores. Porrò res Dei, id est, templa, & altaria vbique inueniri possunt. Poterant addere Hieronymi epistolam ad Paulinum de institutione Monachi, in qua multis argumentis probat, non expedire peregrinationem ad loca sancta suscipere; & adducit exempla S. Antonij, & aliorum Monachorum, qui licet in vicinia Sanctorum locorum habitarent, tamen nunquam ad illa venerunt.

Sed nihil horum nos mouere debet. sunt enim peregrinationes ad loca sancta piæ, & religiosæ, vt Concilium Tridenti-

dentinum ſeſſ.25.rectiſſimè docet. Id probatur PRIMVM Scripturæ teſtimonio Deuter. 16. Deus inſtituit, vt omnes filij Iſraël ter in anno ad tabernaculum vel templum Domini peregrinarentur. quod præceptum ſtudioſè ſeruabat Helcana, & Anna vxor eius lib.1.Reg.cap.1.necnon Chriſtus ipſe cum matre ſua, & ſancto Ioſepho Luc. 2. Ioan.12. etiam Gentiles veniebant adorare in Hieruſalem propria regione relicta.Act.8. Eunuchus Æthiops ex longinqua regione veniebat adorare in Hieruſalem. Actor. 20. Paulus ipſe feſtinabat in itinere, vt in Hieruſalem faceret Pentecoſten. quem locũ adducit Hieronymus in epiſt.17.ad Marcellam,vt oſtendat bonum eſſe ad loca ſancta peregrinari. Hæc igitur exempla ex Scripturis petita,quæ nullo modo reprehendi poſſunt,ſatis indicant,nõ eſſe inanem peregrinationem.

SECVNDO probatur ex Patribus. EVSEBIVS lib. 6. hiſt. cap.9. *Alexander,*inquit,*Hieroſolymam adorandi, & locorum Sanctorum videndi cauſſa properauit.* Idem refert Hieronymus libro de viris illuſtribus in Alexandro. Porrò iſte Alexander floruit centum annis ante tempora Conſtantini, & Martyr fuit ſanctiſſimus,quem etiam mirificè laudãt Magdeburgenſes Centuria 3.cap.10.in principio. Ex quo apparet mendacium eſſe Magdeburgenſium, quòd cœperint peregrinationes ad loca ſancta tempore Conſtantini. S.Nicolaus quoque adoleſcens ante Conſtantini imperium voti cauſſa peregrinatus eſt in Hieruſalem, auctore Simeone Metaphraſte. Idem Euſebius lib.3.de vita Conſtantini,&Ambroſius oratione de obitu Theodoſij laudant Helenam , quod religionis cauſſa Hieroſolymam iuerit.

GAVDENTIVS Epiſcopus Brixianus in ſermone de dedicatione templi ſcribit,ſe peregrinatum in Hieruſalem, & in itinere, cùm trãſiret per Cæſaream Cappadociæ accepiſſe dono à duabus ſanctis mulieribus, neptibus Magni Baſilij, reliquias XL. Martyrum.

IOANNES CHRYSOSTOMVS hom.66.ad populum Antiochenum,circa finem,comparans ſepulcra Martyrum cum ſepulcris Regum: *Itaq;,*inquit,*quo regias quidẽ aulas videat, nullus vnquam peregrinatus fuerit: multi verò Reges plerunque huius ſpectaculi gratia peregrinati ſunt. futuri namque*

indicij vestigia, & signa Sanctorum ædes exhibent, vbi dæmones flagellantur, corriguntur homines, & liberantur.

HIERONYMVS epist. 17. ad Marcellam: *Longum est*, inquit, *nunc ab ascensu Domini vsq; ad præsentem diem per singulas ætates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Ecclesiastica virorum venerint Hierosolymā, putantes minus se religionis, minus habere scientiæ, nec summam, vt dicitur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, de quibus primum Euangelium de patibulo coruscauerat.* Item in epist. 27. de obitu Paulæ: *Cuius*, inquit, *Gentis homines ad loca sancta non veniunt?* In epist. 46. ad Rusticum, qui vouerat peregrinari ad loca sancta Palæstinæ: *Redde*, inquit, *quod præsente Domino spopondisti. incerta est vita mortalium, ne antè rapiaris, quàm tuam impleas spōsionem.* Denique epist. 154. ad Desiderium, hortatur illum, vt veniat ad loca sancta, & inter alia dicit: *Certè adorasse vbi steterunt pedes Domini, pars fidei est.*

SVLPITIVS lib. 2. sacræ historiæ describens acta Helenæ dicit, illud esse mirandum Hierosolymis, quod in loco, vnde Dominus cœlum ascendit, adhuc seruentur pedum eius vestigia, & cùm ad eum locum vndiq; fideles confluant, & rapiant aliquid calcati pulueris, damnum tamen arena non sentiat.

PAVLINVS epist. 11. ad Seuerum: *Non aliter*, inquit, *affectus homines ad Hierosolymā rapit, nisi vt loca, in quibus corporaliter præsens fuit Christus, videant, atq; cōtingant.* Et natali 3. S. Felicis, scribit turbas innumerabiles ex remotissimis locis peregrinari solitas ad corpus S. Felicis.

PRVDENTIVS in hymno de SS. Hemiterio, & Chelidonio:

Exteri necnon & orbis
Huc colonus aduenit.
Fama nam terras in omnes
Præcucurrit proditrix
Hîc patronos esse mundi,
Quos precantes ambiant.

AVGVSTINVS epist. 137. ad Clerum, & populum Hipponensem: *Elegi*, inquit, *aliquid medium, vt certo placito se ambo cōstringerent, ad locum sanctum se peregrinaturos.*

CASSIANVS lib. 4. de institutis renunciantium, cap. 31. memi-

meminit Monachorum, qui orationis caussa ad loca sancta pergebant: *Quidam*, inquit, *fratrum ad loca sancta de Aegypti partibus orationis caussa conuenerant.*

SOCRATES lib. 7. capite penultimo scribit, Eudociam Theodosij iunioris vxorem ex voto Hierosolymæ peregrinationem suscepisse. S. Alexium peregrinatũ ad nobiliores Ecclesias mundi, scribit Simeon Metaphrastes in eius vita.

BEDA lib. 5. historiæ, cap. 7. scribit Regem Ceeduallam peregrinationem ad limina Apostolorum suscepisse, cupientem ibi Baptismũ suscipere, & mox à Baptismo ex hac vita migrare. Quorum vtrumq; impetrauit; nam in Sabbatho S. à Papa Sergio baptizatus, in ipsa hebdomada Paschæ, in albis positus, leui morbo correptus migrauit ad Dominum. Item cap. 20. scribit, Regem Cœnredum relicto regno peregrinationem ad Apostolorum limina suscepisse, & apud eadem limina in ieiuniis & precibus vsque ad vitæ finem permansisse.

NICOLAVS I. in epistola ad Michaëlem scribit, multa millia hominum ex omnibus terræ finibus confluere solita ad limina Apostolorum religionis caussa.

PALLADIVS in historia Lausiaca, cap. 113. scribit, Philoromum Presbyterum bis voti caussa peregrinatum Hierosolymam, & item ex voto peregrinatum Romam ad limina Apostolorum, & Alexandriam ad reliquias S. Marci. idem cap. 118. scribit, Melaniam Hierosolymæ occupatam in suscipiendis peregrinis ex toto orbe venientibus.

His adde Concilium CABILONENSE sub Carolo Magno celebratum, quod can. 45. docet eorum deuotionem omnibus probari debere, qui pœnitentiæ caussa ad limina Apostolorũ, vel alia sancta loca peregrinantur.

Probatur VLTIMO ratione, sumpta ex vtilitate peregrinationum; nam tria bona adferunt. PRIMO cedunt in honorem Dei & Sanctorum nõ mediocrem. Est enim manifestum signum, Deum, & Sanctos à nobis magnifieri, cùm laborem, & pericula itinerum sponte suscipimus, vt Sanctorum reliquias inuisamus. SECVNDO, est opus pœnitentiæ, & satisfactionum, quia laboriosum, & pœnale. TERTIO, auget deuotionem; nam præsentia loci Sancti vix dici potest, quantum incutiat horrorem, quantam excitet reuerentiam. & licet vbique sint aliqua sancta loca, tamen sæpe alibi sunt loca san-

ſanctiora, ad quæ vtile eſt peregrinari, vel ſi non ſint ſanctiora, ſunt tamen alia ab his, quæ in noſtra patria inueniuntur, & ipſa nouitas iuuat ad excitandam deuotionem. ſæpe etiam peculiari amore ferimur erga Sancti alicuius memoriã, quæ procul abeſt à nobis, & eò accedere non parùm iuuat, licet habeamus domi memorias celebriores.

Ex his ad argumentum Caluini dico, cultum voluntarium dici eum, qui ſine ratione ſuſcipitur, vt ſi quis voueat ſe non iturum ad menſam, niſi bis lauerit manus. At cultus qui exhibetur Deo per actus virtutum, non dicitur voluntarius, licet non ſit præceptus, vt patet Num. 30. vbi Dominus iubet impleri vota rerum non præceptarum.

Ad Magdeburgenſes dico duo. PRIMO, fortè nõ eſſe Nyſſeni illam orationem; nam nec habetur in operibus eius, nec ſcitur quis illam verterit in ſermonem Latinum, & fortè etiã Græcè non inuenitur.

SECVNDO dico, in ea oratione non reprehendi abſolutè peregrinationem in Hieruſalem, ſed reprehẽdi eiuſmodi peregrinationem in certis perſonis, id eſt, Monachis, & Sanctimonialibus; nam de talibus ſolùm eo loco agitur. quamuis autem peregrinatio ſit bona, tamen non omnibus conuenit. quidam enim ſunt quibus non conuenit peregrinari, quales ſunt mulieres, niſi magnum, & tutum habeant comitatum: item Monachi, qui in clauſtris in ſilentio, precibus, ac ieiuniis exercentur. illorum enim maius bonum impediretur minore bono peregrinationis. & hoc modo Ionas lib. 3. reſpondet ad calumnias Claudij contra Abbatem Theodemirum. dixerat enim Claudius Abbati laudanti peregrinationes ad vrbem: *Quare tu Monachos tuos retines in monaſterio, & non mittis omnes Romam?* Reſpondet Ionas pro Abbate, *quia peregrinatio eſt bona, ſed non conuenit Monachis, ſicut & nuptiæ bonæ ſunt, ſed non conueniunt profeſſoribus continentiæ.* Sic etiam Hieronymus, qui tam multa dixit in laudem peregrinationum, tamen Paulinum Monachum dehortatur à peregrinatione, quia propoſito eius magis conueniebat quies, & ſtabilitas monaſterij. vbi etiã rectè monuit idem Hieronymus, ſanctum Antonium, quia Monachus erat, nunquam peregrinatum ad loca ſancta. Hilarionem autem, quia in Palæſtina degebat, ſemel tantùm loca ſancta inuiſiſſe, ne videretur contemnere

temnere religionem eorum locorum, quæ in vicinia erant. sic ergo & Gregorius Nyssenus facit; nam alioqui quomodo credibile est Nyssenum voluisse reprehendere, quod sciebat factum à S. Alexandro Martyre suæ regionis homine, & quod non ignorabat, laudari ab omnibus Doctoribus suæ ætatis?

Sed diluamus obiectiones. Ad PRIMAM rationem dico, ea probari solùm, peregrinationem non esse opus necessarium ad perfectionem, vel ad salutem. Et ad hoc solùm probandum adfertur à Gregorio; nam Monachi illi putabant se non posse esse perfectos, nisi viderent loca sancta. quod certè falsum erat.

Ad SECVNDAM dico, illa pericula rectè probare, peregrinationem non esse omnibus accommodatam, sed solùm viris maturis, & quibus parum, aut nihil periculi immineat. Gregorius igitur rectè argumētatur, quia de Sanctimonialibus agit, cùm dicit propter pericula debere omitti eiusmodi peregrinationes. nulli enim hominum generi magis cauenda sunt pericula tentationum, quàm Sanctimonialibus, quibus & sexus, & professio cautionem maximam indicit.

Ad TERTIAM dico, nihil esse Hierosolymis, quod non possit alibi inueniri, si agamus de rebus essentialib⁹, & necessariis ad religionem; nam Deus est vbique, Sacramenta, templa, altaria vbique etiam inueniri possunt; & hoc sufficiebat Gregorio, vt suaderet Monachis, & virginibus, ne solliciti essent pro itinere Hierosolymitano: tamen interim negari non potest, quin aliquid sit Hierosolymis, quo deuotio iuuari possit, quod alibi non inuenitur, nimirū sepulcrum Domini, & loca illa sancta, quæ toties Dominus calcauit, & in quibus tot mirabilia operatus est. Sed hęc non tanti facienda sunt, vt propterea oporteat deserere maiora bona.

CAPVT NONVM.

De votis, quæ nuncupantur Sanctis.

RASMVS in Colloquio, quod inscribitur, Naufragium, miro modo irridet vota, quæ Sanctis nuncupantur. De hęreticis autem omnibus nulla esse potest dubitatio, quin nos

pro idololatris habeant ob ea vota, quæ paſſim Sanctis nuncupamus. & ratio eſſe poteſt, quia votum eſt actus religionis ſoli Deo debitus, qualis eſt etiam iuramentum, & ſacrificium. vt patet ex diuinis literis, vbi perpetuò vota dicũtur fieri Deo, Num. 30. Deuteron. 23. in Pſalmis paſſim, & præcipuè Iſaiæ 19. vbi legimus: *Colent eum in hoſtiis, & muneribus, & vota vouebunt Domino, & ſoluent.*

Veruntamen, poſſe aliquo modo Sanctis vota nuncupari, certiſſimum eſt. Et probatur teſtimoniis antiquorũ Patrum. EVSEBIVS lib. 13. præparat. Euangelic. cap. 7. loquẽs de Martyribus, nomine omnium Chriſtianorum: *Nos*, inquit, *veræ pietatis milites, vt Dei amicos honorantes ad monumenta illorum accedimus, votaq; illis facimus tãquam viris ſanctis, quorum interceſſione ad Deum non parum iuuari profitemur.* THEODORETVS lib. 8. ad Græcos, vbi dixerat varia à Martyribus peti, ſubdit: *Piè*, inquit, *fideliterq; precatos ea maximè conſequi quæ deſiderant, teſtantur illa, quæ votorum rei perſoluunt; nam alij quidem oculorum, alij verò pedum, alij manuum ſimulacra ſuſpendunt ex argento, auroue confecta, &c.* PALLADIVS in hiſtoria Lauſiaca, cap. 113. ſcribit, ſanctum Philoromum ex voto Apoſtolis nuncupato veniſſe Romam ad limina Apoſtolorum, & deinde Alexandriam ad ſanctum Marcum.

PRVDENTIVS in hymno de SS. Hemiterio, & Chelidonio:

Illitas cruore ſancto
Nunc arenas incolæ
Confrequentant obſeruantes
Voce, votis, munere.

PAVLINVS natali primo de ſancto Felice:

Hunc liceat celebrare diem, pia reddere coràm vota, &c.

Et natali ſecundo:

Coram vota tibi, coram mea corda dicauit.

Et natali quarto:

Annua vota mihi remeant, ſimul annua linguæ debita, &c.

Gregorius TVRONICVS lib. 2. hiſt. Francorum, cap. 37. meminit voti, quod nomine Clodouei Regis ſancto Martino fecerunt miniſtri eius: *Domino*, inquit, *gratias agentes, & vota B. Confeſſori promittentes læti nunciauerunt Regi, &c.*

Acce-

Accedat aduerſariorum teſtimonium: nam Fauſtus apud Auguſtinum lib.20.contra Fauſtum,cap.3. *Idola,* inquit, *vertiſtis in Martyres, quos votis ſimilibus colitis.* Ex quo Fauſti teſtimonio diſcimus, vſitatiſſimum in primitiua Eccleſia fuiſſe, vt Martyribus vota fierent.

Ad argumentum autem, quod nos ipſi propoſuimus, reſpondet beatus Thomas in 2. 2.quæſt.88.art.5. vota quæ fiunt Sanctis,vel Prælatis,includere duas promiſſiones: vnam quæ fit Sanctis,& illam non eſſe formaliter votum,ſed materiam voti:alteram quæ fit Deo, & illam eſſe formaliter votum. vt cùm quis dicit; Voueo beatæ Mariæ, me ad eius domum peregrinaturum; promittit virgini hanc peregrinationem, ſed hæc promiſſio non eſt votum: & ſimul promittit Deo, ſe impleturum promiſſionem virgini factam, & hæc ſecunda promiſſio verè eſt votum. At iſta rectè ſe habent in votis,quæ includunt promiſſionem homini mortali factam; nam qui fouet obedientiam prælato,reuera votum non prælato,ſed Deo facit,licet ipſi prælato obedientiam promittat. non enim illo voto prælatum,ſed Deum colere & honorare intēdit: ſimiliter qui vouet perpetuò miniſtrare in Xenodochio,Deo facit votum, non Xenodochio, tametſi in vtilitatem & commodum Xenodochij faciat. At qui vouet ieiunium, vel peregrinationem Sanctis,ipſos Sanctos religioſè honorare intendit. & præterea Caietanus in eum articulum B. Thomæ probat ex ipſa profeſſione Fratrum prædicatorum, vota verè fieri Sanctis;nam dum profitentur, dicunt: *Voueo Deo, & B. Mariæ, & omnibus Sanctis, me prælato tali, vel tali obediturum.* Vbi ex duabus promiſſionibus, vna dirigitur ad prælatum,& illa eſt materia voti; altera, quæ eſt formaliter votū, ad Deum, & Sanctos ſimul. Caietanus igitur adfert aliam ſolutionem, ac dicit, vota fieri Sanctis, non vt ſunt creaturæ quædam rationis participes,ſed vt in eis Deus habitat per gloriam, ita vt vota,quæ fieri dicuntur Sanctis,fiant Deo in Sanctis:quomodo maledicta in Sanctos dicuntur blaſphemiæ, quia Deus in Sanctis maledicitur.

SED obiiciet fortaſſis aliquis. Aut vota, quæ fiunt Deo in Sanctis,terminantur ad ſolum Deum, quomodo ſacrificium ſoli Deo offertur,licet in memoriā,& honorem Sanctorū:aut terminantur etiā ad ipſos Sanctos,ita vt reuera ipſis vota fiāt,

 quo-

quomodo eleemoſyna, quæ datur Chriſto in paupere, verè datur ipſi pauperi. ſi primum accipiatur, ergo non verè fiunt vota Sanctis. ſi ſecundum, ergo idololatræ videmur.

RESPONDEO, ſecundo modo fieri vota Sanctis, nec tamē nos eſſe idololatras; nam non eadem ratione fit votum Sanctis, & Deo; & ſolum votum quod fit Deo, eſt cultus latriæ. Animaduertendum eſt enim, inter omnes conuenire, verè & propriè Sanctis aliquid promitti; ſicut verè & propriè aliquid promittitur Deo; id enim & B. Thomas concedit, & per ſe patet; nam ſi licet Sanctis ædificare ſepulcra, & baſilicas, ornare eorum reliquias, accendere coram eis cereos, vt ſuprà oſtenſum eſt, cur non liceat eis iſta promittere?

Rurſum, inter omnes Catholicos conuenit, aliter promitti munus Deo, aliter Sanctis; nam Deo promittitur in ſignum gratitudinis erga primum principium omnium bonorū, & in recognitionem beneficij ab ipſo, tanquam à primo auctore accepti, & proinde illa promiſſio eſt cultus latriæ; at Sanctis promittitur aliquid in ſignum gratitudinis erga mediatores, & interceſſores, per quos à Deo beneficia accepimus; & proinde illa promiſſio non eſt cultus latriæ, ſed duliæ.

Solùm videtur dubium eſſe, an iſta promiſſio facta Sanctis poſſit dici votum, id eſt, an votum ſit nomen generale, quod dicatur analogicè de promiſſione facta Deo, & Sanctis, quomodo nomen orationis, & nomen cultus ſe habent: an verò ſit nomen ſpeciale, quod ſolùm dicatur de promiſſione Deo facta, ſicut ſacrificium nō dicitur niſi de munere, quod offertur Deo. Etſi autem controuerſia vocabuli, cùm de re conſtat, nos torquere non debet: exiſtimo tamen ſecundum vſum Eccleſiæ nomen voti eſſe generale; nam nullus dicere auderet, ſacrifico Deo, & B. Mariæ; vel etiam abſolutè, ſacrifico B. Mariæ; & tamen dicimus, voueo Deo, & B. Mariæ; & etiam ſimpliciter, voueo beatæ Mariæ.

Præterea nomen voti ita eſt cōiunctum cum nomine orationis, vt Græcè dicatur votū εὐχὴ, oratio verò προσευχὴ, vt notat Gregorius Nyſſenus orat. 1. in orationem Dominicam; Latinè autem ſæpiſſimè accipitur votū pro oratione. Et ratio eſt, quia vt ibidem docet Nyſſenus, vota ordinantur ad orationem; ſolemus enim, cùm impetrare aliquid volumus, prius

prius votis conciliare eum, à quo volumus petere, deinde petere id, quod volumus. Vnde est illud 6.Æneidos: *Aenea cessas in vota, precesq́?* Sicut ergo orationis nomen non solùm dicitur de illa petitione, qua à Deo postulamus beneficia, quæque est actus latriæ; sed etiam de illa, qua postulamus à Sanctis, vt nostram orationem iuuent, quam fudimus ad Deum; ita etiam voti nomen non solùm conueniet promissioni, quæ fit Deo, quæque est actus latriæ, sed promissioni, quæ fit Sanctis, & quæ non est actus latriæ. Neque his repugnat, quod in Scripturis nomen voti semper accipiatur pro promissione facta Deo; nam cùm scriberentur Scripturæ sanctæ, nondum cœperat vsus vouendi Sanctis.

Sed obiicies; si promissio facta Sanctis mortuis potest dici votum: cur non etiam promissio facta Sanctis adhuc viuentibus nobiscum?

Respondeo PRIMO, quia promissio facta Sanctis cum Christo regnantibus, est similior promissioni, quæ fit Deo, quàm sit promissio, quæ fit homini mortali. Nam quemadmodum id, quod promittimus Deo, non est illi vtile, sed nobis, & solùm fit in signum honoris, & gratitudinis; ita etiam quod promittimus Sanctis in cœlo regnantibus, non est illis vtile, sed nobis. neque enim illi nostris rebus indigent, cùm sint beati; & solùm ista illis promittimus & offerimus in signum memoriæ, honoris & gratitudinis. At quæ hominibus hîc viuentibus promittimus, illis vtilia sunt, vel certè esse possunt, cùm ipsi multis rebus egeant.

SECVNDO, quia votum non conuenit Sanctis, nisi quatenus sunt Dij per participationem: at Sanctos cum Christo regnantes certò scimus esse tales; de viuentibus nobiscum non scimus certò, sed suspicamur tantùm.

TERTIO, quia Sancti in cœlo iam sunt reipsa beati, & gloriosi, & filij Dei, ac Dij quidam per participationem, quia sunt confirmati in illo statu, neque excidere possunt. at Sancti, qui viuunt nobiscum, modò sunt Sancti, modò nō sunt, & magis in spe, quàm in re sunt beati, & gloriosi. rectè igitur quæ mortalibus promittuntur, non dicuntur vota; dicuntur autem, si beatis hominibus in cœlo degentibus promittantur.

CAPVT DECIMVM.

An sint festi à Christianis celebrandi.

OSTREMA restat quæstio de festis. Differemus autem primò, de festis in genere. Secũdò, de die Dominica. Tertiò, de Paschate. Quartò, de ceteris festis Domini. Quintò, de festis Sanctorum.

Quod igitur ad primum attinet, de celebratione festorum in vniuersum, tres sunt errores. PRIMVS veterum Ebionitarũ, qui existimabant debere Christianos seruare dies festos noui & veteris Tastamenti, id est, Sabbathum, & Dominicam, vt Eusebius refert lib. 3. hist. cap. 27. Eundem errorem tempore B. Gregorij quidam renouare voluerunt, vt patet ex lib. 11. epist. 3. idem hoc tempore seruant Christiani, qui in Æthiopia degunt, qui in eodem honore habent Sabbathum, & Dominicam. Argumentum eorum est, quia Exod. 31. de Sabbatho dicitur: *Pactum est sempiternum, signumq; perpetuum.*

ALTER error est Petrobrusianorum, vt patet ex lib. 3. cap. 5. vitæ B. Bernardi: & VValdensium, vt docet Guido in sua summa: & VViclefistarum, vt refert Thomas VValdensis tomo 3. tit. 16. cap. 140. qui omnia festa tollebant, tanquam si festi dies ad cęrimonias Iudæorum solùm pertinerent.

Argumenta eorum erant tria loca B. Pauli. PRIMVS Rom. 14. *Alius iudicat diem inter diem, alius iudicat omnem diem*, id est, alius putat vnum diem esse sanctum, alium prophanũ; alius verò omnes dies putat esse æquales: & licet Paulus toleret in Romanis errorem illum de discretione dierum, quia nondum erant instructi plenè; tamen clarè indicare videtur esse errorem. SECVNDVS est Galat. 4. *Dies obseruatis, & menses, & annos. timeo vos, ne frustrà laborauerim in vobis.* TERTIVS locus est Col. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi.* AD HAEC addunt ex Patribus rationẽ; nam Sabbathum, quod mandatum fuerat Iudæis carnaliter obseruandum, nimirum, vt abstinerent ab operibus seruilibus; nobis mandatum est spiritualiter, vt scilicet vacemus à peccatis, quæ sunt opera verè seruilia: quæ sententia est sanctorum Patrum; Ambrosij in capit 13. Lucæ; Hieronymi

ronymi in cap. 4. ad Gal. Auguſtini epiſt. 119. & Gregorij lib. 11. epiſt. 3.

Tertivs error eſt Lutheranorum, & Caluiniſtarum, qui admittunt dies feſtos, ſed ita admittunt, ac ſi non admitterent. Summa doctrinæ eorum in his capitibus conſiſtit. Primvm docent, feſtos dies celebrare eſſe iure diuino & naturali præceptum. probant ex decalogo; nam licet præceptum de Sabbatho ſit aliquo modo cærimoniale, eſt tamen aliquo modo etiam naturale, alioqui in decalogo poſitum non fuiſſet. Præterea, quia natura ipſa docet, oportere nos aliquando feriari ab operibus corporalibus, tum vt vacemus Deo, & conueniamus in Eccleſia ad verbum Dei audiendum: tum etiam vt aliquam remiſſionem concedamus famulis, & operariis noſtris; & in hoc primo non diſſentimus.

Secvndo docent, quia ius diuinum non determinauit certos dies, quibus Chriſtiani feriari debeant, debere eos determinari ab Eccleſia, id eſt, à paſtoribus, conſentiente populo. & in hoc etiam non multum diſſentimus; ſolum enim diſplicet, quod putant neceſſarium populi conſenſum. Chriſtus enim poteſtatem gubernandæ Eccleſiæ non tribuit Apoſtolis cum ea conditione, ſi populus conſentiret, ſed ſimpliciter. verùm de hac re alibi diximus.

Tertio docent, dies determinatos ad feriandũ non debere haberi ceteris ſanctiores, quaſi myſterij aliquid, vel piam ſignificationem continerent: ſed ſolùm haberi tanquam determinatos, diſciplinæ, & ordinis, ac politiæ cauſſa, ita vt cum hac determinatione ſimul conſiſtat æqualitas dierum, & in hoc nos accuſant, quaſi habeamus diſcrimen dierum more Iudaico; & probant aſſertionem ſuam ex locis Pauli ſuprà citatis. Paulus enim reprehendit diſcrimen dierum; at certè non reprehendit diſcrimen neceſſarium ad ordinem, & politiam, ergo diſcrimen religioſum, & cærimoniale, quale erat Iudæorum, & quale eſſe videtur (vt ipſi dicunt) Chriſtianorum, qui ob ſimiles ſignificationes dies myſticos habent, & colunt.

Qvarto docent, determinationem dierum non obligare Chriſtianos in conſcientia, niſi ratione ſcandali, vel contemptus. & in hoc etiã arguunt Catholicos, quod obligent

fideles

fideles humanis preceptis. Porrò sententiam suam Centuriatores probant, quia festorum obseruatio in primitiua Ecclesia habebatur res indifferens, & media, vt reuera est, ergo non potuit imponi postea sub necessitate; nam Paulus, & alij, modò colebant Sabbathum, modò Dominicam indifferenter. nam Act. 13. Paulus in Sabbatho concionatur. Ioannes autem Apocalyp. 1. mentionem facit Dominicæ.

Præterea quia Paulus, Galat. 4. resistit Pseudoapostolis volentibus introducere obligationem festorum. Deinde Heshusius idē probat, quia cùm plura sint festa Christianorum, quàm Iudæorum, si eorum obseruatio ad peccatum obliget, erit intolerabilius iugum Christianorum, quàm fuerit Iudæorum. de quo tamen Petrus ait, Act. 15. *Nec nos, nec Patres nostri portare potuimus.* Addit Caluinus testimonium Socratis lib. 5. cap. 21. qui dies festos liberos esse voluisset, ac reprehendit impositam necessitatem.

QVINTO docent, non licere dies festos consecrare Sanctis vel Eucharistiæ, & multò minus conceptioni B. Mariæ. sed de hoc infrà suo loco. Hanc esse mentem hæreticorum, patet ex Magdeburgensibus Cent. 1. libro 2. cap. 6. col. 503. ex Tilemano Heshusio lib. de DC. erroribus Pontificiorū, tit. 26. ex Philippo in locis, in expositione decalogi; & ex Caluino lib. 2. Institut. cap. 8. §. 28. & sequentibus. sed notanda sunt etiam singulorum singula mendacia, siue ineptiæ.

Magdeburgenses Cent. 1. lib. 2. cap. 6. col. 504. dicunt, tempore Aniceti cœpisse in Romana Ecclesia laborare mysterium iniquitatis, & se prodere semina Antichristi, quia nimirùm Anicetus volebat Pascha non celebrari alio die, quàm Dominico. At hoc ipsum statuerunt eo tempore ferè omnium Ecclesiarum Concilia; & postea Nicænum primum, & idem seruant etiam Lutherani. Quid igitur garriunt contra Romanam sedem?

Tilemanus dicit, apud Pontificios pari honore cum celeberrimis festis totius Ecclesiæ coli dies sanctorum Innocentium, sancti Gregorij, sanctæ Annæ, & S. Catharinæ. At mēdacium est. Hæc enim festa in plurimis locis non seruantur ex præcepto. ibidem Heshusius probat, festum corporis Domini esse reiiciendum, quia scriptum est; Non adorabis Deos alienos. vbi apertè significat, Christum sibi esse Deum alienum;

lienum; nam feſtum corporis Domini propriè ipſi Chriſto dicatum eſt, ob beneficium inſtituti ſanctiſſimi Sacramenti.

Philippus dicit, opera præcipua huius præcepti de ſanctificatione Sabbathi, eſſe alere, ac honore afficere pios doctores: & peccata in hoc præceptum, eſſe, contemnere pios doctores, & nolle conferre ad eos alendos, & defendendos. Ita nimirum vtiliter ſeruantur feſta pro miniſtris.

Caluinus dicit, cultum Sabbathi apud Chriſtianos in eo conſiſtere, vt ociemur ab operibus noſtris, & Deum in nobis operari ſinamus, id eſt, intelligamus nos carere libero arbitrio ad bonum, & quidquid agimus, eſſe peccatum. At certè, qui ita ſabbathizant, non intrabunt in requiem Domini, ſed in ignem detrudentur æternum. Igitur aduerſus hos errores aliquot ſententias proponemus.

PRIMA ſententia. ***Nullo modo licet Chriſtianis Sabbathum Iudæorum, aut alias ferias Teſtamenti veteris obſeruare.*** Hæc eſt contra primum errorem. & probatur PRIMO ex tribus locis Pauli ſuprà citatis Roman. 14. Galat. 4. & præcipuè Col. 2. adeò enim apertè Paulus reprehendit obſeruatores Sabbathi, vt Ebionitæ propterea Paulum non reciperent, ſed apoſtatam eſſe dicerent, teſte Epiphanio hæreſi 30. & Irenæo lib. 1. cap. 26. ex quo refellitur etiam commentum Magdeburgenſium, qui dicunt, Paulum indifferenter coluiſſe Sabbathum, vel Dominicam.

SECVNDO probatur ex Concilio Laodiceno, cap. 29. vbi anathema dicitur iis, qui Sabbathum colunt, atque in eo vacant ab operibus.

TERTIO probatur ex Gregorio, epiſt. 3. lib. 11. vbi ex profeſſo hunc errorem refellit, ac dicit, Antichriſtum renouaturum Sabbathi culturam.

QVARTO ratione, quia Sabbathum erat præcipua cærimonia Iudaica, & præcipua figura Teſtamenti veteris; vt patet Coloſſen. 2. *Aut neomeniæ, aut Sabbathorum, quæ ſunt vmbræ futurorum, corpus autem Chriſti.* Igitur vbi Chriſtus venit, Sabbathum neceſſariò finem habuit.

Ad argumentum autem, factum ex illis verbis Exod. 31. pactum eſt ſempiternum, reſpondet Auguſtinus in quæſtioni-

bus

bus in Exodum, q. 46. 124. & 139. ac PRIMO dicit, Sabbathum, & ſacerdotium, alioſque ritus Iudæorum dici pacta, & ſigna æterna, quia res æternas ſignificabant. Sicut cùm dicimus, Deus eſt æternus, non ſignificamus illas duas ſyllabas, De, us, eſſe æternas, ſed id, quod ſignificant, eſſe æternum.

SECVNDO reſpondet, Sabbathum, & alias quaſdam cærimonias dici æternas, quia non fuerant imperatæ Iudæis vſque ad aliquod tempus definitum; vt cùm dicebatur, qui tetigerit mortuum, erit immundus vſque ad veſperam: ſed imperatæ fuerant ſeruandæ quouſque Deus vellet, & proinde in æternum ex parte ipſorum, qui non poterant eas omittere pro arbitrio ſuo. Quod autem ſacerdotium Aaronicum, & ceteræ cærimoniæ non eſſent reuera duraturæ in æternum, ſed eſſent mutandæ à Deo: probat Auguſtinus ex Pſal. 109. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Cùm enim de ſacerdotio Chriſti dicitur, *non pœnitebit eum,* indicatur, pœnituiſſe Deum ſacerdotij Aaronici, id eſt, mutare illud cõſtituiſſe. Nec enim in Deo eſt pœnitentia, niſi metaphoricè, quia videlicet mutat res aliquas, vt ij faciunt, quos earum rerum pœnitet. Poſſumus addere;

TERTIO cærimonias Iudaicas dici æternas, non ſimpliciter, ſed donec duraret ſtatus illius Reipublicæ. id quod explicat Dominus, cùm addit, vobis, aut in generationibus veſtris, aut filiis Iſraël, vt Exod. 12. *Celebrabitis hunc diem ſolennem in generationibus veſtris cultu ſempiterno.* Similia habentur de ſacerdotio Exod. 28. & de Sabbatho Exod. 31.

SECVNDA propoſitio. ***Feſta Chriſtianorum non ſolùm ratione ordinis, & politiæ, ſed etiam ratione myſterij celebrantur, ſuntq; dies feſti verè aliis ſanctiores, & ſacratiores, & pars quædam diuini cultus.*** Hęc eſt contra ſecundum & tertium errorem; nam tertius ferè coincidit cum ſecundo. Probatur PRIMO ex die Dominico; nam diem Dominicum omnes celebramus tam nos, quàm hæretici: at certum eſt diem illum celebrari in memoriam reſurrectionis Domini, vt Auguſtinus dicit epiſt. 119. & fatetur etiã Cal-

Caluinus libro 2. cap. 8. Inſtit. ergo non ſolùm ratione ordinis feſta celebrantur, ſed etiam ratione myſticæ ſignificationis.

RESPONDET Caluinus huic obiectioni, quam dicit fieri ſolere à ſuis etiam, qui crebrò muſſitant, Dominicæ diei obſeruationẽ ad diſcrimen dierum ab Apoſtolo prohibitum pertinere. Dicit autem duo; PRIMO diem Dominicum non ſeruari niſi propter ordinem Eccleſiæ, electum autem fuiſſe hũc diem, quia tali die Chriſtus reſurrexit. Cùm enim Chriſti reſurrectione finitæ ſint omnes Iudaicæ cærimoniæ, hoc die admonemur, non eſſe amplius inhærendum vmbris, & figuris.

At hæc ſolutio nihil valet; nam, ſi hunc diem colimus, vt admoneamur finitas eſſe vmbras Iudaicas, ergo colimus propter ſignificationem. Nec enim dies aliter monet, quàm ſignificando, & repræſentando, ergo nõ eſt ſublata, ſed mutata ſignificatio, & diſcretio dierum. Præterea dies Dominicus, vt Auguſtinus docet libro 22. de ciuit. Dei, cap. 30. non ſolùm eſt memoria reſurrectionis, ſed etiam vitam beatam præfigurat. Igitur SECVNDO reſpondet, ſe non ſubiicere Eccleſiam ſeruituti huius diei, neq; improbaturum, ſi Eccleſiæ alium diem ſibi eligant. At hæc ſolutio apertè demonſtrat, Caluinum agnoſcere etiam apud ſuos coli feſta ob ſignificationem, & cupere quidem abrogare diem Dominicum, ſed non audere, quia nimis altè radicata, & ſtabilita ſit hæc veritas.

SECVNDO probatur, quia alioqui tollendi eſſent ſolennes dies, natalis, paſſionis, reſurrectionis, aſcenſionis Domini, & Pentecoſtes, quos de Apoſtolica traditione deſcendere, & in tota Eccleſia ſeruari docet Auguſtinus epiſt. 118. & 119. & quos etiam aduerſarij coli volunt. Nam certũ eſt, hos dies non ſeruari ratione ordinis, & politiæ, ſed ratione ſignificationis; nam inprimis ſi ſolùm ratione ordinis ſeruarentur, temerè conſtituti fuiſſent. Quis enim eſt iſte ordo, vt inter diem paſſionis & reſurrectionis, nõ ſit niſi vnus dies medius; inter reſurrectionis, & aſcenſionis ſint quadraginta? inter aſcenſionis, & Pentecoſtes ſint decem? inter Pentecoſten, & natale ſint plus quàm ſex menſes? deindę ſi ſolùm

ratione

ratione ordinis celebrantur festa, cur sequimur lunam in festis mobilibus inueniendis? item cur habent ista nomina, Pascha, Ascensio, &c. si nihil sacrum significant? Denique Patres disertè docent, festa ista celebrari ad significanda mysteria redemptionis, & ea externo ritu repræsentanda. Vide Augustinum epistola 119. & in Psal. 110. vbi prolixè disputat de mysteriis Paschæ, & aliorum festorum.

TERTIO idem probatur ex eo, quòd dies festi à Patribus dicuntur sancti, sacri, mystici, & religiosè colendi; quæ cum ceteris diebus non sunt communia. AMBROSIVS serm. 62. *Dominica nobis venerabilis est, atque solennis.* AVGVSTINVS præfatione in epist. Ioannis: *Quia nunc interposita est solennitas sanctorum dierum, &c.* Idem lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 30. *Dies Dominicus Christi resurrectione sacratus est.* Lib. 20. contra Faustum, cap. 21. *Populus Christianus memorias Martyrum religiosa solennitate concelebrat.* Et serm. 251. *Dominicum diem Apostoli religiosa solennitate habendum sanxerunt.* Et LEO I. serm. 4. de Quadragesima: *Ingressuri*, inquit, *dies mysticos, &c.*

QVARTO, si solùm ratione ordinis distinguerentur dies festi ab aliis, omnes dies festi essent æquales, nec vnus alio maior. vna enim esset ratio celebritatis omnium. at non ita est; nam Ignatius vocat diem Dominicam, diem regalem, & eminentissimum omnium dierum. epistola ad Magnesianos. Leo serm. 12. de Quadragesima vocat diem Paschæ festorum omnium maximum. Nazianzenus orat. 2. de Pascha, dicit, Pascha esse festum festorum, & celebritatem celebritatum, tanto ceteris omnibus maiorem, quanto sol syderibus omnibus excellit. & oratione de obitu patris sui, dicit, Paschæ diem esse regem dierum. Chrysostomus homilia de S. Philogonio, diem natalem Christi festum maximum, & festorum metropolim vocat.

QVINTO, ratione ducta ex Scriptura. Obseruatio festorum, quæ præcipitur Exod. 20. ad cultum Dei pertinet; nam est præceptum Dei, & præceptũ primæ tabulæ. sed illud præceptum est aliquo modo naturale, & ad nos pertinet, vt aduersarij concedunt: ergo etiam nos habere debemus aliquos dies, quorum obseruatio ad cultum Dei pertineat. Non habemus autem alia festa, quàm dies Dominicos, Pascha, Pentecosten,

tecosten, & similia; ergo horum obseruatio est cultus Dei, sancta, & religiosa. Licet enim determinatio huius aut illius diei sit facta ab hominibus: tamen ipsa substantia festi imperata est à Deo in prima tabula.

VLTIMO probatur hac ratione; Christus nascens consecrauit locum, id est, præsepe, moriens consecrauit crucem, resurgens consecrauit tumulum, vnde exiuit, cur non etiam consecrauit tempus, id est, dies illos, quibus natus, vel passus, vel redditus fuit nobis deuicta morte? cur præ ceteris locis sanctus ille vocatur, vbi Dominus resurrexit? & præ ceteris non erit sancta dies illa in qua resurrexit? Præterea si templa, & altaria dicuntur domus Dei, & loca sancta, quia Deo sacrata sunt, nimirum vt in iis colatur Deus, cur non etiam sancti, & sacri erunt dies, qui cultui diuino sacrati sunt? Neque argumenta concludunt in contrarium.

Ad PRIMVM ex Roman. 14. *Alius iudicat diem inter diem, alius omnem diem.* Tres sunt expositiones. PRIMA Theodoreti, & Theophylacti, & fortè etiam Chrysostomi, vt sensus sit; *Alius iudicat diem inter diem*, id est, aliquo die abstinet à carne suilla, & aliis cibis in lege prohibitis, alius omni die ab illis abstinet, vel nullo die abstinet. Sed nō placet hęc expositio; nam cibi secundum legem immundi nunquam edi poterant, & ideò non est verisimile aliquos fuisse iudaizantium, qui ab illis modò abstinerent, modò non abstinerent. Nec tamen hæc expositio iuuat aduersarios.

SECVNDA expositio est Origenis, Ambrosij, Oecumenij, Primasij, & Anselmi in hunc locum, qui hunc esse volunt sensum; Alius iudicat diem inter diem, alius omnem diem, id est, aliqui ieiunant certis diebus, vt feria IV. V. & VI. vel Sabbatho, alij ieiunant omni die, & vtrique rectè agunt. Hæc est vera, & literalis, & nobis maximè fauet.

TERTIA est B. Hieronymi lib. 2. in Iouinianum, quod Paulus loquatur de festis Iudęorum, & sensus sit; Alius discernit inter diem festum, & profanum secundum legem, id est, feriatur die Sabbathi, & in Kalendis, alius omnem diem ducit profanum, quod attinet ad legem Iudæorum. Hæc sententia non videtur mihi literalis, tum quia omnes veteres, qui ex professo hunc locum exponunt, de ieiunio exposuerunt, non de festis; tum etiam quia Apostolus de cibis dispu-

tationem inſtituerat; tum denique, quia poſtquam dixerat: *Alius indicat omnem diem*, ſubiungit: *Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.* Quod certè non videtur fuiſſe dicturus, ſi de feſtis Iudæorum ageret, quæ obſeruare iam cœperat malum eſſe. Tamen ſi propter B. Hieronymum admittatur, dico Apoſtolum non loqui de feſtis Chriſtianorum, ſed Iudæorum tantùm; nam ipſe etiam Paulus iudicabat diem inter diem, quod attinet ad feſta Chriſtiana, cùm celebrabat Pentecoſten, vt dicitur Actor. 20. & conſequenter etiam celebrabat Paſcha; nam vt Epiphanius deducit hæreſi. 75. ſine Paſchate nulla eſt Pentecoſte.

At inſtat Caluinus; nam Paulus videtur eodem modo damnare diſcrimen dierum, quo diſcrimen ciborum: ſed diſcrimen ciborum in lege Chriſtiana nullum eſt, quale erat apud Iudæos, id eſt, ꝓpter ſignificationē, igitur nec diſcrimen dierum eſſe debet propter ſignificationem. Respondeo, à Paulo ſimiliter reprobari diſcrimen ciborum, & dierum ex lege Iudaica inductum: ſed tamen in Eccleſia non eſſe eandem rationem ciborum, & feſtorum; nam ciborum delectus non eſt ab Eccleſia inductus propter ſignificationem; dies autem feſti inſtituti ſunt ob ſignificationem, non quidem talem, qualis erat Iudæorum, ſed aliam, & diuerſam.

Ad Secundum locum ex epiſtola ad Galat. duæ ſunt reſponſiones. Prima Ambroſij in Galat. 4. & Auguſtini Enchirid. cap. 79. & in epiſt. 119. cap. 7. qui dicunt, Apoſtolum non loqui de obſeruatione feſtorum, ſed de obſeruatione vana, & ſuperſtitioſa gentilium, qui dicebant; cras non proficiſcar, quia talis eſt poſitio ſyderum; hoc anno non plantabo vineam, quia biſextus eſt.

Secunda eſt omnium Græcorum, & Hieronymi, atque Auguſtini in hunc locum, qui dicunt, Paulum agere de feſtis Iudæorum. Quod etiam reſpondetur ad tertium locum ex epiſt. ad Coloſſ.

Sed contrà; nam licet Apoſtolus propriè iudaizantes arguat, tamen ſimul etiam illos videtur arguere, qui eodem modo tempora, & dies obſeruant: atqui nos idem facimus. Non enim ſuſtulimus obſeruationem certorum dierum, ſed mutauimus. Præterea Hieronymus in hunc locum ſcribens, adfert duas ſolutiones, quæ ambæ videntur contra nos.

nos. PRIMO sic ait: *Ne inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, vt in vnum omnes pariter veniremus. Non quo celebrior sit dies illa, qua conuenimus, sed quo quacunque die conueniendū sit, ex conspectu mutuo lætitia maior oriatur.* SECVNDO dicit, Christianis omnes dies esse æquales, sed propter seculares oportuisse constituere aliquos dies, quibus conuenirent ad Ecclesiam.

Ad PRIMVM respondeo dupliciter. PRIMO cum Augustino contra Adimantum, cap. 16. vbi sic ait: *Illi*, inquit, *ea seruiliter obseruabant, non intelligentes ad quarum rerum significationes, & prænunciationes pertinerēt: hoc in eis culpat Apostolus, & in omnibus qui seruiunt creaturæ potius quàm creatori; nam nos quoq; & Dominicum diem, & Pascha solenniter celebramus, & quaslibet alias Christianas dierum festiuitates: sed quia intelligimus quò pertineant, non tempora obseruamus, sed quæ illis significantur temporibus.* Exemplum de eo, qui adfert librum doctori, vel citharam magistro, cùm ipse tamen nec legere, nec citharam pulsare sciat.

SECVNDO respondeo, magnum est discrimen inter nostra festa, & Iudæorum; nam inprimis illa post Christum habent falsam significationem: nostra habent veram. Deinde illorū finis primarius erat significare futura, vt dicitur Coloss. 2. nostrorum autem finis primarius est agnoscere Dei beneficia, propter quæ festa singula instituta sunt. Denique summa præcepti in illis erat, non operari corporaliter: in nostris autem potissima pręcepti pars est, interesse diuino sacrificio. vacare autem ab opere corporali, nobis præcipitur solùm, ne distrahamur à Dei laudibus. Itaque nostra festa succedunt Iudaicis, non sicut in eadem hæreditate filius Patri, sed sicut lux vmbræ, & dies nocti, & exemplar figuræ. & illa dici poterant carnalia, nostra autem spiritualia.

Ad PRIMA verba Hieronymi dico, eum in prima solutione sua duas caussas reddere festorū Christianorum. Vnam, vt honoremus Christi resurrectionem, & alia mysteria; & ex hac parte non potest negari, quin sit dies celebrior Paschatis, quàm alij dies. Alteram, vt habeamus certum diem ratione ordinis; & quantum ad istam caussam non est vna dies altera celebrior.

Ad SECVNDA verba eiusdem dico, eum in secunda solutione sua, cùm dicit, Christianis esse dies omnes æquales, nõ intelligere simpliciter, & quoad omnia, sed solùm quoad essentialia festi, & hoc remota Ecclesiæ lege; nam, vt ipse ibi dicit, potest Christianus quotidie habere Pascha, & Pentecosten, & diem Dominicum: si nimirum quotidie audiat sacrum, communicet corpori Domini, recogitet diuina mysteria, & omissis operibus seruilibus totus Deo vacet. immò talis deberet esse vita clericorum, & religiosorum, propter quos omnes dies dicuntur feriæ. Hoc autem Iudæi habere non possunt, non enim eis licet quotidie immolare agnum Paschalem, vel erigere tabernacula, & similia. Cum hac tamẽ æqualitate consistit, quòd apud Christianos sit inęqualitas dierum; tum ex præcepto Ecclesiæ determinantis dies; tum ex significatione, & repręsentatione mysteriorum. dies enim Dominicus repræsentat resurrectionem, quod non faciunt alij dies.

Ad rationem illam ex Patribus dico, Patres illos agere de ipso Sabbatho propriè dicto, non vt Sabbathum aliquando accipitur pro omni die festo, sed vt accipitur propriè pro die septimo. Dicunt enim Patres, ipsum Sabbathum mandatum Iudæis carnaliter, nobis autem spiritualiter; sed non sequitur, si non debemus celebrare Sabbathũ ad literam externo ritu, non debere etiã nos celebrare Dominicam, & alia festa Christiana. immò. D. August. in eadem epist. 119. vbi dicit, nobis mandatum Sabbathum spiritualiter, ibidem dicit, nos agere debere diem Dominicam celebrem externo ritu.

TERTIA propositio. *Obseruatio certorum dierum festorum rectè præcipitur in Ecclesia lege obligante in conscientia, etiam citra contemptum, & scandalũ.* Hæc est contra hæreticos huius temporis. sed anteq̃ probetur, notandum est PRIMO, lege festorum duo quædã præcipi; Primò, vt omnes intersint Missæ sacrificio; Secundò, vt vacẽt ab opere seruili. Horum vtrumq; requiri ad festi obseruationem aduersarij fatentur; nam licet ipsi damnent Missam, quatenus sacrificium est, tamen fatentur die festo oportere conuenire ad Ecclesiam, & interesse mysterio sacrę cœnæ. & quando etiã hoc negarent, facilè probari posset ex Iustino in fine 2. Apologiæ,

giæ, ex Palladio cap. 69. hiſt. Lauſiacæ, ex Hieronymo in vita Paulæ, & ex aliis antiquis auctoribus.

Pari ratione fatentur, feſtum diem requirere vacationem ab opere corporali. & ſi id negarent, probari poſſet ex Hieronymo in epiſt. ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis, vbi dicit, Monachos ſui temporis exerceri ſolitos in operibus manuum omnibus diebus, exceptis Dominicis, & ſimilibus feſtis. Auguſtinus quoque ſerm. 251. & Gregorius lib. 11. epiſt. 3. dicunt, feſtis diebus vacandum ab opere corporali.

Secvndo nota, opus ſeruile poſſe tribus modis accipi; quædam enim ſunt opera, quibus homo ſeruit cupiditatibus ſuis, nimirũ peccata. & hæc non dicuntur propriè opera ſeruilia, ſed metaphoricè tantùm; non enim ſunt propria ſeruorũ, ſed communia omnibus, & maximè diuitibus, & nobilibus, qui aliis dominantur: neq; prohibentur hæc ſpeciali ꝓcepto, ſed omnibus præceptis ſimul. Alia ſunt opera, quibus homo ſeruit Deo, vt immolatio ſacrificij, oblatio thuris, & ſimilia. & hæc ita ſeruilia ſunt, vt ſint etiam regalia; nam ſeruire Deo regnare eſt. & hæc non modò non prohibentur, ſed etiã præcipiuntur maximè die feſto. Alia ſunt, quibus homo homini ſeruit, qualia ſunt quæ per ſe ſpectãt ad eos, quos propriè vocamus ſeruos, qualia ſunt omnia mechanica artificia, agricolarum labores, & ſimilia, & hæc propriè ſeruilia dicuntur, & prohibita in feſtis intelliguntur.

Tertio nota, quòd licet ſola iſta opera per ſe prohibeantur in feſtis, tamen iuſtis de cauſſis quædam ſpiritualia, & liberalia interdicuntur etiam; & quædam corporalia, ac ſeruilia permittuntur. Liberalia, quæ prohibentur in feſtis, ſunt quatuor; mercatum facere, agere cauſſas, ius dicere, & iuramentum ſolenne in iudicio præſtare, niſi ob cauſſam pacis, vel aliam neceſſitatem. Ita enim habetur capit. Omnes dies, & capit. Conqueſtus, de feriis.

Corporalia, quæ permittuntur, ſunt etiam quatuor. Primo ea, quæ ad opera religionis, vel ſpiritualia, per ſe ordinantur. Hoc modo licet in feſtis campanas pulſare, & olim licebat mactare oues & boues ad ſacrificia, Matth. 12. *Sacerdotes in templo Sabbathum violant, & ſine crimine ſunt.* Sic etiam licet ſcribere in ordine ad intellectum, vt ad parandam lectionem, vel concionem, non tamen licet tranſcribere, ſine ne-

ceſſitate, libros lucri gratia. SECVNDO, opera illa permittuntur, quæ vel propriæ, vel aliorum ſaluti neceſſaria ſunt, vt eſt labor pharmacopolarum, chirurgorum, coquorũ, &c. quomodo etiam Iudæis licebat in Sabbatho educere iumenta de fouea, ſi fortè cecidiſſent, & ducere ad fontem ad bibendum, Matth. 12. TERTIO, opera conceſſa à Prælatis. QVARTO, opera quæ ex conſuetudine facta ſunt licita. Nunquam enim Eccleſia tam ſeuerè præcepit vacare ab opere, quàm lex Iudaica; & ratio eſt, quia vacatio apud Iudæos erat figura futurorum, figuræ autem debent eſſe exactæ, alioqui non bene ſignificant: noſtra autem vacatio etiamſi interdum ſignificat aliquid futurum, tamen non eſt hic eius præcipuus finis, ſed non impedire opera ſpiritualia.

Probatur nunc propoſitio; PRIMO, omnibus argumentis, quibus alias probauimus, Eccleſię pręcepta obligare in conſcientia.

SECVNDO, iure diuino præcipitur, vt aliqui dies feſti obſeruentur, & tamen nulli ſunt certi dies à iure diuino determinati: ergo debuit eſſe in Eccleſia poteſtas determinandi certos dies, & obligandi ad eorum obſeruationem. quia alioqui non ſeruaretur ius diuinum. ſi enim determinatio Eccleſiæ non obligat, poterunt fideles non ſeruare diem Dominicum, nec Paſcha, nec alia feſta indicta, & proinde nulla. nec enim vlla alia feſta ſunt, quæ ſeruari poſſint. feſta enim debent eſſe communia toti Eccleſiæ. nulla autem eſſe poſſunt communia, niſi quæ indicuntur à publica poteſtate.

TERTIO, Mardochæus & ceteri Iudæi cum Regina Eſther inſtituerunt feſtum, quod Deus non præceperat, & obligauerunt ad illud ſeruandum, Eſther 9. *Nulli liceat hos duos dies abſq; ſolennitate tranſigere, &c.* ergo idem licebit Eccleſiæ; nam tota cauſſa, cur credant hæretici non licere Eccleſiæ obligare fideles ad iſtam feſtorum obſeruationem, eſt, quia Deus hęc feſta in particulari non præcepit; at nec præceperat feſtum illud Sortium, quod Mardochæus inſtituit.

QVARTO, antiqua Eccleſia feſta cum imperio indicebat, nec fuit vnquam vllus, præter hæreticos, qui eiuſmodi pręcepta reprehenderit. Concilium AGATHENSE ante mille annos, cap. 47. *Miſſas*, inquit, *die Dominico ſecularibus totas audire ſpeciali ordine præcipimus, ita vt ante benedictionem ſacerdotis*

tis

tis egredi populus non præsumat. Quòd si fecerint, ab Episcopo publicè confundantur. Concilium LAODICENVM ante M.CC. annos, cap. 29. *Non oportet,* inquit, *Christianos Iudaizare, & in Sabbatho vacare, sed operari eos in eadem die, Dominicam præponendo eidem diei.* Concilium AVRELIANENSE III. etiam ante annos mille can. 27. præcipit, vt puniatur, qui diebus festis operantur, & simul tamen damnat eos, qui Iudaico more ita vacant, vt non putent licere, parare in die Dominico quę necessaria sunt ad victum. Similiter Concilium VI. generale can. 8. die Dominica iubet audiri sacrũ, & nulla opera corporalia fieri præter ea, quæ ad victum necessaria sunt, & alia similiter necessaria. Nec est iste canõ ex Trullanis canonibus. ANTISIODORENSE ante annos DCCCC. c. 16. *Nõ licet,* inquit, *die Dominico boues iungere, vel alia opera exercere.* Similia habentur in Concilio II. MATISCONENSI, cap. 1. Conciliũ MOGVNTINVM ante annos DCC. cã. 36. & 37. enumerat festa præcipua totius anni, & iubet omnino ab opere in eis diebus vacare. Vide plura decreta Conciliorum, & Pontificum, extra de feriis. Neque argumenta in contrarium concludunt; nam ad primum Magdeburgensium dico, festorum dierum cultum ex se indifferentem esse, sed posita lege esse necessarium. Ad exemplum Pauli, nego illum aliquando coluisse diem Sabbathi. concionabatur enim die Sabbathi, quia tunc inueniebat Iudæos congregatos, non quia ipse coleret Sabbathum. Porrò in epist. ad Galatas non arguit Pseudoapostolos, quod obligarent ad festa, sed quod obligarent ad festa Iudaica.

Ad illud Heshusij, quod si festorum leges obligent, erit iugum Christianorum intolerabilius iugo Iudęorum, cùm nos plura festa habeamus, quàm illi habuerint. Respondeo PRIMO cum B. Augustino lib. contra Adimantum, ca. 16. seruare festa Iudaicè esse iugum, nõ autem more Christiano. quia illi non intelligebant finem vacationis, nos intelligimus.

SECVNDO dico, festa Iudæorum verè fuisse grauia, quia cogebantur singulis Sabbathis non accendere ignem, non coquere cibos, non iter facere, nisi ad modicum spaciũ. Item oportebat eos ter in anno ad quædam festa ire in Hierusalem, etiamsi longissimè abessent: item in Paschate cogebantur per dies septem comedere azima insipida, qui Deuter. 16.

ideò vocatur panis afflictionis: & lactucas agrestes plenas amaritudine, & alia multa, quæ festa onerosa reddebant. At nostra festa nihil laboris habent. quis enim labor audire sacrum, & vacare à quibusdam operibus?

Adde VLTIMO, quòd cùm Petrus Actor. 15. legem Iudaicam, intolerabile iugum vocauit, non hoc propter festa, sed propter alias innumeras, & minutissimas cærimonias dixit, quas non tantùm obseruare, sed etiam memoria retinere ferè impossibile erat. Ad testimonium Socratis dico, Socratem hæreticum fuisse Nouatianum, neque eius testimonium in dogmatibus vllius esse momenti.

QVARTA propositio. *Nō tenemur diebus festis ex præcepto peculiari ad non peccandum, siue ad actum contritionis, vel dilectionis Dei.* Hæc est B. Thomæ in 2. 2. q. 122. art. 4. & contra Scotum in 3. dist. 27. & 37. qui dicit, homines teneri die festo ad actum dilectionis Dei internum: & contra Abulensem, ac Lyranum in c. 20. Exodi, qui dicunt, hoc præcepto specialiter prohiberi opera seruilia, id est, peccata, & proinde omne peccatum factū in die festo esse duplex.

Probatur PRIMO, quia ius diuinum præcipiebat solùm abstinere ab opere seruili. si dicas, opus seruile est peccatum. cōtrà, quia præcepta debent intelligi propriè, non metaphoricè; peccata autem non sunt opera seruilia, nisi metaphoricè. SECVNDO, Ecclesia determinauit tempus, & modum obseruandi ius diuinum de obseruatione præceptorum: at Ecclesia nusquam præcipit actus illos internos. TERTIO, id habet communis sensus fidelium. Nulli enim sunt, qui putent se nouum peccatum commisisse, si die Dominico non habuerint contritionem. QVARTO, actus ille internus est finis huius præcepti, non autem finis, sed media propriè imperantur. QVINTO, cultus internus præceptus iam erat in primo mandato; nam hic est ordo primæ tabulæ, in primo præcepto mandatur cultus cordis, in secūdo cultus oris, in tertio cultus operis. SEXTO, præceptum de colendo Sabbathum est præceptum religionis, at contritio est actus pœnitentiæ, non religionis. SEPTIMO, quia alioqui esset valde noxium tot festa multiplicare; esset enim tendere laqueos animabus.

At obiiciunt; PRIMO, fornicari, vel occidere hominem in

loco

loco ſacro eſt homicidium, & ſacrilegium, ergo ſimiliter occidere, vel fornicari in die feſto.

RESPONDEO, circumſtantiam loci, & temporis ſemper aggrauare peccatum, ſed non ſemper ita aggrauare, vt cenſeatur nouum peccatum. Tunc enim ſolum fit nouum peccatum, quando circumſtantia loci, vel temporis eſt eſſentialis, & intrinſeca peccato, id eſt, quando violatur ipſum tempus, aut locus ſacer. Verbi gratia, qui fornicatur, aut homicidium facit in templo, committit ſacrilegium, quia per ea peccata tollitur ſanctitas loci. Violatur enim templũ per effuſionem ſeminis, aut ſanguinis volũtariam ex lege Eccleſiaſtica: at qui in templo mentitur etiam pernicioſè, aut blaſphemat, non committit propriè ſacrilegium, quia mendacium, & blaſphemia non tollunt templi ſanctitatem. Idem dico de tempore ſacro. Non enim violatur tempus ſacrum per quæcunque peccata, ſed ſolùm per ea, quę opponuntur ipſi tempori ſacro, qualia ſunt, non audire ſacrum, & operari corporaliter, quæ ſunt ſpecialiter prohibita.

SECVNDO obiiciunt teſtimonia Auguſtini, qui dicit, pręcepto Sabbathi prohiberi opera ſeruilia, id eſt, peccata. ſic enim loquitur Auguſtinus tract. 3. in Ioannem, & in Pſal. 32. cõcione 1. RESPONDEO, eum loqui de præcepto Sabbathi, vt eſt generale præceptum, ſpiritualiter ſignificatum per Sabbathum Iudæorum.

TERTIO obiiciunt Auguſtinum, qui lib. de decem chordis, cap. 3. dicit: *Melius faceret Iudæus in agro aliquid vtile, quàm in theatro ſeditioſus exiſteret: & melius fœminæ Iudæorum domi lanam facerent, quàm tota die in neomeniis ſuis impudicè ſaltarent.*

RESPONDEO, Auguſtinum non velle dicere abſolutè eſſe melius, ſeu minus malum, die feſto operari aliquid vtile, licet prohibitum tali die, quàm aliud peccatum facere. Poteſt enim fieri, vt aliquando ſit melius, aliquãdo peius; nam minus malum eſt die Dominico operari in agro, quàm blaſphemare Deum: ſed è contrario, maius malum eſt, operari in agro die Dominico, quàm mentiri officioſè. Et tamen Auguſtinus videtur velle, minus malũ eſſe die feſto operari aliquid ex genere ſuo vtile, quàm peccatum aliquod cõmittere. Auguſtinus ergo vult dicere, magis pugnare quælibet peccata cum fine

ſanctificationis Sabbathi, quàm opera ex ſe vtilia, quę tamen prohibentur in Sabbatho; nam finis eſt quies mentis in Deo, cui quieti magis repugnat quodlibet peccatum, quàm diſtractio operis corporalis. & ideò magna eſt cæcitas Iudæorum, qui abutuntur ocio Sabbathi ad multa peccata committenda, vt Auguſtinus dicit.

OBIICIES, ſi peccata magis repugnant fini huius legis, quàm opera ſeruilia, ergo omnia peccata prohibentur hoc præcepto magis, quàm opera ſeruilia; nam hoc præceptum poſitum eſt ad remouenda impedimēta cultus diuini interni. RESPONDEO, omnia peccata prohibita eſſe, & magis, quàm opera ſeruilia; nam peccata in nullo caſu permittuntur: opera autem ſeruilia etiam in feſto ſæpe permittuntur. Non tamen omnia peccata prohibentur hoc præcepto ſpeciali de Sabbatho, quia non erat neceſſe; nam iam antea prohibita erant. Opera autem ſeruilia prohibētur hac ſpeciali lege, quia antea prohibita non erant.

CAPVT VNDECIMVM.

De Dominica die.

E Dominica die tria dicenda ſunt. Primò, de eius antiquitate. Secundò, de ratione inſtitutionis. Tertiò, de ritibus antiquis in die Dominica ſeruatis.

Quantum ad PRIMVM, ſine dubio feſtum Dominicæ eſt antiquiſſimum omnium Chriſtianorum feſtum; nam Eccleſia Chriſtiana propriè cœpit in die Pentecoſtes. Tunc enim impletis omnibus myſteriis redemptionis, promulgatum fuit publicè Euangelium. Poſt hunc autem diem cœperunt omitti feſta Iudæorum, & eis ſubſtitui feſta Chriſtiana; primus autem dies feſtus occurrēs ſine dubio fuit Dominicus; nam feſtum Natalis Domini, & Paſchæ, quæ etiam antiquiſſima ſunt, non niſi poſt aliquot menſes occurrerunt. Atteſtantur autem huic antiquitati primò Scripturæ; nam Actor. 20. dicitur, vna Sabbathi cùm conueniſſemus ad frangēdum panem. & 1. Corinth. 16. per vnam Sabbathi vnuſquiſque apud ſe reponat, &c.

Magde-

Magdeburgenſes Centuria 1.lib.2. cap.6. col. 503. & Caluinus in cathena Auguſtini Marlorati dicunt, hæc loca intelligi de die Sabbathi,& eum diem à Paulo ſeruatũ. Quod etiam probant Magdeburgenſes ex Act.13. vbi Paulus die Sabbathi diſputat in Synagoga. AT falluntur manifeſtè; nam inprimis locum illum Actor.20. Chryſoſtomus & Beda exponunt de Dominica die: locum autem 1.Corinth.16. exponũt de die Dominica omnes interpretes Grę̨ci & Latini, Chryſoſtomus, Ambroſius, Theophylactus,&c. nec ſolùm Catholici, ſed etiam Petrus Martyr in eum locum; adde etiam (cui hæretici multum tribuunt) cõmentarium Eraſmi tam Actor.20. quàm 1.Corinth.16. Præterea Marci 16. dicitur Chriſtus reſurrexiſſe vna Sabbathorum: at conſtat reſurrexiſſe die Dominica.

Præterea conſtat Paulum multis Hebraiſmis abundare: eſt autem Hebraiſmus frequentiſſimus dicere vnum pro primo. vt Geneſ.1. *Factum eſt veſpere, & mane dies vnus*, id eſt, primus; nam poſtea ſequitur, *dies ſecundus*,&c. Denique Paulus arguit Coloſſenſes, & Galatas ſeueriſſimè, quòd Sabbathum, & feſta Iudę̨orum ſeruarent. quomodo ergo credibile eſt eum ſeruaſſe Sabbathum Iudæorum? Quod autem Actor.13. die Sabbathi prę̨dicauit in Synagoga, non id fecit, vt coleret Sabbathum, ſed quia non poterat habere alio loco, nec alio tempore Iudæos congregatos.

Habemus præterea Apocalypſis 1. *Ego Ioannes fui in ſpiritu in Dominica die.* Quem locum de noſtra Dominica die exponunt ferè omnes, vt Oecumenius, Anſelmus, Primaſius, & alij, & ipſi etiam Magdeburgenſes Cent.1.lib.2. cap.6.

Ad hæc, habemus teſtimonia Patrum antiquiſſimorum; Clementis can.65. Apoſtolorum; Ignatij epiſtola ad Magneſianos; Iuſtini Apologia 2. Tertulliani, de corona militis, & Apologetici cap.16. Clementis Alexandrini lib.7. Strom. Origenis hom.7. in Exod. Athanaſij homil. in illud, omnia mihi tradita ſunt à patre meo; Ambroſij epiſt.83. Hieronymi in caput 4. ad Galat. Auguſt. lib. contra Adimantum, cap.16. Gregorij lib.11. epiſt.3. Leonis epiſt.81. ad Dioſcorum; Hilarij prę̨fatione in Pſal. Quare nullo modo dubitare licet, quin feſtum Dominicæ diei ſit vetuſtiſſimum.

Quantum ad SECVNDVM, ratio inſtitutionis fuit, vt ſuccederet Sabbatho. Nam ius diuinum requirebat, vt vnus dies hebdo-

hebdomadæ dicaretur cultui diuino: non autem conueniebat, vt ſeruaretur Sabbathum. Itaque Sabbathum ab Apoſtolis in diem Dominicum verſum eſt.

Vt autem intelligatur, quàm rectè id factum ſit, notãdum eſt, Sabbathum fuiſſe feſtum antiquiſſimum & præſtantiſſimum apud Iudęos, & ideò ſolius Sabbathi mẽtionem factam in Decalogo. Erat autem Sabbathum feſtum excellentiſſimũ, quia cùm omnia feſta celebrentur, vel in memoriam beneficij præteriti, vel ad ſignificandum aliquid futurum, Sabbathum in vtroque excellebat. Nam quantum ad præteritum, colebatur in memoriam primi, & communiſſimi beneficij, id eſt, creationis mundi. Nam, vt ſcribit Philo in libro de opificio mundi, quemadmodum Reges coli iubent diem natalem filiorum ſuorum, ita Deus coli voluit diem natalem operis ſui, id eſt, mundi. quod etiam vtiliſſimum erat ad errorẽ Philoſophorum excludendum, qui dicturi erant, mundum non habuiſſe principium. Quantum autem ad futurum, Sabbathum figura erat trium beneficiorum Dei, ad quæ omnia alia reuocantur.

PRIMO, figura erat in ſenſu allegorico quietis Chriſti in ſepulcro. vt enim Deus Sabbatho quieuit ab opere creationis, ita Chriſtus quieuit Sabbatho ab opere redemptionis, vt Apoſtolus obſeruauit Hebr. 4.

SECVNDO, figura erat in ſenſu tropologico quietis mentis humanæ ab operibus ſeruilibus peccatorum. Iudæi enim dum Sabbatho ociabantur, ſignificabant venturum eſſe tempus gratiæ, quo liberati homines per Chriſtũ à ſeruitute peccati, quiete & ocio ſpirituali fruerentur, vt exponit Auguſtinus tractat. 30. in Ioannem, & alibi.

TERTIO, figura erat in ſenſu anagogico quietis ſanctarum animarum, quam poſt mortem in ſinu Abrahę exſpectabant, vt Auguſtinus docet, epiſt. 119. & deducitur ex Apoſtolo Hebr. 9. Iam verò propter has ipſas cauſſas, quibus Sabbathũ fuit olim inſtitutum, decuit, vt poſt Chriſti aduentum mutaretur in Dominicam. Nam quantum ad memoriam præteritorum, dies Dominica longè excellit Sabbatho. nam refert nobis memoriam Natalis Chriſti, & Reſurrectionis eiuſdẽ, & Aduentus Spiritus ſancti, quo die quodammodo nata eſt Eccleſia. Nam Chriſtus die Dominica nat⁹ eſt, vt patet, quia illo

anno

anno currebat litera Dominicalis B. vt omnes Mathematici docent, & poteſt oſtendi retrocedendo in Ciclo literarũ Dominicalium: conſtat autem, literam B. haberi die XXV. Decembris, quo die Chriſtus natus eſt. quod autem idem Chriſtus reſurrexerit die Dominica, ex Euangeliis conſtat. Quòd denique aduentus Spiritus ſancti fuerit die Dominica, patet, quia fuit in die Pentecoſtes, id eſt, quinquageſimo die à Paſchate, qui neceſſariò eſt dies Dominicus. Itaque dies Dominica repræſentat nobis natalem diem Chriſti, & Eccleſiæ, & Chriſti non ſimplicem, ſed duplicem. Et præterea dies Dominica repræſentat etiam memoriam creationis mundi nõ minus, quàm Sabbathum. Nam die Dominico cœpit mundus fieri, immò eo die ſunt factæ omnes partes mundi principales, cœlum, terra, Angeli, lux, &c. vnde Iuſtinus Apologia 2. & Leo epiſt. 81. ad Dioſcorum, dicũt, diem Dominicam coli tam ob memoriam mundi creationis, quàm ob reſurrectionem Chriſti.

Quantum autem ad futurorum ſignificationem, Sabbathum planè ceſſare debuit, quia omnia, quæ per Sabbathum ſignificabantur futura, iam ſunt completa; nam Chriſtus iam in ſepulcro iacuit, & quies animorũ in Deo iam agitur. Porrò quies ſpirituum defunctorũ in ſinu Abrahã iam eſt mutata in gloriam & beatitudinem: & nunc non amplius exſpectamus ſimplicem illam quietem, ſed quietem glorioſam. gloria autem melius ſignificatur per diem Dominicum, quàm per Sabbathũ. Et idcircò B. Auguſtinus epiſt. 119. dicit, Sabbathũ rectè datum Hebræis, qui poſt mortem ibant ad ſolam quietem; Chriſtianis autem datã eſſe diem Dominicam, quia iam reuelata eſt gloria reſurrectionis in Chriſto; & quod præceſſit in capite, etiam corpus totum exſpectat.

Quantum ad TERTIVM, ritus in Dominica erat quadruplex. PRIMO, conueniebant in Eccleſiam ad lectionem, cõcionem, ſacrificium, communionem, &c. vt ex Iuſtino patet Apologia 2. extrema. SECVNDO, vacabant ab operibus ſeruilibus, vt patet ex Hieronymo epiſt. ad Euſtochium de virginitate, & Gregorio lib. 11. epiſt. 3. TERTIO, non ieiunabant, vt patet ex Tertulliano de corona militis, & aliis, qui paſſim hoc docent. QVARTO, nõ flectebant genua, ſed ſtantes precabantur. de quo exſtat canon 20. Nicæni Cõcilij. Idem etiam

longè

longè antea Tertullianus docuit libro de corona militis: *Die Dominico*, inquit, *ieiunare, nefas ducimus, & de geniculis adorare.* Item Hilarius præfatione in Psalmos. Ambrosius serm. 62. Augustinus epist. 119. cap. 15. & Alexander III. cap. Quoniam, extra de feriis idem docent. Ex quo intelligimus, nondum esse quingẽtos annos, ex quo ritus hic cessauit. nam tres priores adhuc in vniuersa Ecclesia obseruantur.

CAPVT DVODECIMVM.

De Pascha.

DVO dicenda sunt. Primò, quid sit Pascha. Secundò, de erroribus circa Pascha. Quantum ad PRIMVM, aliqui Patrum existimarunt, nomẽ Paschę deductũ esse à verbo πάσχειν, id est, pati, quia passionis Domini memoria in Paschate celebratur, iuxta illud Apostoli: *Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.* ita Ambrosius in libro de mysterio Paschæ, cap. 1. Vnde etiam Tertullianus libro cõtra Iudæos, dicit, Pascha Domini significare passionem Christi. quorum sententiam refert, & meritò refellit Augustinus epist. 119. nam Pascha nomen est Hebræum, nõ Græcum. Hebraicè autem dicitur פסח quod Græci verterũt πάσχα, Chaldæus פסחא. Hieronymus legit Phase, nimirum secundũ alia puncta: sed eadem semper est vox. Dicitur autem Pascha à verbo פסח, quod est transilire. vnde primariò non significat immolationem agni, vt auctor commentar. in caput 14. Marci apud Hieronymum docet: nec transitum populi per mare rubrum ad terram promissionis, vt docẽt Nazianzenus oratione 2. de Pascha, & Augustinus tract. 55. in Ioannem. Nec etiam significat transitum Angeli per Ægyptum, vt videntur sonare illa verba: *Est enim Phase, id est, transitus Domini,* Exod. 12. sed significat transcensionem Angeli, & quasi saltum super domos Iudæorum, vt patet ex ratione, quæ redditur Exod. 12. nam vbi dixerat Moyses: *Est enim Phase,* subiungit rationem: *Transibo enim per terram Aegypti nocte illa, & percutiam primogenita Aegyptiorum: erit autem sanguis vobis in signũ in ædibus vestris,*

ſtris, & videbo ſanguinē, & trāſibo vos, nec erit in vobis plaga. Vbi primum, tranſibo, eſt וְעָבַרְתִּי, ſecundum eſt וּפָסַחְתִּי, & ab hoc dicitur Paſcha. Similis ratio ter in eodem capite redditur. vbi ſemper פָּסַח ſignificat tranſilire, ſeu tranſcendere, non ſimpliciter tranſire. Vnde Ioſephus lib. 2. antiquit. cap. 13. dicit, Paſcha ſignificare tranſcenſionē. idem docet Hieronymus in cap. 26. Matth. & Theodoretus quæſt. 24. in Exod.

Veruntamen hoc ipſum nomen traducitur etiam ad alia tria ſignificanda. Itaque PRIMO, ſignificat, vt diximus, tranſilitionem Angeli. SECVNDO, ipſum agnum Paſchalem, qui per immolationem tranſibat de vita ad mortem. Vnde dicitur Lucæ 22. *Neceſſe erat occidi Paſcha.* TERTIO, tranſitum populi, qui illa ipſa nocte liberatus à tyrannide Pharaonis, tranſiuit per mare rubrum, vt iret in terram promiſſionis. & hanc ſignificationem agnoſcunt Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Paſcha, & Auguſtinus tract. 55. in Ioannem. QVARTO, ipſum feſtū diem. nam Luc. 22. dicitur: *Appropinquabat dies feſtus azimorum, qui dicitur Paſcha.*

Porrò hæc ipſa quatuor ſunt etiam apud Chriſtianos ſuo modo, id eſt, vt exemplaria illorum typorum. Nam Angelus tranſiliens, & occidens primogenita Ægypti, & ſaluans filios Iſraël, eſt Chriſtus magni conſilij Angelus, qui, dum tranſiret de morte ad vitam, ſaluauit omnes, qui eius ſanguine aſpergendi erant, relictis ceteris in manu vaſtatoris. Agnus Paſchalis idem Chriſtus eſt, pro nobis immolatus. Chriſtum enim repræſentarunt Agnus & Angelus, quia Chriſtus occidi & occidere debuit; Agnus autem occidi poterat, ſed non occidere; Angelus occidere, ſed non occidi. Tranſitus per mare rubrum, ſignificat tranſitum populorum per aquas Baptiſmi, & ideò in Paſchate ordinariè olim baptizabantur Catechumeni. Denique, feſtus dies illorum noſtrorum feſtum diem figurabat.

Quantum ad SECVNDVM; PRIMVS error fuit Aërij, qui Paſcha ſimpliciter negabat eſſe celebrandum, quod hoc Iudaiſmum ſaperet. Refert hunc errorem, & refellit Epiphanius hæreſi 75. non enim agimus Paſcha Iudæorum, ſed quod illo ſignificabatur.

SECVNDVS fuit Blaſti cuiuſdam, qui, teſte Tertulliano libro

bro de præscript. docuit, Pascha necessariò debere celebrari ipso die, quo à Iudæis celebrabatur, id est, XIV. Luna, siue esset Dominica, siue non. In quo errore fuerunt eodem tempore multi Episcopi Asiæ minoris; vt patet ex lib. 5. hist. Eusebij, cap. 24. & 25. vbi refertur epistola Policratis Episcopi Ephesini ad Victorem Papam, qua ille auctor asserit, omnes suos prædecessores vsq; ad sanctum Ioannem Euãgelistam semper celebrasse Pascha die decima quarta. Nec defuerũt postea multi alij, quibus hic error placeret, quos Epiphanius hæresi 50. Quartadecimanos vocari affirmat. quin etiam longo pòst tempore Audiani, seu Vadiani in eundem errorem inciderũt, eodem Epiphanio teste hæres. 70.

Hic error illo ipso tempore refutatus est à Conciliis ferè omnium Ecclesiarum, & à Romano Pontifice, qui omnes cõmuni consensu statuerunt, Pascha celebrandum esse Dominica proxima Lunæ quartædecimæ post æquinoctium vernum, vt Eusebius ibidem refert. Deinde Concilium Nicænũ, cùm adhuc error ille alicubi duraret, idem statuit, vt testatur Epiphanius hæres. 50. & 70. qui dicit, in Concilio eodẽ ab Eusebio Cæsariensi compositum aureum numerum, qui ostendit Nouilunia. De qua re exstat epistola ipsius Concilij Nicęni apud Theodoretum lib. 1. cap. 9. hist. & eiusdem rei meminit Athanasius in epistola de Synodo Ariminensi, & Seleuciensi; Ambrosius epist. 83. & Theophilus lib. 1. Paschali; item Imperatoris Constantini epistola ad omnes Ecclesias, apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini; vbi Constantinus tribus rationibus probat, debere Pascha celebrari die Dominico. PRIMO, ne concurramus cum Iudæis Christi interfectoribus.

SECVNDO, quia par est, vt in tota Ecclesia sit vna ratio Paschæ celebrandi, & par est etiam, vt pauciores pluribus cedãt. Porrò ab antiquis temporibus Romana vrbs, Italia, Africa, Gallia, Hispania, Britannia, Ægyptus, Lybia, Græcia, Pontus, Cilicia, & magna pars Asiæ celebrant Pascha die Dominico, soli autem pauci Orientales contra totum Meridiem, Occidentem, Aquilonem, & magnam Orientis partem cum Iudæis Pascha celebrant.

TERTIO, quia absurdum est, vno anno bis Pascha facere, & alio anno nunquam. atqui hoc accidebat illis, qui Pascha quar-

quartadecima die agebant; nam illi non obseruabant æquinoctium, sed solùm menses XII. Lunares, & celebrabāt Pascha XIV. Luna mensis primi, non curantes, si illa decima quarta esset ante æquinoctium, vel post. Itaque interdum accidebat, vt vno anno celebrarent Pascha post æquinoctium, & anno sequenti ante æquinoctium, & proinde bis in vno anno.

ADDE etiam, quòd isti falso fundamento nitebantur. Nam putabant, se sequi Legem Iudæorum, & reuera sequebantur delirium Iudæorum sui temporis. nam Lex Iudaica Exod. 12. præcipit Pascha fieri post æquinoctium vernum; iubet enim fieri Luna decima quarta primi mensis; porrò mensis primus incipiebat à Nouilunio proximo ipsi æquinoctio. vnde etiam Iosephus lib. 3. antiquit. cap. 13. dicit, Pascha fieri Sole in Ariete existente, & opposito ipsi Lunę. Iudæi autem posteriores (vt Epiphanius dicit, hæres. 70.) non amplius obseruabāt æquinoctium, & eos tamen tanquam duces cæcos sequebantur errātes illi Christiani, qui cum Iudæis Pascha faciebant.

Ad auctoritatem autem sancti Ioannis Euangelistæ, quam pro se adferebant illi Quartadecimani, respondet Beda lib. 3. hist. cap. 25. Ioannem celebrasse Pascha XIV. die, vt se accommodaret in illis initiis Iudæis ad fidem conuersis, sicut etiam propter eandem caussam Paulus circumcidit Timotheum: tamen Apostolū Petrum Romæ instituisse, vt Pascha die Dominico fieret, & hoc magis esse sequendum.

TERTIVS error fuit quorundam Cappadocum, qui, teste Epiphanio hæres. 50. semper Pascha celebrabāt die XXV. Martij, sicut Natalem Domini semper celebramus die XXV. Decembris. quia putabant, Christum eo die passum fuisse, & ipso die passionis Pascha agendum credebant. Similis fuit error Gallorum in principio Ecclesiæ, qui, teste Theophilo Cæsariensi apud Bedam lib. de ratione temporum, cap. 45. semper Pascha celebrabant XXV. Martij, quod putarent, eo die Christum resurrexisse. Idē error summopere placet Luthero in lib. de Conciliis, part. 2. vbi vellet eodem die celebrari ista festa, & non obseruari cursum Lunæ, ne videremur Iudaizare.

Ceterùm iste error refellitur PRIMO, ex consensu totius Ecclesiæ, quæ semper die Dominico Pascha celebrandum statuit. SECVNDO, quia secundum quosdam nititur falso fundamento. Christus enim, vt illi docent, non potuit resurgere

XXV. Martij, nec etiam pati; nam passus est die Veneris, & resurrexit die Dominico, secundum Euangelia omnia. constat etiã, Christum passum & resurrexisse anno ætatis suæ XXXIII. vel XXXIV. secundum alios. Porrò anno Christi XXXIII. die XXV. Martij, non fuit feria VI. nec dies Dominica, sed feria IV. Anno autem Christi XXXIV. die XXV. Martij, fuit feria V. vt ex litera Dominicali patet. Nam anno Christi XXXIII. currebat litera D. anno XXXIV. litera C. die autem XXV. Martij, semper est G.

VLTIMO, refellitur à B. Augustino in epist. 119. vbi ostendit, hoc interesse inter diem Natalis & diem Resurrectionis; quod ille celebratur solùm ob memoriam, & ideò semper ipsa die XXV. Decembris: at iste celebratur ob memoriam & Sacramentum, & ideò variatur. Vide ibidem pulcherrimam explicationem mysteriorum Paschæ.

QVARTVS error fuit Britonum & Scotorum apud Bedam lib. 3. historiæ, cap. 25. & libro 5. cap. 22. qui cõtra communem totius Ecclesiæ vsum Pascha celebrabant prima Dominica post Lunam XIII. Martij, ita vt aliquando ipsa XIV. Luna Pascha celebrarent, in quo neq; Iudæis, neq; Christianis consentiebant. Nam Iudæis primus dies solennis erat Luna XV. sed incipiebant festum à vespera præcedente, id est, Luna XIV. ad vesperam; istis autem primus dies solennis erat decimus quartus, & cùm etiam ipsi inciperent à primis vesperis, necessariò incipiebant Luna XIII. sed hic error non eget alia refutatione; nam fundabatur in sola imperitia; existimabãt enim, ita sanctum Ioannem celebrare solitum.

QVINTVS error est Nouatianorum, qui, teste Socrate lib. 5. histor. cap. 20. decretum ediderunt, quod appellarunt ἀδιάφορον, quia in eo statuerunt, liberum vnicuiq; esse debere, agere Pascha quando velit. Quem errorem satis constat placuisse etiam Magdeburgensibus ex Centur. 1. lib. 2. cap. 6. col. 504. & Cent. 2. cap. 6. col. 119. vbi dicunt, nec Apostolos, nec Apostolicos viros vllam legem dedisse Ecclesiæ de celebratione Paschæ, sed reliquisse Christianis integram libertatem. Et ibidem arguunt Romanos Pontifices, quòd propter rem indifferentem excommunicauerint Asianos.

Iste autem error refellitur; PRIMO, ex can. 8. Apostolorum, vbi

vbi iubentur deponi Episcopi, vel Presbyteri, qui Pascha egerint ante æquinoctium cum Iudæis.

SECVNDO probatur, quia eos, qui pertinaces fuerunt in opinione Asianorum, id est, quòd necessariò Pascha deberet agi Luna XIV. cum Iudæis, veteres Patres semper habuerunt pro hæreticis, vt patet ex Tertulliano de præscript. Epiphan. hæres. 50. August. hær. 29. & Theodoreto lib. 3. de hæreticis fabulis, & Damascen. lib. de hæresibus. Et ne putemùs eos esse hæreticos alia de caussa, imposuerunt illis nomen Tessarescedecatitas, id est, Quartadecimanos. Non ergo sine caussa Romani Pont. excommunicarunt Asianos.

TERTIO, si esse deberet res libera, & indifferens celebratio Paschæ, nunquam fuissent sancti Patres multùm soliciti de hac re: at semper maximè soliciti fuerunt; nam in ipso initio huius controuersiæ, vbique celebrata sunt prouincialia Concilia pro hac re, vt apparet ex lib. 5. hist. Eusebij, cap. 23. & 25. quod est signum magnæ solicitudinis. ADDE, quòd in illis Conciliis non rem adiaphoram esse voluerunt. nam lib. 5. cap. 23. sic ait Eusebius: *Vnum, inquit, omnes Ecclesiasticū dogma confirmant, ne liceat aliquando, nisi in die Dominica, qua Dominus resurrexit, Dominicum Paschæ celebrare mysterium.* Et cap. 25. dicit, hunc fuisse finem decreti Concilij Cæsariensis de Paschate illo ipso tempore habiti. *Epistolæ autem nostræ exemplaria per oēs Ecclesias transmittantur, vti ne rei efficiamur animarum, quæ diuersis erroribus immerguntur.*

QVARTO, Concilium Nicænum post quæstionem de fide contra Arium nihil putauit magis dignum diligēti discussione & determinatione, quàm de die Paschę, vt patet ex epistola Constantini apud Eusebium lib. 3. de vita Constantini. Immò Athanasius in epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ, non procul ab initio, dicit, Concilium Nicænū propter duas caussas conuenisse; primò, propter controuersiam de Pascha; secundò, propter hæresim Arij. Epiphan. etiam hær. 70. dicit, Constantinum duo maxima bona contulisse in Ecclesiam; vnum, quòd congregari curauit Synodum Nicænam; alterum, quòd in ipsa Synodo curauerit determinari quęstionem de Paschate. Quòd autem Nicænum Cōcilium planè præceperit celebrari Pascha die Dominico, & non solùm cohortationem adhibuerit, vt Socrates dicere videtur, patet ex Athan.

qui in epiſt. de Concil. Arimini & Seleuciæ, ſic ait: *In negotio de Paſchate non abhorruerunt ab iſta appendice, viſum eſt, vt omnes obtemperarent.*

QVINTO, probatur ex Concilio Antiocheno, cap. 1. vbi excommunicantur qui legem Nicænam de Paſchatis die non ſeruant.

SEXTO, idem probatur ex magna ſolicitudine, quam ſemper habuerūt Patres, ne erraretur in celebrando Paſchate. Nā tempore B. Ambroſij, cùm nata eſſet difficultas quædam, & ignoraretur, quæ eſſet dies Paſchæ ſecundum Nicęnum Concilium, vndiq; mittebantur literę Epiſcoporum vltro citroq;. vnde etiam exſtat prolixa epiſtola 83. Ambroſij de hac re.

Deinde tempore Innocentij I. cùm orta eſſet ſimilis difficultas, ſcripſit Innocentius epiſtolam, quæ eſt 11. ad Aurelium Epiſcopum Carthaginis, vt ipſe quoque, coacta Synodo, quęſtionem illam diſcuteret, & ad ſe ſcriberet Concilij ſententiam, vt ipſe poſtea diem Paſchatis de more omnibus præſcriberet.

Rurſum tempore Leonis, cùm ſimilis orta eſſet difficultas, ſcripſit inde ſanctus Leo ad Imperatorem Martianum, ad Eudoxiam Auguſtam, ad Epiſcopos Galliæ & Hiſpaniæ, & alios. vide epiſt. 63. 64. 65. & 95.

Præterea idem arguit generalis prouidentia Eccleſię; nam, vt ſcribit Leo epiſt. 64. ad Martianum, delegata fuerat Epiſcopo Alexandrino cura ſemper ſupputandi & indagandi diem Paſchatis, quem ille Apoſtolicæ ſedi Romanæ indicabat; ac deinde Apoſtolica ſedes vniuerſæ Eccleſiæ diem illū præſcribebat. cuius moris meminit etiam Concilium Arelatenſe I. cap. 1. & Innocentius I. epiſt. 11. ad Aurelium.

VLTIMO, probatur ex diuino teſtimonio, quod refert Paſchaſinus Epiſcop⁹ Lilibetanus in epiſtola ad Leonē, & eſt 63. inter epiſtolas ſancti Leonis. Scribit autem ille, tempore Zozimi Papæ ortam quæſtionem de Paſchate, quòd Occidentales dicerent, Paſcha celebrandum illo anno XXV. die Martij; Orientales autem XXII. Aprilis. Porrò in quadam Eccleſia Siciliæ ſolebat ſingulis annis ſacer fons diuino miraculo per ſe repleri ipſa nocte Paſchatis, qua Catechumeni baptizandi erant. Illo autem anno, cùm ex præſcripto Zozimi Paſcha ageretur XXV. Martij, fons inanis & aridus manſit: deinde

XXII.

XXII. Aprilis,fons repletus eſt; atque ex eo intellectum eſt, erraſſe Occidentales in celebratione Paſchæ. Quale miraculum contigiſſe etiam anno Domini D. LXXIII. ſcribit Sigebertus in Chronico. Siquidem annotauit eo anno fontem baptiſmalem in Hiſpania diuinitus impletum fuiſſe in Sabbatho veri Paſchatis, quod tunc Galli rectè ſeruabant, Hiſpani autem malè. At certè ſi res eſſet omnino indifferens,nunquam Deus tali miraculo commiſſum errorem demonſtraſſet.

Magdeburgenſes Cent.5.cap.6.colum.692. dicũt, fabulas, & nugas eſſe,quę iſte Paſchaſinus ſcribit. At conſtat,hunc Paſchaſinum fuiſſe Epiſcopum celeberrimum, quippe qui nomine ſancti Leonis præſedit Concilio Chalcedonenſi DC. XXX. Epiſcoporum. Cõſtat etiam eum ſcribere rem ſibi notiſſimam,nimirum quæ acciderat ſuo tempore,& in loco ſibi vicino. Conſtat denique rem illam ſcriptam grauiſſimo Pontifici S. Leoni,cui certè fabulam & nugas pro diuino miraculo nunquam venditaſſet magnus ille Epiſcopus.

VLTIMVS error eſt, in quem à multis iam annis ſæpe incidimus, ſcientes quidem, & aduertentes, ſed tamen inuiti. Sciendum enim eſt, Concilium Nicænum tres regulas cõſtituiſſe ad inueniendum Paſchæ diem. VNA fuit,vt ſemper Paſcha ageretur poſt diẽ XXI. Martij,quia illo die erat æquinoctium veris, & Paſcha poſt æquinoctium agi debet. ALTERA fuit,vt poſt XX. Martij exſpectaretur Luna XIV. & poſt eam diem quæreretur Paſcha. Paſcha enim agi debet in tertia hebdomade Lunæ,id eſt,à Luna XIV. excluſiuè,vſq; ad XXII. excluſiuè. Et ad inueniendam Lunam,cõpoſuerunt Ciclum aurei numeri. Vbicunq; enim in Calendario inuenitur aureus numerus illius anni,ibi eſt Nouilunium. TERTIA regula fuit, vt poſt Lunam XIV. occurrentem,poſt viceſimũ diem Martij, exſpectaretur dies Dominicus,& ille eſſet Paſcha.

Iſtæ regulæ illo tempore & ſequentibus annis multis optimæ fuerunt. Verè enim tunc erat æquinoctium XXI. Martij, & verè aureus numerus tunc indicabat diem Nouilunij. At à multis iam ſeculis experientia docet, æquinoctium non eſſe fixum viceſima prima Martij,ſed ſemper anticipare;nũc enim eſt decimo Martij. Similiter experiẽtia docet,aureum numerum antiquum non indicare amplius Nouilunia fideliter.

Nunc enim Nouiluniũ inuenitur quatuor diebus ante ipsum aureum numerum. Ex quo intelligimus, tempore Concilij Nicæni non fuisse exactè deprehensum motum nec Solis, nec Lunæ: Ecclesia autem semper antiquas illas regulas seruat, & inde sæpissimè cogitur errare, etiam si nolit. Sicut anno superiore, id est, M. D. LXXIX. celebratum est Pascha XIX. die Aprilis, cùm debuisset celebrari XV. Martij.

CAPVT XIII.

De Pentecoste.

AGDEBVRGENSES Cent. 2. cap. 6. col. 119. nõ solùm dicunt, Apostolos nullam Legem de festis instituisse, sed etiam addunt, primis illis seculis Ecclesiæ nihil expresè legi de vllo festo, præterquam de Paschate. At hoc esse falsissimum, docet nos antiquitas Pentecostes. Nam inprimis meminit eius festi Paulus in priore epistola ad Corinthios 16. *Manebo*, inquit, *Ephesi vsque ad Pentecosten.* Et Actor. 20. de Paulo inquit Lucas: *Festinabat, vt si quo modo posset, Pentecosten ageret Hierosolymis.* Et quamuis non sit omnino certum, an loquantur hæ Scripturæ de Pentecoste Iudæorum, an Christianorum: tamen Epiphan. hær. 75. exponit de Pentecoste Christianorum.

Præterea meminerunt huius festi, antiquissimi auctores; Clemens lib. 5. constit. cap. 21. Irenæus apud Iustinum quæst. 115. Tertullianus libro de corona militis; Origenes li. 8. contra Celsum; Hilarius præfatione in Psalmos; Theophilus lib. 1. Paschali; Hieronymus in epistola ad Marcellam de erroribus Montani, & in caput 4. Galat. Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Ambrosius, Maximus, Leo, & alij, qui sermones de hoc festo scriptos reliquerũt. Deniq; Augustinus epist. 118. dicit, festa Passionis Domini, Resurrectionis, Ascensionis, Pentecostes, & alia, quæ in tota Ecclesia celebrãtur, sine dubitatione vel à generalibus Conciliis, vel ab Apostolis instituta: constat autẽ, non esse instituta in generalibus Conciliis; nam eorum mentio inuenitur in Clemente, Iustino, Tertulliano, & Origene, qui præcesserunt omnia generalia Concilia.

Est

Eſt autem grauis difficultas, an rectè celebretur feſtū Pentecoſtes die quinquageſimo à die Reſurrectiōis. Nam certum eſt, celebrari hoc feſtum propter aduentum Spiritus ſancti, vt Hieronymus dicit in c.4. ad Gal. & alij Patres ſuprà citati. Videtur autem Spiritus ſanctus aduenisſe die XLIX. vel etiā ante XLIX. à die Reſurrectionis Domini, & proinde non die Dominico, ſed die Sabbathi, aut Veneris, aut Iouis. Nam vt habemus Actor. 2. Spiritus ſanctus venit, *dum complerentur dies Pentecoſtes*, id eſt, ipſo die Pentecoſtes Iudæorum. non enim ibi Lucas poteſt intelligi de alia Pentecoſte, quàm Iudæorum. Pentecoſte autem Iudæorum aut erat feſtum datæ Legis in monte Sina, vt dicit Auguſtinus epiſt. 119. cap. 16. aut erat feſtum Hebdomadarum, vt vult Hieronymus in cap. 4. ad Gal. aut fortaſſe vtrumque ſimul: at neutrum in diem Dominicam incidiſſe videtur anno paſſionis Chriſti; nam feſtum datæ Legis celebrabatur die tertio tertij mēſis, vt habetur Exod. 19. ex quo deducit Auguſt. dies L. numerari ab ipſo Paſchate Iudæorum, id eſt, à die XIV. primi mēſis incluſiuè; fuit autem dies Paſchæ Iudæorum, anno paſſionis Chriſti, die Iouis; ergo Pentecoſtes complebatur etiam die Iouis, nimirum triduo ante noſtram Dominicam Pentecoſtes.

Porrò feſtum Hebdomadarum, quod magis propriè dicitur Pentecoſtes, numerari incipiebat à ſecundo die azimorum, vt colligitur ex lib. Leuit. cap. 23. vbi præcipitur, vt altera die Sabbathi offerant manipulos primitiarum, & inde numerent ſeptem hebdomadas, qui ſunt dies XLIX. & ſequenti die, id eſt, quinquageſimo, feſtum diem agent. Porrò hoc loco nomine Sabbathi intelligitur primus dies azimorum, qui ſolennis erat, & generali nomine Sabbathum dicebatur, vt exponunt Lyranus, Abulenſis, Caietanus in hunc locum, & Ioſeph. lib. 3. antiq. cap. 13.

Cùm ergo primus dies azimorū tempore paſſionis Chriſti fuerit die Veneris, ſi ab illo die excluſiuè numeremus dies quinquaginta, inueniemus, Pentecoſten cōpletam fuiſſe die Sabbathi, non die Dominica. Neque poteſt aliquis effugere difficultatem, ſi dicat; Spiritum quidem ſanctum non aduenisſe die Dominico, qui eſt quinquageſimus à Dominica Reſurrectionis: tamen Eccleſiā voluiſſe die Dominico celebrare memoriam huius aduentus. Nam Clemens lib. 5. ca. 21. conſt. Theo-

Theophilus lib. 1. Paſchali, Auguſtinus epiſt. 119. Leo in ſermone de Pentecoſte, & alij omnes docent, reuera die decimo ab Aſcenſione, & quinquageſimo à Reſurrectione veniſſe Spiritum ſanctum. Hoc ergo effugio prætermiſſo, reſpondeo, feſtum Hebdomadarum, & feſtum datæ Legis veteris fuiſſe vnum & idem; & celebrari ſolitum, tum in memoriam datæ Legis veteris, ac figuram dandæ Legis nouæ per aduentum Spiritus ſancti: tum etiam in gratiarum actionem pro collectis frugibus; & hoc vnum feſtum anno paſſionis Christi incidiſſe in diem Dominicum, qui fuit quinquageſimus à Reſurrectione Domini.

Vt autem iſta omnia explicentur, conſideranda ſunt duo illa loca, Exod. 19. & Leuitici 23. Quantum ad PRIMVM locum, ſciendum, non poſſe euidenter colligi ex Scriptura, quo die data ſit Lex vetus. Nam Scriptura dicit, veniſſe Moyſem cum populo in deſertum Sinai menſe tertio egreſſionis ab Ægypto, ac deinde tertia die datam Legem: ſed non explicat quo die menſis tertij venerint in deſertum Sinai. & proinde non certò ſcimus, vnde numerentur tres illi dies, de quibus dicitur: *Eſtote parati in diem tertium.*

Inuenio autem quatuor ſententias. PRIMA eſt B. Auguſtini epiſt. 119. cap. 16. & quæſt. 70. in Exodum, vbi dicit, veniſſe populum in deſertum Sinai prima die menſis tertij, & tertia eiuſdem datam eſſe Legem, & illam diem eſſe quinquageſimam à die primi Paſchatis. Sed contrà ſunt argumenta.

PRIMVM, quia ſi ita numeremus, nō coincidet feſtum datæ Legis cum feſto Hebdomadarum, quod propriè dicitur feſtum Pentecoſtes; nam feſtum Pentecoſtes eſt dies quinquageſimus à ſecundo die azimorum, non à feſto Paſchatis. & tamen debent coincidere, vel nullum erit feſtum datæ Legis, quod eſt abſurdum, & contra ipſum Auguſtinum, qui ipſum feſtum datæ Legis, vult eſſe feſtum Pentecoſtes.

SECVNDVM, quia reuera non tollitur noſtra prima difficultas; nam ſi Lex data eſt die quinquageſimo à Paſchate Iudæorum, & illa die eſt feſtum Pentecoſtes, & Spiritus ſanctus venit in die Pentecoſtes, certè ſequitur, Spiritum ſanctum nō veniſſe die Dominico, ſed die Iouis.

TERTIVM, quia B. Auguſtinus non videtur rectè numerare; ipſe enim accipit ex primo menſe dies ſeptendecim, ex ſecun-

ſecundo menſe dies triginta, ex tertio menſe dies tres, & ſic efficit dies quinquaginta. At non potuit accipere ex primo menſe dies ſeptendecim, & ex ſecundo dies triginta. Nam menſes lunares, quales erant Iudæorum, non omnes conſtát ex triginta diebus, ſed vnus ex triginta, alius ex viginti nouem; ergo debuit accipere Auguſtinus ex primo menſe dies ſeptendecim, ex ſecundo dies viginti nouem; vel ex primo dies ſedecim, ex ſecundo dies triginta, & ſic non efficit quinquaginta, ſed quadraginta nouem. Adde etiam, quòd Moſes non dicit, menſe tertio Paſchatis, ſed menſe tertio egreſſionis de Ægypto: egreſſio autem non fuit decimo quarto die, ſed decimo quinto, vt habetur Numeri. 33.

QVARTVM, quia ſi tertia die menſis tertij data eſt Lex, oportebit prima die menſis multò plura eſſe facta, quàm patiatur tempus vnius diei: nam inprimis dicuntur filij Iſraël menſe tertio perueniſſe in deſertum Sinai; ex quo apparet, aliquam partem diei illius primæ conſumptam in itinere. Non enim credibile eſt, eos perueniſſe ſummo mane, cùm non conſueuerint noctu iter facere. Deinde, vbi peruenerunt, fixerunt tabernacula ſua, in quo plurimum temporis conſumebatur, cùm eſſent in illa multitudine ſupra mille millia hominum. Deinde poſt fixa tabernacula aſcendit Moſes in montem Sina, qui altiſſimus erat, & cum Deo loquutus, deſcendit, & conuocauit omnes maiores natu, & concionem habuit ad illos, & per illos ad omnem populum. Deinde rurſum in montem ſecundò aſcendit, & iterum deſcendit, & cum populo loquutus, iuſſit, vt omnes lauarent veſtimenta ſua: *Cumq́; lauiſſent veſtimenta ſua*, inquit Scritura, *dixit eis Moſes; Eſtote parati in diem tertium.* Quis porrò credat, vna, atque eadem die tabernacula erecta, & Moſem bis aſcendiſſe ad montem, bis deſcendiſſe, bis populo concionatum? quod ſi id credibile non eſt, certè ſententia illa S. Auguſtini ægrè defendi poteſt.

ALIA expoſitio eſt Ruperti & Abulenſis in caput 19. Exodi, qui dicunt, Legem quidem datam die tertio tertij menſis, ſed eum diem non eſſe quinquageſimum, vt Auguſtinus dicebat, ſed quadrageſimum nonum à Paſchate, & ideò feſtū Pentecoſtes non celebrari propter Legem datam, ſed propter

fœdus ictum inter Deum & populum, quod factum est die quarta tertij mensis, vt dicitur Exod. 24.

Hæc expositio minus placet, quàm prior; nam inprimis valent contra hanc sententiam argumenta iam facta, excepto tertio, & præterea peribit figura pulcherrima nostræ Pĕtecostes, quam tamen Augustinus, Leo, & alij agnoscunt. nimirum quòd Pentecoste Iudæorum fuerit festum datæ Legis veteris, & nostra Pentecoste sit festum datæ Legis nouæ.

TERTIA sententia est Caietani, qui dicit, Mosem venisse in desertum Sinai prima die mensis tertij, sed illa verba: *Estote parati in diem tertiam*, dicta esse die quarto mensis, & proinde Legem datã die sexta eiusdem mensis, qui fuit quinquagesimus à secundo die azimorum inclusiuè. & hoc modo coincidit hoc festum cum festo Hebdomadarum, & omnia cohærent.

QVARTA sententia est Rabbi Salomonis, & Lyrani, qui dicunt Mosem venisse in desertum Sinai die tertia mensis tertij, ac deinde die quarta dixisse; *Estote parati in diem tertiam*, & tandem die sexta datam Legem. Quæ sententia coincidit cum sententia Caietani quoad diem datæ Legis, de quo erat præcipua quæstio. Videtur autem hæc sententia magis conformis literæ; nam sic habet textus: *Mense tertio egressionis filiorum Israël de Aegypto, in die hac venerunt in solitudinem Sinai*; vbi illud: *In die hac*, videtur referri ad numerum antea nominatum, nimirum ad tertium, vt sit sensus; Mense tertio, & die ipsa, id est, eiusdem numeri, hoc est, tertia. quanquam potest etiam satis commodè illud, *In die hac*, referri ad initium mensis. vt sensus sit; In mense tertio, in die hac, id est, in ipso initio mensis. maneat igitur, vt sexta die mensis tertij data sit Lex, siue populus in desertum Sinai venerit die prima, siue tertia.

Quantum ad SECVNDVM locum ex Leuitici vicesimo tertio, duæ sunt expositiones. PRIMA est Isichij & Ruperti in eum locum, qui volunt, per alteram diem Sabbathi, intelligi primam Sabbathi, id est, Dominicam, quæ immediatè sequitur post Sabbathum, & sensum Legis esse, vt dies Pentecostes numerentur à prima Dominica, quæ occurrit post

se-

feſtum Paſchæ: quæ ſententia ſi vera ſit, nobis maximè fauet. Nam eo modo ſemper Iudæorum Pentecoſte veniſſet in Dominica die, & quia anno paſſionis Chriſti prima Dominica poſt Paſcha Iudæorum fuit Dominica reſurrectionis, inde eo anno neceſſariò dies Pentecoſtes complebantur die quinquageſimo à die reſurrectionis Domini.

ALTERA ſententia eſt Lyrani, Caietani, Abulenſis, Rabinorum omnium, & ipſius Ioſephi lib. 3. antiquit. cap. 13. qui intelligunt per alteram diem Sabbathi primam diem poſt feſtum azimorum. Et ſanè mouet me multum auctoritas Ioſephi, quippe qui nouerat praxim eius Legis, cùm ipſe quoque eſſet Sacerdos, & vixiſſet in Hieruſalem, cùm adhuc Lex illa ſeruaretur. Sed hac ſententia, tanquam vera, admiſſa, ſequitur dies Pentecoſtes anno paſſionis Chriſti numerari cœpiſſe in Sabbatho; Sabbathum enim eo anno proximè occurrebat poſt feſtum azimorum. Ex quo ſequitur, vt dies Pentecoſtes complerentur etiam in Sabbatho.

Quomodo igitur nos Pentecoſten in Dominica celebramus? Reſpondet Rupertus, vbi ſuprà, etiam hac ſententia admiſſa, non potuiſſe Pentecoſten incipere, aut compleri in Sabbatho, quia Iudæi habebant quandam conſuetudinem, vt nunquam celebrarent duo feſta duobus diebus continuis, & ideò ſi quando occurreret primus dies azimorum feria VI. ſolitos Iudæos illum diem feſtum transferre in ſequentem; & die Sabbathi celebrare tam feſtum Sabbathi, quàm feſtum azimorum. Atque ita anno paſſionis Domini diem primum azimorum celebratum à Iudæis non feria VI. ſed Sabbatho, & proinde dies Pentecoſtes cœpiſſe numerari die ſequenti, qui fuit Dominicus.

Sed quia hæc ſententia paſſim refelli ſolet, neque vacat nunc eam diſcutere: dicam quod ſentio; & licet auctorem meæ ſententiæ non habeam, ſpero tamen eam non facilè improbandam, cùm certè ratione niti mihi videatur.

RESPONDEO igitur, ordinariè quidem cœpiſſe numerari dies Pentecoſtes à ſecunda die azimorum: ſed tamen ſi ſecunda illa dies eſſet Sabbathum, tunc cœpiſſe numerari à tertia die azimorum: neque vllus hoc arguere poteſt. Nam cauſſa, cur illi dies quinquaginta non inciperent à die

primo

primo azimorum, sed à secundo, est, quia oportebat illo die multa opera seruilia facere, quæ die festo erant prohibita, nimirum oportebat metere manipulum frumenti, & exiccare, & deferre ad Sacerdotem. At ista omnia magis prohibita erant die Sabbathi, quàm die primo azimorum: ergo non licebat in secunda die azimorum, quando ea die erat Sabbathum, incipere dies illos quinquaginta. Et hanc esse puto caussam, cur Scriptura dixerit: *Altera die Sabbathi*; & non, altera die Paschæ, vel azimorum, quia nimirum voluit generatim includere festa, quæ immediatè occurrerent post Pascha, siue esset vnum, siue plura. Itaque illud: *Altera die Sabbathi*, significat primo die profana post festum Paschæ. Et quia vt plurimùm post Pascha non occurrebat festum, nisi primo die azimorum, ideò non malè Iosephus loquens de eo, quod vt plurimùm accidebat, scripsit, incipere Pentecosten Luna decima sexta, quanquam anno Christi passionis cœperit Luna decima septima, quia videlicet Sabbathum fuit Luna decima sexta. Quòd si dies Pentecostes eo anno numerari cœperunt Luna decima septima, qui dies erat Dominicus, sequitur, vt complerentur dies Pentecostes etiam die Dominico. Atque hoc est quod quærebatur.

CAPVT XIV.

De Septuagesima & sequentibus Dominicis.

DIXIMVS de Septuagesima, quæ celebratur post Pascha, nunc de ea breuiter disseremus, quæ celebratur ante Pascha. Septuagesimæ, Sexagesimæ, & Quinquagesimæ non inuenio mentionem ante tempora B. Gregorij, sed in Antiphonario & Sacramentario Gregorij annotantur expresè officia harum Dominicarum, & earundem meminerunt multi auctores Gregorio posteriores; nimirum Beda in libello de officiis diuinis; Alcuinus in libro eiusdem argumenti; Amalarius lib. 1. cap. 1. de officiis Ecclesiasticis; Rabanus lib. 2. cap. 34. de institutione Clericorum; Iuo in serm. de Septuagesima; Rupertus lib. 4. cap. 1. de diuinis officiis; & B. Bernar-

Bernardus in ſerm. de Septuageſima. Ratio autem horũ nominum non eſt eadem apud omnes. Beda & Alcuinus dicunt, quoſdam addidiſſe vnam hebdomadam ad ieiuniũ Quadrageſimæ, & illam conſequenter vocaſſe Quinquageſimam; alios addidiſſe adhuc aliam, quia nolebant die Iouis ieiunare, & tamen numerum dierum integrum ſeruari volebant. Itaq; addidiſſe vnam hebdomadam ante Quinquageſimam, & eã hebdomadam conſequenter vocaſſe Sexageſimam; alios denique, qui non ieiunabant die Iouis, nec die Sabbathi, addidiſſe adhuc aliam, & illam vocaſſe Septuageſimam.

Sed improbabilis eſt hæc ſententia. nam non eſt veriſimile propter abuſum paucorum, qui non ieiunabant die Iouis & die Sabbathi, Eccleſiam inſtituiſſe tam ſolennes Dominicas. Et præterea non inuenimus mentionem harum Dominicarum, niſi poſt tempora Gregorij, quando iam non erat ille abuſus.

Alij volunt Septuageſimam dici à numero dierum, quia ſunt dies LXX. ab ea Dominica vſque ad Sabbathum in Albis. Sexageſimam dici, quia ſunt dies ſexaginta ab ea Dominica vſque ad feriam IV. poſt Paſcha. Quinquageſimam dici, quia tot ſunt dies inde vſque ad Paſcha. Inepta opinio; nã ſic omnis Dominica poterit vocari Septuageſima, ſi numeremus LXX. dies, & non curemus vbi terminentur. Adde, quòd per ſeptuaginta dies volunt iſti auctores ſignificari captiuitatem ſpiritualem ſub Diaboli poteſtate, cuius typus fuerat captiuitas Babylonica LXX. annorum. At abſurdiſſimum eſt, inter dies captiuitatis includere diem reſurrectionis Domini, qui eſt dies perfectæ libertatis.

Alij prudentiores dicunt, denominari à Paſchate has omnes Dominicas, ſed per Synechdochen. nam à Septuageſima vſq; ad Paſcha ſunt verè LXX. dies, id eſt, LXIV. a Sexageſima vſque ad Paſcha ſunt circiter LX. dies, id eſt, LVII. à Quinquageſima vſque ad Paſcha ſunt quinquaginta dies. Sed videtur deficere iſta opinio in nomine Septuageſimæ. nã ſexaginta quatuor dies magis dici deberent ſexaginta, quam ſeptuaginta.

Eſt ergo ſententia Ruperti, quam puto veriſſimam, iſta nomina non eſſe deſumpta à numero dierum, ſed a numero Dominicarum; voluit enim Eccleſia, ante Dominicam paſſionis

sionis præmittere septem celebres Dominicas, quibus reuocaret nobis in memoriam, spiritualem nostram captiuitatem, sicut per Dominicam passionis, & sequentem commemoratur redemptio à captiuitate.

Itaque prima Dominica ex septem dicitur Septuagesima, quia est prima ex septẽ. Secunda dicitur Sexagesima, quia est prima ex sex. Tertia dicitur Quinquagesima, quia est prima ex quinque sequentibus. Quarta dicitur prima Quadragesimæ eadem ratione. Quinta dicitur secunda Quadragesimæ. Sexta dicitur tertia Quadragesimæ. Septima dicitur quarta Quadragesimæ. Deinceps autem non dicitur quinta Quadragesimæ, sed Dominica passionis. Et hinc etiam est, quod in Dominica Septuagesimæ, quia commemoratur captiuitas, legitur in officio, ex initio Geneseos, peccatum primi hominis, & omittuntur omnia cantica læta, & ad Missam incipimus: *Circundederunt me dolores mortis, pericula inferni inuenerunt me.* In Dominica autem passionis incipimus: *Vexilla Regis prodeunt,* &c.

De Dominicis Quadragesimæ & passionis frequentissima mentio est apud omnes Patres; sed de ea nos disseremus in controuersiis de ieiunio. Interim vide Epiphanium in compendiaria doctrina, quæ habetur ad finem librorum aduersus hæreses, Theophilum in epistolis Paschalibus, Cassianum collatione 21. & Augustinum epistola 118.

CAPVT XV.

De reliquis festis Domini.

NATALIS Domini meminit Clemens lib. 5. cap. 13. Chrysostomus oratione in sanctum Philogonium, Ambrosius lib. 3. de virginibus, initio; item Basilius, Nazianzenus, Maximus, Augustinus, Leo, & alij, quorum exstant sermones de Natali Domini.

CIRCVMCISIONIS festum videtur esse satis recens. Nam non solùm veteres Patres non meminerunt eius festi, verùm etiam Isidorus, Micrologus, Amalarius, Rabanus, VValfridus, Strabo, qui describunt officia omnium festorum;

rum; meminerunt quidem officij diei octauæ Natalis Domini, sed non sub nomine Circumcisionis. Beatus Bernardus tamen, & ante eum beatus Iuo Carnotensis, sermones habent de ipso festo Circumcisionis.

EPIPHANIAE meminit Chrysostomus oratione de sancto Philogonio; Nazianzenus oratione in sancta lumina; Maximus, Augustinus, Leo, & alij recentiores. Obseruat autem Cassianus collat. 10. cap. 2. apud Ægyptum vna & eadem die celebrari Natalis & Epiphaniæ diem, cùm in Occidentis Ecclesiis sint festa diuersa.

Dominicæ in ALBIS meminit Clemens lib. 5. cap. 20. Nazianzenus oratione in nouam Dominicam; & Augustinus sermone 1. de octaua Paschatis. qui etiam libro 22. de ciuit. Dei, cap. 8. meminit trium dierum Paschatis.

ASCENSIONIS festum antiquissimum est, & ab Apostolis institutum, vt docet Clemens lib. 5. cap. 20. Apostolicarum constit. & B. Augustinus epist. 118. In eodem festo exstant sermones Nysseni, Leonis, & aliorum.

Festum TRINITATIS recens est. nam cap. Quoniam, de feriis, Alexander III. dicit, suo tempore fuisse quidem in vsu apud quasdam Ecclesias, non tamen Romæ. Micrologus etiam libro de obseruationibus Ecclesiasticis, cap. 60. reprehendit eos, qui hoc festum celebrant. & ne quis obiiceret, videri hoc festum antiquum, quandoquidem præfatio de Trinitate est vna ex nouem, quas Pelagius II. tanquam antiquissimas seruari præcepit: monet Micrologus, eam præfationem in Dominicis omnibus cantari solitam; neque esse propriam festi Trinitatis. Postea tamen etiam Romæ meritò receptum est, & quidem in die octaua Pentecostes, vt Deo specialiter agantur gratiæ pro mysterio Trinitatis orbi terrarum, Apostolorum ministerio, declarato.

Festum CORPORIS Domini constat ab Vrbano IV. institutum, post annum Domini M. CC. quod festum omnes Lutherani & Caluinistæ oderunt, sed immeritò. Nam etiam si non esset verè Christus in Eucharistia (vt Caluinistæ dicũt) vel non deberet adorari (vt dicunt Lutherani) tamen adhuc iustum esset, habere certum diem, quo recoleremus memoriam institutionis eius Sacramenti; quod etiam Lutherani & Caluinistæ maximum Sacramentorum esse concedunt.

Festum denique TRANSFIGVRATIONIS Domini antiquum esse videtur. Exstant enim de eo sermones sancti Leonis, necnon Cyrilli, Alexandri, & Andreæ Cretensis apud Surium.

CAPVT XVI.

De festis Sanctorum.

FESTA Sanctorum aduersarij non parùm oderunt. PRIMO, quòd idololatriam sapere videantur; nam Sabbatha sanctificare, est pręceptum primæ tabulæ, & proinde ad cultum Dei pertinet.

SECVNDO, quia aliqua falsò fundamento nitantur, vt Conceptionis B. Mariæ festum, quod festum B. Bernardus nominatim reprehendit in epist. 174. ad Canonicos Lugdunenses. vbi dicit, errorem & superstitionem sapere hoc festum, quia eo vel peccatum honoratur, sine quo conceptio ista non fuit, vel falsa inducitur sanctitas. Et prætereа apud nos etiam non est certum, an B. Virgo sine peccato originali concepta fuerit; Ecclesia enim vtramque opinionem permittit; ergo saltem dubium est, an rectè hoc festum celebremus.

TERTIO, quòd plurima sint noua, ac præsertim festa B. Virgini dicata: nec enim ante Iustiniani tempora exstabant.

QVARTO, quòd multa ab Imperatoribus seculi instituta sint. Nam festum Purificationis instituit Iustinianus, vt scribunt Paulus Diaconus lib. 16. rerum Romanarum, & Nicephorus lib. 17. cap. 28. Festum Assumptionis instituit Mauritius, qui Iustiniano posterior fuit, vt idem Nicephorus ibidem refert.

QVINTO, quia eousque prolapsus est abusus festorum, vt etiam Imperatoribus non sanctis festi dies instituti sint, vt de Iustiniano refert Nicephorus lib. 17. cap. 31. Hæ sunt obiectiones Tilemani Heshusij libro de erroribus Pontificiorum, tit. 26. & Magdeburgensium Cent. 6. cap. 6. col. 342. 343. & 344.

Veruntamen pium & bonum esse colere festos dies Sanctorum, facilè demonstrabimus, auctoritate primùm, deinde ratione. AVCTORITAS est totius Ecclesiæ Catholicæ, quæ

omni tempore id ſeruauit. Ac vt ſolùm inſpiciamus quinque prima ſecula; PRIMO ſeculo, id eſt, Apoſtolorum tempore habemus Clementem lib. 8. conſtitut. cap. 39. vbi iubet ſeruari feſta Apoſtolorum & Martyrum.

SECVNDO ſeculo, habemus teſtimonium Eccleſiæ Smyrnenſis, cuius epiſtolam refert Euſebius lib. 4. hiſt. cap. 15. in ea epiſtola habentur hæc verba: *Quo in loco etiam nunc, præſtante Domino, ſolennes agimus celebresq́ conuentus, maximè quidem in die paßionis eius; ſed & cùm eorum memoriam, qui prius paßi fuerant, celebramus, vt ſequentium animi ad prædeceſſorum viam exemplis inſignibus excitentur.*

TERTIO ſeculo, Origenes hom. 3. in diuerſos Euangelij locos, dicit, feſtum Innocentium puerorum rectè in Eccleſia celebrari, propterea quòd fuerunt illi Martyrum primitiæ. Item Tertullianus lib. de corona militis dicit, vnam ex antiquis traditionibus eſſe, annuas oblationes facere pro natalitiis. Et clarius B. Cyprianus lib. 3. epiſt. 6. *Dies*, inquit, *eorũ, quibus excedunt, annotate, vt commemorationes eorum inter memorias Martyrum celebrare poßimus.* Et lib. 4. epiſt. 5. *Sacrificia*, inquit, *pro eis ſemper, vt meminiſtis, offerimus quoties Martyrum paßiones, & dies anniuerſaria commemoratione celebramus.*

QVARTO ſeculo, Baſilius oratione in Gordium Martyrem; Nyſſenus orat. in Theodorum Martyrẽ; Nazianzenus orat. 1. in Iulianum, paulò ante medium; Ambroſius ſerm. 76. 77. & 78. Hieronymus in cap. 4. ad Galat. & epiſt. 19. ad Euſtochium; Prudentius in hymno de ſanctis Petro & Paulo, feſtorum dierum in Sanctorum memoriam & honorem inſtitutorum apertiſſimè meminerunt.

QVINTO ſeculo, Chryſoſtomus hom. 66. ad populum; Theodoretus lib. 8. de Martyribus; Auguſtinus in Pſal. 63. & 88. & alibi; Paulinus natali 2. & 3. S. Felicis. His accedũt Leo, Gregorius, Beda, & alij omnes poſteriores, quorum libri teſtimoniis pleniſſimi ſunt.

Probatur hoc etiam ex antiquis Conciliis diuerſarum Eccleſiarum. Concilium LAODICENVM in Oriente celebratum ante annos M.CC. can. 51. vetat, in Quadrageſima celebrari feſta Sanctorum; ex quo ſequitur, extra Quadrageſimam fuiſſe in ea prouincia celebrata Concilium CARTHAGINENSE III. ante annos M. C. can. 47. *Liceat*, inquit, *legi paßiones*

Martyrum, cùm anniuersarij dies eorum celebrantur. Concilium TOLETANVM in Hispania III. can. 23. iubet, vt in diebus festis Sanctorum populi non dent operam turpibus saltationibus. Concilium LVGDVNENSE in Gallia, vt habemus can. Pronunciandum, de consecr. dist. 3. enumerat inter festa Ecclesiæ festum sanctorum Apostolorum, Assumptionem & Natiuitatem B. MARIAE, festum S. Syluestri, S. Martini, & aliorum. Idem ex Germania habemus in Concilio Mogunt. cap. 36.

VLTIMO probatur ratione, quæ fundatur in diuinis literis. Festi dies rectè instituuntur ad recolenda diuina beneficia, vt patet de festo Sabbathi & festo Sortium apud Iudæos, & de festis Domini apud Christianos. Vnde August. lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 4. *Beneficiorum,* inquit, *Dei, solennitatibus, festis, & diebus statutis dicamus sacramusque memoriam, ne volumine temporum ingrata subrepat obliuio.* Sed non est paruum Dei beneficium beata consummatio alicuius Sancti, & præcipuè per martyrium; inde enim datur toti Ecclesię militanti exemplum fortitudinis, & vnus nouus patronus apud Deum: datur etiam toti Ecclesiæ triumphanti nouum gaudium de accessione vnius ciuis: denique tunc agitur nouus & perfectus triumphus de Diabolo.

Confirmatur; nam omnes caussæ, propter quas homines etiam profani celebrant festos dies, concurrunt in obitu Sãctorum. Homines enim festa celebrant ob diem natalẽ Principum: item ob assumptionem alicuius ad summam aliquam dignitatem: denique ob partã victoriam. At cùm Sancti moriuntur, tunc verè nascuntur, & nascũtur Principes cœlestes, vnde ab Ecclesia eorum obitus natalitia dicuntur: item tunc assumuntur ad summam dignitatem, quę hominibus cõferri queat, id est, ad æternam beatitudinem: deniq; tunc perfectã victoriam referunt de Diabolo, & triumphum agunt.

Neque rationes aduersariorum aliquid efficiunt. Ad PRIMVM de idololatria dico; PRIMO, festa Sanctorum Deo dicari, sed in Sanctorum memoriam, quemadmodum templa sacrantur Deo in memoriam Sanctorum. SECVNDO dico, honorem dierum festorum immediatè & terminatiuè pertinere etiam ad Sanctos, quemadmodum diximus de basilicis, de votis & de ipsa inuocatione: sed talem honorem dicimus esse cultum duliæ, nõ latriæ, & proinde religionis quidem cultum,

tum, sed religionis, nõ vt est nomen specialis virtutis, quę hominem erga Dei cultum bene disponit, sed vt est nomen generale.

Ad Secvndvm de festo Conceptionis, quod falso fundamẽto niti videtur, dico; Primo, in maiori parte Ecclesiæ piè credi B. Virginem sine peccato originali conceptam. quod etiã ex aduersariis fatentur Lutherus & Erasmus; ille in sermone de festo conceptionis; iste in Apologia ad Albertum Pium Carpensem.

Dico Secvndo, fundamentum huius festi præcipuum nõ esse conceptionem immaculatam, sed simpliciter conceptionem matris Dei futuræ. qualiscunq; enim fuerit illa conceptio, eo ipso quòd conceptio fuit matris Dei, singulare gaudium affert mundo eius memoria. tunc enim primum habuimus pignus certum redemptionis, præsertim cùm non sine miraculo ex matre sterili cõcepta fuerit. Itaq; hoc festum etiã illi celebrant, qui putant Virginem in peccato conceptam.

Dices, hoc modo etiam Ioannis Baptistæ conceptio celebrari posset. Respondeo, posset sanè, vt Græci faciunt. Nam in Calendario Græcorum die 23. Septemb. annotatur festum conceptionis Ioannis Baptistæ: sed Ecclesiæ Latinæ non est visum tot festa multiplicare. Et præterea magnum est discrimen inter matrem Dei, & præcursorem eiusdem, & inter vtriusq; conceptionem. Nam quia maior pars Ecclesiæ piè credit immaculatam conceptionẽ, inde habuit eadem Ecclesia occasionem instituendi hoc festum, quam occasionem non habuit ad instituendũ festum de conceptione Ioannis Baptistę.

Porrò B. Bernardi sententia nobis fauet, ille enim reprehendit Canonicos Lugdunenses, quòd sine exemplo vel pręcepto Romanæ Ecclesiæ nouum festum instituissent. Si ergo nunc B. Bernardus videret ex auctoritate Romanæ Ecclesiæ festum celebrari, etiam ipse libentissimè celebraret.

Ad rationem autem Bernardi dico, nos nec peccatum honorare, nec inducere falsam sanctitatẽ, etiamsi Virgo in peccato concepta esset, sed honorare officium matris Dei, ad ꝙ ab ipsa conceptione designata fuit. Nam idem Bernardus ibidem dicit, meritò celebrari natiuitatem Ioannis Baptistæ, quia sancta fuit, & tamen ibidem dicit, se non audere asserere sanctificationem Ioannis in vtero deleuisse originale peccatum, licet hoc pium sit credere. Si ergo ita aduersus Bernar-

dum argumentarer; Colis feſtum natiuitatis Ioannis, quem non audes aſſerere natū ſine peccato, ergo vel honoras peccatum, vel inducis incertam ſanctitatem. Reſponderet Bernardus, nec peccatum ſe honorare, nec inducere incertam ſanctitatem, ſed honorare officium pręcurſoris, ad quod ſanctificatus fuit adhuc in vtero matris exiſtens: Idem ergo reſpondeo illi de conceptione B. Mariæ.

Quòd ſi ipſe quæreret, vnde habeamus B. Mariam ab ipſa conceptione ſanctificatam, ſaltem ad hoc, vt eſſet mater Dei deſignata, reſponderem, inde nos hoc didiciſſe, vnde ipſe didicit, B. Mariam ab ipſa natiuitate ſanctā fuiſſe. Aſſerit enim ibidem, ex eo, quod Eccleſia iam tunc celebrabat B. Virginis ortum, ſe nihil dubitare, quin ortus ille ſanctus fuerit; & nos ergo ex eo, quod Eccleſia celebrat feſtum conceptionis, nihil dubitamus, conceptionem illam ſanctam aliquo modo fuiſſe, ac ſaltem ratione officij, ad quod aſſumebatur.

Ad Tertivm dico duo; Primo, non eſſe abſurdum, quod aliqua feſta ſint recentia, quandoquidem etiam ſæpe ſunt recentia Dei beneficia, propter quæ feſta inſtituuntur; vel ſaltē occaſio feſtorum inſtituendorum poteſt eſſe recens. Vnde etiam tempore Iudæorum vario tempore varia ſunt feſta inſtituta, præter ea, quæ Deus ipſe per Moſem inſtituerat, vt patet de feſto Sortium propter liberationem tempore Heſter; & de alio feſto ob victoriam Iudith, & de feſtis dedicationum tempore Salomonis, & poſtea tempore Eſdræ, & vltimo tempore Machabæorum, quod feſtum, licet recentiſſimum, Chriſtus ipſe honorauit, Ioan. 10.

Dico Secvndo, feſta Sanctorum antiquiſſima eſſe, vt iam oſtendimus. Fatemur tamē prius cœpiſſe celebrari feſta Martyrum, quàm Confeſſorum; & nonnulla etiam feſta B. Marię recentia eſſe. Nam feſtū Conceptionis tempore B. Bernardi cœpit, ſed non fuit publicè receptum à tota Eccleſia, niſi poſt decretum Sixti IV. Pontificis, quod habetur in Extrauaganti, Cùm præexcelſa, de reliquiis, & veneratione Sanctorū. Similiter feſtum Viſitationis in Eccleſia Latina nouum eſt. Fuit enim inſtitutum ab Vrbano Papa VI. atque à Bonifacio IX. primùm confirmatum, deinde etiam à Concilio Baſileenſi, ſeſs. 43. quanquam vtrumque feſtum iam antea erat in Calendario Græcorum.

Feſtum Nativitatis B. Mariæ longè antiquius eſt. Memi-

Meminit enim eius Petrus Damianus, qui tres ſermones de eo feſto ſcripſit, & ante eum B. Gregorius, qui in Antiphonario, & Sacramentario annotauit officium, VIII. die Septembris, pro natali B. Mariæ.

Feſtum ANNVNCIATIONIS adhuc eſt antiquius. Exſtat enim oratio S. Athanaſij de ſancta Deipara, vbi expreſsè meminit huius feſti.

Feſtum PVRIFICATIONIS eſt etiam antiquiſſimum. Siquidē huius celebritatis exſtant orationes Amphilochij, Gregorij Nyſſeni, Chryſoſtomi, Cyrilli Alexandrini, & Andreæ Cretēſis apud Aloyſium Lipomannū, & Laurentium Surium.

Denique feſtum ASSVMPTIONIS eſt etiam antiquiſſimum. Nam eius meminit Gregorius in Antiphonario, & Sacramentario, & ante Gregorium Andreas Cretēſis in oratione de hoc feſto, quæ exſtat apud Lipomannum, & Surium. Atque ante Andreæ tempora exſtat inter opera B. Hieronymi inſignis ſermo de feſto Aſſumptionis, qui quidem vel ipſi Hieronymo, vel eius æquali Sophronio tribuitur.

Ad obiectionem ergo ex Nicephoro, & Paulo Diacono, dico, eorum verba non poſſe intelligi de prima inſtitutione horum feſtorū, niſi illi apertiſſimè mentiantur. quomodo enim inſtituit Iuſtinianus feſtum Purificationis, & Mauritius feſtum Aſſumptionis, ſi vtrumque feſtum erat inſtitutum tempore Hieronymi, & Chryſoſtomi, qui ducentis annis Iuſtiniano antiquiores fuerunt? Præterea iidem auctores ibidem dicunt, à Iuſtino Imperatore inſtitutum feſtum Natiuitatis Domini. At conſtat ex Ambroſio, Auguſtino, Leone, & aliis, qui Iuſtinum prçceſſerunt, feſtū Natiuitatis longè eſſe antiquius. Solùm ergo Imperatores illi addiderunt aliquid ad celebritatem. & fortaſſe præceperunt ciuilibus legibus, ne vllus operaretur in illis ſolennitatibus, cùm tamen etiam antea legibus Eccleſiæ dies illi feſti ſanciti eſſent.

Ad QVARTVM, patet reſponſio. Non enim Imperatores feſta inſtituerunt, ſed inſtituta iam feſta ab Eccleſia, legibus etiam ſuis adiuuerunt, & ornarunt.

Ad QVINTVM reſpondeo, Nicephorum non dicere, inſtitutum fuiſſe feſtum diem Iuſtiniano, ſed ſolùm quotannis Epiſcopum quendam Conſtantinopolitanum ſolitum celebrare eius memoriam. Id quod non cogimur intelligere de aliquo feſto die, ſed ſolùm de laudatione Iuſtiniani, quam ille

Episcopus admiscebat concioni suę, propterea quod Iustinianus multa pia opera, & Ecclesiæ vtilissima fecisset. Addo præterea, quidquid illud fuerit, siue festus dies, siue simplex laudatio, fuisse vnius priuati Episcopi factum, quod non immeritò reprehēdi posset, præsertim cùm eius successores mox omiserint eiusmodi celebritatem.

CAPVT XVII.

De Vigiliis.

N Profestis magnorum dierum consueuerat Ecclesia vigilare, & ieiunare. ac inprimis Vigilia Paschæ, quæ nocte præcedente Dominicam Resurrectionis agebatur, semper celeberrima fuit. vt patet ex Clemente lib. 5. constit. cap. 19. ex Tertulliano lib. 2. ad vxorem; ex Eusebio lib. 6. historiæ, cap. 7. & ex aliis permultis.

De Vigiliis autem in Sanctorum honorem meminit Basilius in Psal. 114. Hieronymus in libro aduersus Vigilantium, Burchardus lib. 13. decretorum, cap. 16. Bernardus sermone de Vigilia S. Andreæ, & de Vigilia sanctorum Petri & Pauli. & Innocentius Pontifex III. capite primo & secundo, de obseruatione ieiuniorum. Ceterùm quoniam paulatim occasione nocturnarum Vigiliarum, abusus quidem irrepere cœperant, vel potius flagitia non rarò committi: placuit Ecclesiæ nocturnos conuentus, & Vigilias propriè dictas, intermittere, ac solùm in iisdem diebus celebrare ieiunia.

Finis septem Controuersiarum generalium Tomi primi.

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI MARIAE.

ERRATA.

Folio 31. *Ver.* 15. *Videntur.* 189. 22. *Aelio.* 208. 24. *Ethnicos.* 245. 32. *Paulino.* 258. 29. *non.* 258. 30. *quam.* 306. 32. *figura.* 311. 9. *aliqua.* 366. 3. *Cyrilli Alexandrini,*

APPROBATIO.

Cùm D. ROBERTI BELLARMINI Politiani, Societatis IESV, exactissima controuersiarum, quę Catholicis cum hæreticis & nouatoribus intercedunt, discussio, singularem Christianę veritati lucem afferat, ad maiorem Reipub. Christianæ vtilitatem, maximam verò Sectariorum confusionem publicari potest & debet:

Ita censui PETRVS STEVARTIVS *Leodius, SS. Theologiæ D. & Professor, ac eiusdem facultatis Ingolstadij pro tempore Decanus.*

